T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER

YASİN ÖZTÜRK

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2021

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER

Yasin ÖZTÜRK

DOKTORA TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAZİRAN 2021

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yasin Öztürk
08.06.2021

ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER

(Doktora Tezi)

Yasin ÖZTÜRK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2021

ÖZET

Paralı askerlik tarihin hemen her döneminde var olmuş, modern devlet ve öncesi yapıların savaş stratejilerinin bir parçası haline gelmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde ise insancıl hukuka aykırı olması yönüyle uluslararası hukuk nezdinde yasaklanan bu uygulama yerini özel askeri şirketlere bırakmıştır. Özel askeri şirketler görünürde askeri eğitim, silah tedariki, taktik, istihbarat vs. alanlarında hizmet sunmaktadırlar. Ancak çeşitli örneklerinde görüldüğü üzere bu şirketlerden bazıları paralı askerlik faaliyeti de yürütmektedir. Silahlı çatışmalar hukuku bağlamında bakıldığında muhasamata taraf olanlar arasında yer almasa da, özel askeri şirketler silahlı çatışmalarda doğrudan sahada yer alabilmektedirler. Ancak özel askeri şirketler silahlı çatışmalarda ayrıca bir statüye sahip değildirler. Bu sayede hem devletler hem de özel askeri şirketler silahlı çatışmalar hukukunun bu gri alanını kolaylıkla kullanmaktadırlar. Görünürde devletler ve özel askeri şirketler meşruiyet zemininde faaliyet yürütmektedirler. Bu yönüyle bu meşruiyet zemininin özellikle irdelenmesi önem arz etmektedir. Çünkü her ne kadar özel askeri şirketler çatışmaların tarafı olarak görülmese de kimi durumlarda silahlı çatışmanın doğrudan tarafı olarak faaliyet yürütmektedirler. Bu bağlamda özel askeri şirketlerin silahlı çatışmalar hukukundaki konumunun ve şirketlerin devletlerle olan ilişkilerinin ortaya konulması önem arz etmektedir.

Bilim Kodu : 114107
Anahtar Kelimeler : Paralı Askerlik, Özel Askeri Şirketler, Devlet, Şiddet, Egemenlik, İnsancıl Hukuk, Uluslararası Sorumluluk
Sayfa Adedi : 173
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Canan ATEŞ EKŞİ

PRIVATE MILITARY COMPANIES IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL LAW

(Ph. D. Thesis)

Yasin ÖZTÜRK

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

June 2021

ABSTRACT

Mercenary has existed in almost every period of history and has become a part of the war strategies of the modern state and pre-existing structures. In the 20th century, this practice, which was prohibited by international law as it was against humanitarian law, was replaced by private military companies. Private military companies are ostensibly for military training, weapons supply, tactics, intelligence, etc. offers services in their fields. However, as can be seen in various examples, some of these companies also carry out mercenary activities. In the context of armed conflicts law, although they are not among the parties to the siege, private military companies can take part directly in the field in armed conflicts. However, private military companies do not have a separate status in armed conflicts. In this way, both states and private military companies can easily use this gray area of the armed conflict law. Governments and private military companies seem to operate on the basis of international legitimacy. In this respect, it is important to examine this legitimacy ground in particular. Because although private military companies are not seen as a party to conflicts, in some cases they operate as a direct party to armed conflict. In this context, it is important to reveal the position of private military companies in the law of armed conflicts and the relations of the companies with the states.

Science Code : 114107
Key Words : Mercenary, Private Military Companies, State, Violence, Sovereignty, Humanitarian Law, Internationa Responsibililty
Page Number : 173
Supervisor : Prof. Dr. Canan ATEŞ EKŞİ

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın her aşamasında akademik tecrübesi ve birikimleriyle yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Canan ATEŞ EKŞİ'ye, tez izleme komitemde bulunan kıymetli hocalarıma, görev yaptığım Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü bölüm başkanı hocam Doç. Dr. Muhittin DEMİRAY'a ve aynı bölümde görev yaptığım değerli öğretim elemanlarına, tez sürecindeki katkılarından ötürü Doç. Dr. Serkan KEKEVİ'ye müteşekkirim. Desteklerini her zaman hissettiğim babam, annem, kardeşlerim ve eşime minnettarım. Ve ailemizin en küçük bireyi Taha'ya varlığıyla mutluluk sağladığı için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR vi

İÇİNDEKİLER vii

ŞEKİLLERİN LİSTESİ xi

TABLOLAR LİSTESİ xii

SİMGELER VE KISALTMALAR xiii

1. GİRİŞ 1

2. ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER: KAVRAM, TARİH, ANALİZ 13

2.1. Kavram 13

2.1.1. Özel Askeri Şirket/Paralı Askerlik Kavram Tipolojisi 13

2.1.1.1. Askeri savaş şirketleri 17

2.1.1.2. Askeri danışmanlık şirketleri 23

2.2. Tarih 24

2.2.1. Paralı Askerlik 24

2.3. Analiz 30

2.3.1. Paralı Askerlikten Özel Askeri Şirketlere Geçişin Tarihsel Perspektifi 31

2.3.2.19. Yüzyıl'dan Soğuk Savaş Sonrası Döneme Kadar Paralı Askerlik Uygulamasının Ortadan Kalkmasının Nedenleri 33

2.3.3. İki Kutuplu Sistemden Çok Kutuplu Sisteme Geçişin Özel Askeri Şirketlerin Yeniden Ortaya Çıkmasına Etkisi 34

2.3.4. Özel Askeri Şirket Piyasasının Oluşması 36

2.3.5. Özel Askeri Şirketlerin Devletler Açısından Fayda ve Riskleri 39

Sayfa

2.3.6. Soğuk Savaş Sonrası Paralı Askerlik Uygulamasının Yeniden Oluşmasının Aktör Merkezli Temel Nedenleri 40

3.KUVVET KULLANMA TEKELİ OLARAK DEVLET, EGEMENLİK VE ŞİDDET İLİŞKİSİ 45

3.1. Devlet Nedir? 46

3.1.1. Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak Devlet 48

3.2. Egemenlik 50

3.2.1. İç ve Dış Egemenlik Ayrımı 52

3.2.1.1. İç egemenlik 52

3.2.1.2. Dış egemenlik 53

3.2.2. Tarihten Günümüze Egemenliğin ve Egemenin Dönüşümü 54

3.2.2.1. Egemenliğin rıza/zor yoluyla paylaşımının temel faktörleri 56

3.3. Şiddet 59

3.3.1. Meşru Şiddetin Kaynağı Olarak Devlet ve Ötesi 59

3.3.1.1. Şiddetin tanımı ve siyasal şiddet 60

3.3.1.2. Meşru şiddet tekeli olarak devlet 60

3.3.1.2.1. Hukuk devleti-polis devleti 62

3.3.1.2.2. Devletin şiddet kullanma araçları 64

3.3.1.2.2.1. Düzenli ordular ve zorunlu askerlik 65

3.3.1.2.2.2. Uluslararası askeri operasyonlar 66

3.3.2. Devlet dışı şiddet araçları ve mahiyeti 67

3.3.2.1. Devlet dışı şiddet araçları 67

3.3.3. Şiddetin devlet dışı aktörlerce uygulanması ve egemenliğin dönüşümü sorunsalı 68

3.3.3.1. Makbul-menfi şiddet 69

3.3.4. Şiddetin sınıraşan yönü savaş: yeni tehdit-yeni yöntem 70

Sayfa

3.3.4.1. Hibrit savaş 71

4.MODERN ULUSLARARASI HUKUKTA ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN STATÜSÜ: HUKUKİ VE ETİK TARTIŞMALAR 77

4.1. Uluslararası Hukukta Özel Askeri Şirketler 77

4.1.1. Paralı Askerlikten Özel Askeri Şirkete Geçişin Temel Parametreleri: Politika ve Hukuk Perspektifi 79

4.1.2. Uluslararası Hukukun Konusu Olarak Özel Askeri Şirketler: Konumlandırılma Meselesi 81

4.1.2.1. Uluslararası hukuk düzenlemeleri bağlamında özel askeri şirket personeli paralı asker midir sorunsalı 83

4.2. Uluslararası Hukukun Özel Askeri Şirketlere Uygulanması 85

4.2.1. İnsancıl Hukuk Yönüyle Özel Askeri Şirketler 85

4.2.1.1. 1949 Cenevre sözleşmesi ek protokol 1 bağlamında özel askeri şirket personelinin silahlı çatışmalar hukukundaki yeri 86

4.2.1.1.1. Muharip statüsünün özel askeri şirket personellerine tanınabilirliği meselesi 86

4.2.1.1.2. Orduya refakat eden statüsünün özel askeri şirketleri kapsaması tartışması 88

4.2.2. Devletin Uluslararası Sorumluluğu 89

4.2.2.1. Devletin sorumluluğu 90

4.2.2.2. Özel askeri şirketlerin eylemleri çerçevesinde devletin sorumluluğu 91

4.2.2.3. Güvenlik kuvvetlerin demokratik kontrolü sorunu 94

4.2.3. İç Hukuk Bağlamında Devlet-Özel Askeri Şirket İlişkisinin Kurulması 96

4.2.3.1. Sözleşme 97

4.2.3.2. Kayıt ya da lisans 98

4.2.3.3. Denetim ve yaptırım 99

4.2.4. Uluslararası Ceza Hukukunda Özel Askeri Şirketlerin Konumlandırılması 101

Sayfa

4.2.4.1 Bireysel cezai sorumluluk bağlamında özel askeri şirketlerin uluslararası ceza hukukunun konusunu teşkil etmesi 102

4.2.4.1.1. Savaş suçlarının faili olarak özel askeri şirketler 102

4.2.5. Özel Askeri Şirketlerin Meşruiyet Dayanakları 103

4.2.5.1. Normatif Meşruiyet 105

4.2.5.2. Etik Meşruiyet 106

4.2.5.3. Politik Meşruiyet 107

4.3. Özel Askeri Şirketlerin Meşru Müdafaa Kapsamında Güç Kullanımı 107

5. AKTÖR VE ALAN MERKEZLİ KARŞILAŞTIRMALI UYGULAMA ÖRNEKLERİ 111

5.1. ABD Örneği 112

5.2. Rusya Örneği 119

5.3. Uluslararası Örgütler Örneği 125

5.3.1. Birleşmiş Milletler 126

5.3.2 Avrupa Birliği 132

5.4. Afrika Örneği 137

5.4.1. Uluslararası Aktörlerin Afrika Politikalarında Özel Askeri Şirketler 138

5.4.2. Yerel İktidarların İç Politika Hedefleri Bağlamında Özel Askeri Şirketler 142

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 145

KAYNAKÇA 153

ÖZGEÇMİŞ 173

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 1. Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılımı, 1992-2002 15
Şekil 2. Hibrit Savaş 72
Şekil 3. Rus Özel Askeri Şirketleri 120

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo **Sayfa**

Tablo-1. EO'nun Afrika'da Yapmış Olduğu Uluslararası Sözleşmeler.....19
Tablo 2: Özel Askeri Şirketlerin Yaygınlaşmasına Dair Yaklaşımlar.....44
Tablo 3. Özel Askeri Şirketlerin Fayda ve Maliyetleri.....113
Tablo 4. ABD Operasyonlarındaki Özel Yüklenici Miktarları.....116

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklama
AUHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CAO	Coalition Provisional Authority Order 17
DynCorp	DynCorp International Limited Liability Company
EO	Executive Outcomes
EODT	EOD Technology, Inc
EULEX	European Union Rule of Law Mission in Kosova
EUPOL	European Union Police Mission
ICI	International Charter Incorporated
ICRC	Uluslararası Kızılhaç Komitesi
LPR	Luhank Halk Cumhuriyeti
MEJA	Military Extraterritorial Jurisdiction Act
MPRI	Military Private Resourches Inc
OGSP	Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına
PMC	Private Military Companies
RUF	Revolutionary United Front
SI	Sandline International
SOC-SMG	Special Operations Consulting-Security Management Group
SOFA	Status of Forces Agreement
UAMIR II	United Nations Assistance Mission for Rwanda
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi
UCMJ	Uniform Code of Military Justice
UHK	Uluslararası Hukuk Komisyonu

1.GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler disiplini devletlerarası ilişkileri inceleyen bir akademik çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın başları itibariyle akademik bir alan olarak tanımlanan uluslararası ilişkiler; siyaset bilimi, hukuk, ekonomi, sosyoloji, felsefe vb. birçok disiplin ile mündemiçtir. Bu yapısıyla disiplinlerarası çalışmaların yoğun olarak işlendiği bir alan durumundadır. Uluslararası ilişkiler disiplinin alt disiplinlerinden sayılan uluslararası hukuk ise başlarda devletler olmak üzere uluslararası sistemin diğer aktörlerinin yapısını ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen bir alan olarak çalışılmaktadır. Bu yönüyle bu çalışma, uluslararası hukuk temelli ve yoğunluklu yazılsa da siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerin de işlendiği disiplinlerarası boyutu barındırmaktadır. İlk kez Jeremy Bentham[1] tarafından bir kavram olarak kullanılan uluslararası hukuk savaş, barış, ticaret, insan hakları, göç, gibi birçok alanı incelemektedir. Ancak uluslararası hukuku bütünsel olarak bir iç hukuk düzeni olarak düşünmek bir eksiklik ifade etmektedir. Bu yönüyle uluslararası hukukun ulusal hukuktan temelde birçok farkı mevcuttur. Her ne kadar bu konuda monist ve dualistlerin bulunduğu bir tartışma söz konusu olsa da, üst, egemen bir otorite ve yaptırım mekanizmasının bulunmaması, devletlerin uyma iradesi göstermesi, egemen eşit düzlemde işlemesi gibi hususlar uluslararası hukukun iç hukuktan farklarını gösterir. Tarihsel kökenleri M.Ö 3000-4000 arası iki Sümer kent devleti Lagaş ve Umma arasında yapılan barış antlaşmasına[2] kadar uzanan ancak modern devlete dayanan yönüyle 15. yüzyıl vurgulanan uluslararası hukuk, uluslararası ilişkilerin yapısı değişip dönüştükçe kendini yenilemektedir.[3]

Ortaya çıkan bu değişimlerden bir tanesini de, silahlı çatışmalar hukukunun oluşmasıdır. Geleneksel olarak devletlerarası olarak değerlendirilen savaşların zamanla farklı aktörlerin de dahiliyetleri ile hibrit, düzensiz, vekil gibi kavramlarla nitelendirilerek farklı boyutlara evirildiği görülmektedir. Bu yönüyle savaşın aktörleri, yöntemi ve etkisi tarihten günümüze bir değişim geçirmiştir. Savaşın yöntemlerine yönelik bu değişimler kimi zaman devletlerin iradesiyle kimi zamanda devletlere rağmen olmuştur. Ancak devletler hiçbir zaman silahlı çatışmalardan azade olmamıştır. Silahlı çatışmaların doğasına yönelik bu değişimin bir yönünü de özel askeri şirketler oluşturmaktadır. Tarihsel boyutuyla paralı

[1] Bentham, J. (1979), ***An Introduction to the Principles of Morals and Legislation***, Batoche Books, 3.
[2] Pazarcı, H. (1989), ***Uluslararası Hukuk Dersleri I. Kitap,*** Turhan Yayınevi, II. Baskı, 36.
[3] Shaw, M. N. (2018), ***Uluslararası Hukuk***, Çev: İbrahim Kaya, Sekizinci Baskı, TÜBA, 15.

askerlik olgusu ile değerlendirilen özel askeri şirketler, Soğuk Savaş sonrası yayılımları ile uluslararası hukukun konusu haline gelmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu yönüyle uluslararası hukukun konusu olarak incelenmesi ve bir sınıflandırmaya tabi tutulması elzemdir. Hukuki yönüyle paralı askerliğin yasaklanmış olmasının yanında modern bir biçimde ve çeşitli düzeylerde bu uygulamanın devam etmesi, paralı askerliğin ele alınarak özel askeri şirketler ile ilişkisinin ortaya konulmasını önemli kılmıştır.

Paralı askerlik başka bir ifadeyle kiralık askerlik, savaş tarihinin ilk dönemlerine kadar uzanan bir uygulamadır. Devletlerin düzenli orduya geçişi öncesi tarihin her döneminde hemen her devlet paralı/kiralık asker uygulamasından faydalanmıştır. Tarihsel arka planı Kadeş Savaş'ına kadar dayandırılan paralı askerlik uygulaması, 19. yüzyıla kadar yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Öyle ki Mezopotamya uygarlıklarında toplumdan dışlanmış kişiler paralı asker olarak faaliyet göstererek, bir nevi toplumsal bir cezaya maruz bırakılırken, Antik Yunan'da paralı askerlik bir sosyal statü olarak kabul edilmiş ve devlet için yapılan ulvi bir faaliyet olarak tanımlanmıştır.

Soğuk Savaş'ın bitişi ile birlikte özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenlik ve askeri faaliyetlerinde yoğun bir şekilde kullandığı özel askeri şirketler, öğretide yaygın olarak ve tek bir kavram olarak kullanılsa da, kendi içerisinde farklı birçok farklı yapıyı bünyesinde barındırmaktadır. Özel askeri şirketler, güvenlik ve askeri destek sağlamak amacıyla devletlere yardım sağlayan mikro yapıları ifade etmektedir. Bununla birlikte devletin ve güvenliğin yeniden yorumu, uluslararası insancıl hukuk, uluslararası ceza hukuku, uluslararası hukukta devlet sorumluluğu gibi başlıkların konuya yaklaşımı, savaşı ve savaşın dönüşümü gibi konuları kendi kapsamında barındırması açısından uluslararası ilişkiler, hukuk, siyaset bilimi gibi birçok disiplini ilgilendiren bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle incelenmesi elzem bir olgu olarak önem arz etmektedir.

Benzer biçimde öğretide paralı askerlik, danışmanlık, güvenlik tedarikçisi sıfatları ile faaliyetler yürüten özel askeri şirketler diğer yandan yeni oluşan bir sektörü ifade etmektedir. Çok köklü bir geçmişe sahip olmasa da, bu yapılar uluslararası sistem tarafından kabul görmüş ve devletlerce bir araç olarak kullanılmasında sakınca görülmemiştir. Ancak salt meşru güç kullanma erki olan devletin bu fonksiyonunun iradi olarak devlet dışı aktörlerle paylaşımı özellikle uluslararası ilişkiler, uluslararası hukuk gibi disiplinleri açısından yeni tartışmalara kapı açmaktadır.

Bu çalışma kendi içerisinde gittikçe yaygınlaşan ve doktrinde *vekil(proxy)*[4] olarak da kullanılan paralı askerlik kurumunun uluslararası hukuka bakan yönünü ele almasıyla önem arz etmektedir. Bu açıdan savaş hukukunda her ne kadar devlet adına hareket eden unsurların yapmış oldukları aykırı fiillerin sorumluluğu devlete yönetilmesi kabul edilmiş olsa da, devlet dışı aktörlerin eylemleri sonucu ortaya çıkan uluslararası hukuka aykırı durumlarda devletlerin çok fazla sorumluluk yüklenmediği görülmektedir. Ancak insancıl hukuk ve savaş hukuku özelinde oluşan fiili durumun hukuki karşılığını göz ardı etmek mümkün olmamaktadır. Bu açıdan çatışma alanlarında devletlerle birlikte hareket eden özel askeri şirketlerin varlığını göz ardı etmek silahlı çatışmalar hukuku açısından makul değildir.

Özel askeri şirketler gittikçe yaygınlaşan kullanımı, hesap verebilirlik ve şeffaflık noktasındaki eksiklikleri, devletlerin bu şirketlerden beklentileri ve devletlerle şirketler arasında imzalanan hizmet sözleşmelerindeki bahsedilen durumların dışında uluslararası hukuka aykırı durumların bulunması ve bu aykırılıkların denetlenebilirliğinin önemli bir sorun teşkil etmesi, özel askeri şirketlerin uluslararası hukuk temelince analizinin temel noktalarından bazılarını ifade etmektedir.

Çalışmanın yola çıkışı, 16. yüzyıl hukukçularından Alberico Gentili'nin "savaş yalnızca egemen prenslerin yapacağı bir fiildir bunun dışındakiler haydutluktur", tanımlaması ile olmuştur. Bu tanım devlet dışı aktörlerin savaştaki yerinin tartışılması ve yeniden yorumlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda Türkçe literatürde daha öncesinde yüksek lisans ve doktora çalışmaları ile sınırlı sayıda ele alınmış bu konu, temelde uluslararası hukukta konuya dair literatürü işlemiş, ayrıca özel askeri şirket personelinin fiillerinin yargılamaya dönük yorumları ele alınarak hazırlanmıştır. Ancak bu çalışmaların büyük kısmında özellikle, pratikte ABD'nin Irak operasyonlarında faydalandığı Blackwater şirketi incelenmiştir. Daha güncel olarak Rusya'nın Arap Baharı sürecinde Suriye'de kullanmakta olduğu ve son dönemde Libya'da adı duyulan Wagner gibi şirketlerin uluslararası hukukun doğrudan konusu olma durumları ele alınmamıştır. Yani konu ile ilgili Türkçe çalışmalar genel anlamda Amerikan odaklı oluşturulmuştur.

Ayrıca çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran bir diğer önemli noktada, Afrika'da iktidarı meşru ya da gayrimeşru bir şekilde ele alan yönetimlerin yerel askeri güçlerin

[4] Bkz. Kinsey, C. (2006), ***Corporate Soldiers and International Security The Rise of International Private Military Companies***, Routledge, 13.

desteğini ve kontrolünü sağlayacakları döneme kadar özel askeri şirketlerden hizmet almaları konusunun işlenmesidir. Afrika örneğinde de, yabancı savaşçıların ülkeye alınması ve devlet adına askeri faaliyet yürütmesinin uluslararası hukuk yönü önemli bir ayrıntıdır. Bu açıdan bu çalışmayı özgün kılan uygulamada özel askeri şirketlerin uluslararası hukukun konusu olarak nasıl değerlendirildiğinin yanında güncel uygulamaların hukuki karşılıkları ve var olan hukuki boşluğun doldurulmasına yönelik sürecin nasıl işlediğinin ele alınmasıdır. Ayrıca çalışma özel askeri şirketleri bir operasyon aracı olarak kullanan devletlerin yanında özellikle Afrika'da bu şirketlerin faaliyet gösterdiği devletlerin bu şirketlere karşı hukuki tutum ve girişimleri ele alması açısından da özgünlük arz etmektedir.

Tez çalışmasının araştırma süreçleri nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde yürütülmüştür. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler çalışmalarında kullanılan analitik açıklamacılık yöntemi tercih edilmiştir. Analitik açıklamacılık yönteminin özü; bütün veriyi sistematik bir şekilde tasnif ederek, neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde bir analiz kurmaktır.[5] Tüm sosyal bilim alanlarında olduğu gibi sosyal bir olgunun tasnif edilmeden analiz edilmesi imkânsızdır. Analitik açıklamacılıkta da araştırma sorusuna cevap olacak verilerin tasnifi önemlidir. Analitik açıklamacılık yönteminin temelinde kuramsal ya da teorik bir çalışma yapılması vurgulanır. Kuramsallığın temeli olarak; zaman, mekân, aktör ve diğer etkenlerden bağımsız bir analiz sunulması öngörülür[6]. Kuram, Platon'un: "Herşeyi bilmeden önce hiçbir şeyi bilemeyiz" ifadesi bağlamında sınırsız veriler arasından hangi veriyi ne şekilde kullanacağımızı ve nasıl analiz edeceğimizi açıklar[7]. Böylece olgudan kurama bir yol oluşmuş olur. Bu tez çalışması da, özel askeri şirketler olgusu üzerinden uluslararası hukuktaki konumlarına dair bir kuramsal çerçeve sunma amacı gütmektedir.

Ancak bu çalışmanın işleyişi: uluslararası hukuk disiplininin, uluslararası ilişkiler ve hukuk disiplinlerinin melez bir alanı olması nedeniyle, ne klasik hukuk çalışması ne de salt bir uluslararası ilişkiler çalışması olarak ele oluşmuştur. Uluslararası hukuk disiplinin devletleri ilgilendiren yönü ile egemen devletin iradesinin ele alındığı uluslararası ilişkiler disiplinin kesiştiği bir çalışma olmuştur.

---

[5] Aydınlı, E., Kurubaş, E., Özdemir, H. (2009***), Yöntem, Kuram, Komplo***, Asil Yayınları, 84.
[6] Aydınlı, Kurubaş, Özdemir (2009), a.g.e., 86-87.
[7] Waltz, K. N. Querter, G. H. (1982), ***Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi***, Çev. Ersin Onulduran, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları:510, 12.

Uluslararası hukukun konusunu temelde, iki ve/veya çok taraflı anlaşmalar, uluslararası örgüt kararları, uluslararası düzenlemeler, mahkeme, hakemlik kararları, uyuşmazlık çözümü, tek taraflı bildirimler vb. birçok konu oluşturmaktadır. Ancak diğer taraftan uluslararası ilişkiler disiplininin en temel aktörünü devlettir, uluslararası hukuk devletlerin egemenliklerini meşru bir yolla kısıtlama fiilini ifade ederken, klasik ulus devletin en ayırt edici faktörü devletin egemenliğini arttırma arzusudur. Özünde çatışmaya meyilli iki kavramın ortak tek bir yöntemde ele alınması bir güçlüktür. Bu açıdan alanın iki disiplini ortak payda da toplaması tezin yönteminin kurulması ve çalışmanın yürütülmesi noktasında bir zorluk olmuştur.

Çalışmayı güçleştiren alanlar olarak, öncelikle dönem merkezli bir yaklaşım sergilenmemiş olmasıdır. Bu durum konuyu tarihsel olarak ele almasının yanında güncel değerlendirme yapmayı da zorunlu kılmıştır. Bu nedenle çalışmanın tarihsel bir yönü de bulunmaktadır. Ancak tarihsel boyut yalnızca bir alt yapı oluşması amacıyla görece öz bir biçimde ele alınmıştır. Ayrıca aktör merkezli bir kısıtlama da mümkün olduğunca yapılmamıştır. Bu durumun temel sebebi ise, uluslararası ilişkiler sisteminin silahlı çatışmaların tarafı olarak aktörlerinin farkı saiklerle özel askeri şirketler ile hizmet ilişkisi kurmasıdır. Bu durum çalışmanın farklı aktörler nezdinde ele alınmasını böylece karşılaştırmalı bir analiz yapılması imkânını da oluşturması açısından önemlidir. Ancak, aktörler ele alınırken tümüyle bir uluslararası ilişkiler metni olarak işlenmemesi yaklaşımı benimsenmiştir. Ayrıca ele alınan özel askeri şirketlerin yapısından ziyade uluslararası hukuk nezdinde karşılık bulduğu noktalar ele alınarak, çalışmanın tarihsellik yönünün baskın olması engellenmeye çalışılmıştır.

Yukarıda belirtilen beklentiler altında çalışma da, aşağıda belirtilenler bağlamında bir sistematik izlenmesi amaçlanmaktadır.

Özel askeri şirketlerin yapısı üzerinden kavramsal, tarihsel ve teorik bir analiz,

Tarihsel süreç içerisinde paralı askerliğin ortaya çıkışı ve modern dönemde özel askeri şirketlere dönüşümü,

Devletlerin özel askeri şirketlerden hizmet alma gerekçeleri ve kuvvet kullanma tekelinin dönüşümü,

Devletin kuvvet kullanma yetkisini paylaşım sorunu bağlamında, devlet, egemenlik ve şiddet meselesinin analizi,

Uluslararası sistemde özel askeri şirketlerin faaliyetleri ve yansımaları,

Uluslararası hukukun özel askeri şirketlere yönelik uygulamaları,

Uluslararası ceza hukuku bağlamında özel askeri şirketlerin tüzel kişi sıfatıyla sorumluluk yüklenmesi tartışmaları,

Yararlanıcılar çerçevesinde özel askeri şirketlerin durumu,

Özel askeri şirketlerin saha faaliyetleri analizi ve mahkeme kararları,

Devletler ve uluslararası örgütler nezdinde özel askeri şirketlerin meşruiyet dayanakları,

İktidarların yabancı savaşçı kullanımının hukuki dayanaklarıdır.

Yukarı da belirtilen sistematik çerçevesinde bu tezin ana hipotezi: Özel askeri şirketlerin bazılarının danışmanlık, lojistik destek, eğitim, istihbarat vs. destekleri adı altında paralı askerlik faaliyeti yürüttüğü ve her ne kadar uluslararası hukukta paralı askerlik uygulaması yasaklı bir eylem olsa da özel askeri şirketleri düzenleyen doğrudan bir mevzuat olmadığı, devletlerin ve şirketlerin bu hukuki boşluktan yararlanarak uluslararası hukuka aykırı eylemler işlediği ve paralı askerlik faaliyetlerin üstü örtüldüğüdür.

Alt hipotezler ise:

Özel askeri şirketlerin, her ne kadar genellikle kavramsal olarak tek bir başlıkta ele alınsa da, kendi içerisinde sınıflandırılması gerektiği,

Özel askeri şirketlerin tarihsel arka planında paralı askerlik uygulamasının yattığı,

Özel askeri şirketlerin küresel bir piyasa haline geldiği ve arz-talep merkezli geliştiği,

Ulus devletin en temel argümanı olan kuvvet kullanımını kendinde olması ilkesinin özel askeri şirketlerle belirli ölçüde esnediği,

Uluslararası insancıl hukukta özel askeri şirketlere yönelik özel bir düzenleme olmadığı,

Uluslararası örgütlerin özel askeri şirketlerle ilişkisi uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması temelinde ve paralı askerlik ile bağlantısız bir biçimde oluşturulduğu,

Afrika'nın büyük güçler ve yerel iktidarlarca özel askeri şirketlerin faaliyet alanı haline getirildiği,

Özel askeri şirketlerin silahlı çatışmaların tarafı olmayacak şekilde icra ettikleri faaliyetler, özel askeri şirketlerin meşruiyet sınırını tanımladığı,

Uluslararası sistemin farklı aktörlerinin özel askeri şirketlerden hizmet aldığı, bu hizmet alımında fayda-maliyet ilişkisinin başlıca gerekçe olduğu ancak tüm aktörlerin bu hizmet alımını bir şekilde meşrulaştırma çabası güttüğü,

Devletlerin özel askeri şirketlerden örtülü bir biçimde paralı askerlik hizmeti aldığı ancak şirketlerle yapılan sözleşmelerde muvazaalı bir biçimde bunun örtüldüğü,

Her ne kadar şirketler uluslararası hukuka aykırı eylemlerde bulunsa dahi bu eylemlerinde devletin sorumlu tutulmadığı, bu da devletleri özel askeri şirketlere daha fazla yönelttiğidir.

Yukarıda belirtilen hipotez ve alt hipotezler çerçevesinde çalışma temelde aşağıdaki soruların cevaplarını aramaktadır.

Özel askeri şirketlerin uluslararası hukuk sistemi içerisindeki konumu nedir?

Özel askeri şirketler tümüyle bir paralı askerlik uygulaması mıdır?

Uluslararası hukukta özel askeri şirketlere yönelik münhasır bir düzenleme var mıdır?

Özel askeri şirketlerin silahlı çatışmalar hukukundaki konumu nedir?

Devletlerin özel askeri şirketler ile ilişkilerinin meşru dayanakları nelerdir?

Uluslararası örgütlerin özel askeri şirketlerle ilişkisinin hukuki dayanakları nelerdir?

Devletler ile uluslararası örgütlerin özel askeri şirketleri kullanma amaçları ve yöntemleri aynı mıdır?

İktidarların özel askeri şirketleri ülkelerine davet etmelerinin meşru zemini var mıdır?

Özel askeri şirketlerin eylemlerinden doğan sorumluluk kime aittir?

Özel askeri şirket personelinin aykırı fiilinden kaynaklı yargılamasını kim yapar?

Yukarıda bahsedilen amaç, yöntem, hipotez, alt hipotezler ve sorunsallar çerçevesinde çalışma 4 bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde: çalışmanın özünü oluşturan özel askeri şirketlerin kavramsal, tarihsel ve teorik arka planı ele alınarak, çalışmanın diğer bölümlerine dair bir ön hazırlık aşaması sunulmaktadır. Böylece çalışmanın ana temasını oluşturan özel askeri şirketler hakkında tarihsel, kavramsal ve teorik çerçevede bir alt yapı oluşturularak, sonraki bölümlerde yapılacak analizlerin daha kolay anlaşılması amaçlanmaktadır. Tarih başlığı altında, özel askeri şirketlerin ortaya çıkışının arka planı olan paralı/kiralık askerlik uygulamasını ele alınmış, böylece paralı askerlikten özel askeri şirkete dönüşümün tarihsel sürecinin sunulmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle özel askeri şirketlerin tarihten günümüze geçirdiği evreler ile birlikte uluslararası toplumun bu dönüşüme gösterdiği tepkilerin görülmesi amaçlanmıştır. Kavram başlığı, özel askeri şirketlerin kendi içerisinde göstermiş oldukları yapısal farklılıkların ortaya konulması açısından önem arz etmektedir. Çünkü literatürde özel askeri şirketlerin sınıflandırılması birçok teorisyen açısından farklılık göstermiş ve ortak bir yaklaşım geliştirilmemiştir. Kavram başlığı altında, özel askeri şirketlerin yapısı ile sınıflandırılması ele alınarak, analizlerin daha sistematik yapılması amaçlanmıştır. Bir özel askeri şirketin yapısı, faaliyet alanları, kendi içerisindeki sınıflandırmaları görülerek ve özel askeri şirketlerin tanınması imkanı sunulmaya çalışılacaktır. Teori başlığı ise: tarihin belli dönemlerinde makbul kabul edilen ve özellikle 19. yüzyıldan Soğuk Savaş sonrası döneme

kadar olan süreçte ortadan kalkan bir uygulama olan özel askeri şirket/paralı askerlik kurumunun teorik yapısını ele almayı amaçlamıştır. Böylece bu yapıların varlıklarının, dayanaklarının temelinde yatan sebepler ortaya konulmuş olacaktır. Bu yönüyle paralı askerliğin ve özel askeri şirket gereksiniminin tarihten günümüze oluşan, dönüşen ideolojik arka planını ortaya koymak değerli görülmektedir. Teori başlığının temelini ise: devletlerin özel askeri şirketlere olan taleplerinin temel gerekçeleri, özel askeri şirketlerin devletler açısından fayda-maliyet analizi ile 19. yüzyıldan Soğuk Savaş'a kadar olan süreçte paralı askerlik sisteminin ortadan kalkması ancak Soğuk Savaş sonrası yeniden yoğun bir şekilde kullanılma gerekçelerinin ortaya konulması oluşturmaktadır. Böylece uluslararası sistemin devletler ve uluslararası örgütler düzeyinde özel askeri şirketlere olan ilgilisinin kaynağı da ortaya konulmuş olacaktır.

İkinci bölümde, her ne kadar bu tezin özünü oluşturan bir uluslararası hukuk tartışması ele alınıyor olsa da, bu tartışmanın temelini çok sayıda siyasi, sosyolojik, hukuki kavram ve analiz oluşturmaktadır. Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı sorunsalı ele alınırken, kuvvet kullanma yetkisinin devlet organının tekeline geçmesi ve süreç içerisinde bu tekelin farklı yol ve yöntemlerle mikro ve makro örgütlerle paylaşılması bağlamında devlet ve devletin dönüşümü tartışmaları ele alınacaktır. Yine devletin güç kullanma tekelinin iradi ve/veya gayri iradi bir şekilde farklı güç birimleri ile paylaşmasının getirdiği egemenlik tartışmalarına değinilecektir. Devletin egemenlik tanımı bağlamında meşru olarak yararlandığı kuvvet kullanma yetisini hangi araçlarla ve amaçlara yönelik kullanıldığı, ikincil sıfatla kuvvet kullanan ve bu yetkiyi devlet üzerinden alan yapıların devlet egemenliğini zayıflatan veya egemenliğini güçlendiren bir unsur olup olmadığı sorunsalı ve bu çerçevede oluşan diğer tartışmalar çalışmanın ikinci bölümünün temelini oluşturmaktadır. Bu yönüyle özel askeri şirketlerin devlet egemenliğine muhalefet mi yoksa devlet egemenliğinin farklı bir biçimde tezahürü mü olduğu görülecektir. Yine çalışmanın geneline bağlı olarak özel askeri şirketlerin bu tartışmalardaki konumu ve oluşturduğu yeni halin ele alınması da önemli bir bağlamı ifade etmektedir. Benzer şekilde savaş ve savaşın değişen yapısı, askeri bir yöntem olarak kullanılan silahlı müdahale ve buna dair oluşan yeni ordu sistemlerinin ele alınması önem arz etmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, özel askeri şirketler meselesinin uluslararası hukuk boyutunun detaylı analiz edildiği çalışmanın temel bölümünü ifade etmektedir. Bu bölümde özel askeri şirketlerin uluslararası hukuk literatüründeki yeri, uluslararası sözleşmelerdeki

durumu, özel askeri şirketlerin makbul ve menfi boyutlarının uluslararası hukukta karşılığı, devletlerin özel askeri şirketlerle kurdukları hizmet akitlerinin hukuki meşruiyeti, özel askeri şirketlerin silahlı çatışmalardaki rolünün sorumluluk boyutu ve personelin muharip statüsüne sahiplik tartışmaları ele alınacaktır. Bu bağlamda literatürde uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmalar hukuku, kuvvet kullanma hukuku olarak çalışılan alanda, özel askeri şirketlerin konumu ele alınarak, dördüncü bölümdeki uygulamaların hukuki alt yapısı anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu amaçlar çerçevesinde, 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, 3 Temmuz 1977 tarihli "Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi", 4 Aralık 1989 tarihli "Paralı Askerlerin Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitilmelerinin Yasaklanmasına Dair BM Sözleşmesi", 16 Kasım 2007 tarihinde resmi gazetede yayımlanan, "Silahlı Çatışma Ülkesinde Paralı Asker Faaliyetlerinin Yasaklanması ve Bazı Faaliyetlerin Düzenlenmesi Güney Afrika Düzenlemesi" ve 17 Kasım 2008 tarihli "Uluslararası Kızılhaç Komitesinin(ICRC) Montrö Belgesi" ile Uluslararası Adalet Divanı'nın 1989 tarihli Nikaragua Davası gibi uluslararası düzenlemeler ve mahkeme kararları incelenerek özel askeri şirketlerin uluslararası silahlı çatışmalardaki konumu da ortaya konulacaktır.

Çalışmanın dördüncü bölümü, bu çalışmayı benzer içerikli çalışmalardan ayıran bölüm olarak oluşturulmuştur. Her ne kadar özel askeri şirketlerin devletler tarafından uluslararası silahlı çatışmalarda kullanılması bu çalışmanın önemli bir kısmını oluştursa da, Afrika örneği yerel iktidarların iç çatışma ve iktidar oluşturma çabalarının parçası olarak da kullandığı durumlar da mevcuttur. Bu noktada meşru veya gayri meşru bir biçimde iktidar elde eden kişi ve grupların yabancı askerler aracılığı ile ülke içi operasyon yürütmesinin uluslararası hukuk boyutu bu çalışmanın en özgün kısmını ifade etmektedir.

Bunun yanında, özel askeri şirketlerin meşruiyetinin bir tartışma konusu işlenmesinin yanı sıra uluslararası örgütlerin askeri amaçları için faydalanılması ve bunun meşru bir düzeyde yapılması bağlamında, BM ve AB örneklerinde özel askeri şirketlerin ele alınması da ayrıca çalışmanın bir diğer özgün tarafını ifade etmektedir. Uluslararası örgütlerin özel askeri şirketlere yönelik uygulamaları ile devlet uygulamalarının karşılaştırılması konunun uluslararası hukuk yönünün analizi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu amaçlar çerçevesinde ABD, Rusya, BM, AB ve Afrika örneklerinin sunulması önem arz etmektedir. Uluslararası sisteminde farklı aktörlerince yararlanılan ancak bir statü tartışması içerisinde olan özel askeri şirketler, çalışmanın dördüncü bölümünde aktör bazında incelenerek

meşruiyet sınırları ortaya konulacaktır. Böylece özel askeri şirketlerin aktörlerce kullanım amaçları ile bu aktörlerin meşruiyet dayanakları belirtilecektir.

2. ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER: KAVRAM, TARİH, ANALİZ

Literatürdeki kullanımı üzerinde çeşitli farklılıklar bulunan özel askeri şirketlerin Soğuk Savaş sonrası yaygın bir şekilde devletler tarafından kullanımı, bu yapının epistemoloji sorununu da ortaya çıkarmıştır. Kendi içerisinde farklı sınıflandırmaları da bulunan özel askeri şirketler, uygulamanın yanı sıra uluslararası insancıl hukuk ve ceza hukuku nezdinde farklı karşılıklar görmektedir. Bu karışıklığın giderilmesi ve genel manada kabul gören bir tanımın ortaya konulması, konunun analizi açısından önem taşımaktadır. Yine literatürde yeni model paralı askerlik[8] olarak ifade edilen özel askeri şirketlerin dayandığı tarihsel zemini anlamak ve devletlerin bu yapıları kullanmalarındaki önceliklerini ortaya koymak, uluslararası hukukun bu konudaki tutumunun anlaşılması açısından değer ifade etmektedir. Bunun yanında bu çalışma da; analiz edilen özel askeri şirketler dışında çok sayıda şirket bulunsa da, bu şirketlerin ulusal güvenlik anlamında ülke dışı hizmet sunmayanlar çalışmanın kapsamı dışında olduğundan analiz konusu olmamıştır.

2.1. Kavram

2.1.1. Özel Askeri Şirket/Paralı Askerlik Kavram Tipolojisi

Paralı asker literatürde ve uygulamada kiralık asker, savaş köpeği, vekil asker sıfatları olarak kullanılsa da, bu çalışmada yaygın kullanım olan paralı asker kavramı kullanılmıştır. Tanımı ve silahlı çatışmalardaki konumu itibariyle tartışmalı bir durumu ifade etmektedir. Birçok farklı ulus tarafından yasaklanması gerektiği ifade edilen, uluslararası hukuk nezdinde meşruiyet inşa edecek farklı bir statü konulmaması gereken bir uygulama olarak tanımlanmıştır. Öyle ki BM İnsan Hakları Komisyonu, önceki raporlarında Paralı askerlik uygulamasının self-determinasyon hakkını kullanmak isteyen gruplara karşı insan hakları ihlallerinin uygulanması için kullanılan bir araç olarak da tanımlanmıştır[9].

Paralı askerlik kavramı Türkçe literatürde yaygın bir kullanımla karşımıza çıkmamaktadır. Bu durumun temelinde Türkiye'nin silahlı çatışma veya askeri

[8] Percy S. (2007), Mercenaries ***The History of a Norm in International Relations***, Oxford University Press, 206.
[9] Bkz. Report On The Question Of The Use Of Mercenaries As a Means Of Violating Human Rights and Impeding The Exercise Of The Right, E/CN.4/2004/15 24 December 2003. parag. 1-29.

operasyonlarda düzenli ordu ile operasyonlar yürütmesidir. Bu durum uygulamada ve Türkçe literatürde paralı askerlik kavramının yerleşmemesine neden olmuştur.

Tanımı itibariyle Türkçe'ye aktarılışı İngilizce karşılığı kadar olumsuz ve istenmeyen bir şey şeklinde algılanmayan paralı askerlik, Haldun Yalçınkaya'nın aktarımıyla; "yabancı bir orduda para için hizmet eden işe alınmış asker" olarak tanımlanmıştır.[10]

1949 Cenevre Sözleşmeleri Ek I Nolu Protokol md. 47'de ifade edilen paralı askerlik "*Mercenaries*" tanımına göre:

"Silahlı bir çatışmada savaşmak için yerelde veya yurtdışında görevlendirilen,

Gerçek anlamda, doğrudan düşman taraflardan birisinin yanında olan,

Maddi bir kazanç amacıyla motive olan, çatışmanın tarafı olan düzenli askerlere verilen tazminat veya ödenekleri almasına dair söz verilen,

Ne çatışmaya taraf olan ülke vatandaşı ne de çatışmaya taraf olanların yönettiği bölge vatandaşı olan,

Çatışmanın taraflarının üyesi olmayan,

Çatışmanın tarafı olmayan devlet tarafından kendi silahlı kuvvetlerince resmi görevle gönderilmemiş olan[11]" kişidir.

4 Aralık 1989 tarihli "Paralı Askerlerin Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitilmelerinin Yasaklanmasına Dair BM Sözleşmesi'nde geçen tanıma göre:

"Bir hükümeti devirmek veya bir devletin anayasal düzeninin yıkmak veya bir devletin toprak bütünlüğünün korunmasını sağlamak, amaçları çerçevesinde şiddet eylemini yürütmek için yerel ve yurtdışından özel olarak görevlendirilmiş olan,

---

[10] Yalçınkaya, H. (2006), "Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşlann Özelleşmesi", ***Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,*** 61(3), 252,253.

[11] 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I Nolu Protokol, md. 47.

Özel kazanç amacıyla motive olan ve maddi tazminat sözü veya vaadi verilen,

Bu görev için yönlendiren devletin ne bir vatandaş ne de ikamet edeni olan,

Bir devlet tarafından resmi bir görevle gönderilmemiş olan,

Bölgeyi yönetimi altında tutan devletin silahlı kuvvetlerine bağlı olmayan,[12]" kişilerdir.

Paralı askerlik, devletler kadar eski bir olgu olsa da, 19. yüzyıldan Soğuk Savaş'ın bitişine kadar olan dönemde uygulanmamış ancak Şekil 1'de de görüldüğü üzere Soğuk Savaş sonrası süreçte devletler tarafından yeniden yoğun bir şekilde faydalanılmıştır. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan bu yükseliş paralı askerliğin eski sürümüne benzer ilkel bir yöntemle değil, çoğunlukla devletlerin hizmet alımı yaptığı tüzel kişiliğe sahip bir şirket ile paralı askerlik faaliyeti içermeyen hizmet sözleşmesi yapılması yöntemiyle uygulanmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan bu şirketler, devletler için askeri hizmetler konusunda önemli bir aktör konumuna dönüşmüştür. Özellikle ABD, Rusya ve Afrika devletleri özel askeri şirketleri kullanan devletler olarak görülmektedir.

Şekil 1. Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılımı, 1992-2002[13]

[12] 4 September 2009, International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, Article 1.
[13] Singer, P. W. (2008), ***Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry***, Cornell University Press, 10.

Ancak piyasa ekonomisinin doğal sonucu olarak özel askeri şirketler de kendi içerisinde çeşitli şekillerde konumlanmışlardır. Bu durumu oluşturan en temel etken ise, arz-talep ilişkisi olmuştur. Kimi devletler doğrudan operasyonel destek sağlamak amaçlı hizmetler alma yoluna giderken kimi devletler yalnızca lojistik destek veya danışmanlık sağlamaktadır. Bu durum özel askeri şirketlerin tek bir kavram ve tanım altında toplanmasını zorlaştırmıştır. Ancak doktrinde yaygın kullanım özel askeri şirketler şeklinde gelişmiştir.

Özel askeri şirketler her ne kadar literatürde tek başlık altında ifade edilse bile kavramın kendisi içerisinde birçok farklı yapıyı barındırmaktadır. Bu açıdan özel askeri şirketlerin neyi/kimi ifade ettiğini bilmek çalışmanın sonraki bölümlerini anlamlandırmak açısından önem arz etmektedir. Öyle ki özel askeri şirketleri kendi içerisinde kategorize etmekte başlı başına bir sorun teşkil etmektedir. Şirketlerin faaliyetleri birçok başlıkta sınıflandırılırken, aynı şirketin birçok faaliyeti birlikte yürütmekte olduğu görülmektedir.

Bu açıdan özel askeri şirketler faaliyetleri aşağıdaki gibi gruplandırılabilir:

- Savaşan ve operasyonel destek sağlayan,
- İstihbarat toplayan ve suç önleyen,
- Lojistik destek veren,
- Askeri eğitim ve malumat veren,
- Silah tedarik eden,
- Güvenlik sağlayan,
- Coğrafi saha ve risk analizi yapandır.[14]

Özel askeri şirketler için araştırmacılar birbirlerinden farklı sınıflandırmalar yapmış olsa da, genel anlamda tüm yaklaşımların özünü yukarı da sıralanan kriterler oluşturmaktadır. Ancak bu çalışmanın temel aktörü her ne kadar özel askeri şirketler olsa da uluslararası hukukun özel askeri şirketlere yönelik belirli sınırlılıkları bulunmaktadır.

[14] Beyani C. and Lilly, D. (2001), *Regulating Private Military Companies Options For The UK Government*, International Alert, 16.

Bu kavramsal analiz çerçevesinde temel bir sınıflandırma yapılırsa özel askeri şirketler:

- Askeri Savaş Şirketleri,
- Askeri Danışmanlık Şirketleri'dir.

Askeri Savaş Şirketleri kavramı, para karşılığı silahlı çatışmalara taraf olma hizmeti sunmanın uluslararası hukuk nezdinde yasaklı bir eylem olduğu bilindiği üzere, paralı askerlik hizmeti sunulması algısının oluşması yönüyle hatalı bir kavramsallaştırma oluştuğu düşünülmektedir. Ancak yaygın kullanımın bu şekilde olması sebebiyle bu çalışmada da benzer biçimde kullanılmıştır. Bunun yanında, bu sınıflandırmanın kendisi aynı zamanda başkaca bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Her ne kadar askeri danışmanlık şirketlerinin bir kısmı askeri operasyonel faaliyet yürütmüyor olsa da askeri savaş şirketleri operasyonel desteğin yanında danışmanlık ve lojistik hizmetler de sunarak diğer grup şirketlerin faaliyet alanına da girmektedir. Bu durum şirketlerin sınıflandırılması noktasında bir sorun meydana getirmektedir. Ancak yapılan bu sınıflandırma, doğrudan şirketler ele alınarak ve uluslararası hukukta bu ayrımlar çerçevesinde analizler yapıldığından bir gereklilik olarak düşünülmektedir.

2.1.1.1. Askeri savaş şirketleri

Askeri savaş şirketleri her ne kadar literatürde kullanılan bir kavram olsa da, hem şirketlerin kendi hizmet tanımlarına bakıldığında hem de insancıl hukuk nezdinde bu sınıflandırma sorunlu olarak oluşmuştur. Silahlı çatışmalarda sınıflandırılan meşru aktörlerin dışında kalan şirketlerin savaş şirketleri olarak tanımlanması hukuken dayanaksız bir husustur. Ancak fiili olarak bu tanımı doğrulayan şirketler mevcuttur. Askeri savaş şirketleri kategorisinde yer alan şirketler genel anlamda askeri bir birlik gibi hareket ederek, bir ordunun yapacağı tüm askeri faaliyetleri üstlenmektedirler. Kamusal manada en göz önündeki yapılar olmasına rağmen, özel askeri şirketler içerisinde sayısal anlamda en küçük grubu askeri savaş şirketleri olarak nitelendirilen şirketler oluşturmaktadır. Bu şirketleri için gösterilebilecek en önemli örnekler: Executive Outcomes of South Africa, Sandline

International, ABD merkezli Blackwater[15](yeni adları sırasıyla Xe ve Academi) ve Rusya kaynaklı Wagner Grup'tur.

Birleşik Krallık için faaliyet gösteren Executive Outcomes, 1989 yılında Güney Afrika'da emekli Güney Afrika askerleri tarafından kurulmuş ve 1993 yılında Birleşik Krallık yasalarına tabi bir şirket olmuştur. Afrika da birçok iç savaşta gösterdiği etki ile bölgede önemli bir aktör olduğunu ispatlamıştır. EO'nun temel uzmanlık alanı arazi savaşları olsa da, şirket bilgisayar yazılım desteğinden yetişkin eğitimine kadar 32 farklı alanda hizmet sağlamaktadır. Şirketin en önemli taktiği, öncelikli olarak ülkelerin zengin yer altı kaynaklarının olduğu bölgeleri ele geçirmek üzerinedir. EO özellikle Angola ve Sierre Leone'nin önemli ölçüde yatırım yaptığı bir şirket konumundadır. Askeri ve diğer destek faaliyetleri ile Afrika'da önemli bir aktör konumunda olan şirket birçok devlet ile de hizmet sözleşmesi imzalamış ve devlet dışı aktör statüsü kazanmıştır. Bu özelliği bakımından da devletler tarafından tanınan bir tüzel kişi özelliğindedir. EO'nun Tablo 1'de bahsi geçen sözleşmelere bakıldığında Afrika'daki etkinliği daha net bir biçimde görülmüş olacaktır[16].

[15] Isenberg, D. (2009), ***Private Military Contractors and U.S. Grand Strategy***, International Peace Research Institute, 11.

[16] Executive Outcomes(EO), https://www.globalsecurity.org/military/world/para/executive-outcomes.htm adresinden 20 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

Tablo-1. EO'nun Afrika'da Yapmış Olduğu Uluslararası Sözleşmeler[17]

Yıl	Devletler	Uluslararası Sözleşmeler
1990	Güney Afrika	Özel Kuvvetler ve Para Militer Kuvvetler İçin Özel Eğitim
1991	Botswana	De Beers için Özel Keşif(Diamond Company)
1991	Namibya	De Beers için Özel Keşif(Diamond Company)
1992	Angola	Soyo'da UNITA İsyancıları Tarafından Ele Geçirilen Petrol Ekipmanlarının Geri Kazanımı
1993	Angola	- Canfunfo ve Lunda Norte'deki Elmas Madeninin Korunması - Angola Ordu Kuvvetlerinden 16. Tugayının Eğitim - Genel Askeri Eğitim(1997'de sona erdi) - UNITA Karşıtı Operasyon Eğitimi
1994	Angola	-FAA için Havadan ve Lojistik Destek Sağlanması
1995	Sierre Leone	- RUF İsyanına Karşı Cumhurbaşkanı Valentine Strasser'a Askeri Yardım(eğitim ve savaş operasyonları) - Kono Elmas Madeninin Korunması
1995	Kenya	Ortak Girişim: Güvenlik Danışmanlık Şirketi
1995-1997	Malavi Mozambik Uganda Zambiya	Askeri Eğitim Projeleri
1996	Sierre Leone	- 1995 Sözleşmesinin Genişletilmesi - Barış Görüşmeleri ve Seçimlerin Yapılmasını Kolaylaştırmak için RUF İsyanının Bastırılması - Maden Tesislerinin Korunması/Güvenliği
1997	Zaire	

Diğer askeri savaş şirketlerinden bir tanesi olan Sandline International, Soğuk Savaş sonrası güç boşluğunun oluştuğu dönemde, 1997 yılında Londra merkezli olarak, çatışma çözümü ve danışmanlık hizmeti sağlamak amacıyla kurulmuş özel askeri şirkettir. SI, diğer özel askeri şirketlerden farklı olarak faaliyet alanını ve hedef gruplarını, "Batılı ulusların

[17] Bkz. Tablo yazar tarafından aşağıda belirtilen kaynak baz alınarak hazırlanmıştır.
Executive Outcomes(EO), https://www.globalsecurity.org/military/world/para/executive-outcomes.htm adresinden 20 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

dost hükümet olarak tanımladığı ve destek talebinde bulunan hükümetlere ve legal organizasyonlara, çatışma çözümü için hizmet sunmak ve lojistik kapasitelerini arttırmak olarak tanımlamıştır." Şirketin temel misyonu ise, hizmet alımı yapan aktörlere askeri konularda hızlı, etkin ve asgari zararla mümkün olan en iyi çözümü sunmaktır.[18] SI daha önceden ifade edildiği üzere faaliyet kapsamını aşağıda belirtilen hizmetler ile sınırlı tutmaktadır.

- Uluslararası tanınmış hükümetler(tercihen seçim kazanma yoluyla iktidarı ele almak),
- BM gibi uluslararası örgütler,
- Gerçek manada uluslararası tanınan ve desteklenen özgürlük hareketleridir.

Şirketin ortaya koymuş olduğu bu tutumun gerekçesi olarak, "uluslararası meşruiyeti ve şeffaflığı sağlama gayesi" ifade edilmektedir. Bunun yanında SI, yine diğer özel askeri şirketlerden farklı olarak meşruiyet zeminini sürekli Batı değerleri öncelikli kurmaktadır. Batı ulusları, Batılı değerler merkezli gibi ifadelerle askeri hizmetlerin boyutu, hedefi, hangi devletlere sağlanıp sağlanamayacağının çerçevesi çizilmektedir. Genel olarak faaliyetleri sıralandığında, danışmanlık, eğitim, operasyonel destek, istihbarat desteği, insani müdahale, stratejik iletişim, hukuki destek, proje desteği sunmaktır[19].

Askeri savaş şirketleri arasında faaliyetleri ve faaliyetlerinin doğurduğu hukuki ve etik problemler ile uluslararası toplumun gündemini en çok meşgul etmiş olan şirket Blackwater, daha sonra değişen ismiyle Xe'dir. 1997 yılında ABD'de kurulan, ABD'nin Irak müdahalesi sırasındaki eylemleriyle adını duyuran Blackwater, 2009 yılında kurumsal yapısını ve adını değiştirmiş böylece şirketin ismi Xe Services LLC olmuştur. Ancak şirket 2010 yılında el değiştirerek, Academi adı altında yeni ve farklı bir yapı olarak faaliyet göstermeye başlamıştır[20]. Literatürde bazı çalışmalarda Blackwater'ın Academi adı altında

[18] Bkz. Memorandum from Rt Hon Bruce George MP, Chairman, Defence Select Committee and Simon H Cooper, Post-Graduate Student, University of Leeds, https://publications.parliament.uk/pa/cm200102/cmselect/cmfaff/922/2061319.htm adresinden 2 Nisan 2021 tarihinde alınmıştır.
[19] Sandline International, http://www.sandline.com/site/index.html adresinden 21.03.2019 tarihinde alınmıştır.
[20] Hodge, N. (2011), Company Once Known as Blackwater Ditches Xe for Yet Another New Name, https://www.wsj.com/articles/SB10001424052970204319004577089021757803802 adresinden 21.03.2019 tarihinde alınmıştır.

faaliyetlerini sürdürdüğü ifade edilse de, Academi şirketi tarafından Blackwater ve Xe'den tamamen bağımsız ve özgün bir şirket olarak faaliyetlerini yürütüldüğü ifade edilmiştir[21].

Her ne kadar Blackwater tarihsel süreç içerisinde Xe ve son olarak Academi isimlerini almış olsa da, bu çalışmanın konusu şirketin uluslararası hukukta edindiği yer ile kendini tanımlama biçimi ve faaliyetleridir. Diğer isimlerinden farklı olarak Blackwater'ın ele alınması ve analizi askeri savaş şirketlerinin daha anlamlı bir şekilde anlaşılması için önemli görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Blackwater ele alınacak, Askeri Danışmanlık Şirketleri başlığında ise Xe değerlendirilecektir. Ancak çalışmanın özünde Xe ve Academi şirketleri olarak değil Blackwater, çerçevesinde analizler yapılacaktır.

ABD'nin Irak müdahalesi sırasında Amerikan ordusuna en büyük desteği sağlayan şirket resmi yetkilileri, güvenlik görevlilerini, askeri teçhizatları korumak ve Irak ordusu ile polisini eğitmek gibi görevler üstlenmiştir. 2003'de ilk olarak Irak'ta faaliyetlerine başlayan şirket, 21 milyon dolarlık bir sözleşme ile Kişisel Güvenlik Sistemi çerçevesinde işgal komutanı Paul Bremer'e 2 helikopter temin etmiştir. Şirket 2004'te Irak, Afganistan, Bosna ve İsrail'de koruma hizmeti sunan 3 şirketten bir tanesi olmuş ve bu sözleşmeden 488 milyon dolar gelir elde etmiştir[22]. Şirket 2006 yılında ABD'nin Irak büyükelçiliğini koruma görevi de üstlenmiş, bu tarihten itibaren de bir ticari şirket olarak tanınırlığı artmıştır. 2007 yılında Irak'ta meydana gelen ve 20 Iraklının öldürüldüğü olaya karışan Blackwater, özel askeri şirketlerin amacının devletlere savaş kazandırmak olmadığı, kişi ve bölge güvenliği sağladığını ifade ederek, olayın sorumluluğunu üstlenmekten kaçınmıştır. Olay hukuki ve etik anlamda Blackwater ve diğer özel güvenlik şirketlerinin varlığını yönelik eleştirilerin artmasına neden olmuştur. Benzer şekilde 2006 yılı yılbaşı kutlamalarına karışan sarhoş bir şirket personelinin Irak güvenlik güçlerine bağlı yetkili bir askeri öldürmesi, yine şirket personellerinin birçok kez görev dışı hukuki uygulamalarda bulunması, şirketin 2009 yılında faaliyet alanını ve isminin değişmesindeki en önemli etkenlerden biri olmuştur. Blackwater kaynaklı ortaya çıkan bu olaylarda şirket birçok defa olayın varlığını inkar etmiş, resmi açıklama yaptığında ise, yapılan uygulamanın silahlı düşman gruplarının ateşine karşılık verirken oluşan durumlar olduğu ifade edilmiştir. [23] Böylece şirket uluslararası hukukun

[21] How Academi Different From Blackwater?, https://www.academi.com/faqs adresinden 21.03.2019 tarihinde alınmıştır.
[22] Private Military Companies: Blackwater, https://silentprofessionals.org/blackwater/ adresinden 21 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.
[23] Private Military Companies: Blackwater, a.g.m.

konusuna giren fiillerde bulunmuş olsa da, herhangi bir sorumluluk yüklenme yoluna gitmemiştir. Ancak şirket, hem ABD'nin Irak müdahalesinin ele alındığı uluslararası ceza hukuku kapsamında işlenen suçlarla bağlantılı olarak bireysel cezai sorumluluk hem de silahlı çatışmalarda devlet sorumluluğu gibi birçok konuda tartışmaların merkezinde olmuştur.

Diğer askeri savaş şirketlerinden farklı olarak Batı merkezli olmayan önemli şirketlerden biri Rusya merkezli Wagner Grup'tur. Şirketin varlığı ilk olarak Rusya'nın 2014'deki Ukrayna'daki ayrılıkçılara yaptığı askeri müdahale döneminde ortaya çıkmış, asıl faaliyet bölgesi ise, Arap Baharı sürecinde Suriye ve son dönemde Libya olmuştur. Kremlin tarafından paralı, gönüllü, asker isimleri ile anılan şirket elemanları ilk olarak 2014 yılında Ukrayna'nın doğusundaki Rus ayrılıkçılara destek vererek faaliyette bulunmuşlardır. Rusya, Ukrayna'daki çatışmada ısrarla çatışmanın tarafı olmadığını ifade etmiş, çatışmaya katılanların gönüllü esaslı olarak bölgeye gittiği ifade etmiştir.[24] Resmi açıklamalar şirket çalışanları ile yapılan sözleşmeler, bu kişilerin sivil alanlarda petrol ve gaz işlerinde çalışması üzerine kurulmuş olduğu, askerlerin aylık 150.000 ruble(2.650 ABD Doları) kazandığı, ayrıca prim olarak 3 aylık tur sistemiyle 1 milyon rubleye kadar kazançlarının olabileceği ifade edilmiştir. 2015 yılında yalnızca Suriye'de 400 Rus öldürülmüş, ancak bunların tümünün paralı askerlerden olmadığı ifade edilmiştir. Wagner şirketi çalışanları ile ilgili olarak bir diğer önemli husus ise, çalışanların çoğunun toplumsal dışlanma yaşayan kişilerden oluşmasıdır. Askeri operasyonlara katılan bu kişilerin ülkeleri için fayda sağladıkları düşüncesi ile zihinsel bir düzelme ve coşku yaşadıkları da ifade edilmektedir[25]. Bu yönüyle Rus paralılık sisteminin Antik Yunan medeniyetlerinden farklı olarak çoğunlukla Mezopotamya askerlik kültürüyle benzer bir şekilde uygulandığı söylenebilir.

Wagner Grup'un diğer askeri savaş şirketlerinden önemli bir farkı ise, Rusya ile resmi ilişkilerinin olmaması ve sorumluluk gerektiren kimi durumlarda da Rus hükümeti ile olan ilişkisinin reddedebilecek ölçüde kapalı olmasıdır. Özel askeri şirketlerin en büyük eleştiri noktalarından birisi olan şeffaflık sorunu, Wagner Grup ile Rusya arasındaki ilişkide açık bir şekilde tekrar etmektedir. Rusya Wagner Grup'un yapmış olduğu uluslararası insancıl hukuka aykırı fiillerini mümkün olduğunca gizli tutarak, saha personelinin verimliliğin

[24] Wagner Group, https://www.globalsecurity.org/intell/world/russia/vagner.htm adresinden 22.03.2019 tarihinde alınmıştır.
[25] Wagner Group, a.g.e.

düşmesini engelleme çabası içerisine girmektedir[26]. Buna ek olarak, ABD için önce Suriye'de, akabinde 2016'daki Amerikan başkanlık seçimlerine müdahale ettiği söylentileri ile operasyonel hizmet dışında ayrıca bir ulusal güvenlik tehdidi de olması, şirketin uluslararası şeffaflık sorununun vurgulanmasına yol açmaktadır[27].

2.1.1.2. Askeri danışmanlık şirketleri

Özel askeri şirketlerin sınıflandırılmasında askeri savaş şirketleri ile benzer faaliyet gösteren yapılardan bir diğeri, askeri danışmanlık şirketleridir. Bu sınıf şirketlerin temel özelliği, operasyonel güç olmaktan ziyade askeri eğitim, danışmanlık ve tedarik hizmetleri sunmasıdır. Bu açıdan bakıldığında askeri savaş şirketlerinden farklı olarak hukuken daha meşru ve makul oldukları, ayrıca daha şeffaf bir hizmet sundukları aşikardır. Askeri danışmanlık kavramı, askeri birimlerin kapasitelerini artırmak ve profesyonelleşmeleri için eğitim, rehberlik ve özel eğitim sunma faaliyetini ifade etmektedir.[28] Ancak, her ne kadar bu danışmanlık hizmeti silahlı çatışma öncesi, sırası ve sonrasında olabilse de, oran olarak daha düşük düzeyde olsa da barış zamanı da sunulabilmektedir. [29]

Bu şirketlere örnek olarak, MPRI(Military Private Resourches Inc.), SAI of United States(SAI Global) şirketleri gösterilebilir. 1987 yılında, ABD ordusu eski mensubu 8 kişi tarafından kurulan MPRI, büyük kısmı ABD Savunma Bakanlığı olmak üzere kamu ve özel sektörlere hizmet sunmaktaydı. MPRI'nin uzmanlık alanlarını kolluk hizmeti, güvenlik, eğitim, lojistik ve danışmanlık hizmetleri oluşturmaktaydı. 1987 yılında kurulan ve 40'dan fazla ülkede faaliyet göstermiş olan şirket, 2012'de ismini *Engility* olarak değiştirmiştir[30]. MPRI ve Abu Garip skandalında bir numaralı olarak adı geçen ve ABD'nin Irak müdahalesinde gerçekleştirdiği işkence ve kötü muameleler ile bilinen bir diğer şirket olan Titan Grup, daha sonraki süreçte L-3 Holdings bünyesine katılarak, faaliyetlerini bu unvanla devam etmişlerdir. [31]

---

[26] Linder, A. (2018), *Russian Private Military Companies in Syria and Beyond*, Coeditors: Cyrus Newlin and etc., New Perspectives In Foreign Policy, CSIS, 16, 17.
[27] Linder (2018), a.g.e.,19.
[28] Hajjar, R. M. (2015), "Unconventional Military Advising Mission Conducted by Conventional US Military Forces", *Turkish Journal of Sociology*, 3(31), 94.
[29] Hajjar (2015), a.g.m., 94.
[30] There Are Hundreds of Military Companies But Here is the Top 12 Of the Most (in)Famous Names, http://www.privatemilitary.de/companies/companies.htm adresinden 21.03.2019 tarihinde alınmıştır.
[31] Abu Ghraib Lawsuits Against CACI, Titan now(L-3),

DynCorp ismiyle; 1951 yılında Land-Air ve California Eastern Airways şirketlerinin bir araya gelmesi ile kurulan şirket, 2005 yılına kadar çeşitli isim ve faaliyet başlıkları altında piyasa da bulunmuş ve bu tarihte DynCorp International Limited Liability Company olarak günümüzdeki ismini almıştır. İstihbarat, lojistik, eğitim, danışmanlık, güvenlik, risk yönetimi gibi konularda çalışan şirket, aynı zamanda birçok ülke ve bölgede faaliyet göstermektedir. 70 yıldan fazladır hizmet veren şirketin temel amaçları, özgürlük ve küresel güvenliği sağlamak, barış ve istikrarı korumak ve daha iyi bir dünya inşa etmek şeklinde ifade edilmiştir. Şirket meşruiyet zeminini ise, ABD hukukuna bağlı kalarak ve bu yasaların denetimine açık olduğunu ifade ederek inşa etmektedir. Yine uluslararası örgütlerin denetimine açık ve akreditasyonlarını sağlayarak legal bir şirket olduğu vurgusu yapılmaktadır.[32]

2.2. Tarih

Soğuk Savaş sonrası dönemde tüzel kişilik kazanarak daha meşru ve kurumsal bir kimlik kazanan paralı/kiralık askerlik uygulaması, tarihten günümüze kadar benzer bir şekilde sözleşmeler üzerinden hizmet vermiş olsa da, mevcut şekline uygun bir kurumsal yapıya uzun bir süre sahip olamamıştır. Tarihsel süreçte bu uygulama, paralı askerlik/*Mercenaries* olarak ifade edilmiş ve bu şekilde uygulanmıştır. Her ne kadar Soğuk Savaş sonrası özel askeri şirketler olarak kurumsallaşmış olsa da, tarihsel arka planını paralı askerlik sistemi inşa etmektedir. Bu açıdan paralı askerliğin tarihsel sürecini ele almak, özel askeri şirketlerin analizini yapmak açısından önemlidir. Paralı askerlik sistemi ile özel askeri şirketlerin benzer ve farklı özelliklerini anlamak oluşan dönüşümün hukuki ve politik çözümlemesinde önemli bir aşamayı ifade etmektedir.

2.2.1. Paralı Askerlik

Paralı askerlik, Türk askeri tarihinde Avrupa ve Orta Doğu medeniyetlerinden farklı olarak önemli bir yer edinmemesi nedeniyle, Türkçe literatür açısından yaygın bir kullanımı olmayan kavramı ifade etmektedir. Bu haliyle kavramın İngilizce karşılığı olan "*Mercenaries*", "siyasi ve başkaca bir kaygısı olmadan bir devlet ya da ulus adına savaşan

https://www.business-humanrights.org/en/abu-ghraib-lawsuits-against-caci-titan-now-l-3-0 adresinden 21.03.2019 tarihinde alınmıştır.

[32] DynCorp International, https://www.dyn-intl.com/, adresinden 25 Temmuz 2019 tarihinde alınmıştır.

kiralık asker[33]" biçiminde tanımlanırken, Türkçe'ye çevrilmiş hali olan paralı askerlik doğrudan İngilizce kullanımındaki anlamı karşılamamaktadır. Bu yüzden Türkçe'de çoğunlukla kiralık asker kavramı kullanılmaktadır. Bu noktada yabancı literatürde kavram, paralı asker ya da kiralık asker ifadeleriyle yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Daha basit olarak ise, yabancı servisler için kiralanan asker olarak ifade edilmiştir. Ancak günümüzde özel askeri şirketler merkezli sistemle faaliyet gösterip uluslararası toplum nezdinde çok fazla kabul görmese de, tarihte paralı askerlik kurumu genel anlamda olumsuzlanmamıştır[34]. Öyle ki farklı toplumlarda bir iş kolu olmaktan da öte önemli bir sosyal statüyü temsil ettiği durumlar da olmuştur. Bunun yanında kiralık/paralı askerlik kurumu tarihin büyük bir kısmında, özellikle kurumsal olarak daha sistematik olan toplumların büyük kısmında kullanılmıştır.

Düzenli ordunun ortaya çıkışı her ne kadar paralı askerlik mekanizmasının bir bütün olarak ortadan kalkmasını sağlamasa da, paralı askerliğin talep edilebilirliğini nispeten azaltmıştır. Tarihsel süreç içerisinde paralı askerlik sistemi günümüzdeki haliyle sistematik bir yapıda olmasa da çok etkin bir şekilde kullanılmıştır. Farklı tarihsel dayanak noktaları gündeme gelse de, paralı askerlik mekanizmasının ilk örneği, M.Ö. 1274'de Mısır ve Hitit krallıklarının karşı karşıya geldiği Kadeş Savaşı'dır. Dönemin Mısır Kralı Ramses, Canaanite(Kenan) adı verilen bölgeden paralı askerler toplayarak, savaşa katılmıştır. Dönemin paralı askerleri, çoğunlukla haydut, hırsız, yağmacılardan oluşmaktadır[35]. Bu durum paralı askerliğin ilk örneklerinde, toplumda çoğunlukla dışlanan ve bir şekilde gündelik hayata dahil olamamış kimseleri kapsadığını göstermektedir.

Paralı askerlik, düzenli orduların yüksek maliyetli olması nedeniyle savaş ve askeri tehditlerin oluştuğu dönemlerde yaygın olarak tercih edilmiştir. Paralı askerlik müessesesi, Mezopotamya'nın yanında Antik Yunan'da da yaygın bir kullanım alanına sahip olmuştur. M.Ö. 401-400 yılları arasında bugün Balkan coğrafyası olarak bilinen bölgede ilk paralı askerler, Hoplitler'den oluşan "10 Bin" olarak adlandırılan grup olmuştur. Pers Prensi Küçük Cyrus, kardeşi Artaxerxes'ten tacı almak üzere Yunan coğrafyasındaki Hoplitler'den

[33] Bkz. Mercenary, https://www.britannica.com/topic/mercenary adresinden 02.04.2021 tarihinde alınmıştır.
[34] Bayley, D. (2007), *The Dogs Of Peace: Private Force Provision In The Modern International Security Environment*, Master of Arts in Human Security and Peacebuilding, Royal Roads University, August.
[35] Gabriel, R. A. (2009), Thutmose II The Military Biography of Egypt's Greatest Warrior King, ***Potomac Books***, US, 76.

faydalanma yoluna gitmiştir. Cyrus'un henüz daha savaşın başında ölmesi sonrası Xenophon isimli paralı asker, "10 Bin"'lerin kontrolünü eline almış ve paralı askerlerin geri çekilmelerini sağlamıştır[36].

Antik Yunan'da, Mısır örneğinden farklı olarak, paralı askerler toplumsal bir kabul görmüştür. Mısır'da toplumun dışlanan kesimleri paralı asker olurken, Antik Yunan'da paralı askerlik yalnızca askeri bir olgu olarak kabul görmemiş, öyle ki toplumsal bir fenomen olmuştur. Ayrıca Antik Yunan'daki paralı askerler, çoğunlukla düzenli ödemeler almamışlar, askerlik faaliyetinden alınan haz ve diğer kazanımların parasal kazançtan daha önemli olduğu kabul görmüştür. Bu durum Antik Yunan halkları için paralı askerlik mekanizmasının ulvi bir yapı olduğu düşüncesinin oluşmasını sağlamıştır. Öyle ki, sosyal ve ekonomik olarak toplumun üst katmanını oluşturanlar dahi paralı askerlik müessesesinin kazandıracağı rütbenin kendilerine getireceği ün ve ihtişamdan pay alma gayretinde olmuşlardır[37].

Yunan tarihçisi Tukidides, M.Ö 5. yüzyılda kaleme almış olduğu "Peloponez Savaşları" başlıklı kitabında, paralı askerlik uygulamasından bahsetmiştir. Öyle ki Tukidides'in eserinde paralı askerlik uygulamasının şartları ve yazılı olmayan sözleşmelerden bahsedilmiştir. Eserde bahsi geçen paralı askerlik şartları, günümüz uygulamalarında devletler ve özel askeri şirketler arasındaki sözleşmelerin tarihsel arka planının ortaya konulması açısından önem arz etmektedir. Peloponez Savaşlar'ında, Atina karşıtı bir taraf adına paralı askerlik faaliyetine katılmayanların bir ödül mahiyetinde kendi devletlerine dönmelerine izin verilmesi[38], paralı askerlerden yeterli savaş performansını göstermeleri halinde alacakları maddi payın yükselmesi ve sürgün edilme ihtimallerinin ortadan kaldırılması[39], paralı askerlik sözleşmesinin bazı şartlarını ifade etmektedir.

Tukidides'in Atina konusuna değinirken paralı askerlik konusu ele almasının temelinde, Atina'nın askeri gücünün kendi askerlerinden değil paralı askerlerden oluşturması olmuştur.[40] Bir yandan ekonomik olarak savaş dışı dönemlerde büyük bir yükün ortadan kalkmasını sağlayan paralı askerlik, diğer yandan da savaş sırasında güvenilir ve

[36] Holmila E. (2012), "The History of Private Violence", eds. Rain Lıivoja and Andres Saumets, ***The Law of Armed Conflict: Historical and Contemporary Perspectives***, Tartu University Press, 46-48.
[37] Holmila (2012), a.g.e., 46-48.
[38] Thucydides (2009), ***The Peloponnesian War***, Oxford University Press, New York, 71.
[39] Thucydides (2009), a.g.e., 71.
[40] Thucydides (2009), a.g.e., 58.

düzenli ordu ihtiyacının gerekliliğinin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. M.Ö. 400'lerde Sparta, Asya'da kendisine hizmet etmek için Atina'dan paralı asker talep etmiş, Atina'da 30'lar Devriminde önemli rol oynayan 300 kadar şövalyeyi Sparta'nın hizmetine göndermiştir. Sparta'nın Antik Yunan coğrafyasındaki üstünlüğü ve genişleme girişimleri paralı asker gereksinimini daha da fazla ortaya çıkarmış, bu ihtiyacın giderilmesi içinde Atina'nın desteğini almıştır.[41] M.Ö. 4. yüzyıla gelindiğinde ise, Asya seferine çıkan Büyük İskender'de özellikle "süvari" birliklerini büyük çoğunluğu paralı askerlerden oluşacak biçimde inşa etmiştir.[42]

Roma İmparatorluğu'na bakıldığında ise, M.Ö. 264'de ilki başlayan ve M.Ö. 146'da üçüncüsü yapılan, Roma'nın tartışılmaz üstünlüğü ile sonlanan Pön Savaşlar'ında Roma Ordusunu Romalı askerler Kartaca Ordusunu ise paralı askerler oluşturmuştur. Ancak Kartaca'nın mağlubiyetinin sebebi olarak paralı askerlere güvenilmesi, tespiti gerçekçi bulunmamıştır[43]. Kartaca'nın savaşı kazanma ihtimalinin gerçekleşmemesinin nedeni olarak, başarılı bir stratejinin eksikliği olduğu kabul görmüştür. Pön Savaşları bağlamında paralı-sürekli asker karşılaştırmasının savaşın kazanılmasında büyük oranda bir etki doğurmadığı, stratejinin ve zamanlamanın hayati unsur olduğu ifade edilmiştir.[44] Ancak düzenli ordulardan farklı olarak paralı askerlerin verimliliği daha istikrarsızdır, Kartaca'nın dönem dönem yaşadığı en önemli sorunu, paralı askerlerin sundukları askerlik hizmetinin karşılığını alamamaları olmuştur. Bu durum, ordunun zafer kazanamadığı ya da devletin savaş halinde ekonomisinin bozulması sonucu, bir aidiyet duygusu olmayan paralı askerlerin ordudan ayrılmalarına neden olabilmekteydi.[45] Büyük İskender'in Asya seferlerinde, Peloponez Savaşı'nda Kartaca, Roma İmparatorluğu da paralı askerlerden yararlanma yoluna gitmiştir.[46]

1215'de ilk kez İngiltere'de kralın yetkilerinin kısıtlandığı ve egemenliği farklı mikro yönetim erkleri ile paylaşılmasının resmi bir hüviyet kazandığı sözleşme olan Magna

---

[41] Russell, A. G. (1942), "The Greek as a Mercenary Soldier", ***Cambridge University Press***, 11(33), 105.
[42] Sekunda, N. (1992), ***The Arm Of the Alexander the Great (Men-at-arms series 148***), Osprey Publicition, 32-33.
[43] Taulbee, J. L. (1998) Mercenaries and citizens: A comparison of the armies of Carthage and Rome, Small Wars & Insurgencies, 9(3), 1.
[44] Taulbee (1998), a.g.e., 7.
[45] Taulbee (1998), a.g.e., p.8.
[46] Kershaw, T. G. (1973), The Mercenary Phenomenon in the Western Military Tradition, M.A., Political Science. University of Maryland, 9-13.

Carta'da da paralı askerlik kurumuna atıf yapılmıştır. Sözleşme de paralı askerlik ile ilgili olarak: "Barış sağlanır sağlanmaz, krallıktan yabancı savaşçılar, okçular, onların beraberindekiler ile tüm hasarları, atları ve silahları ile birlikte paralı askerlik uygulaması kaldırılacaktır.[47]",

şeklinde bir ifade geçmiş, ifadeden paralı askerlik ve yabancı savaşçıların varlıklarından rahatsızlık duyulduğu görülmektedir[48].

Magna Carta'da paralı askerliğe yapılan atıf metnin hazırlanmasında önce paralı askerlik uygulamasından yararlandığını göstermektedir. Ancak bunun genel bir kabul görmediği ve ortadan kaldırılmasına yönelik ciddi taleplerin olduğu anlaşılmaktadır. İngiltere'deki paralı askerlik ile ilgili olarak, 1173-74 arası dönemde Kral IV. Henry'e karşı üç oğlunun isyan etmesiyle birlikte literatüre Büyük Devrim olarak geçen olayda, Kral IV. Henry'nin 6000 kişilik paralı askerlerden oluşan, sürekli askerlere nazaran daha organize ve yetkin olan ordusu, kendisine karşı yürütülen isyan faaliyetinin ortadan kaldırılmasında önemli bir faktör olmuştur[49].

Kral IV. Henry, paralı askerleri kendi egemenliğinin sürdürülmesi için bir güvence olarak görmekteydi, bu yüzden iktidarı boyunca paralı askerlerden faydalanmıştır. Kral IV. Henry döneminin en önemli paralı asker gruplarını Gallerliler oluşturmaktaydı[50]. Ortaçağ Avrupa'sının askeri tarihine bakıldığında hemen tüm devletlerin paralı askerlik uygulamasından faydalandığı görülmektedir. [51]

Hosler'e göre; 13-19. yüzyıllar arası dönemin önemli siyasi figürlerinden olan Osmanlı Devleti de paralı askerlik uygulamasından faydalanmıştır. Selefi Selçuklu devletinden farklı olsa da, devşirme sistemi ile oluşan bir askeri yapı kurmuştur. Selçuklu Devleti'nde kullanılan paralı askerler, paralı askerliğin yapısı itibariyle geçici statüde olup savaş sona erdiğinde görevleri son bulmaktaydı. Ayrıca her ne kadar Antik Yunan ve Mezopotamya uygarlıklarının uyguladığı ve dönemsel faaliyet gösteren paralı askerlik

[47] Full-text translation of the 1215 edition of Magna Carta, https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-english-translation adresinden 24 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.
[48] Full-text translation of the 1215 edition of Magna Carta, a.g.e.
[49] Hosler, J. D. (2008), "Revisiting Mercenaries Under Henry Fitz Empress", 1167–1188, ed. John France, Mercenaries and Paid Men The Mercenary Identity in the Middle Ages, ***BRILL***, Leiden-Boston, 33-35.
[50] Hosler (2008), a.g.e., 35-37.
[51] Bkz. France J. (2008), Mercenaries and Paid Men The Mercenary Identity in the Middle Ages, BRILL, Leiden-Boston.

sisteminden farklı olsa da, Osmanlı'da da para karşılığı devşirilen ancak daha sonra sürekli hale gelen Yeniçeri Ocağı gibi askeri birimler kurulmuştur. Osmanlı'da yararlanılan paralı askerler Müslim ve gayrimüslim topluluklardan oluşmaktadır. Ancak bu paralı askerler geçici değil süreklilik arz etmektedir.[52] Ancak Hosler'in ortaya koyduğu Yeniçeri Ocağı'nın farklı tip bir paralı askerlik sistemi olduğuna dair tespit, tarafımca makul bulunmamaktadır. Çünkü paralı askerlik mekanizması düzenli ordunun bir parçası ve sözleşme üzerine değil süreklilik üzerine kurulmasıyla paralı askerlik olarak sayılması mümkün olmayacağı düşünülmektedir.

Paralı askerlik ile ilgili tarihsel sürecin önemli bir noktasını da, Yüzyıl Savaşları oluşturmaktadır. Büyük çaplı paralı askerden oluşan ordular 14. ve 15. yüzyıllar Avrupa'sında yaygın bir şekilde faaliyet göstermişlerdir. 16-19. yüzyıllar arası dönemde paralı askerlik şirketleri büyük gelişim ve tanınırlık göstermişlerdir. Özellikle devlet adına korsanlık faaliyeti yaparak kazanılan ganimetten pay alan ve deniz savaşlarında önemli roller üstlenen deniz paralı askerleri olmak üzere[53], paralı ordular 18. yüzyılda devletler için bir gelenek halini almıştır. Paralı askerlik faaliyetleri ile ilgili bu gelişmelerin ortaya çıkması ve paralı askerlerin yaygın bir şekilde kullanımı ile şiddet eyleminin pazar ürünü olmasının ve uluslararasılaştırılmasının önünü açan gelişme Yüzyıl Savaşları olmuştur[54]. Bu dönemde ortaya çıkan devlet dışı şiddet faaliyetinin bir nedeni de, iktidarların düzenli bir kamu kaynaklı gelire sahip olmaması ve bu parasal zaafiyetin düzenli bir ordunun oluşmasına engel olmasıdır.

1618-1648 yılları arasında olan ve sonucunda tarihin önemli hukuki ve politik dönüşüm sürecinin başladığı Vestfalya sisteminin oluşmasını sağlayan, 30 Yıl Savaşları da paralı askerlerin devletler için öneminin ortaya konulduğu dönem olmuştur. Savaş sırasında tarafların hemen hepsinde değişen oranlarda paralı askerler faaliyet göstermişlerdir. İsveç Kralı Gustavus Adolphus'un ordusunun %90'ı İsveçli olmayan paralı askerlerden

[52] Shaw S. (1976), "History of the Ottoman Empire and Modern Turkey Empire of the Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280-1808", ***Cambridge University Press***, New York/USA. 4-10.
[53] Thomson, J. E. (1994) Mercenaries, Pirates, And Sovereigns, Princeton University Press, 10.
[54] Thomson, (1994), 21.

oluşmuştur. Savaşın yaklaşık ilk yirmi yılında taraflar büyük oranda sözleşmeli birlikler ile mücadele etmişlerdir[55].

19. yüzyıla gelindiğinde ise, paralı askerlik uygulaması önemli ölçüde ortadan kalkmış ve Soğuk Savaş sonrası döneme kadar kullanılmamıştır. Bu durumun temel dayanakları ilerleyen safhalarda ele alınacaktır. Fakat genel anlamda, sürekli ordu ihtiyacı, profesyonel ve minimal ordu talebi, fayda-maliyet analizi ile düzenli orduların makul olması ve toplumsal sözleşme gereği vatandaş devlet ilişkilerinde askerliğin bir sorumluluk olarak kabul görmesi gibi gerekçeler, belirli bir dönem sonra paralı askerlik sisteminin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Ancak bu dönem çok uzun bir zaman dilimini ifade etmemektedir.

2.3. Analiz

Analiz olarak başlıklandırılan bu bölümde, genel bir teori açıklamaktan ziyade özel askeri şirketlerin oluşum ve devletler açısından tercih mantığının açıklanması, tarihsel süreç içerisindeki dönüşümlerin düşünsel dayanakları ile özel askeri şirketlerin devletler nezdinde kabul görmesinin gerekçelerini ortaya konularak, çalışmanın sonraki bölümleri için bir alt yapı oluşturulması amaçlanmaktadır. Paralı askerlik uygulaması tarihsel olarak derin bir geçmişe sahiptir. Ancak bir tüzel kişi olarak özel askeri şirketlerin yeniden devletlerin tercih ettiği bir hizmet aracı olması Soğuk Savaş sonrası döneme rastlamaktadır. Bu durumun kendisi ve devletlerin askeri güç kullanma egemenliklerini paylaşma irade göstermeleri bir analiz ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Burada karşımıza çıkan en önemli analiz problemleri:

- Paralı askerlikten özel askeri şirketlere yapısal dönüşümün temel dinamikleri,
- 19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl son çeyreğine kadar olan yaklaşık 100 yıllık süreçte devletlerin paralı askerlik ihtiyacı duymamasının altında yatan gerekçeler,
- Soğuk Savaş sonrası devletlerin yeniden paralı askerlik uygulamasına yönelme eğilimlerinin gerekçeleri,

[55] Singer (200), "The Ultimate Military Entrepreneur," ***MHQ: Military History Quarterly***, Spring, 2.

- Özel askeri şirketlerin küresel ekonomik sistemin bir parçası olarak bir piyasa aracına dönüşmesi,
- Özel askeri şirketlerin devletler açısından avantaj ve dezavantajları,
- Özel askeri şirketlerin uluslararası aktörler nezdinde yeniden ortaya çıkmasının temel gereksinimleridir.

Söz konusu problemlerin ele alınması, özel askeri şirketlerle bağlantılı olarak, çalışmanın devamında disiplinler arası analizler yapılırken daha bilimsel ve tutarlı yaklaşımlar ortaya konulması açısından önem arz etmektedir.

2.3.1. Paralı Askerlikten Özel Askeri Şirketlere Geçişin Tarihsel Perspektifi

19. yüzyıl itibariyle uygulamadan kaldırılan paralı askerlik Soğuk Savaş sonrası özel askeri şirketler başlığıyla yeniden uygulamaya konulmuştur. Her ne kadar işlevsel olarak büyük ölçüde benzer durumlar ifade edilse de, uygulamada ve uluslararası hukuk nezdinde farklı analiz birimlerine karşılık gelmektedirler. Paralı askerlik uygulamasının meşru olmayan bir uygulama olarak kabul edilip, özel askeri şirketlerin meşru bir aktör olarak ortaya çıkmasını sağlayan en temel husus, uluslararası insancıl hukuk düzenlemeleridir. Bu bağlamda, özel askeri şirketler temelde, toplumsal olarak daha göz önünde bulunup, denetlenebilir olmaları nedeniyle meşru görülmeleri ve bu şirketlerin ekonomik kazanç amaçlı hizmet sunmaları ulusal ve uluslararası hukuk nezdinde bir statü kazanmaları, özel askeri şirketleri paralı askerlik uygulamasından ayıran en temel husus olmuştur[56].

Bu noktada uluslararası sistemde paralı askerliğin yasaklı bir uygulama olup, özel askeri şirketlerin legal bir yapıya bürünmesini sağlayan birkaç önemli düzenleme bulunmaktadır. Bunlar, BM Paralı Askerlerin Kullanımı, Finanse Edilmesi ve Kullanılmasının Yasaklanmasına Dair Sözleşme[57], Uluslararası Kızılhaç Komitesi

[56] Krahmann E. (2012), "From 'Mercenaries' to 'Private Security Contractors': The (Re)Construction of Armed Security Providers in International Legal Discourses", ***Journal of International Studies***, 40(2), 345.
[57] United Nations General Assembly, International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, A/RES/44/34, 4 December 1989.

Kararları[58] ve BM Paralı Askerlik Kullanılması Çalışma Grubu[59] kararlarıdır. Bu düzenlemeler paralı askerlik eylemini alenen insancıl hukuka aykırı olarak görülmesini, hiçbir devlet veya örgütün bu uygulamadan yararlanmamasını sağlamıştır. Bu durum paralı askerliğin dönüşerek özel askeri şirketler haline gelmesini sağlamıştır. Büyük oranda paralı askerlik eylemi ortadan kaldırılsa da, örtülü olarak özel askeri şirketlerin paralı askerlik faaliyetlerini sürdürdüğü düşünülmektedir.

[58] ICRC, OAU Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa. Libreville, 3rd July 1977, https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/485?OpenDocument adresinden 11 Temmuz 2019 tarihinde alınmıştır.

[59] UN Working Group on Use of Mercenaries, https://www.business-humanrights.org/en/un-intl-orgs/un-intergovernmental-orgs/un/un-working-group-on-use-of-mercenaries adresinden 11 Temmuz 2019 tarihinde alınmıştır.

2.3.2. 19. Yüzyıl'dan Soğuk Savaş Sonrası Döneme Kadar Paralı Askerlik Uygulamasının Ortadan Kalkmasının Nedenleri

19. yüzyıl öncesi döneme kadar savaş tarihinin hemen her döneminde paralı askerlik uygulaması kullanılmıştır. Paralı askerlik tarihin belirli dönemlerinde devletler için savaş kazanmanın olmazsa olmazı haline gelecek kadar önem kazanmıştır. Ancak 19. yüzyıl Avrupa'sı paralı askerlik uygulamasının devletin tanımı ve uluslararası teamüller nezdinde makbul olmadığı, ayrıca ulusal orduların yükselişe geçtiği bir dönem olmuştur. Bu noktada çok temel bir soru ortaya çıkmıştır. Devletler neden paralı askerlerin kullanımından vazgeçerek ulusal ordulara yönelme ihtiyacı hissetmişlerdir? Bu sorunun birden fazla cevabı bulunmaktadır.

Bunlar:

- "Devletlerin paralı askerlerin çalışma sınırlılıklarından kurtulmak istemesi ve askeri anlamda reform yapılarak, geliştirilecek düzenli ordulara ihtiyaç duyması,
- Devletlerin orduları üzerinde yalnızca maddi kazanım amaçlı değil idealler bağlamında da bir hüküm kurmak istemesi,
- Fransa, İngiltere ve Prusya özelinde sürekli orduların yaygınlaşarak uluslararası sisteminde dönüşmesi, bu dönüşümün yerel kamuoyunda küçük profesyonel orduların oluşması ve paralı askerlik kurumunun ortadan kaldırılması talebinin yoğun bir şekilde oluşturmasını sağlaması,
- Prusya'nın 1648 sonrası yeni bir güç aktörü olarak ortaya çıkması, 1871'de Alman Birliği gerçekleştiğinde bu başarının düzenli ulusal orduyla sağlanması gerçekliği ve başarının düzenli ordunun yeni uluslararası rol model olarak ortaya çıkmasıdır.[60]"

Ancak aydınlanmanın getirmiş olduğu yeni, devlet-asker ilişkileri, doğal hukuk doktrinin sağladığı gelişmeler ile insan hakları tartışmalarının ortaya çıkışı, Hugo Grotius ve Jahn Jack Rousseau gibi sözleşmeci teorisyenlerin ortaya koyduğu vatandaş-devlet ilişkilerinin karşılıklı hukuki yükümlülükleri ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşımlarla kişinin devleti için savaşmasının bir görev ve sorumluluk bağı çerçevesinde olması ancak devleti

[60] Avant, D. (2000), "From Mercenary to Citizen Armies: Explaining Change in the Practice of War", ***International Organization***, 54(1), 41-43.

adına savaşan kişinin tüm sorumluluklarının devlete atfedilmesi gibi tartışmalar devlet sistemlerinin ve ordu yapılarının dönüşmesini sağlamıştır. Özellikle devletlerin paralı askerlerin yapmış oldukları haksız fiil ve eylemlerden sorumsuz olma hallerinin ortadan kalkması, daha şeffaf ve denetlenebilir düzenli ordulara ihtiyaç olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Realist bir yaklaşımla ise, artan nüfus ve hammadde ihtiyacı devletlere yeni pazar ihtiyacı doğurmuş bu durum hızlı ve yönetilebilir yeni düzenli ordu ihtiyacını doğurmuştur[61].

2.3.3. İki Kutuplu Sistemden Çok Kutuplu Sisteme Geçişin Özel Askeri Şirketlerin Yeniden Ortaya Çıkmasına Etkisi

Her ne kadar Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan özel askeri şirketler, paralı askerlik uygulamasının bir devamı olarak görülse de, kurumsal yapı ve organizasyon anlamında özel askeri şirketler farklı ve daha sistematik bir yapıyı ifade etmektedir. Singer'a göre özel askeri şirketlerin Soğuk Savaş dönemde yaygın bir şekilde kullanılmasının temelinde belli başlı gerekçeler bulunmaktadır: Bunlar:

- Soğuk Savaş sonrası artan uluslararası ve iç silahlı çatışmalar,
- Soğuk Savaşın bitmesi ile oluşan emekli asker piyasası,
- Büyük güçlerin yerel çatışmalara taraf olmama eğilimleri,
- Askeri manada güç boşluğunun oluşması ve bu açığı devletlerin kapatma kapasitelerinin oluşmaması,
- Savaşın yapısal olarak değişmesi ve daha teknolojik bir hal alması ile devletlerin bu teknolojiyi takip etmede desteğe ihtiyaç duymaları,
- Küçük savaşçı grupların tesir gücünün büyük ordulara nazaran daha etkili olmasıdır.[62]

Soğuk Savaş dönemi küresel sistemin yapısı bağlamında bakıldığında, iki kutuplu sistemin mikro çatışmalardan ziyade kitlesel bir savaşa eğilimli olması ile yeni bir güç aktörün oluşmasının mümkün olmaması, yeni bir silahlı yapıya ihtiyaç duyulmaması

[61] Avant (2000), 44-45.
[62] Singer, P. W. (2003), "Peacekeepers", https://www.brookings.edu/articles/peacekeepers-inc/ adresinden 14 Temmuz 2020 tarihinde alınmıştır.

sonucunu çıkarmıştır. ABD öncüllü Batı ittifakı ile SSCB merkezli Doğu Bloku savaş ve güvenlik hizmetlerinin doğrudan devlete ait olduğu mantığıyla hareket etmişlerdir. Bu durum ulus devletin mantığı ile uygun ancak paralı askerlerin henüz piyasa ekonomisinin bir parçası olmadığı bir dönemi ifade etmektedir. Soğuk Savaş'ın bitmesi, uluslararası sistemin yapısını değiştirmiş ve piyasa ekonominin hakim hale gelmesini sağlamıştır. Bu değişimden savaş ekonomisi ve paralı askerlik uygulaması önemli ölçüde faydalanmıştır.

Realist perspektiften bakıldığında devletin güvenlik hizmetinin özelleşmesi yani güç kullanma tekelinin devletin iradesinden çıkması kabul edilebilir bir durum olarak görülmez. Bu durum bir yandan 1648 Vestfalya, ile devlete tanınan egemenlik hakkının yine devletçe esnetilmesini de ifade eder. Modern devletin iki unsurundan biri olan, şiddet kullanma meşruiyetinin, devlet dışı şiddet aktörleri olan terör örgütleri ve özel askeri şirketler ile paylaşılması realist aktör modelinin devlete yüklediği role uygun bir davranış kalıbına uymamaktadır.

Hibrit savaş[63] olarak tanımlanan bu durum, savaşın devlet temelli olmaktan çok ulus ötesi bir hal aldığı, devlet dışı savaş aktörlerinin devlete verilen şiddet meşruiyetini kendilerinde gördüğü yeni bir fiili durumu göstermektedir. Küreselleşmenin devletler açısından olumsuz olarak kabul edilebilecek bir yansıması olan para, enerji, mal ve hizmetler, ideoloji, insan faktörü gibi birçok değerin yalnızca devletin egemen olma yetisinden kaynaklı sahip olabileceği ayrıcalık olmaktan çıkmış böylece devletin egemenlik gücü gittikçe azalmıştır. Bu durum sayısız değişkenin oluştuğu küresel sistemde devletin rızası dışında birçok devlet dışı aktörün oluşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda şiddet fiilinin uygulanması noktasında monopol olan devlet, bu ayrıcalığını diğer aktörlerle paylaşmak durumunda kalmıştır. Özel askeri şirketler savaş ekonomisini liberal ekonomik düzenin bir parçası haline getirmiş ve devletler için de özel askeri şirketler göreceli olarak daha az maliyetli bir tercih olarak ortaya çıkmıştır[64].

Liberal yaklaşım, bağlamında özel askeri şirketlerin devletler tarafından kullanılmasını ele alırsak: teorinin ana karşı çıkışlarından birisi olan uluslararası ilişkilerin temel aktörünün devlet olması söylemine karşıt olarak, bir devlet dışı aktör olan özel askeri

[63] Bkz. Kaldor M. (2013), "In Defence of New Wars", ***Stability***, 2(1), 1-16.
[64] Ballardi K. M. (2007), "The Privatization of Military Affairs: A Historical Look into the Evolution of the Private Military Indus", eds. Thomas Jäger, Gerhard Kümmel, Private Military and Security Companies Chances, Problems, Pitfalls and Prospects, ***VS Verlag für Sozialwissenschaften***, 37-40.

şirketlerin varlığı makul görülmektedir. Ancak liberal teorinin özünü yine oluşturan bir diğer kavram, iş birliğidir. Bu bağlamda özel askeri şirketler; hükümetlerarası ya da hükümetler dışı devlet dışı aktörler gibi iş birliğini kolaylaştırmak amacı ile değil devletin egemenliğini güçlendirmek iddiasıyla faaliyet göstermektedirler. Bu durum liberal teorinin devlet dışı aktörlerin barışçıl ilişkileri kurmada oynayacağı role tümüyle zıt bir durumu ifade etmektedir. Ayrı ayrı realist ve liberal yaklaşımlar çerçevesinden bakıldığında birinci kuşak teorilerin her ikisinin de özel askeri şirketlere yönelik tutumunun olumsuz olduğu ifade edilebilir. Ancak devletin güç kullanma aracı olarak kullanılması nedeniyle her ne kadar yine devletin güç kullanma tekelini zayıflattığı düşünülse de realist teori özel askeri şirketleri tümüyle reddetmemektedir.

2.3.4. Özel Askeri Şirket Piyasasının Oluşması

Askeri faaliyetlerin bir piyasa olarak oluşması özel askeri şirketlerle ortaya çıkmış bir durum değildir. 11. yüzyıl Avrupa'sında feodal lordlardan 1648 sonrası erken dönem modern devletin oluşumuna kadar olan dönemde bir savaş ekonomisi varlığını sürdürmekteydi. Yeni ortaya çıkan devletlerin hemen hepsi askeri pazar gücünden yararlanma gereği duymuşlardır[65]. Erken dönem devletlerin önemli bir özelliği de, ihtiyacı olan bu askeri gücü müttefik olduğu devletlerden kiralaması olmuştur. Fransız İhtilali sonrası artık kabul görmeyen paralı askerlik, devletler tarafından eskisi kadar tercih edilmese de uygulama hiçbir zaman yürürlükten kalkmamıştır. Bu durum gayri resmi ve denetlenebilir olmayan bir piyasanın ortaya çıkışının temelini ifade etmektedir. Ancak özel askeri şirketlerin gerçek manada bir piyasa aracı olması Soğuk Savaş sonrasına denk gelmiştir. Bu yaklaşım doktrinde özel askeri şirketlerin ikinci dalgasını ifade etmektedir. Birinci dalgada yalnızca paralı askerlere iş verilmesi özel askeri güç konusunun temelini ifade ederken, ikinci dalgada özel askeri şirketlerin kendi içerisinde bir sınıflandırma içerisine girdiği ve yine bu dönemde piyasa yaklaşımının ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bu noktada bir diğer önemli tespit de, birinci dalgada var olan paralı askerlik uygulaması yalnızca Batı merkezli beyaz adamın neo kolonyal yaklaşımının bir politik davranışını ifade ederken, ikinci dalgada

[65] Avant, D. D. (2005***), The Market for Force The Consequences of Privatizing Security***, Cambridge University Press, 26-27.

özel askeri şirketler, yerel güçlerin iktidarlarını sürdürmesi için kullanılan bir araç haline gelmiştir.[66]

Soğuk Savaş sonrası süreç ele alındığında uluslararası ilişkilerin ana aktörleri olarak sıralanan; devletler, uluslararası örgütler, hükümetlerarası ve hükümetler dışı örgütler ile ulusüstü yapıların özel askeri şirket hizmetinden faydalandığı görülmektedir. Devletler nezdinde ele alındığında devletlerin özel askeri şirket piyasasının oluşmasında en büyük ihtiyaç grubunu oluşturduğu görülmektedir. Özellikle Orta Doğu ve Afrika'da çoğunlukla politik istikrarın sağlanamadığı gelişmekte olan ülkelerde iktidarlar özel askeri şirketler vasıtasıyla iktidarlarını korumak ve güçlendirmek yoluna gitmişlerdir. Bu durum askeri bir tartışmanın yanında bir piyasa oluşumunu da beraberinde getirmiştir.

Bu duruma dayanak olarak birkaç yaklaşım öne sürülmektedir. Bunlar:

- Tarihsel anlamda geçmişinde İkinci Dünya Savaşı, Vietnam Savaşı ve Soğuk Savaş sürecini geçirmiş olan silah şirketlerinin devletler üzerinde lobiler aracılığı ile baskılar oluşturması, bu sektörün piyasa payının artmasına neden olması, bu durumda özel askeri şirketlerin devletler için bir tercihten ziyade bir zorunluluk haline dönüşmesi[67],
- Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan askeri personel fazlalığını kullanmak ve iç savaş yaşayan zayıf devletlere ve çatışma bölgelerinde faaliyet gösteren devlet dışı aktörlere personel desteği sağlaması[68],
- Uluslararası hukuka aykırı müdahaleler neticesinde müdahalenin yarattığı ihlallerin cezai sorumluluğunu üstlenmek ve uluslararası sorumluluk istemeyen devletlerin örtülü müdahale araçlarına ihtiyaç duymasıdır.

Bunlara ilaveten, özel askeri şirketlerin temel amacı yoksul ülke hükümetlerinin sonlandırmak istedikleri çatışmaları hızlı bir şekilde bitirmek olmuştur. Bu amaca yönelik olarak şirketler, müşterilerinin etkinliğini artırmak için nicelik olarak fazla sayıda destek yerine az sayıda ancak askeri anlamda üst düzey pilot, doktor, mühendis ve eğitmen

---

[66] Moesgaard, C. (2003), "Private Military and Security Companies From Mercenaries to Intelligence Providers", ***DIIS Working Paper,*** 2013(09), 10-11.
[67] Wulf, H. (2005), ***Internationalizing and Privatizing War and Peace,*** Palgrave Macmillan,170.
[68] Private Military Companies (2006), ***DCAF Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces***, https://www.files.ethz.ch/isn/17438/backgrounder_09_private-military-companies.pdf adresinden 1 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

kullanarak, daha etkin sonuçlar alma politikası yürütürler. Her ne kadar müşteri olan hükümetler için bir istikrar ve yönetime devam etme noktasında hayati bir ihtiyaç olsa da, özel askeri şirketler için konu tamamen ekonomik kazanım merkezlidir. Özel askeri şirketler için yapılan hizmet ne kadar kısa sürede sonuçlanır ve başarıya ulaşırsa o denli ekonomik kazanım artmaktadır. Özel askeri şirketler için vakit nakittir mantığı işlemektedir. Bu durumun dayanağı ise, sürekli orduların da yaşamış olduğu uzayan savaş süresinin daha fazla lojistik ihtiyaç ve ekonomik yükümlülük doğurmasıdır. Bu noktada özel askeri şirketlerin en önemli faaliyet alanlarından biri de istihbarat hizmetleridir. Özellikle operasyonların kısa sürmesi ve başarıya ulaşmasındaki en önemli aşama istihbarattır. Öyle ki özel askeri şirketlerin operasyon birimi askeri kuvvetler ile açıklanırken maliyet azaltıcı birimi de istihbarat olarak ifade edilmektedir. [69]

Özel askeri şirketlerin devletler nezdinde tercih edilmesinin bir diğer önemli sebebi, fayda-maliyet analizi noktasında daha rasyonel bulunmasıdır. Bu açıdan devletlerin askeri birimlerinin verimliliği ile özel askeri şirketlerin verimliliği karşılaştırıldığında ortaya çıkan durum özel askeri şirketlerin tercih edilmesinin dayanak noktalarındandır. Bu noktada özel askeri şirketlerin sürekli askeri birimler ile karşılaştırıldığında çeşitli avantajlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar:

- Paralı askerlere sağlık güvencesi, emeklilik hakkı, yaşamsal gereçler vs. sağlanma zorunluluğu olmaması,
- Özel askeri şirketlerin piyasa mantığıyla daha ucuz iş gücüne erişebilme imkanı, devletler açısından tercih sebebi olması,
- Özel askeri şirketlerin hızlı bir şekilde askeri kapasiteyi artırabilmeleri, bu durumun devletler için uzun dönemli bir yatırım ve maliyet oluşturmaması,

Bu bağlamda özel askeri şirketlerin serbest piyasada faaliyet gösteren diğer birçok şirket gibi birçok öncülleri bulunmaktadır. Bunlar bütçe, zaman, hata payı, teknik kapasite, ekipman, kaynak, deneyim ve modern istihbarattır[70]. Özel askeri şirketlerin bütçeleri ele

[69] Brooks, D. J. (1999), "The business end of military intelligence: Private military companies", ***Military Intelligence Professional Bulletin; Jul-Sep 1999***; 25(3), 42-43.
[70] Brooks, (1999), a.g.e., 43-44.

alındığında, şirketler piyasa mantığı ekseninde hizmetlerini bütçe sınırlılıkları çerçevesinde oluşturmaktadırlar.

2.3.5. Özel Askeri Şirketlerin Devletler Açısından Fayda ve Riskleri

Özel askeri şirketlerin devletler açısından fırsat ve risklerin değerlendirilmesinde iki önemli ayrım söz konusudur. Bunlar: özel askeri şirketlerin bağlı bulundukları ve meşruiyetlerini dayandırdıkları devletler açısından ve özel askeri şirketlerden hizmet alımı yapan çoğunlukla Afrika ve Ortadoğu'da bulunan siyasi istikrar sağlayamamış devletler açısından oluşan ayrımdır. Böyle bir ayrımın yapılmasının temelinde hizmet sunan ya da sunulmasına doğrudan veya dolaylı destek sağlayan devletlerin yanında bu hizmetten yararlanan devletler açısından oluşan uluslararası hukuk ve politika etkileridir[71].

Uygulama, özel askeri şirket üzerinden politika yürüten tüm taraflar için bir takım sonuçlar meydana getirmektedir. Tüm taraflar için özel askeri şirketlerin sağladığı faydalara bakıldığında;

- "Özel askeri şirketlerin temel amacı kar maksimizasyonu olduğundan silahlı çatışmaların mümkün olan en kısa sürede bitmesini sağlamak,
- Hizmet sunan ve hizmet alan taraflar için siyasi ve askeri bir kazanım elde etmek,
- Tüm taraflar için uzun süreli askeri operasyonların yüksek askeri maliyetlerinden kurtulmak,
- Örtülü olarak devletler adına hizmet sunan şirketlerce devletlerin siyasi ve hukuki sorumluluğun ortadan kalkmasını ya da aykırı fiilin sorumluluğunun devletlere yüklenmemesi sağlamak[72]",

Taraflar açısından muhtemel oluşacak riskler açısından bakıldığında:

- "Özel askeri şirket personelinin statüsünün şeffaflığı ve denetlenebilirliği sorunsalı,

[71] Benicsak, P. (2012), Advantages And Disadvantages Of Private Military Companies, https://www.unob.cz/eam/Documents/Archiv/EaM_1_2012/BENICS%C3%81K.pdf , adresinden 21 Temmuz 2020 tarihinde alınmıştır, 10.
[72] Nelson, J. (2000), ***The Business of Peace– The Private Sector as a Partner in Conflict Prevention and Resolution***, International Alert, 94

- Devletlerin askeri yapılarının dinamik olma gerekliliğinin ortadan kalkması ihtimali,
- Devletin güç kullanma tekelinin kırılması ile egemenlik tartışmalarının artan bir şekilde yeniden gündem olması,
- Özel askeri şirketlerin güvenilirliğinin yararlanıcı devlet açısından her zaman tereddüt oluşturması,
- Özel askeri şirketlerin yaptıkları aykırı fiiller için sorumluluk üstlenmemesi ihtimalinin varlığı nedeni uluslararası suçlarla bağlantılı yargılamaların sürüncemede kalmasıdır.[73]"

Yararlanıcı devletler açısından faydalarına bakıldığında:

- Başarısız ve istilaya uğrayarak kamu güvenliğini sağlayamayan devletler açısından güvenlik sorununun ortadan kalkması,
- Özel askeri şirketlerden hizmet almak isteyen devletlerin başkaca bir devletin ülkedeki askeri faaliyet göstermesinin yolunu açacak bir araç olması,
- Devletlerin savunma ve askeri harcamalara ayırdıkları bütçenin azalması yanında eski askeri personelden faydalanılacak bir iş ve operasyon alanı oluşmasıdır.[74]

2.3.6. Soğuk Savaş Sonrası Paralı Askerlik Uygulamasının Yeniden Oluşmasının Aktör Merkezli Temel Nedenleri

Uluslararası ilişkilerde bir aktör olarak özel askeri şirketlerin Soğuk Savaş sonrası yeniden uluslararası sistemin bir parçası bir olmasının bir gerekçesi, iki kutuplu sistemin ortadan kalkması ve oluşan güç boşluğu şeklinde olarak ifade edilebilir. Münhasıran devletlerin egemen ve bağımsız yapılarının daha yoğun bir şekilde oluşması, baskılanan mikro çatışmaların yeniden ortaya çıkması, küresel aktörlerin yeni politikalar üretmelerini tetiklemiş, böylece yeni müdahale yöntemlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buna ek olarak, Ortadoğu ve Üçüncü Dünya yeniden büyük güçlerin mücadele alanı olmaya başlamıştır. Bu mücadelenin politik yönünün yanında ekonomik yönden de, büyük güçlerin kapasitelerini dağıtmak zorunda oldukları mikro bölge sayısını da fazlasıyla artırmıştır. Her

[73] Nelson (2000), a.g.e., 94.
[74] Nelson (2000), a.g.e., 94.

ne kadar küresel politika üreten aktörler ile uluslararası örgütler nezdinde egemenlikleri ve bağımsızlıkları tanınmış olsa da, Afrika'da artarak devam eden iç savaş hali, küresel aktörlerin bölgedeki ekonomik ve politik emellerini devam ettirmeleri için yeni bir yöntemin oluşmasını da sağlamıştır. Savaş ve güvenlik endüstrisi büyük güçlerin bölgedeki faaliyetlerinin yeni dayanağını oluşturmuştur. [75]

Ancak her ne kadar tarihsel arka planı paralı askerlik uygulamasına atıfla inşa edilse de, özel askeri şirketlerin oluşumu meşru bir dayanak üzerinedir. Büyük aktörlerin bu denli bu şirketlerden faydalanmasının önemli bir gerekçesi de, bu meşruiyet zeminidir. 1990'lar boyunca özel askeri şirketler kendilerini tanımlarken devletler ile kendi çıkarları örtüşmediği sürece hiçbir bağlantısı olmayan ticari girişimler olarak ifade etmişlerdir. Özel askeri şirketlerin oluşmasındaki temel hareket noktası ticari kazanç olmuştur.[76] Ancak süreç bu şirketlerin büyük devletlerce politikalarının sürdürülmesi noktasında bir araç haline gelmiştir. Özellikle küresel aktörlerin hizmet sunan ve bir politik araç olarak kullandıkları bilinse de, özel askeri şirketlerin asıl yararlanıcıları üçüncü dünya ülkelerindeki iktidarlar olmuştur. Bu noktada ortaya çıkan temel sorunsal ise, ABD gibi dünyanın en büyük askeri güçleri arasında yer alan bir devletin neden Soğuk Savaş sonrası paralı askerler kullanma ihtiyacı hissetmesidir. Üçüncü dünya ülkeleri için özel askeri şirketler bir ihtiyaç mukabilinde ortaya çıkmıştır ancak büyük güçlerin Soğuk Savaş sonrası bu şirketleri kullanmalarının birçok dayanağı bulunmaktadır.

Özellikle 20. yüzyılda oluşmaya başlayan ve savaş hukukunu düzenleyen birçok uluslararası hukuk düzenlemesi, savaş veya silahlı çatışmaların büyük ölçüde devlete özgü durum olduğunu, devlet dışı aktörlerin silahlı çatışmalarda yalnızca devlet adına hareket edebileceğini ifade eden hükümler içermektedir. Bu yaklaşımla devletin egemenlik hakkının dönüşmesi ve bu dönüşümde devletin uluslararası hukuk sorumluluğunun bir şekilde ortadan kalkmasının önlenmesi ve insancıl hukukun işlemesinin sağlanması açısından, BM Genel Kurulu tarafından imzalanan, 4 Aralık 1989 tarihli, "Paralı Askerlerin Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitilmelerinin Yasaklanmasına Dair BM Sözleşmesi" ile paralı askerlik kullanımı yasaklanmıştır. Mezkûr Sözleşmenin giriş kısmında paralı askerlik uygulamasının devletlerin egemen eşitlik, self-determinasyon, ülkesel bütünlüğü ve siyasi bağımsızlık gibi

[75] Kinsey (2006), a.g.e., 58-60.
[76] Kinsey (2006), a.g.e., 64.

temel haklarına zarar verdiği vurgulanmış ve devletler açısından bir sorumluluk oluşturduğu ifade edilmiştir.[77]

4 Aralık 1989 tarihli düzenleme ve daha önce belirtilen birçok uluslararası hukuk düzenlemesinin yasaklı olarak tanımladığı paralı askerlik uygulamasının Soğuk Savaş sonrası alternatifi özel askeri şirketler olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda uzunca bir dönem paralı askerlik uygulamasının ortadan kalkması, uluslararası sistemin yapısı ile doğrudan alakalı olduğu sonucuna ulaşılabilir. Öyle ki çok kutuplu ve çok merkezli bir uluslararası sistemde büyük aktörler yine politik amaçları için paralı askerlik benzeri bir uygulama olan özel askeri şirketlere yönelmişlerdir.[78]

Soğuk Savaş sonrası Afrika örneğinde yoğunlaşan özel askeri şirketlerin varlığı yalnızca devletlerin değil uluslararası örgütlerinde gündemini meşgul etmiştir. Ruanda katliamı sonrası Afrika'da faaliyet gösteren Executive Outcomes(EO) firması dönemin BM Sekreteri Kofi Annan'a BM şartlarında birkaç ayda ancak oluşacak bir barış gücü yerine paralı askerlerden oluşan bir askeri destek teklifi sunmuştur. İdaresinin ve eylemlerinin BM kontrolünde olacağı ancak askerlerin özel paralı askerlerden oluşacağı bir ordu kurulması önerisi verilmiştir. Ancak Annan bu teklifi, "dünyanın barışın özelleşmesine hazır olmayabileceği" ifadesi ile reddetmiştir.[79] Bu durum, özel askeri şirketlerin kurumsal bir kimlikle politika üretebileceklerini, bunu da uluslararası örgütler nezdinde dahi yapabilecekleri bir yapıya dönüştüklerini göstermektedir.

Genel anlamda Soğuk Savaş sonrası güç boşluğunun ortaya çıkardığı ifade edilen özel askeri şirketlerin yeniden bu denli talep edilen bir yapıya bürünmesinin farklı nedenleri de bulunmaktadır. Bunlardan ilki özel askeri şirketlerin verimlilikleridir. Öncelikle özel askeri şirketler, iş gücü oluşturmasının yanında devletler adına devletler için ulusal güvenlik, ticari kazanım, çatışma çözümü, öz-güvenlik gibi birçok hizmeti daha kısa sürede ve az maliyetli olarak yerine getirebilmektedir. ABD'nin Irak müdahalesinde faydalanılan özel şirketler ABD'nin maliyetini büyük ölçüde azaltmışlardır. Birleşik Devlet Kongresi Bütçe

[77] Bkz. International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries. Annex. p.1.
[78] Mcfate, S. (2014), ***The Modern Mercenary Private Armies and What They Mean for World Order***, Oxford University Press, 46-48.
[79] Secretary-General Reflects On 'Intervention' In Thirty-Fifth Annual Ditchley Foundation Lecture, Press Release SG/SM/6613, https://www.un.org/press/en/1998/19980626.sgsm6613.html adresinden 1 Ağustos 2019 tarihinde alınmıştır.

Ofisi'nin açıklamasına göre, Irak operasyonunun maliyeti 110 milyon dolar iken, Blackwater şirketi ile aynı operasyonları, aynı sürede ve aynı sonuçlar ile 99 milyon dolara mal olmuştur. [80]

Özel askeri şirketlerin faydalanıcılar açısından bir diğer önemli kazanımı ise, bu şirketlerin düzenli ordular gibi topyekün bir silahlı çatışma için değil, bölgesel ve stratejik anlamda daha dar ve sınırlandırılmış konular üzerinde uzmanlaşmış olmalarıdır. ABD'nin Afganistan ve Irak müdahalelerinde ordusunun büyük bir kısmının paralı askerlerden oluşmasının temelini bu durum oluşturmaktadır. Bölgeyi ve mücadele edilecek unsurları sürekli ordulardan daha iyi tanıyıp, analiz edebilen özel askeri şirketler, kısa ve orta vadeli kayıpların önüne geçip, önemli başarılar elde edebilmektedirler.

Askeri savaş şirketlerinin ve askeri danışmanlık şirketlerinin genel anlamda faaliyetleri sıralanacak olursa: personel, istihbarat, operasyon, plan ve strateji, kaynak yönetimi ile siviller ve devletler ile müzakere, yer altı kaynaklarının ele geçirilmesi ve korunması, isyan bastırılması olarak sıralanabilir.[81]

Özel askeri şirketlere yönelik genel bir değerlendirme yapıldığında Herbert Wulf'un kategorizasyonu, özel askeri şirketlere yönelik yaklaşımları ortaya koymaktadır. [82] Bu bağlamda özel askeri şirketlerin genel teması ortaya konulmuştur.

[80]Congress of The United States Congressional Budget Office (2008), ***'Contractors' Support of U.S. Operations in Iraq***, 16.
[81]United States Joint Forces Command (2010), ***Handbook for Armed Private Security Contractors in Contingency Operations***, III-5.
[82] Bkz. Herbert Wulf (2005), Internationalizing and Privatizing War and Peace, Palgrave, p.64-65.

Tablo 2: Özel Askeri Şirketlerin Yaygınlaşmasına Dair Yaklaşımlar[83]

Alan	Destek	Karşıt
Ekonomik	Şirketler maliyet olarak efektif çalışırlar.	Maliyet olarak daha efektif olmalarının dayanakları zayıftır. Şirketlerin iş ilişkilerini şeffaf değildir. Askeri görevlerin gerçek maliyeti şeffaf olmayan dış kaynaklardan karşılanır.
Askeri	Ordular temel görevlerine odaklanır. Şirketler daha esnektir ve geri çekilme konusunda daha hızlıdır. Silahlı kuvvetler ile şirketler arasında bir sinerji yaratılır.	Savaş alanında askeri şirketlere bağımlılık güvenilmez bir durumdur. "Tam zamanında" savaş alanları için uygun bir yöntem değildir. Tedarikçileri korumak için askeri ek görevler ortaya çıkabilir.
Barış Koruma ve İnsancıl Müdahale Krizler	Şirketler krizlere hızlı tepki verebilir. Çökmekte olan devletlerin istikrara kavuşması ve çatışma sonrası yeniden yapılanmada özel girişimlerin katkısı.	Uluslararası toplumun korunması sorumluluğu devredilmektedir. Şüpheli şirketler BM tarafından meşrulaştırılmaktadır. Çatışmanın devam etmesi şirketin menfatinedir. Şirketler ilgili devletin dış politikasına zarar verebilir. Sivil ve asker ayrımı net değildir. Şirketler hükümetlerin vekili olarak faaliyet gösterir.
Teknoloji Politika	Şirketler Ar-ge konusunda daha başarılıdır. Devletler kendi askeri kapasitesini şirket kiralayarak azaltabilirler.	Kritik durumlarda teknoloji makul olmayabilir. Şirketlerin demokratik kontrolü yoktur. Devletler güvenliği garanti etmek zorundadır. Karmaşık sivil-asker dengesi bozulur.
Hukuk	Şirketler hükümet lisansı ile faaliyet yapar. Davranış kuralları iş ilişkilerini düzenler.	Şirket yayılmasının yasal düzenlemesi yoktur. Ceza gerektiren eylem ve insan haklarına saldırı hallerinde şirketlerin ve şirket işverenlerinn yargılanması zordur.

[83] Wulf (2005), a.g.e., 64-65.

3.KUVVET KULLANMA TEKELİ OLARAK DEVLET, EGEMENLİK VE ŞİDDET İLİŞKİSİ

Modern anlamda devletin ortaya çıkışı 1648 Vestfalya Konferansı sonrası döneme uzanmaktadır. Devlet bu dönem itibariyle bölünmez bir egemen statüsü kazanmış, böylece kuvvet kullanma tekelini de ele almıştır. Öncesinde kilise, derebeyler, şehir devletleri ve kralların paylaştığı ve bir egemenlik birliği bulunmadığı Avrupa siyasi ortamında artık kral tek başına egemenliğin temsilcisi ve kaynağı haline gelmiştir. Devleti egemen yapan ise, güç kullanma hakkını elde eden ve paylaşmayan, kanun yapan ve bu kanunlara uymayanları cezalandırma iradesi gösterecek bir mekanizmaya sahip olmasıdır. Önceki dönemle bağlantılı olarak modern anlamda devletin dönüşümünü anlamak, devletin egemenlik iddiasının kaynağına ulaşmak açısından önemlidir.

Egemenliğin kaynağının tanrı, ulus, ırk...vb. olgulardan gelmesi meşruiyetinin tanınması açısından önem kazanmaktadır. Egemen, bu meşruiyetle güç kullanma hakkını kendinde görür ve bunu paylaşmak iradesini göstermek istemez. Ancak tarihten günümüze egemenin bu sınırsız yetkisi azalmış, diğer aktörler ve sistemin etkisiyle dönem dönem bu egemenlik zayıflamış ancak devletin başat güç özelliği hiçbir zaman ortadan kalkmamıştır. Bununla birlikte devlet kimi zaman da egemenlik kaynaklı haklarını başkaca aktörlerle paylaşmaktan kaçınmamıştır. Ancak devlet güç kullanma yetkisini modern devletin kuruluşundan bugüne korumaktan vazgeçmemiştir. Ayrıca devletin bünyesinde bulundurduğu güç kullanma araçları tarihten günümüze sürekli değişimler göstermiştir. Bu durum kimi zaman bir egemenlik zafiyeti kimi zamansa egemenliğin sürdürülmesi için bir zorunluluk olmuştur.

Devlet, egemenlik ve şiddet konusunun çalışmanın ikinci bölümünde ele alınması, devletin güç kullanma iradesini kazanması, bu iradeyi uygulaması ve paylaşmaması geleneğinin oluşum ve gelişim sürecinin anlaşılması açısından önemlidir. Devletin egemen olarak kabul edilmesi süreci, akabinde bu egemenliğin görece esnetilmesi ve güç kullanma tekelinin devlet dışındaki aktörlerle paylaşımı, modern uluslararası hukukta devlete verilen yetkinin paylaşımının doğuracağı sorumluluğu anlamak açısından önemlidir. NATO ve BM gibi uluslararası örgütlerin güç kullanma meşruiyeti kazanması da, bir dönüşümün sonucu olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan ve devlet namına faaliyet yürüten özel askeri şirketlerin bulunduğu konumu anlamak ve hukuki meşruiyetine yönelik tespitler

yapmak için devletin güç kullanma yetkisini kazanmasını anlamak önemlidir. Bu açıdan devlet, egemenlik ve şiddet kavramları ile bu kavramların dışsal ve içsel birçok faktör kaynaklı dönüşümleri, özel askeri şirketlerin ortaya çıkışını ve bir aktör sıfatıyla askeri faaliyet yürütmelerinin analizi açısından önemli görülmektedir.

3.1. Devlet Nedir?

Devlet tanım sorunu ve kimliği üzerine yaklaşımları ile sosyal bilimlerin diğer kavramları gibi tartışmalı bir olguyu ifade etmektedir. Ancak devlet merkezli tartışmaların temelini varlık ya da yokluk tartışması değil, nedir ve ne değildir soruları ile ortaya çıkan durum inşa etmektedir. Bu tanım meselesinin yanında devletin pre-modern ve modern dönem yaklaşımı, bir başka tartışmayı bünyesinde barındırmaktadır. Ulus devlet olarak nitelendirilen ve devletin modern dönemine atıf yapan bu kavram, günümüzdeki devlet tartışmalarının referans noktasını oluşturmaktadır[84]

Dünya tarihi büyük bir bölümünü günümüz şekliyle devletin bir aktör olarak bulunmadığı, Yunan, Roma, Mısır, Moğol, Türk imparatorluklarının aktör olduğu bir şekilde geçirmiştir. Bugünkü şekliyle devlet, Avrupa kaynaklı ve modern bir olgudur. Avrupa şehir devletleri, ligler, imparatorluklar devlete gelinen noktada modern öncesi devlet benzeri yapıları ifade etmektedir.[85] Bu yapıların içerisinde mevcut sisteme eleştiriler ve müstakbel devletin sahip olması gereken değerlere yönelik fikirler üretilmiştir. Batı toplumlarında Platon'un İdeal Devlet'i, Aristo'nun Polis Devleti, Doğu ve Müslüman toplumlarda Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i, Nizamül Mülk'ün Siyasetname'si ve İbn-i Haldun'un Mukaddime'si devleti anlamlandırmaya ve yorumlamaya yönelik yapılmış çalışmalardır.[86]

Modern devletin tanımı bu alanda çalışan düşünür adedince farklılık gösterebilmektedir. Ancak Weber'in kaynak tanımıyla modern devlet, "belli bir coğrafyada

[84] Goldmann, K. (2001), ***Transforming the European Nation-State Dynamics of Internationalization***, SAGE Publications, 54-56.
[85] Yalvaç, F. (2014), "Devlet", edt. Şaban Kardaş-Ali Balcı, ***Uluslararası İlişkilere Giriş***, Küre Yayınları, 299-306.
[86] Yalvaç (2014), a.g.e., 299-306.

meşru fiziksel güç kullanma tekeline sahip olduğu iddiasında bulunan insan topluluğu'dur".[87]

Devlet nedir sorusunun ardından sorulan bir diğer soru devletin kökeni nedir olmaktadır? Tarihin farklı dönemlerinde ve coğrafyanın farklı yerlerinde devlet benzeri yapıların varlığı bilinse de, devletin kökenine ilişkin temel yaklaşım doğa hali ya da doğal durumdur. Yani kral, prens, hükümdar vd. idareci sıfatında bir kurumun olmadığı dönemlerde mevcut toplumsal yapının kaos ya da huzur iklimi olup olmadığı, devlet konusunda teorik bir tartışmanın konusunu ifade etmektedir. Bu bağlamda modern dönemde Thomas Hobbes ve J.J. Rousseau arasındaki çatışma ve uzlaşı tartışması devletin kökenine dair yapılan en önemli çalışmalardır.[88] Bu tartışma, günümüzde devletin varlığı ve konumuna dair yaklaşımlar ile devletsiz bir yaşamın ihtimaline dair söylemlerinde kaynağını oluşturmaktadır. Bu açından devletin sıfatı, kaosun kaynağı mı yoksa kaosun dizginleyicisi midir? sorusuna verilecek cevap ile özdeştir.[89]

Devlet öncesi halden modern öncesi devlete geçiş ise farklı bir tartışmanın konusunu ifade etmektedir. Öyle ki bu tartışma modern devlet ve post-modern devlet şeklinde bir sıralama ile sürmektedir. Modern öncesi devlete atıfla Platon'un devlet yönetimi yaklaşımında, her idari sistemin yozlaşmış ve bozulmuş olacağı düşüncesi görülmüş ve Platon ideal bir devlet formu ortaya koyma çabası gütmüştür. Öyle ki devlet biçimlerinin tek kişinin yönetimi[90], aristokrasi[91], oligarşi, demokrasi ve tiranlık(zorba)[92] şeklinde sınıflandırılmalar ve bunların bir sıra halinde iyiden kötüye giden düzenler olduğunu da ifade etmiştir.[93] Aristo ise, Platon'dan farklı olarak toplumların kendi yapılarına uygun düşen bir yönetime sahip olmalarını, bunun ideal olan olduğunu ifade eder. Bu bağlamda yönetim biçimlerini, iyi ve kötü bağlamında, monarşi ve yozlaşmış hali olarak tiranlık, aristokrasi ve yozlaşmış haliyle oligarşi, politeia ve yozlaşmış haliyle demokrasi olarak sınıflandırır.[94]

---

[87] Weber, M. (1946), ***Essays in Sociology***, Translated to English, edited by H. H. Gerth and C. Wright Mills, Oxford University Press, 78.
[88] Özkazanç, Alev (2014), "Devletin Örgütlenmesi", ed. Yüksel Taşkın, ***Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler,*** İletişim Yayınları,143.
[89] Özkazanç (2014), a.g.e., 143.
[90] Platon (2005), ***Devlet***, çev. Cenk Saraçoğlu, Bordo-Siyah Yayınları, 6, 163.
[91] Platon, a.g.e., 123.
[92] Platon, a.g.e., 11.
[93] Platon, a.g.e., 192.
[94] Özkazanç, a.g.e., 146.

Modern öncesi devletin biçimlerinin tanımlanmasında coğrafi, kültürel, ekonomik birçok faktörün etkili olduğu sınıflandırmalara tabi olduğu ifade edilebilir.

3.1.1. Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak Devlet

Her ne kadar devlet denilen mekanizma modern anlamda uluslararası hukukun tek aktörü olmasa da, 1648 Vestfayla Barışı ile 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı arası dönemi, devletin büyük ölçüde tek aktör olduğu uluslararası hukuk sistemi olarak tanımlayabiliriz. Bu tanımlamanın özünü oluşturan düşünce, devlet denilen olgunun artık Jean Bodin ve Rousseau'nun ifade ettiği şekliyle bölünmez, mutlak ve sürekli egemen halini tamamlamış olmasından başkaca birşey değildir. Devletin uluslararası hukuk kişisi olmasını ve bu yeni yetme bir hukuk dalı olan yapıya uluslararası hukuk isminin verilmesi Emerich de Vattel ve Christian Wolff'un Kavimler Hukuku üzerinden yaptıkları analizler sonucu ortaya çıkmıştır. Vettel klasik dönem uluslararası hukuku tanımlarkende, "uluslar ya da devletlerarası bu hukuki çerçeveye giren yükümlülükler" ifadesini kullanarak, uluslararası hukukun sınırlarını da bir yandan çizmiş bulunmaktadır. Öyle ki modern dönem uluslararası hukuk farklı bir tanımla ele alınmasına rağmen Vattel ve Wolff'un bu tanımları daima bir referans noktası olmaktan çıkmamıştır. [95]

Uluslararası hukuk ya da devletler hukuku kullanımları terminolojik bir tartışmayı beraberinde getirse de, bu kavramların literatürde kullanımı hali hazırda devam etmektedir. Ancak öğretinin kavrama bakışı özellikle 20. yüzyıl itibariyle farklılaşmıştır. Devletin tek aktör olmadığı bir sistemi tartışırken de, uluslararası hukuk ya da devletler hukuku söylemi korunmaktadır. Bunun yanında uluslararası hukuk sistemi devlete modern anlamda çeşitli vasıflar da yüklemiştir. Egemen eşit bu aktörlerin tümünün sahip olduğu kazanımlar sıralanmıştır. Öyle ki, devletler uluslararası hukuku şekillendiren en temel aktörler olmalarının yanında, bu hukuksal dönüşüm ve gelişim devletlerin yapılarının şekillenmesine de doğrudan katkı sağlamıştır.[96] Bu bağlamda devletlerin uluslararası hukuk kişisi olarak tanımlanması ve sahip olması gereken özelliklere yönelik ilk uluslararası sözleşme, 1933 tarihli Devletlerin Hakları ve Görevlerine Dair Montevideo Sözleşmesi(*Montevideo*

[95] Haggenmacher, P. (2000), "Vitoria'dan Vettel'e Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak Devlet", Der. Cemal Bali Akal, ***Devlet Kuramı***, Dost Yayınları, 257-259.
[96] Aksar, Y. (2015), ***Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-1***, Seçkin Yayınları, 195.

Convention on Rights and Duties of States)'dir. Mezkûr Sözleşme md.1' e göre bir uluslararası hukuk kişisi olarak devletlerin sahip olması gereken yeterlilikler[97]:

Sürekli nüfus,

Sınırları belirli ülke,

İktidar ya da egemen yönetim,

Diğer devletlerle etkileşim kurma yetisidir

Ancak Sözleşme'de bahsi geçen diğer devletlerle etkileşim kurma yetisi, birçok durumda tartışılan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki sürekli nüfus, ülke ve egemen iktidara sahip olan her yapının devlet olarak kabul edilmesi de, söz konusu olmamaktadır. Diğer devletlerle etkileşim kurma kabiliyetine sahip olsa da, devletler tarafından tanınması ve uluslararası örgütlere taraf kabul edilmesi organizmanın devlet sıfatı kazanması için zımni bir şarta dönüşmüştür.[98] Bu noktada iki teori ortaya çıkmıştır, bunlar Kurucu Teori ve Açıklayıcı Teori'dir. Kurucu teori, 19. yüzyılda ortaya çıkmış ve yeni oluşan devletlerin tek başlarını uluslararası sistemin bir parçası olamayacakları, sistemin bir parçası olmanın tek yolunun, diğer aktörlerince kabul görmek olduğu ifade edilmiştir. Bu açıdan tanınmanın uluslararası hukuk açısından bir zorunluluk olduğu önem sürülmektedir. Bu yaklaşıma getirilen en büyük eleştiri ise, yeni oluşan yapının kimi devletlerce bir devlet olarak tanınıp kimilerince tanınmayacağı ikilemidir. Bu tartışmaya verilen yanıt ise, uluslararası hukukun devletler için ön şart koştuğu şartları yerine getiren toplulukların tanınmasının yine uluslararası bir görev olduğudur. Bu bağlamda devletlerin Montevideo Sözleşmesi'nde bahsi geçen devlet olma kriterlerini sağlayan tüm yapıları tanımakla mükellef olduğunun da bir uluslararası hukuk kuralı olduğu bilincinde olmaları gerektiği ifade edilmektedir.[99]

[97] Montevideo Convention on Rights and Duties of States, Article 1.
[98] Hillier, T. (1998), ***Sourcebook On Public International Law***, Cavendish Publishing Limited, p.201.
[99] Hillier(1998), a.g.e., 201-202.

Açıklayıcı Teori'de, tanımanın doğrudan politik bir fiil olduğu ve bu durumun devletler için bir politika aracı olarak kullanıldığı vurgusu yapılmaktadır. Bu bağlamda devletin varlığının bir gerçeklik olduğu, hukuki olmadığı ifade edilmektedir. Öyle ki tanınmayan devletlerin de uluslararası sistemin bir objesi olduğu ifade edilmektedir. Böylece devletin diğer devletlerce tanınmadan da, bir uluslararası sistem objesi olabileceği görüşünü savunmaktadır.[100] Bu yaklaşımın eleştiriye açık yönü ise, diğer devletlerce tanınmayan ancak devlet olmanın tüm unsurlarını taşıyan bir organizmanın ikili ve çok taraflı politik ilişkileri kurmasının bir yöntemi olmadığıdır. Tek taraflı iradenin bağlayıcı olmadığı uluslararası sistemde bir devletin tanımaksızın uluslararası sisteme dahiliyeti bir sorun teşkil etmektedir.

Bu iki yaklaşım ekseninde bakıldığında, yeni oluşan bir organizmanın devlet statüsüne dahlinin öncelikli olarak, Montevideo Sözleşmesi md. 1'e bağlı olduğu, ancak bu şartların sağlanması sonrası sürecin yine diğer devletlerin inisiyatifinde olduğu görülmektedir. Her ne kadar Açıklayıcı Teori, devletlerin tanınmasının gerekli olmadığı görüşünü ortaya koysa da, uluslararası hukuk nezdinde hak ve sorumluluk sahibi olmanın ön şartı uluslararası hukuk kişisi olduğu da yadsınamaz gerçekliktir. Bu teori bağlamında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin devlet olduğuna dair hiçbir tereddüt bulunmamaktadır. Ancak Türkiye dışında bir aktör ile diplomatik bir ilişki kurulmadığı da açıktır. Diğer yandan Kurucu Teori başka bir devlet ile ilişki kurulmasının ön şartı olarak diğer devletler tarafından tanıma olarak görülmektedir. Ancak İsrail örneğine bakıldığında Arap devletleri İsrail'i tanımasa da, diplomatik ve hukuki ilişki kurmaya devam ettikleri görülmektedir. Bu durum tanınmanın devlet statüsü kazanma ile ilişkisinin kati olmadığını ancak genelde Açıklayıcı Teori'nin kabul görmekte olduğu söylenebilir.

3.2. Egemenlik

Egemenlik tanım itibariyle, bir devlette yurttaşlar ve uyruklar üstündeki kesintisiz en ulvi ve yüce güç olarak ifade edilmektedir.[101] Francis Harly Hinsley'e göre egemenlik: "siyasi toplulukta nihai ve mutlak otorite bulunduğu fikridir.[102]" Kaynak olarak egemenliği Aristo'dan almak mümkündür. Aristo, egemenliği ve egemeni bir yönetme erki olarak ifade

[100] Hillier(1998), a.g.e., 203.
[101] Tunçay, M. (2009), ***Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Yeni Çağ***, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 183.
[102] Hinsley, F.H. (1986), ***Sovereignty***, Cambridge, 1.

eder. Bunu da bir aile ve köy hayatından yola çıkarak anlatır bu yöntem ile devlet denilen organizmaya ulaşır. Bu noktada Aristo doğanın yöneten ve yönetilen üzerine kurulduğunu bu durumun her ne kadar hayvanlar için olsa da özgür insan ile köle ilişkisinin de bu minvalde olduğunu ifade eder. Öyle ki savaş hukukunun bir kolu olan esir hukukunda da Aristo, yönetme erkini elinde tutanın esir-köle olarak aldığı kişilerin malını gasp etmesini haklı bir durum olarak kabul etmektedir. Burada "daha kuvvetli olanın egemenliği" vurgusu ortaya konulmuş ve egemenlik ile kuvvet-güç-şiddet ilişkisinin mündemiç olduğu ifade edilmiştir.

Ancak, bu temel yaklaşımın yanında birçok kavramsal ve tanımsal farklılıklar da bulunmaktadır. Özellikle Fransız İhtilali sonrası egemenlik kavramını işleyen Leon Duguit'e göre, egemenlik bir irade halidir. Bu irade bir enerji olarak ifade edilmiş, bu enerji de irade ile ortaya çıkan dinamik halde olmayan statik bir enerji şeklinde tanımlanmıştır. Bu bağlamda egemenlik, dinamik hale gelme iradesinin oluşması olarak ifade edilir. Ayrıca kendisinden başka hiçbir şey tarafından belirlenmeyen, harekete geçmek için başkaca bir etkene gerek duyulmayan, harekete geçme iradesini ve enerjisini kendinde bulunduran bir kavramı da karşılamaktadır. Egemen hiçbir zaman bir başka güç ve etki ile hareketleri yönlendirmeye ya da değiştirmeye zorlanamaz. Egemenin eylemini belirleyen nedenleri yalnızca kendisi belirlemektedir.[103]

Klasik egemenliğin referans noktalarından olan Bodin'in[104] egemenlik tanımında vurgulanan önemli kavram, sürekliliktir/*perpetual*. Bodin'in burada vurguladığı husus bir kişi veya gruba egemenlik verildiğinde bunun sona ereceği bilinmelidir. Bu süreklilik ancak egemenliğin tam manasıyla oluşmasını sağlar. Bu sınırlılıkta egemen, asıl kural koyucu olduğunu düşündürse de, bu geçici bir dönemi ifade eder. Asıl egemenlerin askerler ve istihbaratçılar olduğunu da belirtir.[105] Bodin'e benzer biçimde Hobbes, egemeni uniter, bölünmez, kesin ve sürekli olarak tanımlar.[106] George Sorensen'e göre ise; egemenlik evli olma hali gibidir. Evlilik hali gibi var veya yoktur, yüzde 75 evli yüzde 25 evli olmama hali

[103] Duguit, L. (2000), "Vitoria'dan Vettel'e Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak Devlet", Der. Cemal Bali Akal, ***Devlet Kuramı***, Dost Yayınları, Devlet Kuramı, 383.
[104] Schmit, C. (1985), Political Theology Four Chapters on the Concept of Sovereignty, Translated by George Schwab, The University of Chicago Press, p.16.
[105] Schmit (1985), a.g.e., 16-17.
[106] Bellamy, R. (2006), Sovereignty, Post-Sovereignty and Pre-Sovereignty: Three Models of the State, Democracy and Rights within the EU, ed. Neil Walker, Sovereignity in Transition , Hart Publishing, p.171.

gibi bir durum olmayacağı gibi egemenlikte bölünmez ve paylaşılmaz olarak ifade edilmektedir.[107]

Egemenlik yukarıda bahsedilen birçok düşünür tarafından ele alınsa da, modern anlamda egemenlik devlet kavramı ile özdeşleşmiştir Ancak devlet ile özdeşleşen bu egemenlik algısı, modern öncesi ve sonrası dönemlerde çeşitli dönüşümler yaşamıştır. Bu dönüşümler egemenin karakterinin dönüşmesi ile ortaya çıkmıştır. Dönüşümün zorunlu hale gelmesi egemenlik tartışmalarının da tarihsel yaklaşımlarını değerli kılmıştır. Dönüşümün kendisi genel manada dıştan gelen tepkilerin bir sonucu olsa da kimi dönemler de doğrudan egemenin kendisi bu dönüşümün kaynağı olmuştur. Bu tepkisel dönüşümlerin anlaşılması açısından egemenliğin tarihsel yönünün anlaşılması önem ifade etmektedir.

Egemenlik kavramının dönüşümü ele alınırken karşımıza çıkan bir diğer durum, iç ve dış egemenlik ayrımıdır. Bu ayrımın her iki başlığı da, egemenliğin dönüşümünün anlaşılması açısından önemlidir.

3.2.1. İç ve Dış Egemenlik Ayrımı

Egemenlik kavramı tartışılırken temelde iki ayrım üzerinden bir öğreti oluşmuştur. Bu ayrımın özünü egemenliğin karşılık bulduğu alan ve kişiler oluşturmaktadır. İç egemenlik, doğrudan üst-ast ilişkisi içerisinde tek taraflı tebaa olanlara karşı oluşturulan olguyu ifade ederken, dış egemenlik aynı düzeyde egemen eşit güçlere karşı inşa edilme çabası güder. Ancak bu ayrımın detaylı ele alınması egemenliğin özümsenmesi açısından önem arz eder.

3.2.1.1. İç egemenlik

İç egemenlik, devletin gücünün, iktidarı temsil eden kişi veya grupların diğer erklerin üzerinde olması, ikincil erklerin değişmesi ve ortadan kalkmasını sağlayacak iradeye sahip olması, gerçek ve tüzel kişilerin doğrudan kendisine bağlı olma halini ifade eder. [108]

[107] Bellamy (2006), a.g.e., 171.
[108] Akyılmaz, B. (1998), "Milli Egemenlik Kavramının Gelişimi", ***Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, 2(1-2), 1.

İç egemenlik genel anlamda iktidarın sınırları içerisinde yetkisini başka bir güç ile paylaşmadan oluşturduğu düzen ortamıdır. Coğrafi olarak sınırlı bir alanı kapsayan iç egemenlikte, egemenin otoritesine aykırılık ve reddedişin söz konusu olmayacağı, egemenin kural koyma ve cezalandırma yetkisinin bireyin doğuşunda doğal olarak kabul ettiği bir durum olarak yorumlanabilir.

İç egemenliğin özünü, kanun koymak, kanunlara uyulmasını sağlamak, uymayanları cezalandırmak, savaş ve barışa karar vermek, para basmak, af çıkarmak, yönetici atamak, vergi toplamak gibi yalnızca egemene has görevler oluşturur. İç egemenliği dış egemenlikten ayıran en temel özellik, iç egemenliğin bölünemez, kısmen veya tamamen devredilemez olmasıdır. Buradan iç egemenliğin daima olduğu sonucu çıkar ki, Bodin'in egemenlik tanımı da süreklilik ve meşru yolla devretme halinin olmadığı durumu anlatır[109]. Seçim veya diğer demokratik yollarla yapılan iktidar devrinin egemenlik devri olduğu sonucuna varılmaz.

3.2.1.2. Dış egemenlik

Dış egemenlik, basitçe devletin dış ilişkilerinde bağımsız hareket edebilme yetisini ifade eder. Öyle ki uluslararası hukukta devleti var eden üç temel koşuldan bir tanesi de, başka bir otoriteye bağlı olmayan siyasal yönetimdir. Burada bahsi geçen başka bir otoriteye bağımlı olmayan ifadesi, siyasal ve hukuksal olarak yönetimin kendinde olması ve bir sömürge halinin söz konusu olmamasıdır. Dış egemenliği bir kavramsallaştırmaya tabi tutarsak, bağımsız olma hali denilebilir. Bu bağımsız olma hali ile ifade edilen öğeler ise, devletlerin egemen eşitliği, iç işlerine karışılmaması ve doğal kaynakları üzerinde yetki kullanmasıdır.[110]

Dış egemenlik, iç egemenlik benzeri mutlak bir iradeyi ifade ederken, aynı zamanda iç egemenliğin kaynağını oluşturduğu da söylenebilir. Dış egemenlik, iç egemenliğin oluşmasının yegâne unsurudur. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa dış egemenlik sağlanmadan iç egemenliğin kurulamayacağı bir gerçektir. İç egemenliğin özü karar alma ve uygulama yetisi olarak ele alındığında, dış egemenliğin devletlerin iç işlerine karışmama ilkesine doğrudan bağlı olduğu da görülecektir. Ancak benzer bir yaklaşımla iç egemenliğin de aynı zamanda dış egemenliğin korunması ve sürdürülmesi noktasında bir meşruiyet

[109] Bkz. Tunçay (2009), a.g.e.,183.
[110] Pazarcı, H. (1990), ***Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap***, Turhan Kitabevi, 6-28.

kaynağı olduğu da belirtilmelidir. İç egemenliğin görece kaybedilmesi aynı zamanda dış egemenliğin kaybedilmesine de yol açabilir ancak mutlak değildir. Fakat dış egemenliğin sağlanamaması, egemenin iç egemenlik yetkilerini kaybetmesi, başka güç grupları ile paylaşılması ya da elinden alınması anlamına da gelecektir. Bu yaklaşımla dış egemenliğin elde edilememesi iç egemenliğin de sağlanamayacağı sonucuna ulaştırabilir.

3.2.2. Tarihten Günümüze Egemenliğin ve Egemenin Dönüşümü

Modern anlamda egemenliğin dönüşümü, 1648'de kurulan Vestfalyan düzenin de dönüşümü anlamına gelmektedir. Devletin sınırları içerisinde ve dışarısında ortaya çıkan gelişmeleri denetleyemediği ya da denetlemenin sınırlarının devletin kendisi tarafından belirlenmediği, kapitalist bir sistemin etkisi bu dönüşümün kaynağını ifade eder. Vestfalyan düzenin devlete verdiği üniter otorite, siyaset, ekonomi, teknoloji, hukuk vb. birçok yeni otorite sınıfı ile bölünmüş ve gayri iradi olarak devlet tarafından tanınmıştır. Post-Vestfalyan düzen olarak anılan bu sistem, egemenliğin dönüşümünün kabulü ve evrileceği noktanın tartışmasını ifade eder.[111]

Egemen ve egemenlik tanımlamalarını özellikle modern dönemde devlet bağlamında ele almak ve değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Öyle ki modern anlamıyla devletin olmadığı bir sistemde egemenlik üzerine konuşulmayacağı yaklaşımları da mevcuttur[112]. Buna ek olarak er ya da geç devletin egemenlik araçları üzerinde hâkimiyet kurmasının kaçınılmaz olduğu da ifade edilmektedir.[113]Ancak geleneksel ve modern anlamda egemenlik ele alınırken, devletin bu dönüşümdeki etkisi ile devlet dışı aktörlerin bu sürece katkıları yadsınamayacaktır. Her ne kadar, kimi zaman devletler de kendi dönüşümünü sağlamak için bir takım eylemler yapmış olsalar da özünde devletin ve egemenliğin dönüşümü dıştan gelen taleplerle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu noktada bu değişime karşın tutumu ve sahip olduğu paylaşılmaz güç ve yetkilerin esnetilmesi halinin devletin davranışlarına etkisini anlamak önemlidir. Özellikle güç kullanma tekelinin devletten başka aktörlere de verilmesi, mutlak egemen devletin dönüşümü noktasındaki önemli bir tartışmayı ortaya çıkarmıştır.

---

[111] Kaygusuz, Ö. (2014), "Egemenlik ve Vesfalyan Düzen", ed. Evren Balta, ***Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler***, İletişim Yayınları, ss.47-48.
[112] Hinsley (1986), a.g.e., 22.
[113] Hinsley (1986), a.g.e., 17-18.

Egemenlik devlet için bir varoluş sebebidir. Modern ve günümüz manasıyla devletin varlığının kaynağı yine egemenliktir. Ancak bu sürece götüren önemli tarihsel dönemler vardır. Mutlak egemen devletin ve egemenlik kavramının ortaya çıkması 1648 Vestfalya ile olmuştur. Öncesindeki siyasal yapı veya yapılar mutlak egemene alternatif, çoğu zaman rakip veya gücünü zayıflatan aktörlerdir. Ortaçağ feodal yapısı ile egemenlik kavramının karşılık bulamayacağı siyasal bir bölünmüşlük içindedir[114]. Toprağa dayalı sistem içerisinde toprak sahiplerinin iktidarı, laik olmayan düzende kilisenin dünyevi ve uhrevi hayatın yönlendiren bir aktör olması ve güçsüz merkezi idarenin toplumdan ve idari faaliyetleri yapma noktasında acziyet yaşaması yalnızca merkezde egemen olması bu parçalı yapıda egemenlik kavramını karşılayacak bir iradenin olmadığını göstermektedir. Ancak egemenliğin her boyutu için toprağın varlığı ve yönetimine sahip olunması egemenliğin en önemli göstergesi olmuştur.[115]

Ortaçağ Avrupa'sında egemenlik parçalı bir yapıda iken, 1648 Vestfalya ile laik ve mutlak bir egemen yapı ortaya çıkmıştır. Vestfalya Barışı ile öncelikle devletin idaresinde olan bölgede egemenliği ve bağımsızlığı diğer devletlerce artık tanınmış ve mutlak hale gelmiştir. Ayrıca 1555 Ausburg Barışı ile vurgulanan kralın dini bağımsızlığı vurgulayan ve kilisenin egemen üzerindeki etkisini kaldıran bir sürecin oluşmasını da sağlamıştır.

Modern anlamda devleti ele aldığımız 17. yüzyıldan itibaren egemenlik tartışmaları bu tarih öncesine nazaran farklılık ifade etmektedir. Vestfalya ile birlikte devletin dönüşümünü sağlayan birçok faktör ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik, liberalizm gibi akımlar devleti ve devletin şiddet kullanma gücünü pekiştirirken, özellikle 20. yüzyıla gelindiğinde insan hakları, demokrasi gibi değerler devletin egemenliğini yumuşatan faktörler olmuştur. Buradaki temel tartışma politik egemenlik ile hukuksal egemenlik ilişkisidir. Bodin ve Hobbes'in yaklaşımlarına karşın, modern anlamda egemenlik politik ve hukuki olarak sınırlandırılmış, bölünmüş ve mutlak değildir.

Modern anlamıyla devletin sahip olduğu mutlak egemenliğinin dönüşümünün kırılma noktasını Soğuk Savaş oluşturmaktadır. 1990'lardan itibaren sosyal bilimlerin tüm alanlarını

[114] Şenel, A. (2017), ***Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarih Öncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş,*** Bilim ve Sanat Yayınları, 270-290.
[115] Poggi, G. (2016), ***Devlet Doğası, Gelişimi ve Geleceği***, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 5. Baskı, 31.

etkileyen küreselleşme, devleti ve devleti tanımlayan egemenliğin ifade ettiği anlamın değişmesini de çok yönlü olarak sağlamıştır.

3.2.2.1. Egemenliğin rıza/zor yoluyla paylaşımının temel faktörleri

Egemenliğin ulus devletin tekeline geçmesi Avrupa tarihi açısından uzunca bir sürecin ve kanlı mücadelelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu durum devlete kazandığı bu ayrıcalıklı hali koruma ve kapsamını genişletme güdüsü yüklemiştir. Tarihsel süreç, özellikle 20. yüzyıl ile birlikte devletlerin egemenliklerinin görece zayıfladığı ve devlet dışı aktörlerin önem kazandığı bir dönem olmuştur. Küreselleşmenin doğrudan etkisi ve dolaylı olarak ortaya çıkan birçok aktör ve faktör devlete ait olduğu varsayılan birçok olgunun paylaşılmasını sağlamıştır.

Egemenlik ve egemenin konumu ile ilgili dönüşümün kırılma dönemini 20. yüzyıl oluşturmaktadır. 20. yüzyılı geçmiş zamanlardan farklı kılan ise, uluslararası hukukun devlet egemenliğini sınırlandırdığı ve egemenliğin tanımının günümüzde uluslararası hukukun getirdiği sınırlandırmalar olan, insan hakları, uluslararası yargı, egemen eşitlik vb. konular çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Bu kavramların hepsi egemenin iradesinin sınırlanmasında önemli roller edinmiştir. Bu durum kimi hallerde doğrudan devletin kendi iradesi ile yapılmışken kimi başlıklarda ise toplumsal talep ve baskılar sonucu oluşmuştur. Bu bağlamda bu faktörlerin tümünün egemenlik ile doğrudan ilişkisinin olduğu yadsınamaz.[116]

İnsan hakları, genel bir ifadeyle kişilerin insan olmalarından kaynaklı sahip oldukları ve korunması gereken hakları ifade etmektedir. Her ne kadar 20. yüzyıla gelinceye kadar savaş hukuku gibi konularda insan haklarının korunmasına dair çeşitli düzenlemeler olmuş olsa da, özellikle 20. yüzyıl ile birlikte özellikle BM'nin kurulması insan haklarının korunmasını ve kazanımların geliştirilmesinin bir sorumluluk olduğunu devletlere yüklemiştir. Tarihsel olarak Antik dönemlere kadar götürebilecek insan hakları konusu Hobbes'in devleti kutsayan ve önceleyen yaklaşımının antitezlerinden birini oluşturmaktadır. Bu açıdan insan hakları konusu realist bir yaklaşımın konusunu teşkil etmemektedir. 1948 Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde düzenlenen konu devletlere

[116] Ku, J. G., Yoo, J. (2013), "Globalization and Sovereignty", ***Berkeley Journal Of International Law***, 31(1), 213.

doğrudan olmasa da dolaylı olarak insan haklarının korunması konusunda sorumluluklar yüklemiştir. Devletlere doğrudan sorumluluk yükleyen ve ikiz sözleşmeler olarak bilinen, 1966 Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin BM Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin BM Sözleşmesi ile insan haklarının korunması için bir güvence mekanizması oluşmuştur. Yine 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1969 Amerika ile 1989 Afrika insan hakları sözleşmeleri insan haklarının bölgesel ve uluslararası düzeyde korunmasına yönelik girişimlerdir.[117] Devletler nezdinde insan hakları bir sınırlılık ve kimi zaman baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Bu durum egemenin etki alanına müdahale olması nedeniyle egemenliğin dönüşümünü sağlayan araçlardan olmuştur. Bazı devletler içinde devletlerin iç işlerine müdahale aracı olarak kullanılan insan hakları, bu yönüyle de bir politika aracı olarak da kullanılmaktadır. [118]

Uluslararası hukuk ve uluslararası yargı, devletlerin egemenliklerini sınırlayan ve bunu kimi zaman doğrudan devletlerin kendi iradeleri ile yaptıkları düzenlemeleri ifade etmektedir. Her ne kadar uluslararası ifadesi doğrudan işaret ettiği aktör olan devleti karşılamasa da, devletlerin temel aktörü olduğu uluslararası sistemin ifade edildiği bilinmektedir. Uluslararası hukuk kavramının özünü devletler oluşturmaktadır ancak devletlerin kurmuş olduğu sistemde yine devletler tarafından çeşitli denetim mekanizmaları da oluşturulmuştur. Devletler diğer devletlere ve devlet dışı aktörlere denetim ve yargılama hakkı sunmuşlardır. Bu hakkın sağlanması için, çeşitli uluslararası örgütler kurarak, bu örgütleri yetkilendirmişlerdir. BM ve Örgütün yargı organı olarak faaliyet yürüten Uluslararası Adalet Divanı, daha dar kapsamlı olarak AİHM gibi yargılama mekanizmaları devletleri çeşitli koşullar altında yargılama ve cezalandırma yetkinliğine sahip yapılardır. Devletin mutlak, bölünemez, devredilemez egemenliğinin istisnalarından bir tanesini de uluslararası hukuk ve yargı mekanizmaları oluşturmaktadır.

Küreselleşme, devletlerin egemenliğinin sınırlandırıldığı, görece uluslararası yargı ve diğer devlet iradesiyle oluşan faktörlerden farklı olarak birçok devletin iradesi dışında ortaya çıkan bir kavramı ifade etmektedir. Küreselleşme ortaya çıkışı itibariyle ekonomik bir değişimi ifade etse de, zamanla çok yönlü bir olguya dönüşmüştür. Küreselleşme kendi içerisinde uluslararası ilişkilere doğrudan etki etmiş, bir yandan fırsatları inşa ederken diğer

[117] Pazarcı, H. (2008), ***Uluslararası Hukuk***, Turhan Yayınevi, 8. Bası, 218-224.
[118] Vincent, R.J. (1986), ***Human Rights and International Relations,*** Published in association with the Royal Institute of International Affairs, 129.

yandan yeni tehditler ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda küresel adalet, küresel terör, küresel göç, küresel ekonomi gibi birçok olgu ortaya çıkmış, böylece devletler belirli davranış kalıplarını yapmaya mecbur bırakılmıştır.[119] Öyle ki küreselleşme uluslararası siyasal sistemin dönüşmesi içinde çeşitli öneriler ortaya konulmasının önünü açmıştır. Küresel Demokratik Yönetişimi yaklaşımı ile devletlerin yönetim iradelerini devredebilecekleri, demokratik olan yöntemler dışındaki yöntemlerin kabul görmeyeceği bir sistemin oluşması için önerilerde oluşmuştur. Göç, insan hakları, hukuk devleti, diyalog gibi kavramlar devletlerin küreselleşme sonucu tanıdığı ve yadsınamayacak ve devletlerin dönüşümünü sağlayacak olgular olduğu açıktır.[120]

Kamuoyu, devlet egemenliğinin kimi zaman sürdürülmesini sağlasa da özellikle demokratik toplumlarda karar alma süreçlerinin neticelenmesinde önemli etkisi bulunan bir aktörüdür. Türkiye örneğinde olduğu gibi egemenliğin halka ait olduğu tüm yönetimlerde kamuoyunun yaklaşımının bağlayıcı olmaması söz konusu değildir.[121] Özellikle demokratik toplum bilincine sahip kamuoyunun var olduğu toplumlarda iktidar ve devletin eylemleri toplumsal tepkilere yol açmaktadır. Toplumun bu yapısı karar alıcılar için bir etki faktörüdür. Kamuoyunun iç ve dış politikada devlet egemenliğine doğrudan tesir ettiği görülmektedir. Bu durumun kendisi bir tartışma ya da eleştiri konusu değil aksine demokratik toplum yapısının bir gereği olarak kabul görmüştür.[122]

Yukarı da bahsedilen tüm bu kavramların ortak noktası, doğrudan ya da dolaylı olarak egemenlik kavramına etki etmeleridir. Bu olguların devletler tarafından tanınması kimi kavramlar için gönüllü ve iradi olarak, kimileri için ise bir zorunluluk sonucu ortaya çıkmıştır. Bu yorumsama bağlamında uluslararası hukuk ve yargının bir parçası olmak devletler açısından gönüllülükle yapılacak bir yetki devri olmamış, uluslararası sistemin bir parçası olmak uğruna verilmiş bir tavizdir. Küreselleşme ise; devletlerin bir yandan birçok kazanım elde ettiği diğer yandan da birçok tehdit oluşturan, kazanımları boyutuyla gönüllülük barındıran, riskleri boyutuyla da karşı konulamayacak bir kavramdır. Keza insan hakları meselesi devletlerin iç talep ile dış baskılar sonucu taviz vermek zorunda olduğu bir olguyu işaret ederken, kamuoyu etkisi demokratik toplumlarda bir ihtiyaç ve gereklilik,

---

[119] Keyman, F. (2012), "Küreselleşme", ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, ***Uluslararası İlişkilere Giriş***, Küre Yayınları, 497-505.
[120] Keyman (2012), a.g.e., 506-507
[121] Sojo, C. (2011), ***The State under scrutiny: Public opinion, Stateness and government performance in Latin America,*** United Nations, September, 19.
[122] Laski, H. J. (1919), "The Theory of Popular Sovereignty: I", ***Michigan Law Review***, 17(3), 202-213..

görece demokratik olmayan devletlerde bir tehdit faktörü olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak her ne kadar tüm bu kavramların muhtevaları ve devletler nezdinde ortaya çıkardıkları sonuç farklılık gösterse de, devlet davranışlarına etkileri ve devlet egemenliğinin dönüşmesine katkıları önemlidir. Özellikle BM, AB gibi örneklerde de görüldüğü üzere, ulus-üstü yapılarda, devletin yetkilerinin bir kısmını iradi olarak devretmesiyle, egemenlik konusu yeniden düşünülmektedir. Devletin bu şekilde yetki devrinde bulunması kendi egemenliğini kendi iradesiyle sınırlandırdığını göstermektedir. Ancak tüm bunlara rağmen devletin ulus-üstü aktörlere tek taraflı bağımlılıklarının olmaması, kendi iradesiyle devrettiği kısmi yetkilerini yine kendi iradesiyle tekrar ele alabilmesi ihtimali her zaman varolmaktadır.

3.3. Şiddet

Modern anlamda devletin ortaya çıkışı bir güç mücadelesinin sonucudur. Devletin devamlılığının önemli bir kaynağı olarak ise meşru şiddet kullanımına sahip yegane kurum olması yatar. Her ne kadar siyaset tanım olarak, modern anlamda şiddet içermeyen ikna süreçleri olarak kabul edilse dahi, siyaset ve şiddet ilişkisi doğrudan bağlantılı iki kavramı ifade eder. Politikada sorunların şiddet ile değil siyaset yoluyla çözülmesi söylemi, şiddetin bir ikna yöntemi olduğu gerçeğini vurgulamakla beraber, şiddetin yapısal anlamda dönüşümü ve görüntüsü üzerinde bir tartışmayı da makbul hale getirir. Öyle ki şiddet artık fizikselliğinin yanında birçok unsurun şiddet aracına dönüştüğü bir kavramı karşılamaktadır.

Bu bağlamda devletin şiddete olan bağımlılığının göz ardı edilmesi, karar alma süreçlerinin işleyişinin tam olarak anlaşılmaması sorununu da doğuracaktır.[123] Bu bağlamda siyaseti şiddetten bağımsız görmek hatalı bir yaklaşımdır. Ayrıca ele alınması da önem arz etmektedir.

3.3.1. Meşru Şiddetin Kaynağı Olarak Devlet ve Ötesi

Weber, belirli sınırlar dahilinde fiziksel güç kullanma tekelini başarılı bir şekilde elinde bulunduran insan topluluğu, şeklinde tanımladığı devletin bu tekeli hali hazırda sürdürmesi bir olguyu aynı zamanda da bir tartışmayı ifade eder. Devlet kaynağı ve ortaya çıkışı ile ilgili tartışmalarda kaos ve kolektif şiddetin önleyicisi olarak bir kimlik

[123] Balta, E. (2014), "Siyasal Şiddetin Örgütlenmesi", ed. Yüksel Taşkın, Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, İletişim Yayınları, 174-175.

kazandırılmaya çalışılan bir aygıt iken, hali hazırda şiddetin kaynağına dönüşmesi bir ikilemi de ifade etmektedir. Bu bağlamda devlet bu zora dayalı düzeni kurarken, sermayenin etkisinde büyük ölçüde kalmıştır.[124] Bu bağlamda devlet öncelikle şiddetin kaynağı, uygulayıcısı ve şiddetin uygulanmasında aracı bir konum kazanmıştır.

3.3.1.1. Şiddetin tanımı ve siyasal şiddet

Şiddet, Türk Dil Kurumu tanımına göre: "Bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğinlik, sertlik, hız, bir hareketten doğan güç, kaba güç, duygu ve davranışta aşırılık anlamlarına gelmektedir. [125]" Her ne kadar siyasal şiddet kavram olarak bünyesinde şiddet unsurunu barındırsa da, gündelik anlamda şiddetten farklı bir kavramı ifade etmektedir. Hobbes'a göre, devlet güvenlik ve düzen ortamını sağlaması noktasında yegâne bir güç aktörü olduğu ifade edilmiştir. Tanım çerçevesinde bakıldığında, devletin güvenlik ve düzen ortamına dair yorumsaması genel anlamda politik hassasiyetler ile oluşmaktadır. Bu anlamda siyasal şiddeti ifade ederken siyasi gerekçelerle oluşması önem arz etmektedir. Devlet her ne kadar yasama, yürütme ve yargı faaliyetlerini toplumun menfaati çerçevesinde yürüttüğünü ifade etse de, bu faaliyetleri kendi tayin ettiği kişiler ve kendi yöntemleri ile yapmaktadır. Denetleme ve idare etme gücünün kendisi tek başına bir zor kullanma aracı olarak yorumlanmaktadır.[126] Bu noktada şiddet ile siyasal şiddetin kesiştiği nokta, zora başvurma gücüne sahip olmaktır. Şiddet daha yaygın ve toplumun her aşamasında uygulanabilir düzeyde var olurken, siyasal şiddetin kaynağı devlet ve hedef kitlesi yönettiği kitlelerdir.

3.3.1.2. Meşru şiddet tekeli olarak devlet

Meşru şiddet tekeli, teorik olarak devlete addedilmiş, devletin bu gücünü yine kendi iradesiyle devredebileceği bir olguyu ifade etmektedir. Giddens'a göre devlet, modern anlamda yönetim ve iktidar aygıtı olarak tanımlanmaktadır. Tüm devletler yönetimleri altında bulunan sistemin devamlılığı ve düzenini sağlamakla yükümlüdürler. Durkeim'den farklı olarak Giddens, devleti yönetimi altında bulunanların çıkarları için mücadele eden bir aygıt olarak görmeyi bütünüyle kabul etmemektedir. Devleti olumlama noktasında iki düşünür farklı bir eğilim göstermektedirler. Modern ve geleneksel devletin ayrımı şiddete

[124] Tilly, C. (2020), ***Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu***, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Yayınları, 126.
[125] Bkz. Şiddet, Türk Dil Kurumu Sözlüğü
[126] Poggi (2006), a.g.e., 29-30.

başvurma tekeline sahip olma yetisiyle ortaya konulabilir. Devletin bir siyasal aygıt olarak ele alınması şiddet ile bağlantısının ortaya konulması açısından önem arz eder. Siyasalın kendisini şiddetten hariç görmek sorunlu bir tutumdur. Tüm siyasal aktörlerin ortak noktası güçtür. Geleneksel devlette toplumun her kesimi güç kullanma kabiliyetiyle orantılı olarak bu yetkiyi kendisine ait görürken, modern devlet bu tekeli eline almıştır. Giddens, siyasalı devletle bağlantılı olarak tanımlarken, yeniden üretim sürecini ortaya koyar ve bu sürecin aşamalarını anlamlandırma, tahakküm ve meşrulaştırma olarak açıklar. Tahakküm özünde yalnızca şiddeti barındırmasa da mevcudiyeti yadsınamaz. Tüm siyasal aktörlerde bu süreç işlemektedir ancak belli bir coğrafya ve nüfus üzerinde yalnızca devletin siyasalı temsil etme yetkisi vardır. [127]

Modern devleti tanımlayan en önemli ayrım olarak, şiddet tekeline sahip olmasını ifade eden Machiavelli ve Hobbes, hukuki ön kabullerin yanında devletin varlığının kaynağı olarak da gücü göstermektedirler. Machiavelli İtalyan siyasal birliğinin kurulması sürecini yorumlarken, prensin toplumsal birlik ve bütünlüğün sağlanması amacıyla uyguladığı şiddetin ve dürüst olmayan yöntemlerinin yadırganmayacağını ifade etmektedir. Bu noktada amacın makbul olması araçların meşruluğu tartışmalarını ortadan kaldırmaktadır.[128] Hobbes ise benzer biçimde devlet öncesi toplumlarda kaos ortamı olduğu, devletin bunun önlenmesindeki yegane araç olduğu ifade edilir. Doğal hukuk ve diğer yöntemlerle bu çatışmanın ortadan kalkmayacağı, bu yüzden tüm gücün Leviathan'a devredilmesi, bir güç uygulanacaksa bunun devlet tarafından kullanılması gerektiği vurgulanır.[129] Her ne kadar modern devlet ile birlikte şiddetin devlet tekeline geçmesi kabul görse de, devletin bu istikrarı sağlaması belli bir süreci kapsamıştır. Bu süreçte modern devletin yurttaş üzerindeki şiddet eylemini fiili hale getiren araçlar ordu ve polis olmuştur. Avrupa'da geleneksel devletin mikro aktörlerinin ortadan kalmasıyla, düzeni koruyacak aynı zamanda yeniden inşasını sağlayacak aktör olarak polis ortaya çıkmıştır.[130] Polisin varlığı ve görevinin devlet tarafından tayini ortaya polis devleti hukuk devleti tartışmasını çıkarmıştır.

---

[127] Giddens, A. (2008), ***Ulus-Devlet ve Şiddet***, Türkçesi Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları, 28-35.
[128] Machiavelli, N. (2012), ***Prens***, çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, 13.
[129] Hobbes, T. (2007), ***Leviathan***, çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları,135.
[130] Bayrak, E. (2019), "Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişim ve Bugüne Dair Notla"r, ***Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi***, 68 (1), 65-69.

3.3.1.2.1. Hukuk devleti-polis devleti

Devlet ve hukuk ilişkisi devletin kurumsal gelişimi ile doğru orantılı olarak gelişen bir kavramı ifade eder. Görüntüde devlet ve hukuk ilişkisi birbirlerini sınırlayan hatta devlet nazarında hukuk varlığının kimi durumlarda ortadan kalması gereken bir olgu olarak tanımlanabilir. Çünkü hukukun temel nosyonu yalnızca toplumu değil aynı zamanda devlet aygıtını da bir düzleme sokmaktır. Ancak hukuk bu yönüyle devlete sınır çizerken devlette hukukun oluşturduğu düzenin korunması ve sürdürülmesi için yürütme fonksiyonunu yerine getirmekle yükümlenir. Yürütmenin bu fonksiyonunun icrası ise hiçbir zaman tek taraflı rıza ile olmamıştır. Özellikle 20. yüzyıl ile birlikte siyasal ile hukuk ayrılamaz iki olguyu oluşturmuştur. Bu noktada ortaya çıkan temel sorulardan bir tanesi, hukukun uygulanması adil bir düzen ihtiyacı için gereklilik mi, yoksa devlet aygıtının zoruyla yapılan bir zorunluluk mu olduğudur. Çünkü ikinci durumda zorunluluk adil olmayan bir sistemin inşasının da kaynağını oluşturabilir. [131]

Bu noktada toplumu ilgilendiren husus, hukukun tüm kaynaklarını devletin yürütme ve yargı fonksiyonunu kullanmak amacıyla kullanması sorunsalıdır. Devlet kendi bürokratik şemasını oluşturmak, otorite ve karar mercileri inşa etmek, bireylere sorumluluklar ve zorunluluklar yüklemek, ekonomik kazanımlardan pay almak gibi birçok tek taraflı işlemi hukuk aracılığı ile yapmaktadır. Böylece devlet hukuk diliyle faaliyetlerini icra ederken aynı zamanda etki gücünü de arttırmaktadır. Bu bağlamda hukukun devlet nezdinde inşası devlet egemenliğinin bir göstergesidir. [132]

Hukuk devleti, tarihsel olarak 19. yüzyıla ait bir kavramı ifade eder. Bu yönüyle bir burjuva geleneğini karşılamaktadır. Bu burjuva geleneği özellikle ekonomik ve kültürel alanlarda devletin karışmadığı, bireyin özgürce karar verme olanağının bulunduğu, eski imtiyazlı mevkilerin ortadan kaldırıldığı, iktisadi ve kültürel bir değer üretebilme serbestisinin olduğu, serbest rekabet ortamlarının sağlandığı bir ortamı tanımlamaktadır.[133]

Polis devleti ise, Antik Yunan'dan günümüze tekamül etmiş şehir devletinin karşılığı olan kavramdan, Ortaçağ Fransa ve Almanya'sında devlet anayasasının amacına uygun bir

[131] Poggi (2006), a.g.e., 40.
[132] Poggi (2009), a.g.e., 41.
[133] Huber, E. R. (1970), "Modern Endüstri Toplumunda Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet", çev. Tuğrul Ansay, ***Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, XXVII(3-4), 28.29

biçimde tanzimi anlamına gelmiştir. Ortaçağ Avrupa'sında toplum düzenini korumak ve toplumun menfaatine olan işlerini de yapan anlamı kazanmıştır. Polis hukuku ise, ilk kez 1770'de J.S. Pütter tarafından kullanılmış ve devletin iç içlerinde toplumun huzurunu tehlikeye atan her türlü durumun engellenmesini ifade eden tanıma karşılık kullanılmıştır.[134] Bu yaklaşımla polis kavramı ele alındığında, polisin fonksiyonunun polis devleti inşa etmek değil aksine hukuk devletinin sürdürülmesini sağlayan bir araç olduğu ifade edilmiştir. [135]

Hukuk devleti polis devleti tartışmalarının özü ise, Pütter'in toplumun huzurunu tehlikeye atan her türlü durumun engellenmesi görevini ifa eden polisin fonksiyonunun dönüşmesi oluşturmaktadır. Polis bulunduğu konumu ile huzur ve güvenliğin sağlayıcını olması yanında devletin baskıcı ve ideolojik politikalarının uygulanması ve korunmasına da hizmet edebilir. Bu bağlamda hukuk devleti hukukun içselleştirilmesi ile bağıntılı olarak polis devletine dönüşebilir. Walter Benjamin'e göre her karar alma süreci ya da yasanın uygulanması aynı zamanda bir şiddet fiilinin zeminini oluşturmaktadır.[136] Özellikle demokratik kültürün yerleşmediği toplumlarda hukukun kendisi egemen otoritenin toplumun diğer kesimi üzerinde kuracağı tahakkümün kaynağı olacaktır. Bu durumun korunması ve sürdürülmesi de polisin zor kullanma ve şiddete başvurma yetkisinin her daim diri tutulması ile doğrudan ilintilidir. Bu noktada ortaya Batılı anlamda demokratik toplumlarda var olan polis ve kolluk mekanizmasının fonksiyonuna dair bir tartışma ortaya çıkmaktadır. Çelişki gibi görünen bu duruma karşılık olarak, polisin fonksiyonunun Püller'in tanımıyla sınırlandırılması ve polisin şiddete dair var olan yetkisini kullanmasındaki orantılılık ve yargısal denetim mekanizmalarının işlevselliği ortaya konulabilir. Polis, ordu ile birlikte modern devletin en önemli şiddet araçlarını oluşturur.[137] Polis ve askerin kolluk fonksiyonu nedeniyle yalnızca düzenin korunması değil aynı zamanda düzenin korunmasını sağlayan yasanın tespit edilmesi, yorumlanması ve yasanın mevcut olmadığı hallerde doğrudan yasa oluşturması halinin hukuk devleti ile polis devleti arasındaki önemli ayrımlardan olduğu vurgulanmaktadır.[138] Jacques Derrida bu yaklaşıma ilave olarak, polis devletinde devletin polis unsuruyla şiddet dayatmasının, aynı zamanda haklı ve meşru bir

[134] Jellinek W. (1950), "Modern Polisi Hukuku ve İdarede Polis Teşkilatının Taksimine Dair Düşünceler", ***İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası***, XVI(1-2), 381.
[135] Jellinek (1950), a.g.e., 388.
[136] Benjamin, W. (2010), "Şiddetin Eleştirisi Üzerine", der. Aykut Çelebi, ***Şiddet Eleştirisi Üzerine***, Metis, 22.
[137] Benjamin (2010), a.g.e., 286-289.
[138] Arent, H. (2009), ***Şiddet Üzerine***, çev. Bülent Peker, İletişim Yayınları. 60-65.

tepki veya talebin varlığı halinde mevcut hukuk dinamiklerinin değişmesi ihtimalinin önüne geçmek amaçlı olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.[139]

İç ilişkilerde ortaya çıkan bu şiddet hali devletin dış ilişkilerini ayakta tutmak aynı görüntü ile iç istikrarın tekrar sağlanması için hayatidir. Şiddetin devlet iktidarının ön koşulu olduğu yadsınamaz bir gerçektir.[140] Polis devletin şiddet kullanma araçlarının en göze çarpan aygıtıdır. Bu şiddet fiilinin birçok farklı uygulayıcısı daha bulunmaktadır.

3.3.1.2.2. Devletin şiddet kullanma araçları

Devletin, dışında kalamadığı ve devamlılığının bir teminatı olan şiddet fiilini uygulamaya dair yararlandığı araçlar bulunmaktadır. Ulus devletin gelişimi sürecinde bu araçlar aracılığı ile şiddet kullanımı meşru bir hal almıştır. Özünde ulusal ve uluslararası sistemin düzen ve istikrarına yönelik ortaya çıkan bu şiddet araçları aynı zamanda devlet iktidarının bekasının teminatı da olmuştur. Bu araçlar birkaç başlık altında incelenebilir. Her ne kadar işlenecek tüm başlıklar devletin şiddet araçlarına dair bir sınıflandırmayı ifade etse de, ulusal ordu ve polis dışındaki araçlar diğer yandan da devletin şiddet tekelinin başkaca aktörler ile paylaşımını da yol açmaktadır. Bu bağlamda kiralık askerler ve özel askeri şirketler devlet adına ancak özel şiddet aracı olarak faaliyet yapmakta böylece yetkisini devletten alan ancak şiddeti kendisi uygulayan bir yapı olarak ortaya çıkmaktadırlar. Benzer şekilde uluslararası askeri operasyonlarda da devletin şiddet yetkisi diğer devletlerle paylaşılarak güç kullanma yetkisi ve idaresi üst bir otoriteye devredilmektedir. Bu iki durum öncelikle devletin güç kullanma araçlarını ve yetkisini ifade ederken ayrıca güç kullanma yetkisinin istisnalarını da oluşturmaktadır. Bunun yanında bireysel silahlanma konusunda devletin teşvik edici uygulamaları da devletin şiddet tekeline yönelik bir ikilemi ifade etmektedir. Bu sınıflandırma içerisinde bulunan paralı askerlik ya da kiralık askerlik kurumu çalışmanın birinci bölümünde, polis ise hukuk devleti-polis devleti başlığında işlendiğinden bu kısımda ayrıca incelenmeyecektir.

[139] Derrida, J. (1997), ***Şiddet Üzerine***, çev. Bülent Peker, İletişim Yayınları, 53.
[140] Derrida (1997), a.g.e., 53.

3.3.1.2.2.1. Düzenli ordular ve zorunlu askerlik

Devlet, günümüzdeki görüntüsünü elde edene kadar birçok dönüşüm geçirmiştir. Günümüz devletlerinin güvenlikçi ve ulus merkezli politikaları, modern devletlerin ilk dönemlerinin tersine bir dönüşümün başlangıcı olabileceği algısını oluşturmuştur. Yine de devletin varlığı ve mutlak iradesi yadsınamaz bir gerçektir. 1648 öncesi devlet benzeri organizmaların yapısını oluşturan, sonrası dönemde ulus devletin mevcut halini de ortaya çıkaran en temel faktör, ordudur. Bu gücün kaynağı yalnızca egemen iradenin zorlaması değil, kazanılan zenginliklerden pay alma arzusudur. Modern öncesi dönemde askerlik ve ordu mekanizması süreli ve kiralık sistem bağlamında işlemektedir. Çünkü dönemin şartları ve ekonomik gereklilikler orduların genelde yaz aylarında toplanması, savaşların şovalye merkezli yürütülmesi, harp araçlarının daha az maliyetli olarak üretilmesini zorunlu kılmıştır. Askeri teknolojilerin gelişmesi orduların yapısı ve etkinliğinin de artmasını ve sürekli orduya olan ihtiyacın artmasını sağlamıştır. Bu durum ulus devletin ortaya çıkmasını ve gücün tek elde toplanmasını sağlamıştır. Ordu ulus devletin kuruluşu yanında, ulus devletin varlığının ve sürekliliğinin teminatını sağlayan bir teminat olarak da görülmektedir.[141] Modern anlamda ordu, devlet için polis mekanizmasından daha etkin, organize ve kapsamlı bir şiddet aracını ifade etmektedir. Bunun yanında ordu diğer şiddet araçlarından farklı olarak daha uzun tarihselliği olan bir kurumdur. 18. yüzyıla gelinceye kadar Avrupa'da paralı veya kiralık askerlik uygulaması sürmekteydi. Bu değişimin özünü Napolyon Savaşları oluşturmuştur. Kiralık askerler ile kapsamlı bir başarı sağlanmayacağının ortaya çıkması, Avrupa'da zorunlu askerlik ve düzenli ordu uygulamalarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.[142] Özellikle 1871'de Alman Birliği'nin sağlanmasında düzenli ordunun etkisi görüldüğünde Avrupa'nın tamamında zorunlu askerlik ve düzenli ordu uygulaması hayata geçmiştir.

Ancak düzenli ordunun toplumun ve devletin içindeki rolü modern devlet açısından farklı bir önem arz etmektedir. Modern devlette ordu polisten farklı olarak çoğunlukla dış tehditlerin önlenmesi faaliyetini icra eder. Yani dış egemenliğin teminatı konumundadır. Machiavelli, düzenli ordunun yasaların da koruyucusu olduğunu ifade eder. Machiavelli'nin düzenli ordunun olmadığı durumda iyi yasaların ve güçlü bir yönetimin olmayacağını belirtmektedir. Düzenli orduları sistemin teminatı olarak gören Machiavelli, paralı orduların

[141] Tilly (2020), 172-173
[142] Giddens (2008), a.g.e., 146-150.

hiç bir zaman güvenilir olmayacağını ve paralı ordulara dayanılarak iktidarın devam etmeyeceğini vurgular. Paralı askerlerin güvenilmez ve başarısız olmasındaki temel gerekçeler ise; Tanrı korkusundan yoksun olmaları, düzen ve birlik duygusuna sahip olmamaları şeklinde açıklanmaktadır. [143]

3.3.1.2.2.2. Uluslararası askeri operasyonlar

Devletin kuvvet kullanma araçlarından bir diğer de, uluslararası askeri operasyonlarda rol alma halidir. Bu durumun kendisi iç egemenlikten ve uluslararası hukuktan azade olarak devletin güç kullanma fiilini egemen olmadığı alanlara yöneltmesini ifade eder. Bu noktada kollektif bir güç kullanma durumu ortaya çıkmaktadır. Devlet egemen olduğu alanın dışında bir şiddet fiili ortaya koyarken, bunu bazen aynı statüdeki diğer aktörlerle birlikte yapar bazen de aynı statüdeki diğer aktörlere karşı yapar. Bu noktada modern devletin egemenliği bir uluslararası sistemin oluşmasının kaynağını ifade etmektedir. Uluslararası operasyonlar ise, bu sistemin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Egemenlik ile ilgili var olan iç-dış tartışmasının özünde de dış egemenliğin asıl bir mücadele alanı olması yatmaktadır. Eşit aktörler arasında var olan güç mücadelesi devletin egemenliğinin gerçek anlamda ortaya çıktığı alanı göstermektedir.[144]

Savaş benzeri bir biçimde uluslararası askeri operasyonlar da devletin şiddet araçlarından bir tanesini ifade eder ve egemenliğin teminatının önemli hususlarındandır. Devletin uluslararası operasyon yürütme kapasitesi devlete yönelecek tehditlerin bertaraf edilmesi açısından önem arz eder. Bu yönüyle modern devletin devamlılığı için ön koruma halidir. Şiddetin caydırıcılık faktörü nasıl iç egemenlikte kullanılıyorsa dış egemenlikte de önemli bir etki oluşturmaktadır. Bunun yanında uluslararası askeri operasyonların oluşturacağı güç algısı devletin yurttaşları üzerinde kuracağı tahakkümün daha etkin hale gelmesini de sağlayabilir. Bu bağlamda uluslararası askeri operasyonlar anarşik uluslararası sistemin ortaya çıkaracağı kaosun önlenmesi, egemen devletin etkisini ortaya koyması açısından önemlidir.[145]

---

[143] Machiavelli (2012), a.g.e., 144.
[144] Pierson C. (2000), ***Modern Devlet***, Çiviyazıları, 241-242.
[145] Pierson (2000), a.g.e., 242-245.

3.3.2. Devlet dışı şiddet araçları ve mahiyeti

Modern devletin Vestfalya'da ortaya çıkan ve günümüze kadar varlığını sürdüren en önemli unsurlarından biri şiddet kullanma tekelini elinde tutmasıdır. Modern devlet bu yönüyle varlığını sürdürmekte ve kendisine rakip aktörlerin oluşmasının önüne geçmektedir. Yakın dönem itibariyle devlet dışı şiddet araçlarının sayısı artmış ve yapıları da çeşitlenmiştir. Devletler birçok faktörün ortaya çıkardığı durumlar karşısında kimi zaman devlet dışı şiddet araçlarının varlığına reaksiyon göstermemekte ya da daha ötesi doğrudan desteklemektedir. Kimi zamanlarda da devlete karşı devlet dışı şiddet araçları oluşmakta, devlet ise bu yapılarla mücadele etmektedir. Ancak bu durum özellikle güçlü bir merkezi yapının olduğu devletler için değil çoğunlukla istikrarın tam olarak sağlanamadığı devletlerde ortaya çıkmaktadır. Burada temel konu devletin kendisi dışındaki şiddet araçlarına karşı ortaya koyduğu politikadır. Bu durum devlet dışı şiddet araçlarının mahiyetini de oluşturmaktadır. Uluslararası sistemde devletin doğrudan müdahalesinin uluslararası hukuk nezdinde meşru olmadığı hallerde, devletler alternatif araçlar ile politika yürütmektedirler. Böylece doğrudan konunun muhatabı olmazlar ve politik amaçları adına faaliyetlerini sürdürmüş olurlar. Aynı zamanda devlet sahip olduğu şiddeti uygulama tekelini dolaylı yol ve yöntemlerle devam ettirmektedir.[146]

3.3.2.1. Devlet dışı şiddet araçları

Devlet dışı şiddet araçları kendi içerisinde çeşitli başlıklara ayrılmaktadır. Bu ayrımın özünde yalnızca bu araçların uyguladıkları yöntem ve niteliksel durumlarından kaynaklı değişkenlik yatmaktadır. Bu niteliksel ayrımların temelinde, devlet dışı şiddet araçlarının motivasyonları ve yapıları, bu yapılarla mücadele de kullanılacak unsurlar, bu yapıların ekonomik, dini, ideolojik dayanakları gibi etkenler yatmaktadır.[147] Bunlar dışında devlet dışı şiddet araçlarının hepsinin ortak özelliği meşru olmayan bir şiddet fiili uygulamalarıdır. Bu şiddet fiilinin özünde ise; silahsız sivil unsurlara karşı yapılan şiddet ile uluslararası insancıl hukukun konusunu oluşturmaktadırlar. Ancak kimi durumlarda bu meşru olmayan haller, devletin veya uluslararası hukukun uygun bulduğu durumlarda meşru bir boyuta evrilebilmektedir. Bu durum devletin tekelinde olan bir yetinin başkaca aktörlerle

---

[146] Williams, P. (2008), ***Violent Non-State Actors and National and International Security***, International Relations and Security Network, 5-8.

[147] Elbahy, R. (2019), "Deterring Violent Non-State Actors: Dilemmas and Implication***", Journal of Humanities and Applied Social Sciences***, 1(1), 47-48.

paylaşılması durumunu ortaya çıkarmakta ancak devletin sorumluluğu sürmektedir. Devlet dışı bir inisiyatifle oluşan şiddet araçlarının mahiyetine dair bir tartışma yapılmazken kimi şiddet araçlarının hukuksal niteliği tartışmalı bir alanı ifade etmektedir. Bu bağlamda milis kuvvetler, savaşçı statüsü kazanmış kişi ve gruplar, devlet adına hareket eden gruplar gibi durumlarda devletin sorumluluğu sürmektedir. Ancak özel askeri şirketler konunun tartışmalı kısmını ifade etmektedir. Bunun yanında terör örgütleri, isyan grupları, devlet destekli olmayan paralı askerler gibi yapılarda devletin sorumluluğu oluşmamaktadır. [148]

3.3.3. Şiddetin devlet dışı aktörlerce uygulanması ve egemenliğin dönüşümü sorunsalı

Şiddetin devlet dışı aktörler tarafından uygulanmasına dair doktrinde karşıt yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlardaki temel tartışma konusu, devlet dışı aktörlerin şiddet uygulama yetisine sahip olabilmesinin modern devletin egemenlik kaynaklı kazanımları yaptığı tesirdir. Şiddetin devlet dışı bir aktörce uygulanmasının devletin bu tekelini esnettiği öyle ki bir acziyet hali olarak ifade edilen görüşün yanında[149], özel şiddet aktörlerinin varlığı ve devamlılığını devletin sunduğu ekonomik destekler ile sağlanmaktadır, bu yüzden bu yapıların devletin egemenliğine dair bir aşındırması söz konusu olmadığını üzerine kurulan bir yaklaşım da mevcuttur.[150] Öyle ki devletlerin kimi ekonomik ve politik amaçları için özel şirketleri kurduğu, desteklediği ve yönettiği bir gerçeklik olsa da devletler bu grupların aykırı fiillerinden kaynaklı sorumluluktan her zaman kaçınmışlardır. Çünkü egemenliğin değişen tanımı ile birlikte devletlerin sınır ötesi şiddetten kaynaklı sorumluluğu ortaya çıkabilmektedir. Küreselleşme devletin içinde bulunduğu bu dönüşümün en önemli kaynağı olmuştur. Özel şiddet araçlarının yaygınlaşması devletlerin bu sektöre dâhil olması yolunu açmış böylece devlet özel şiddet sektörünün doğrudan finansörü haline gelmiştir. Ancak diğer birçok sektörde olduğu gibi devlet bu sektörde de tekel olmaktan çıkmış, artan rekabet ile de aynı zamanda bu sektörün en önemli müşterisi haline gelmiştir.[151]

Bu durumun kendisi diğer bir yandan devletin egemenliğini sürdürmesi için yöntem olarak görülmüştür. Çünkü egemenlik mücadelelerin artık vekil araçlar üzerinden

---

[148] Hofmann C. and Schneckeneri U. (2011), "Engaging non-state armed actors in state- and peace-building: options and strategies", ***International Review of Red Cross***, 93(883), 2.
[149] Leander, A. (2004), ***Globalisation and the State Monopolyon the Legitimate use of Force***, Political Science Publications, Political Science Publications No. 7/2004, 13.
[150] Leander (2004), a.g.e., 15-16.
[151] Leander (2004), a.g.e., 15-16.

sürdürüldüğü bir ortamda devletlerin dışarda kalması düşünülemez. Ancak küreselleşmenin bir diğer boyutu ile artan yoksulluk ve genel zenginlikten pay alamayan kitlenin dizginlenmesi konusu, modern devletin şiddet kullanımı ve tekelini elinde tutmak için gösterdiği çabayı da arttırmaktadır. Bu açıdan toplumsal tehdit ve isyanların bastırılmasında devletin şiddet araçlarını elinde tutarak istediği zaman kullanması ihtiyacı da gün geçtikçe artmaktadır.[152] Ortaya çıkan sonuç devletin içinde bulunduğu ikilemi göstermesi açısından önemlidir.

Egemenlik ile şiddetin özelleşmesi ilişkisinin bir diğer boyutu devletin özelleşme sürecini denetleyebilmesi meselesidir. Özel yapıların kurumsal denetiminin yanında tehdit ve güvenlik kavramlarının yorumlanması da artık devlet dışı yapıların söz söylediği alanlar haline gelmektedir. Bunun yanında devletlerin güvenlik politikalarında özel güvenlik uzmanları ve firmalarının etkisi de gün geçtikçe artmaktadır. Özel yapıların etkisinin artması, güvenlik meselesinin devletin mahrem alanı olması ve devletin güvenlik alanının bu denli kamuya açık hale gelmesi ayrıca bir egemenlik sorunu olmuştur. Bu bağlamda karar alma süreci dışsal faktörler tarafından önemli ölçüde etkilenen devletin egemenlik alanı da zayıflamaktadır. [153]

3.3.3.1. Makbul-menfi şiddet

Şiddet ve şiddete dair uygulamalarda esas olan hukuka aykırılık durumudur. Ancak devlet tekelinde olan şiddetin iç ve dış egemenlik bağlamında makbul hale dönüştüğü durumlar mevcuttur. Bunlar uluslararası hukukun yalnızca devlete cevaz verdiği belirli halleri ifade etmektedir. Çünkü devletin varlığının kaynağında şiddet uygulama iradesinin yegâne sahibi olduğu gerekliği bulunmaktadır. Devletin sahip olduğu bu yetki şiddetin hukuka aykırı yönünü belirli faktörler çerçevesinde hukuka uygun hale getirmektedir. Böylece makbul şiddet kavramı ortaya çıkmaktadır.

İç egemenlik bağlamında, devletin kendi sınırları içerisinde ortaya çıkan şiddet içeren isyan, terör faaliyetleri ve diğer şiddet hareketlerine karşı toplumun diğer kısmının zarar

[152] Bayrak (2019), a.g.e., 77-78.
[153] Leander (2004), a.g.e., 18.

görmesini önlemek adına yaptığı şiddet fiili makbul şiddet olarak ifade edilebilir. Bu durum uluslararası hukukta ve devletlerin anayasalarında düzenlenmiştir.

Dış egemenlik bağlamında ise, gerekli şartları taşıdığı takdirde insancıl müdahale, meşru müdafaa, davetle müdahale, BM Kararı ile müdahale gibi şiddet faaliyetleri makbul şiddeti ifade ettiği söylenebilir. Çünkü devletin uyguladığı bu fiiller uluslararası hukuk tarafından düzenlenmekte ve devletlere uygulanması yönünde sorumluluk yüklemektedir. Yani uluslararası sistemin ve hukukun bir parçası olan devlet, bu yönüyle uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması ve istikrarı amacıyla şiddete başvurabilir. Uluslararası hukukun şiddetin bu yönünü meşru olarak düzenlemesi şiddeti değil var olan barış ve güvenlik sorununun ortadan kalkmasını teşvik etmektedir. Dış egemenlik bağlamında ele alınan makbul şiddet konusu, bir yönüyle Haklı Savaş/*Jus ad bellum*[154] kavramı ile de bağlam kurmaktadır. Haklı Savaş, savaşın özünde haksız ancak belli koşullar altında müspet bir hale gelebileceği üzerine kurulan bir yaklaşımdır. Kendi içerisinde haklı neden, orantılılık, hukuka uygunluk, son çare gibi şartları olan Haklı Savaş kuramı, özünde savaşın her zaman son seçenek olduğunu siyasi, ekonomik, vb. gayelerde bir saldırının haklı bir gerekçesinin olmayacağı ifade edilmektedir.[155]

3.3.4. Şiddetin sınıraşan yönü savaş: yeni tehdit-yeni yöntem

Uluslararası ilişkilerde savaş kavramı hali hazırda uluslararası hukukun konusunu oluştursa da, kaynak noktası hukuki olmayan bir olguyu ifade eder. Savaş ve benzeri tüm kuvvet kullanma fiilleri BM Antlaşması ile yasaklanmıştır. Bunun yanında savaş veya kuvvet kullanmanın belli başlı istisnaları ortaya çıkmıştır. Ancak savaş kavramı ortaya çıkışından günümüze farklı önemli değişimler geçirmiştir. Savaş olgusu birçok uluslararası ilişkiler teorisinin temelini oluşturduğu üzere, her ne kadar BM Antlaşması ile yasaklı bir fiil haline gelse de, 1945 sonrası ortadan kalkmamıştır.[156] Hatta farklı tip ve boyutlarda artarak sürmüştür. BM Antlaşması ile düzenlenen kuvvet kullanma fiilinin bir yönü olan savaş, ilan edilmesi zorunlu olan ve devletler arasında yapılan bir fiili ifade etmektedir.

---

[154] Bkz. Bugnion, F. (2004), ***Jus Ad Bellum, Jus In Bello And Non-Internatıonal Armed Conflıcts***, ICRS, 2004.
[155] Walzer, M. (1977), ***Just and Unjust*** Wars, Fourth Edition, Basic Books, xiii.
[156] Keskin, F. (1998), ***Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma, Savaş, Çatışma ve Birleşmiş Milletler***, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Tezler Serisi 4, 64-64.

Ancak savaşın değişen yapısı ve aktörleri ile artık yalnızca devletler arasında yapılan bir fiil olmaktan öte bir hal almıştır.

3.3.4.1. Hibrit savaş

Savaşın genel teorisinin ötesinde özellikle 21. yüzyıl ile birlikte devletlerarası savaş artık "Hibrit Savaş157" olarak kavramlaşan yeni bir boyuta evrilmiştir. Savaş ve şiddet devletlerarası bir olgunun yanında devlet dışı aktörlerle yapılan bir mücadeleyi de kapsar hale gelmiştir. Böylece geleneksel anlamda savaşın analizi de farklılaşmıştır. Hibrit, Fransızca kökenli bir kelime olup, "iki farklı güç kaynağının bir arada bulunması", durumunu ifade etmektedir158. 2006'da İsrail'in Lüb nan müdahalesinde karşılaştığı direniş için kullanılan kavram, 2014'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinde kullandığı yöntemler analiz edilirken yoğun bir şekilde ele alınmış ve hibrit savaş bu tarihten sonra doktrinde kabul görmüştür.159 Hibrit savaş geleneksel savaş tartışmalarından ve hukuki boyutundan farklı olarak yeni bir olgudur. Bu açıdan geleneksel savaş ile farklılaşan bir çok yönü bulunmaktadır. Hibrit savaşı geleneksel savaştan ayıran yönlerine bakıldığında:

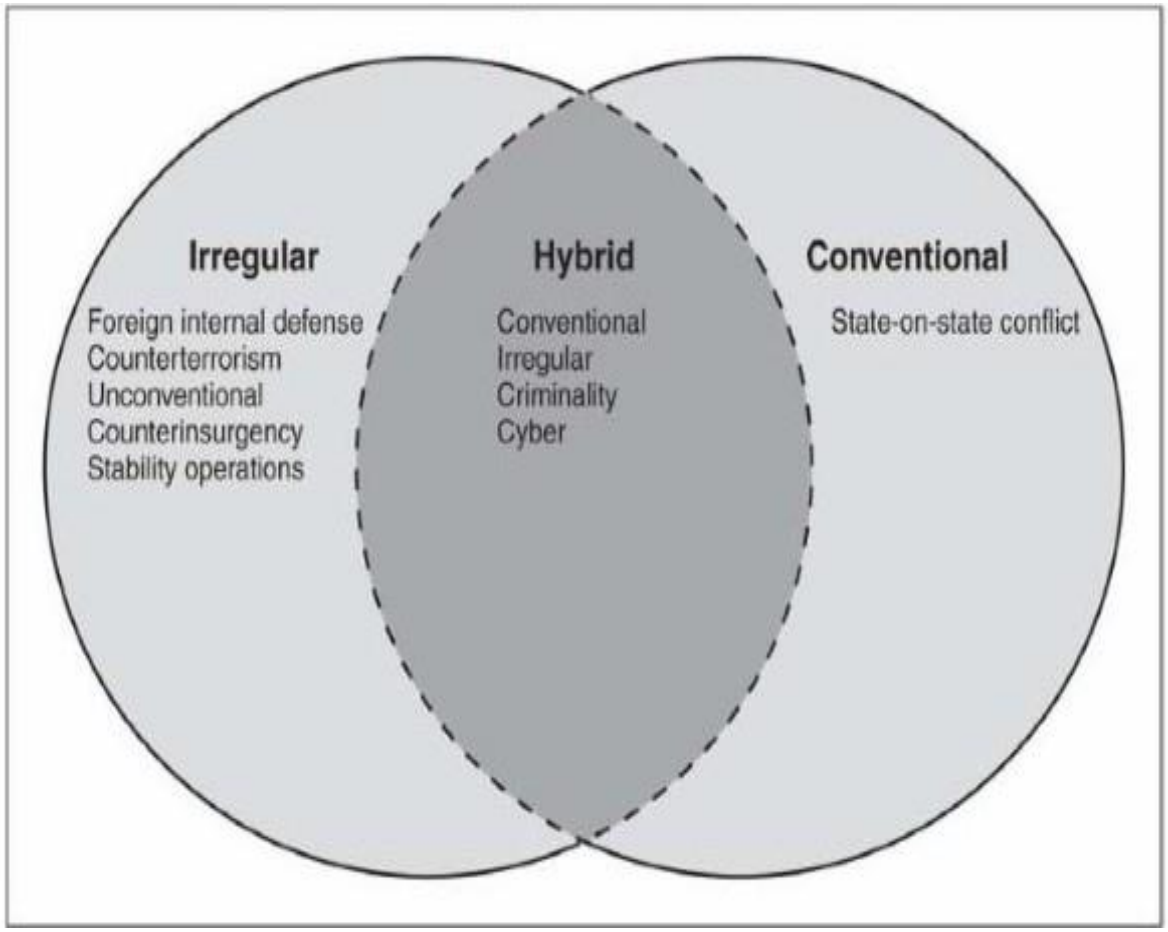
- Hibrit savaşlarda ordulardan ziyade sivil halklar çatışmanın merkezi haline gelmiştir,
- Savaşın aktörleri geleneksel savaşlarda devletler iken hibrit savaşta, sivil halk, milis güçler, paralı askerler, terör örgütleri, gönüllülerden vb. aktörlerden oluşmaktadır,
- Hibrit savaşlar geleneksel savaşlar gibi sonuçları ve neticeleri kesin değildir, sona ermesi kesin bir şekilde belirlenemez,
- Geleneksel savaşlarda finansman devletin kendisi iken, hibrit savaşlarda ulus-ötesi finans kaynakları ortaya çıkmaktadır[160].

Bu bağlamda hibrit savaş, düzenli ordu ile amaçsal bağı bulunan, sadece askeri değil sivil unsurların dahil olduğu ekonomik, sosyal, siyasal tüm unsurların bir araç olarak

---

[157] Freedman, L. (2014), "Ukraine and the Art of Limited War", ***Global Politics and Strategy***, 56(6), 9-11.
[158] Bkz. Hibrit, Türk Dil Kurumu Sözlüğü.
[159] Freedman (2014), a.g.e., 10.
[160] Karaosmanoğlu, A. L. (2011), "Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden", ***Uluslararası İlişkiler***, 8(29), 10-12.

kullanıldığı hatta terörizmi de içeren savaş yöntemini ifade etmektedir.[161] Hibrit Savaş ile ilgili kurumsal anlamda ilk tanımlama ve önlem niteliğindeki çalışma 2010'da ABD hükümeti tarafından hazırlanan bir raporla ortaya konulmuştur. hibrit savaşın niteliğini, geleneksel savaştan ayrılan yönlerini ve hibrit savaş ile yapılacak mücadeleye dair bir takım tespitlerde bulunmuştur. Şekil 2'de görüldüğü üzere ilgili raporda hibrit savaşın niteliği ortaya konulmuştur.

Şekil 2. Hibrit Savaş[162]

Şekil 2'de yapılan sınıflandırma bağlamında da bakıldığında hibrit savaş, geleneksel ile düzensiz savaş arasında kalan bir çatışma halini ifade etmektedir. Bu bağlamda hibrit savaşın 4 unsuru olduğu ortaya konulmuştur[163]. Ancak bu sınıflandırmanın içerisine

[161] Mansoor, P. R. (2012), "Introduction Hybrid Warfare in History", Edited by Williamson Murray and Peter R. Mansoor, ***Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present***, Cambridge University Press, 2-4.
[162] Bkz. United States. Government Accountability Office, Hybrid Warfare, GAO-10-1036R, https://www.hsdl.org/?view&did=7433 adresinden 13 Şubat 2020 tarihinde alınmıştır, 16.
[163] United States. Government Accountability Office (2010), a.g.e., 16.

"Vekalet Savaşı" ve "Asimetrik Savaşın" da eklenmesinin hibrit savaşın analiz edilmesi açısında önemli olduğu kanaatindeyim.

Bu bağlamda hibrit savaş 6 kavram bağlamında ele alınabilir. Bunlar:

- Geleneksel Savaş,
- Düzensiz Savaş,
- Suçluluk,
- Vekalet Savaşı,
- Siber Savaş,
- Asimetrik Savaştır.

Bu unsurların ifade ettiği anlam geleneksel ya da düzensiz savaşın kesiştiği alanı göstermektedir. Bu açıdan üçüncü bir silahlı çatışma unsurunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda bu unsurların ele alınması hibrit savaşın analizi için önemlidir.

Geleneksel Savaş, özü itibariyle devletlerarası silahlı mücadeleyi ifade etmektedir. Geleneksel savaş hibrit savaşta kendisini taraflardan bir tanesinin devlet olması ile göstermektedir. Her ne kadar diğer taraf doğrudan devlet ordusu olmasa da, bir taraf devlet sıfatıyla silahlı mücadele yürütmektedir. Bu bağlamda geleneksel savaş, hibrit savaş öncesi var olan savaş düzeni olarak ifade edilebilir. Geleneksel savaşlar, 1648 ile başlayan dönemle birlikte gelişen, bir savaş meydanının olduğu, mevzi temelli mücadelelerin yürütüldüğü, devlet dışı aktörlerin yer almadığı, devlete bağlı düzenli yapıların sürdürdüğü durumlar olarak tanımlanabilir. Savaş kavramının 4 nesil bağlamında değerlendiren Lind'in yaklaşımına göre, birinci, ikinci ve üçüncü nesil savaşların geleneksel savaşı ifade ettiği fikri ortaya çıkabilir. Dördüncü nesil savaşlar ise hibrit savaşlar olarak tanımlanabilir[164]

Düzensiz savaş, hibrit savaşın bir diğer bileşeni düzensiz/*irregular* savaştır. Düzensiz savaş, devlet ve devlet dışı aktörler arasında gerçekleşen, hedef kitle ve amaç üzerinde etki kurmayı amaçlayan, askeri unsurların tümünün kullanılabildiği ancak devlet dışı aktörlerin düzensiz ve az organize bir biçimde yürüttüğü şiddet fiilidir. Düzensiz savaşın, tüm taraflarını devletler oluşturabilmektedir. Buradaki temel ayrım konvansiyonel olarak güçsüz

[164] Hammes, C. T. X (2004), ***The Sling and the Stone: On War in the 21st Century***, Zenith Press, 16-44.

olan tarafın dolaylı ve düzensiz savaş unsurlarından yararlanmasıdır. Düzensiz savaşta zayıf unsurlar askeri olmayan hedeflere saldırarak etki gücünü artırmayı ve yerel unsurları kontrol etmeyi amaçlar. Direnişçi, isyan grupları ve partizan kuvvetler düzensiz güçlerin bazılarını ifade etmektedir. Düzensiz savaşın geleneksel savaştan ayrılan en temel özelliklerden bir tanesi nadiren sona ermesidir. Düzensiz savaş askeri unsurların yanında politik, ekonomik, sosyal, bilgi ve alt yapı sistemleri gibi birçok unsurun kırılgan ve etkilenebilir hale geldiği bir çatışma halidir. Düzensiz savaş, terörizm, propaganda, yanlış bilgilendirme, organize suç fiilleri ile bunların yanında uyuşturucu ticareti ve insan kaçakçılığı gibi şekillerde de uygulanabilir.[165] Birçok uluslararası hukuka aykırı fiil düzensiz savaşın konusunu ve mücadele yöntemini oluşturabilir.

Suçluluk/*Criminality,* ben merkezlilik olarak nitelendirilen, başkalarının acılarına ve ihtiyaçlarına kayıtsız kalma hali olarak tanımlanmaktadır. [166] Geleneksel savaş ile hibrit savaşın kesişme noktasında bulunması, insancıl hukuk bağlamında ele alınması gerektiği kanaatindeyim. Özellikle hibrit savaşta yoğunlukla ortaya çıkan insan hakları ihlallerinin kimi zaman geleneksel savaşta da olması, hibrit savaşta sivillerin hedefe konulması ve kullanılması ile geleneksel savaşta sivil unsurların gayri ihtiyari hedef alınması, suçluluk faktörünün her iki savaşın kesişim noktasında olmasını sağladığı düşünülmektedir.

Vekalet Savaşı/*Proxy Warfare,* çatışmadan stratejik fayda elde etmek isteyen devlet ya da devlet dışı aktörlerin çatışmaya üçüncü tarafları dahil etmesini ifade eder. Vekalet savaşının devletler açısından en önemli kazanımı, ulaşmak istedikleri politik amaçlara yönelik mevcut risk ve sorumlulukları en alt seviyeye indirmesi ve kazanımlarını en üst düzeye çıkarmasıdır. Vekalet savaşında, vekil unsurlar ekonomik, askeri, teknolojik, lojistik vb. anlamda kendisini destekleyen güçler adına hareket eder.[167] Vekalet savaşının, geleneksel savaş ile ortak noktası her iki tarafında devlet veya devlet adına hareket eden vekil güçler olması ihtimalidir. Devlet doğrudan sahada olabilir ancak savaşın başka alanlarında vekil güçleri de kullanabilir. Devlet merkezli yaklaşımlarda Vekalet savaşı tanımlanırken bazı unsurların varlığı aranmaktadır. Bunlar:

---

[165]Joint Publication 1(2017), ***Doctrine for the Armed Forces of the United States***, Joint Chiefs of Staff, I-6-I-7.

[166]Schiller, J. S., Black, W., Murphy, P. V., ***Crime and Criminality***, http://www.des.ucdavis.edu/faculty/Richerson/BooksOnline/He16-95.pdf adresinden 11 Eylül 2020 tarihinde alınmıştır, 16-285.

[167] Mumford, A. (2013), ***Proxy Warfare***, Polity Press, 11-12.

- İki yabancı gücün üçüncü bir devletin toprağında mücadele etmesi,
- Çatışmanın üçüncü devletlerin iç meselesi olarak ilan edilmesi,
- Mücadele eden yabancı ülkelerin stratejik amaçları ile ilgili olarak üzerinde mücadele edilen ülkenin asker, silah, insan kaynaklarının kullanılması,[168]

şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu yaklaşım vekalet savaşını yalnızca devlet merkezli olarak ele alındığından eleştiri görmektedir. Ancak geleneksel savaş ile vekalet savaşının ortak noktasını ele almak açısından önemlidir.

Siber Savaş, hibrit savaşın modern anlamda en teknolojik yönünün ortaya çıktığı silahlı mücadele yöntemidir. Geleneksel savaşla benzer şekilde siber savaşta da, devlet mekanizmalarına, finansal kurumlara, ulusal enerji merkezleri, alt yapılar ve topluma karşı saldırılar düzenlenmektedir. Siber saldırı kendi içerisinde savaş ve savaşa varmayan siber saldırı olarak ayrılmaktadır. Örneğin, terör örgütleri, casuslar veya organize suç örgütlerinin siber saldırıları her ne kadar savaş kadar zararlı sonuçlar ortaya çıkarsa da savaş kategorisinde değerlendirilmemektedir. Siber savaş, geleneksel savaş alanında zayıf ve başarısız olan aktörlerin büyük tesir oluşturabilecekleri bir silahlı mücadele türüdür. Siber savaşta galibiyet ya da mağlubiyet geleneksel savaştaki gibi ölçülebilir bir unsur değildir. siber savaş, geleneksel savaş benzeri şekilde devletlerarası da olabilir ancak bu mücadele askeri anlamda değil hedeflenen tüm unsurlar üzerinde etki ve sonuç doğurabilir.[169]

Asimetrik savaş, silahlı mücadele yürüten unsurlardan askeri, teknolojik, ekonomik vb. unsurlar bağlamında zayıf olan tarafın yeni yöntemler kullanarak uyguladığı gayri nizami savaş yöntemini ifade etmektedir. Denk olmayan anlamına gelen asimetri, organize olmuş askeri birliklere karşı daha az organize ve düzenli ordudan tarafından yönlendirilen ancak çoğunlukla bağımsız hareket eden milis kuvvetleri tanımlamaktadır. Asimetrik savaş, literatüre hibrit savaş olarak giren kavramın bir unsurunu oluşturmaktadır. Asimetrik savaşta, birçok alan asimetrinin konusunu oluşturabilir. Yalnızca tarafların askeri kapasiteleri arasındaki orantısallık asimetri olarak ele alınmaz. Maliyet asimetrisi, kültürel asimetri bunlardan bazılarıdır. Maliyet asimetrisi, savaşta tarafların maruz kalacağı maliyetin değerlendirilmesidir. Örneğin devlet ile terör örgütü arasındaki bir mücadelede

[168] Mumford(2013), a.g.e., 12-15.
[169] Cornish, P., Livingstone, D., Clemente, D., Yorke, C. (2010), ***On Cyber Warfare***, A Chatham House Report, 6-12.

devletin sahip olduğu, toprak, insan topluluğu, sanayi, altyapı gibi birçok zarar görecek alan mevcuttur. Ancak terör örgütü için kayıp sadece asker faktörü üzerinedir. Kültürel asimetri de ise; düşman unsur her zaman karşı tarafın değerlerinin yayılmasının önüne geçmek ister, bu noktada da propagandanın etkisi bir asimetri oluşturmaktadır. [170] Asimetrik savaşın, geleneksel savaş ile ortak noktası ise; her iki tarafın devlet olduğu hallerde dahi asimetrik bir mücadele yürütülmesinin mümkün olduğudur. Ulusal orduların, devlet dışı aktörler benzeri şekilde mücadele yürütmesi ve gerilla benzeri bir yöntem uygulaması ortak bir nokta olarak ifade edilebilir. Bağımsızlık mücadelesi sonrası düzenli orduya geçen unsurların milis yöntemleri sürdürmesi Asimetrik savaşın, geleneksel savaşa tesir etme biçimini açıklayabilir.[171]

Savaş kavramının gelenekselin dışında yeni bir forma bürünmesi, tehdit biçimlerinin, aktörlerin ve savaş yönteminin değişmesi kaynaklıdır. Bu bağlamda savaşın yeni nesil savaş ya da birçok unsuru bünyesinde barındıran hibrit savaş olarak irdelenmesi, özel askeri şirketlerin anlaşılması açısından önemlidir. Özel askeri şirketler, hibrit savaşın tüm unsurlarını kullanan bir aktör olarak, geleneksel sistemin yeniden tanımlanması ve yorumlanması aşamasında kurucu bir aktör haline gelmiştir. Özel askeri şirketler, hibrit savaşın kapsamını oluşturan temel 6 unsurun tamamını savaş yöntemi olarak kullanmaktadır böylece hibrit savaşın en önemli uygulayıcı konumuna yerleşmiştir. Özel askeri şirketler, geleneksel savaşın tüm aşamalarının uygulanmasının yanında, siber savaş, düzensiz ve asimetrik savaş yöntemleri ile doğrudan yürütücüsü oldukları vekalet savaşının temel aktörüdür. Özel askeri şirketler ile hibrit savaşın Soğuk Savaş sonrası dönemde yaygınlaşması, bu iki olgunun tamamlayıcı bir ilişki içerisinde olduğunu gösterebilir.

[170] Buffaloe, D. L. (2006), ***Defining Asymmetric Warfare***, The Institute of Land Warfare, No: 58, 13-14.
[171] Galula, D. (2006), Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice, Praeger Security International, 9-10.

4. MODERN ULUSLARARASI HUKUKTA ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN STATÜSÜ: HUKUKİ VE ETİK TARTIŞMALAR

4.1. Uluslararası Hukukta Özel Askeri Şirketler

Uluslararası hukukta silahlı müdahale ve çatışmaya dair birçok düzenleme bulunmaktadır. Genel anlamda kabul görmesi açısından, BM Antlaşması md. 2/4'te kuvvet kullanma hukukunun genel çerçevesi çizilmiştir. Md. 2/4'e göre: "Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar."

Her ne kadar bu düzenleme ile uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde barışçıl çözümün esas olduğu anlaşılsa dahi, kuvvet kullanmanın önü bütünüyle kapatılmamıştır. Bu durum kuvvet kullanma fiillerinin belli başlı hukuki ve ahlaki dayanaklara oturtulma çabasının bir göstergesidir. BM Antlaşması'nda kuvvet kullanma tehdidi ve fiili yasaklansa da, işleyen bir kuvvet kullanma hukuku olduğu gerçekliği mevcuttur.

Uluslararası sistemde kuvvet kullanma fiilini uygulayan tarafların bu tutumları yalnızca güç ve politik gerekçelerle izahı bir güçlük oluşturmaktadır. Her ne kadar kuvvet kullanma hususu yoğun bir biçimde devletlerce uygulansa dahi, tüm taraflar bu fiillerini BM Antlaşması'nda belirtilen meşru müdafaa gibi düzenlemeleri dayanak göstererek meşru bir zemine oturtma çabası gütmektedirler. Devletler egemenliklerinden kaynaklı olarak kuvvet kullanma yetisine sahip olup, bu kabiliyetlerini kullanmaktan kimi zaman kaçınmasalar dahi, bu durumun uluslararası hukuka uygun hale getirilmesi gerekliliği hissederler.

Bu durumun temel gerekçesi, özellikle 20. yüzyılın başlarında oluşturulan Milletler Cemiyeti Misakı, Briand-Kellog Paktı ve sonrasında BM Antlaşması ile ele yapılan uluslararası düzenlemelerdir. Uluslararası silahlı çatışmaların insancıl hukuk kapsamına dahil edildiği 1864 tarihli Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi ile silahlı çatışmaya taraf olanların çatışma sırasında uyması gereken kimi insani durumlar düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler 1907 La Haye Sözleşmeleri ile önemli bir çerçeveye bürünmüştür. Ancak iki dünya savaşının ortaya çıkardığı yeni düzen, BM Antlaşması'nda da vurgulanan kuvvet kullanımının yasaklanması ile evrensel bir boyuta evrilmiştir. İkinci

Dünya Savaşı sonrası yapılan 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, 1954 tarihli La Haye Silahlı Çatışmalarda Kültür Varlıklarının Korunması Sözleşmesi ve Protokolü, Zehirli Maddeler İçeren ve Bakteriyolojik Silahların Depolanması, Üretilmesi, Geliştirilmesi ve Stoklanmasının Yasaklanmasına ve Bunların İmha Edilmesine Dair 10 Nisan 1972 tarihli sözleşme gibi birçok sözleşme ile silahlı çatışmalar hukukunun usül yönü düzenlenmiştir.

Özel askeri şirketler de, paralı askerlik yönüyle uluslararası hukukun kuvvet kullanma hukuku bağlamında düzenlediği konulardan bir tanesini ifade etmektedir. Bölgesel anlamda, "1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi [172]", evrensel olarak ise, 4 Aralık 1989 tarihli "Paralı Askerlerin Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitilmelerinin Yasaklanmasına Dair BM Sözleşmesi [173]" ile paralı askerlik uygulamasının uluslararası hukuk nezdinde yasaklandığı görülmektedir. Bununla birlikte 2008'de Uluslararası Kızılhaç Komitesince hazırlanan Özel Askeri ve Güvenlik Şirketlerine İlişkin Montrö Belgesi'de tavsiye niteliğinde bir rapor olarak yayınlanmıştır.[174] Bu yasaklamalara rağmen özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemden günümüze kadar birçok silahlı çatışma da paralı askerlerin modern adıyla özel askeri şirketlerin kullanıldığı görülmektedir. Her ne kadar paralı askerlik ile özel askeri şirketler kavram olarak birebir aynı olmasalar da, birçok yönden benzerdirler. Bu durum açıkça bilinmesine rağmen devletler paralı askerlik uygulamasını bir araç olarak özel askeri şirketlerden hizmet alma yoluyla kullanmaktadır. Bu bağlamda *de facto* olarak var olan bu hususun *de jure* olarak da ele alınması önem arz etmektedir. Bu durumda uluslararası hukukun konuya dahlinin gösterilmesi özel askeri şirket meselesinin paralı askerlik ile ilişkisi bağlamında ele alınması önemlidir.

---

[172] OAU Convention For The Eliminatıon Of Mercenarism in Africa, https://au.int/sites/default/files/treaties/37287-treaty-0009_-_oau_convention_for_the_elimination_of_mercenarism_in_africa_e.pdf adresinden 8 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

[173] International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1989/12/19891204%2008-54%20AM/Ch_XVIII_6p.pdf adresinden 8 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

[174] ICRC (2008), The Montreux Document On pertinent international legal obligations and good practices for States related to operations of private military and security companies during armed conflict, Montreux.

4.1.1. Paralı Askerlikten Özel Askeri Şirkete Geçişin Temel Parametreleri: Politika ve Hukuk Perspektifi

Paralı askerlik uygulaması her ne kadar tarihin hemen her döneminde varlık gösterse de, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası hukukun yasakladığı fiiller arasında yer almıştır. Bu yasaklı düzene rağmen, Soğuk Savaş ve sonrası dönemde önemli ölçüde bir artışla, özünde paralı askerlik sistemini barındıran özel askeri şirketler sistemine geçilmiştir. Bu durumun en önemli gerekçelerinden bir tanesi, yeni ortaya çıkan piyasadır. Günümüze gelinen süreçte milyar dolarları ifade eden bu piyasa, borsalarda hisse olarak alınıp satılan bir yapıya evrilmiştir. Bu durum devletlerin, kişilerin ve uluslararası örgütlerin özel askeri şirketlerden faydalanma oranlarını arttırmıştır. Böylece önemli bir hizmet sektörü haline gelmiştir.[175] Soğuk Savaş döneminde var olan kitlesel mücadele, Soğuk Savaş sonrası dönemde mikro çatışmalara dönüşmüş, bu durum büyük güçlerin kapasitelerinin birçok farklı bölgeye dağılmasına neden olmuştur. Özellikle Afrika ve Ortadoğu'daki birçok çatışmada devletler ve uluslararası örgütler askeri unsur göndermekte zorlanmışlardır. Bu durum geleneksel savaşın yapısının değişmesinin sebebi ve sonucu olmuştur.

Geleneksel savaş sistemi devletlere birçok ekonomik, askeri ve hukuki sorumluluk doğurmaktadır. Çünkü geleneksel savaşta tarafların doğrudan devlet olduğu bilinmektedir. Bu sayede savaşın tüm yükü devletlerin üzerindedir. Savaşın değişen yapısı mücadele yöntemlerinin yanı sıra sahadaki aktörler çeşitlilik göstermesini de sağlamıştır. Devletler her ne kadar uluslararası sistemin temel aktörü olmaya devam etseler de, silahlı çatışmalarda doğrudan yer almaktan kaçınma yoluna gitmişlerdir. Devletler adına devlet dışı aktörler devreye girmeye başlamışlardır.[176]

Özel askeri şirketlerin devletler için bir araç olarak kullanılması da silahlı çatışmaların değişen yapısının doğal sonucudur. Bu bağlamda modern anlamda paralı askerlik sisteminin ifade eden özel askeri şirket uygulamasının ilki, 1965'de WatchGuard International adıyla İngiltere'de kurulmuştur. Şirket elemanları, gerilla savaşı, karşı mücadele, gizli operasyon gibi konularda eğitim almışlardır. Dünyanın hemen her yerinde faaliyet gösteren şirket, çoğunlukla Körfez ülkelerine askeri hizmet sunmuş ve yabancı ülkelerin askerlerine

[175] Mcfate, S. (2014), ***The Modern Mercenary, Private Armies and What They Mean for World Order***, Oxford University Press, 22.
[176] Mcfate (2014), a.g.e., 44.

operasyon, askeri teçhizat, karşı strateji gibi konularda eğitimler vermiştir.[177] Yemen İç Savaş'ında faaliyet gösteren WatchGuard, İngiliz Hükümet'inin doğrudan bir bağlantısı olmadan, Yemen'deki politikalarını yürütmesi için demokratik kontrolü olmayan bir vekil sıfatıyla askeri faaliyetler yürütmüştür. Böylece İngiliz Hükümet'inin ülkedeki menfaatleri korunmuş olacak ayrıca İngiltere herhangi bir uluslararası sorumluluk almamış olacaktır.[178] Böylece paralı askerlik sistemin dönüşerek yeniden ortaya çıktığı görülmüştür. Ancak operasyonel anlamda özel askeri şirketlerin adının duyulması Blackwater ile olmuştur.

ABD'nin Irak müdahalesi ile uluslararası sistemin gündemini meşgul etmeye başlayan özel askeri şirketler, tipik bir kapital şirket mantığı ile hareket etmektedirler. Blackwater'da bunlardan bir tanesidir. Blackwater, ABD'nin Irak işgalinde yararlandığı şirketlerden bir tanesidir. ABD'nin Irak işgalinde ortalama 30.000 şirket personelinin bulunduğu ve bu kişilerin günlük 350 Amerikan doları karşılığında çalıştığı ifade edilmiştir. Yıllık kazanç ise bu dönemde 80.000 ile 180.000 Amerikan doları arasında değişebilmektedir.[179]

Blackwater örneği bağlamında bakıldığında, paralı askerlik ile özel askeri şirket mantığının kesiştiği açık bir şekilde görülmektedir. Ancak her ne kadar bu iki kavramın ortak noktası para karşılığı yürütülen askeri faaliyetler olsa da, bu iki kavram doğrudan birbirinin yerini karşılamamaktadır. Blackwater özelinde de açık şekilde görüldüğü üzere, Irak'ta faaliyet gösteren Blackwater personeline, "Irak'ta ne yapıyorsunuz sorusuna, hiçbir şekilde ABD İç Güvenlik Birimi'nin yönlendirmesi ile geldikleri dair bir cevabı verilmediği" görülmüştür[180]. Bu verilen cevap özel askeri şirketlerin bölgedeki varlıklarının bir devletin yönetimine bağlı olmadığı veya yönlendirmesi ile orada olmadıklarının vurgulanması açısından değerlidir. Bu sayede adına faaliyet yürüttükleri devletin hukuki ve etik bir sorumluluğa maruz kalmayacağı garanti altına alınmış olma çabası güdülmektedir.

Yalnızca devletlerin değil özellikle BM'nin barış koruma operasyonlarında da özel askeri şirketlerden yararlandığı görülmektedir. Devletlerden farklı olarak BM'nin hizmet

---

[177] Mcfate(2014), 44-45.
[178] Kinsey, C. (2007) "Problematising the Role of Private Security Companies in Small Wars", ***Small Wars and Insurgencies,*** 18(4), 589.
[179] The Economist, A shinny shilling, https://www.economist.com/britain/2005/10/20/a-shiny-shilling 22 Ekim 2005,
[180] Venter, A. J. (2006), ***War Dog Fights Other People's War The Modern Mercenary in Combat***, CASEMATE, 553-554.

alım amacı, Blackwater vb. yapılar ile aynı minvalde değildir. BM, özellikle Afrika'da British Sandline'ın bölgedeki uzmanlığından yararlanılarak, operasyonların etkili bir şekilde yürütülmesi amaçlanmıştır. BM'nin hizmet alımı, operasyon yürütecek paralı askerler şeklinde değil, özel askeri şirketlerin ortaya çıkışındaki amacı ile örtüşen şekilde taktik ve strateji hizmeti alınması amaçlıdır. BM, özel askeri şirketlerin sınıflandırılmasında bahsedilen, Askeri Danışmanlık Şirketleri ile faaliyet yürütmektedir.[181] 1970'lerde İngiliz şirketlerinin başlattığı bu askeri danışmanlık sektörü uluslararası örgütlerinde bu hizmetten faydalanmasının yolunu açmıştır. Özellikle işveren ve çalışanlar arasındaki sözleşmelerin şeffaf yapılması, şirketlerin ve çalışanlarının vergi tabiiyetinin oluşması, işverenlerin çalışanlarının güvenliğini garanti altına alması gibi düzenlemeler bu yapıların legal statüye kavuşmalarını sağlamıştır.[182] 1989 tarihli Paralı Askerlerin Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitilmelerinin Yasaklanmasına Dair BM Sözleşmesi'ne rağmen devletlerin bu uygulamayı özel askeri şirketler üzerinden yürüttüğü görülmektedir. Bu durum paralı askerlik sisteminin evrildiği modern hali anlamak açısından önemlidir.

4.1.2. Uluslararası Hukukun Konusu Olarak Özel Askeri Şirketler: Konumlandırılma Meselesi

Özel askeri şirketlerin uluslararası hukukun konusunu oluşturan bir olgu haline gelmesi bu yapıların uluslararası sistemin parçası olmaları ile doğrudan ilintilidir. Güvenlik ve askeri faaliyetlerin piyasalaşma bağlamında özelleşmesi yaygın bir hal almıştır. Düzenli orduların ulus ötesi olarak yaptıkları silahlı mücadele, barış koruma, bölgesel idare ya da barış sonrası düzeni sağlama faaliyetlerinin tümü özel yükleniciler tarafından icra edilebilmektedir. Her ne kadar bütüncül bir piyasalaşma ya da özelleşme olmasa da, savaşın yapısında ve ordu sistemlerinde önemli değişiklikler olmuştur. Daha eski örnekleri olsa da, ABD'nin Afganistan ve Irak müdahaleleri bu gerçekliği açık bir şekilde göz önüne koymuştur. Bu durum *de facto* bir durumun *de jure* zemininin oluşmasının yolu açmıştır. [183]

[181] Venter, (2006), a.g.e., 556.
[182] Kinsey, (2006), a.g.e., 65-66.
[183] Francioni, F. (2008), "Private Military Contractors and International Law: An Introduction", ***The European Journal of International Law***, 19, 961-962.

Özel askeri şirketlerin uluslararası hukukun ya da spesifik anlamda silahlı çatışmalar hukukunun konusu haline gelmesi belli başlı soruların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan belli başlı sorular aşağıda sıralanmıştır:

- Özel askeri şirketler paralı askerlik statüsünde değerlendirilebilir mi?
- Özel askeri şirketler silahlı kuvvetlerin parçası mıdır? değilse silahlı çatışmalarda 1949 Cenevre Sözleşmelerine tabi tutulabilir mi?
- Özel askeri şirketler düşman statüsünde sayılabilir mi?
- Özel askeri şirketlerin yönetilmesi uluslararası insancıl hukukun konusu mudur?
- Özel askeri şirketlerin işledikleri aykırı fiiller hangi yargı sistemine tabidir, uluslararası ceza hukukunun konusunu oluşturur mu?
- Özel askeri şirketlerin iç hukukta düzenlenmesi bu yapılara meşruiyet kazandırır mı?

Yukarıda bahsedilen sorunlar bağlamında bakıldığında özel askeri şirketlerin uluslararası hukukun konusu olma tartışmaları gri alandır. Bunun temel nedenleri: ilk olarak doğrudan özel askeri şirketleri sınırlandıran bir uluslararası düzenlemenin olmaması; ikincisi özel askeri şirketlerin kuruluş ve faaliyetlerinin icrasında resmi makamlarca lisanslanması ve meşru yapılar olarak görülmesi; üçüncüsü ise, bu yapıların faaliyetlerini icra ettikleri yer ile yönetildikleri devletlerin farklı olması hukuki anlamda sorumluluk oluşturmasının önüne geçmektedir. Bu gri alanlar çerçevesinde bakıldığında, devletlerde doğrudan yönetimi içerisinde olmadıkları ve faaliyetlerini yönetmedikleri yapılardan kaynaklı bir sorumluluğa ve yaptırıma tabi tutulamamaktadır. Çünkü şirketler ve şirket personelinin mündemiç olduklarına dair organik bir bağ bulunmamaktadır. Bunun yanında özel askeri şirketler yalnızca kiralama ve iş sözleşmesi usulü ile hizmet verseler dahi, özellikle silahlı çatışmalarda faydalanılan personeller ile resmi bağ kurmamaktadırlar. Böylece insancıl hukuka aykırı faaliyetlerinden devletlerin sorumluluğu oluşmamakta yalnızca personellerin kişisel sorumluluğu doğmaktadır.[184]

Özel askeri şirketlerin uluslararası hukuk nezdinde konumlandırma tartışmalarının çok daha karmaşık bir yönünü de, uluslararası örgütlerin bu alana dahil olması

[184] Francioni (2008), a.g.e., 962.

oluşturmaktadır. Uluslararası örgütlerin paralı askerlik uygulaması ile anılan şirketlerden hizmet alması ile oluşan *de facto* durumun hukuksal bir alt yapısının da oluşması beklenmektedir. Hali hazırda faaliyet yürüten NATO, AB ve BM gibi hükümetlerarası olarak nitelendirilen örgütlerin uluslararası hukuk sorumluluklarının bulunup bulunmadığı tartışılırken, özel askeri şirketlerden faydalanmaları ayrıca düzenleme gerektiren bir durumdur.[185] Bu uygulamanın kendisi aynı zamanda meşruiyeti tartışmalı olan bir olguya legal bir zemin oluşturulmasının yolunu da açmaktadır.

Konunun uluslararası hukuk düzeyinde bir tartışma götürmesinin bir diğer önemli nedeni de iç hukuk düzenlemelerinin özel askeri şirketlere lisans vererek faaliyetlerine cevaz vermesidir. Devletler ve şirketlerin kendileri doğrudan konuyla ilgili bir uluslararası yasal düzenleme yapılması taraftarı değildirler. Çünkü bu yapılar icra ettikleri faaliyetler itibariyle devletlere uluslararası sorumluluk yüklenmesinin önüne geçmektedirler. Bu yüzden yasal boşlukların doldurulması talebi ve çabası ortaya konulmamaktadır. [186]

Tüm bu yönleri ile bakıldığında özel askeri şirketler olgusunun uluslararası hukukun gri alanlarında yer aldığı görülmektedir. Ancak şirketlerin faaliyetleri ile oluşan birçok durum birçok tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Bu açıdan mevcut durumun analizi ve geleceğe dair bir projeksiyon sunulması açısından konunun detaylı ele alınması elzemdir.

4.1.2.1. Uluslararası hukuk düzenlemeleri bağlamında özel askeri şirket personeli paralı asker midir sorunsalı

Özel askeri şirketlerin doğrudan savaş hukukunun konusunu oluşturacak bir düzenlemeye konu olmadıkları bilinmektedir. Temel tartışma, özel askeri şirketlerin uluslararası hukukun konusunu oluşturan paralı askerlik ile ilgisinin ortaya konulmasıdır. Çünkü 1989 tarihli Paralı Askerlerin Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitilmelerinin Yasaklanmasına Dair BM Sözleşmesi ile 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol 1 bağlamında paralı askerlik yasaklı bir fiil olarak tanımlanmış ve paralı askerler silahlı çatışmalarda savaşçı statüsünde tanımlanmamıştır. Şirketlerin ticari kişilikleri her ne kadar

[185] Francioni (2008), a.g.e., 962.
[186] Francioni (2008), a.g.e., 962.

kendilerine meşruiyet kazandırsa da, şirket personelinin icra ettiği faaliyetler tipik bir iş sözleşmesinin konusunu oluşturmamaktadır.

Paralı askerlik konusunu doğrudan işleyen 1989 tarihli BM Sözleşmesi md. 1-2'de sınıflandırılan kişiler özel askeri şirketler içerisindeki askeri savaş şirketleri personelinin konumu ile doğrudan ilintilidir. Özel askeri şirketlerin tümü için geçerli olmasa da, askeri savaş şirketleri personelinin, doğrudan BM Sözleşmesi'nin sıralamış olduğu kriterleri karşıladığı görülmektedir. Benzer şekilde 1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi md. 1'de sıralanan kriterler çerçevesinde bakıldığında da askeri savaş personelinin icra ettiği eylemler paralı askerlik ile uyumlu görülmektedir.[187] Ancak özellikle Batı kaynaklı yaklaşımlarda askeri savaş şirketleri bünyesinde bulunan personelin paralı asker olarak değerlendirilmeyeceği görüşü de mevcuttur.

Bu yaklaşımlar temelde orduların yabancı unsurlardan askeri ve stratejik destek alabilecekleri, yabancı savaşçıların yalnızca para karşılığı değil ideolojik veya politik gayelerle eyleme geçebilecekleri, özel askeri şirketlerin ticari sıfatları olmaları nedeniyle meşru bir zeminlerinin olması, lisans, rapor ve sözleşme gibi unsurların bulunması ve özel askeri şirketlerin yalnızca bir savaş için değil sürekli faaliyet göstermeleri ve müstakbel müşterilerinin bulunması gibi hususların paralı askerlik ile özel askeri şirket personelinin aynı değerlendirilmeyeceği yaklaşımının temel dayanaklarıdır.[188]

Bu noktada ele alınması gereken temel yaklaşım, askeri savaş şirketi personelinin BM Antlaşması'nda geçen kriteri karşılayıp karşılamadığı meselesidir. İlgili Sözleşme md.1'de sıralanan 6 unsur: silahlı bir çatışmada savaşmak için yerelde veya yurtdışında görevlendirilen, gerçek anlamda doğrudan düşman taraflardan birisinin yanında olan, maddi bir kazanç amacıyla motive olan, çatışmanın tarafı olan sürekli askerlere verilen tazminat veya ödenekleri almasına dair söz verilen, ne çatışmaya taraf olan ülke vatandaşı ne de çatışmaya taraf olanların yönettiği bölge vatandaşı olan, çatışmanın taraflarının üyesi olmayan, çatışmanın tarafı olmayan devlet tarafından kendi silahlı kuvvetlerince resmi görevle gönderilmemiş olan, ifadelerinin tamamı askeri savaş şirketi personelinin de

[187] Zarate, J. C. (1998), ''The emergence of a new dog of war: Private international security companies, international law, and the new world disorder'', Stanford Journal of International Law, Vol. 34 (Winter), pp. 20-21.
[188] Juan Carlos Zarate(1998), ''The emergence of a new dog of war: Private international security companies, international law, and the new world disorder'', Stanford Journal of International Law, Vol. 34 (Winter), pp. 20-21.

kapsayan kriterlerdir. Yabancı savaşçıların çatışmalara taraf olması, bu savaşçıların para karşılığı faaliyet yürütmesi, devletin resmi bir unsurunu oluşturmama hali ancak ordu mensubu muamelesi verilen savaşçılar paralı asker kavramının doğrudan karşılamaktadırlar. Her ne kadar bu savaşçılar resmi olarak bir devletin himayesinde faaliyet göstermeseler de, yaptıkları eylemler ile bir sorumluluk yüklenmektedirler. [189]

Askeri savaş şirketleri personelinin doğrudan ordu mensubu olmaması bu kişilerin silahlı çatışmalardaki statüsü tartışmalarının sürmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda özel askeri şirket personeli kişilerin sivil ya da savaşan statüsüne sahip olup olmadıkları da ele alınması gerekmektedir.

4.2. Uluslararası Hukukun Özel Askeri Şirketlere Uygulanması

Özel askeri şirketler Soğuk Savaş sonrası yaygınlaşan ve değişen yapıları ile yeni bir silahlı aktör sınıfını ifade etmektedir. Bu yapıları ve görece yeni bir olgu olmaları nedeniyle uluslararası hukukun uygulama alanına dahiliyetleri henüz bir düzenleme ya da yargı kararı çerçevesinde oluşmamıştır. Bir yandan ticaret hukukunun konusu olan şirket statüsünde faaliyetlerini sürdürürken diğer yandan silahlı çatışmalar hukukunun bir aktörü haline gelmiştirler. Bu yönüyle uluslararası hukukun konusu kapsamına doğrudan girmektedirler. Özellikle insancıl hukuk ya da silahlı çatışmalar hukuku ve uluslararası ceza hukuku yönüyle özel askeri şirketlerin ele alınması elzemdir.

4.2.1. İnsancıl Hukuk Yönüyle Özel Askeri Şirketler

İnsancıl hukuk uluslararası hukuk literatüründe silahlı çatışmalar hukuku olarak da ifade edilmektedir.[190] Özel askeri şirketler uluslararası silahlı çatışmaların bir aktörü ya da tarafı olması bağlamında görece yeni olgudur. Bu açıdan silahlı çatışmalar hukuku bağlamında ele alınması ve yorumlanması da benzer şekilde yeni bir tartışma konusunu içermektedir. Uluslararası insancıl hukuk temelde silahlı çatışmalarda sivil ve muharip

[189] Zarate (1998), a.g.e., 20-23.
[190] Bkz. Beck, L. D. (2007), "Private Military Companies Under International Humanitarian Law", eds. Simon Chesterman and Chia Lehnardt**, *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies***, Published to Oxford Scholarship Online, 1.

tarafların belirlenmesi ile savaş sırasında devletlerarası ilişkilerin, devlet ile silahlı kuvvetlerin ilişkilerini ele almaktadır.

4.2.1.1. 1949 Cenevre sözleşmesi ek protokol 1 bağlamında özel askeri şirket personelinin silahlı çatışmalar hukukundaki yeri

1977 tarihinde oluşturan Cenevre Sözleşmesi Ek Protokol 1'de 1949'daki hükümleri de kapsayacak şekilde silahlı çatışmalardaki sivil ve savaşanlar tanımı yapılarak savaş hukukunun taraflarının genel çerçevesi çizilmiştir. Protokol md. 1/4'e göre, halkların self determinasyon hakkını kullanma çerçevesinde, sömürgecilere, işgalcilere, ırkçı rejimlere karşı kurtuluş mücadelesi çerçevesindeki silahlı çatışmalarda bulunanlar savaşçı statüsü olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda bu kişiler savaş hukukunun koruma usullerine tabi olan kişi ve gruplar arasında yer almaktadırlar. Burada vurgulanan kişilerin temel özellikleri yukarıdaki şartlar bağlamında devlet dışı ve gerilla şeklinde çatışmaya taraf olmalarıdır. Protokolün muharip statüsünü tanımlaması silahlı çatışmalardaki diğer tarafların insancıl hukuka aykırı bir şekilde silahlı çatışmalarda bulunduklarını göstermesi açısından önemlidir.[191]

4.2.1.1.1. Muharip statüsünün özel askeri şirket personellerine tanınabilirliği meselesi

1949 Cenevre Sözleşmesinin Ek Protokol 1'de savaşçı olmayan gruplar içerisinde tanımladığı silahlı çatışmaya katılan unsurlar, casuslar ve paralı askerler olarak sınıflandırılmıştır. Bu iki grubunda savaş hukukuna tabi olmadıkları ifade edilmiştir. Aynı zamanda md. 47/1'e göre de, paralı askerler muharip ve savaş esiri statüsü kazanmaktan mahrum bırakılmıştır. [192]

Sözleşme'de tanımlanan muharip statüsü: md. 43/2'de, "Çatışmanın bir tarafının silahlı kuvvetlerine mensup olanlar (Üçüncü Sözleşmenin 33. maddesince kapsanan tıbbi personel ve dini personel dışında) muhariplerdir, bir başka deyişle ile doğrudan muhasamata katılma hakkına sahiptirler", şeklinde düzenlenmiştir.

---

[191] Taşdemir, H., Müderrisoğlu, R., Delice, H. (2003), "12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunmasına İlişkin 1 No'lu Protokol (I. Ek Protokol)", ***Kamu-İş***, 7(2), 16.

[192] 1949 Cenevre Sözleşmeleri Ek Protokol 1.

Bu tanıma ek olarak muharip statüsü, savaş esiri kavramı baz alınarak bir sınırlandırmaya tabi tutulmuştur. Bu bağlamda muharip,

- Kendisinden sorumlu bir kişi tarafından komuta edilen,
- Belirli bir mesafeden ayırt edilebilir işaret taşıyan,
- Açıkça silah taşıyan,
- Operasyonlarını kanunlar ve teamüllere uygun olarak yapan kişi olarak tanımlanmıştır.[193]

Bu tanım ve ayrımlar çerçevesinde özel askeri şirket personelinin silahlı çatışmalardaki varlığının muharip statüsü tartışması birkaç nedenden kaynaklı silahlı çatışmalar hukuku veya insancıl hukuk için önem arz etmektedir[194]. Bu nedenler:

- Savaşan tarafların düşman unsurunun tanınması ve teşhisi sorununun ortadan kalkması ve meşru bir saldırı geliştirmeleri,
- Özel askeri şirket personelinin statüsünün bilinmesi ile legal bir mücadelenin yapılması,
- Özel askeri şirket personelinin yargılanabilirliğinin önünün açılmasıdır[195].

Yukarıda sıralanan hususların tümü, özel askeri şirket personelinin uluslararası hukuk düzenlemelerine tabi olmasının gerekliliği üzerine ifade edilmektedir. Bu noktada vurgulanması gereken en önemli husus, şirket personelinin çatışmanın taraflarına mensubiyetidir. Bu husus Ek Protokol 1 md. 43'de düzenlenmekle birlikte 1989 tarihli Paralı Askerlerin Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitilmelerinin Yasaklanmasına Dair BM Sözleşmesi md. 1/d'de paralı asker tanımı yapılırken[196], silahlı çatışmaya taraf olanların üyesi olmayan olarak ifade edilmiştir. Konunun bu yönünün çözülmesi özel askeri şirketlere

[193] Article 4A(12) of Third Geneva Convention.
[194] Cameron, L. (2006), "Private military companies: their status under international humanitarian law and its impact on their regulation", **International Review Of Red Cross**, 88(863), 582.
[195] Cameron (2006), a.g.e., 582-583.
[196] Bkz. International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, 4 December 1989.

tanımlanacak bir statü oluşturulması nedeniyle silahlı çatışmalar hukukundaki gri alanları ortadan kaldırmış olacaktır.

Konunun silahlı çatışmalar hukukundaki işlenen en temel düzenlemesi, Sözleşme md. 43/3'te geçen, taraflardan birisinin silahlı çatışmaya dahil ettiği grupların karşı tarafın bilgilendirilmesi şartı konularak yapılmıştır.[197] Bir diğer hususta; her ne kadar uluslararası hukukun doğrudan konusunu içermese de, devletlerin ordularının kapsamının açıklanmasıdır. Orduların birçok farklı unsuru içinde bulundurma yetkisi, devletlerin egemenlikleri ile doğrudan ilgilidir. Bahsi geçen unsurların silahlı çatışmalarda karşı tarafa bildirilmesi zorunluluktur. Ancak devletlerin özel askeri şirketlerle hizmet alımı üzerinden kurduğu iş ilişkisinde bu şirketler tarafından yapılacak sorumluluk gerektiren fiillerin de muhatabı olduğu vurgulanmaktadır.[198] Ancak kiralama ve sözleşme bağlamında kurulan hizmet ilişkisinde devletin kusursuz sorumluluğunun oluşacağı konusu tartışmalıdır. Bu bağlamda dahi özel askeri şirketlerin statüsünün açıkça belirlenmesi gerekmektedir.

4.2.1.1.2. Orduya refakat eden statüsünün özel askeri şirketleri kapsaması tartışması

Özel askeri şirket personelinin muharip statüsü taşımasının Cenevre Sözleşmeleri dahilinde bulunan şartlara uymadığı görülmektedir. Bunun yanında bir diğer tartışma da, orduya refakat eden kişilerin statüsü üzerine yapılmaktadır. Üçüncü Cenevre Sözleşmesi md. 4/4'te düzenlenen refakatçi kavramı aşağıdaki gibi tanımlanmıştır: **"**Refakat ettikleri silâhlı kuvvetlerin müsaadesini almış bulunmak şartıyla, askerî uçakların sivil mürettebatı, harp muhabirleri, müteahhitler, askerin esbabın istirahatini temine memur çalışma birlik veya hizmetlerinin mensupları gibi, silâhlı kuvvetlere doğrudan doğruya dahil olmamakla beraber bu kuvvetlere refakat eden şahıslar[199]" şeklinde tanımlanmıştır.

Her ne kadar refakat eden statüsü ile vurgulanmak istenen kişiler tanımda da görüldüğü üzere, silahlı kuvvetlere doğrudan doğruya dahil olmayan şeklinde tanımlanarak, sivilleri işaret eden bir açıklama içerse de, askeri uçakların sivil mürettebatı ifadesinde bulunanlar doğrudan ordu mensubunun yürütmesi mümkün olan istihbarat, strateji, taktik ve askeri idare faaliyetlerini icra edebilme kapasitesine sahip kişilerden oluşma imkanı bulunmaktadır. Özel askeri şirketlerin faaliyetlerine bakıldığında savaş alanında bir ordunun

[197] Cameron (2006), a.g.e., 583.
[198] Cameron (2006), a.g.e., 583-584.
[199] Article 4 of Third Geneva Convention.

yapacağı tüm askeri faaliyetleri icra edebilecek yapılar olarak tanımlanmaktadır. Refakatçi statüsünün birincil yorumu, doğrudan savaşın gidişatına tesir etmeyecek kişilere vurgu yaptığı açıktır. Burada ortaya çıkacak temel tartışma, refakatçi statüsüne sahip kişilerin silahlı çatışmalarda düşman statüsünde tanımlanmamasıdır. Savaşın bir tarafı olmadıkları varsayılmaktadır. Herhangi bir şekilde savaş esiri durumunu düşmeleri halinde sivil statüsüne tabi olmaları gerekmektedir. Refakatçi statüsüne sahip kişilerin savaşa dahil olmaları, sivil statülerinin korunacağı anlamına gelmemektedir. Bu şekilde açıkça düşman statüsüne dahil olmaktadırlar. [200]

Bu noktada ortaya çıkacak en temel tartışma, özel askeri şirket personelinin silahlı çatışmaya dahil olmayarak, askeri uçağın sivil mürettebatı olarak çatışmanın tarafı olması durumunda ortaya çıkacak *de facto* durumdur. Özel askeri şirket personelinin sivil statüyle esir düşmesinin ortaya çıkaracağı silahlı çatışma hukuku konusu tartışmalıdır. Burada düşman unsur sayılmasını gerektirecek şartları taşımasına bakılması gerekmektedir. Her bir olayın vaka bazlı incelenmesi ve mevcut anlık durumun şartlarına göre karar verilmesi uygundur. Genel anlamda muharip statüsünün gerektirdiği haller bulunmuyorsa, sivil statüsünün kabul edilmesi ve bu çerçevede muameleye tabi tutulması beklenmektedir. [201]

4.2.2. Devletin Uluslararası Sorumluluğu

Devletin uluslararası sorumluluğu konusu sistemin egemen eşit aktörlerden meydana gelmesinden kaynaklıdır. Bu egemen eşit sistemde devletlerin diğer devletlere yönelik oluşturdukları aykırı fiillerin bir sorumluluk doğuracağı uluslararası hukuk sisteminin temel düzenlemelerinden birisi olmuştur. Bir uluslararası hukuk kuralının ihlali ile ortaya çıkacak sorumlulukta devletlere yönelik çeşitli yaptırımlar benimsenmiştir. Her ne kadar uluslararası hukuka uygun işlenen fiillerden kaynaklı da çeşitli sorumluluklar oluşsa da, devletin sorumluluğunu ortadan kaldıran durumlar da mevcuttur. [202]

---

[200] Topal, A. H. (2011), "Uluslararası Hukuk Açısından Özel Askerî Şirketler ve Şirket Çalışanlarının Statüsü", ***AUHFD***, 60 (4), 999-1000.
[201] Gillard, E. C. (2006), "Business Goes To War: Private Military/ Security Companies And International Humanitarian Law", ***International Review Of Red Cross***, 88(863), 538.539.
[202] Shaw (2000), a.g.e., 561.

Uluslararası Hukuk Komisyonuna göre uluslararası sorumluluğun devletler nezdinde iki gerekçesi bulunmaktadır. Bunlar sorumluluğun doğuran temel faktörlerdir. Bu faktörler:

- "İki devletin tabi olduğu devlete atfedilebilen uluslararası bir düzenlemenin ve yükümlülüklerin bulunması[203]",
- "Sorumlu devlete atfedilen bir ihlal veya aykırı fiil bulunması[204]".

Malcolm N. Shaw'a göre üçüncü bir unsur olarak;

- Sorumlu devletin fiilinin bir zarar veya olumsuz sonuç doğurması da[205]" kabul edilmektedir.

4.2.2.1. Devletin sorumluluğu

Devletin işlem, eylem veya eylemsizliğinden kaynaklı sorumluğu iki türlü oluşmaktadır. Bunlar: kusurlu ve kusursuz sorumluluktur. Devletin mevcut bir işlem, eylem veya eylemsizliğinden dolayı sorumluluğu kusur sorumluluğuna dayanır. Kural olarak devlet tarafından ortaya konulan davranış ile ortaya çıkan zarar arasında bir nedensellik bağı ve devletin kusurunun bulunması gerekir. Fakat mesleki ve sosyal risk, kamu hizmetlerinde fedakarlığın denkleştirilmesi gibi bazı durumlarda devletin ortaya çıkan zarardan dolayı kusuru mevcut olmasa dahi sorumlu tutulması mümkündür. Bu durumda devletin kusursuz sorumluluğu olduğundan söz edilir. Devletin kusursuz sorumluluğu, devletin işlemiş olduğu fiillerden kaynaklı sorumluluklarında "kusur" şartının aranmamasını ifade eder. İç hukuk düzeninde kusursuz sorumluluk olarak da işlenen kavram, devletin ve ajanlarının hukuka uygun fiil ve uygulamalarından kaynaklı ortaya çıkan zarar üzerinde kusuru bulunmasa dahi meydana gelen zararlardan sorumluluğunu ortaya koymaktadır. İdare hukukunda kusursuz sorumluluk olarak ele alınan bu husus, 1982 T.C Anayasası m.125' göre, "İdare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür[206]" şeklinde belirtilmiştir. Bu düzenleme ile idarenin ortaya çıkan zarardan dolayı sorumluluğu için kusur şartı aranmadığından, idare tarafından ortaya konulan tutum ve davranış ile zarar arasında illiyet

[203] International Law Commission (2001), Draft Articles On Responsibility Of States For Internationally Wrongful Acts, With Commentaries, Article 2/a.
[204] International Law Commission (2001), Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, Article 2/b.
[205] Shaw (2000), a.g.e., 563.
[206] Bkz. 1982 anayasası md.125.

bağı bulunduğu takdirde, idarenin sorumluluğuna gidilebileceği sonucu çıkarılmaktadır. Burada vurgulanan temel husus, idarenin yani devletin tutum ve davranışı ile oluşan zarar arasında bir illiyet bağının bulunması, devlete sorumluluk yüklenmesi için yeterli olduğudur.[207]

Uluslararası hukukta objektif sorumluluk, devletin işlemiş olduğu tüm aykırı fiillerden kaynaklı sorumlu tutulmasıdır. Devletin aykırı fiilinden kaynaklı sorumluluğunun tanınması için hata ve kast olması ayrımı gözetilmemektedir. Burada temel mesele devletin uluslararası sorumluluklarının gereğini yerine getirmemekten kaynaklı diğer devletin zarara uğraması ifade edilir. Uluslararası hukuk devletin objektif sorumluluğunu doğrudan açıklamaktan ziyade oluşan zararı ortaya koymaktadır. Zararın doğrudan bir eylemden kaynaklanması değil eylemsizlikten kaynaklı ihmalden ortaya çıkması da devletler adına sorumluluk doğurmaktadır.[208]

Devletin uluslararası sorumluluğu ile ilgili bir diğer kavram ağırlaştırılmış sorumluluktur. Uluslararası örf adet hukukunda devletleri yükümlülük altına alan bu düzenleme, tüm uluslararası toplumun kollektif faydasının sağlanmasında devletin yükümlülüklerini yerine getirmesini amaçlamaktadır. 1970'de UHK tarafından kodifiye edilerek olağan ve ağırlaştırılmış sorumluluk olarak devletin sorumluluğu ikiye ayrılmıştır. UHK, saldırı, kölelik, atmosferin büyük ölçüde kirletilmesi, soykırım ve ayrımcılık gibi fiiller ağırlaştırılmış sorumluluk sınıfına ayrılmıştır.

4.2.2.2. Özel askeri şirketlerin eylemleri çerçevesinde devletin sorumluluğu

UHK'nın 2001 tarihli Uluslararası Haksız Fiillerde Devletin Sorumluluğu başlıklı taslak çalışması md.4'e göre, devletin bünyesinde faaliyet gösteren, yasama, yürütme ve yargı veya herhangi bir birimde bulunan tüm organlar veya birimlerin uluslararası hukukta nezdinde devletin idaresinde, olduğu kabul edilmektedir. Bu ifadede bahsi geçen organlar iç hukukta düzenlenmiş kişi veya kurumları ifade etmektedir.[209] 1907 tarihli 4. Lahey

[207] Günday, M. (2017), ***İdare Hukuku***, İmaj Yayınları, 11. Baskı, 378.
[208] Crawford, J. (2002), ***The International Law Commission's Articles On State Responsibility***, Cambridge University Press, 12-13.
[209] Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries (2001), https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf adresinden 15 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır, 40.

Sözleşmesi md. 3[210] ile Ek Protokol I md. 91[211] düzenlemeleri bağlamında uluslararası teamül hukuku ele alındığında, ne eylemi icra edenin eylemini askeri olarak yapmadığı beyanı ne de failin talimatlara aykırı hareket ettiği beyanı bir meşruiyet oluşturmayacağı ve silahlı kuvvetlerin tüm eylemlerinden devletin sorumlu olacağı ifade edilmiştir.[212]

Her ne kadar UHK raporlarında devlete ait unsurların fiillerinden doğrudan devlete sorumluluk yüklense de, bu noktada özel askeri şirket personelinin devletle ilişkisinin kati ispatı gerekmektedir. Öyle ki askeri şirketin devletle ilişkisi kurulsa dahi bu durumun devlete yükleyeceği sorumluluk değişkenlik gösterebilmektedir. Bu değişkenliğin özünde, özel askeri şirketin faaliyetlerinin çerçevesi belirleyici olmaktadır. Doğrudan bir silahlı çatışmanın tarafı olmak ile kişilerin güvenliğini sağlamak ya da refakat faaliyeti yürütmek sorumluluğun sınırlarını belirlemektedir.[213]

Özel askeri şirketlerin eylemleri çerçevesinde devlete sorumluluk yüklenmesi noktasında bir diğer önemli unsur, 2001 tarihli UHK'nın Uluslararası Haksız Fiillerde Devletin Sorumluluğu'na dair ikinci taslak çalışması md. 4'te geçen devletin organları kavramıdır. Buradaki organ kavramının kapsamında özel askeri şirketlerin bulunması tartışmalıdır. UAD'nin 2007 tarihli Bosna Hersek, Sırbistan arasında Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması davası yargılamasında devlete yüklenen sorumluluğun tam bağımlılık *"complete dependence"* düzeyinde olması vurgulanmıştır. UHK'nın 2001 tarihli çalışmasında bahsi geçen devlet organları kavramının devletlerin uluslararası sorumluluktan kaçmak için bir araç olarak kullanılabileceği yorumu yapılmıştır. Bu bağlamda devletin organları ve sorumluluğunun kaynağı iç hukuktan kaynaklı bir düzenlemeye tabi olmadığı vurgulanmıştır. [214]

---

[210] Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907. https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=144930FB7D15DBF6C12563CD00516582 adresinden 15 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır, Article 3.

[211] Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 Aug. 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0321.pdf adresinden 15 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır, Article 91.

[212] Hoppe, C. (2008), "Passing the Buck: State Responsibility for Private Military Companies", ***EJIL***, 19(5), 991.

[213] Hoppe (2008), a.g.e., 991.

[214] ICJ, Case Concernıng Applıcatıon Of The Conventıon On The Preventıon And Punıshment Of The Crıme Of Genocıde (Bosnıa And Herzegovına V. Serbıa And Montenegro) Judgment of 26 Feb. 2007, Article 4. Par. 392, 393.

Literatürde genel bir değerlendirme yapıldığında, özel askeri şirketlerin devlet tarafından kiralanarak bir askeri mücadeleye taraf yapılması devletin yetki ve sorumluluğunun doğuracağı kanaati oluşmaktadır. Özel askeri şirketlerin koruma ve refakat faaliyetlerinin doğrudan bir çatışmaya taraf olmamasından kaynaklı hali hazırda bir tartışma konusudur. Özel askeri şirketlerin eylemlerinden kaynaklı devlete sorumluluk atfedilmesi, devletin düzenli ordusunun eylemlerinden kaynaklı sorumluluk yüklenmesine nazaran çok daha zordur. Özellikle aykırı fiilin tespiti ve devlete sıkı sıkıya bağlı gruplarca yapıldığının ispatı oldukça güçtür.[215]

Genel bir yaklaşımla, özel askeri şirketlerden kaynaklı devletin objektif sorumluluğunun doğacağı ve özel askeri şirketlerin silahlı çatışmalardaki aykırı fiillerinin devlete mal olacağı düşünülmektedir.

[215] Hoppe (2008), 991-992.

4.2.2.3. Güvenlik kuvvetlerin demokratik kontrolü sorunu

Silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolü kavramı, meşru olarak seçilmiş yönetimlerin idaresinde bulunan, silahlı kuvvetlerin faaliyetleri, finanse edilmesi, operasyon süreçleri gibi durumlarının kamuoyu, medya, sivil toplum gibi yapılarla denetlenebilir hale getirilmesidir. Burada ifade edilen silahlı kuvvetler; ordu, istihbarat birimleri, sahil ve sınır güvenliği, diğer kamu güvenlik unsurları ile resmi olmayan/*non-statutory* birimleri işaret etmektedir. Ancak genel anlamda silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolü konusu polis, ordu, sahil güvenlik vs. ile ilgili değil resmi olmayan silahlı yapılar ve bu yapıların faaliyetleri üzerinedir. Kavramın ortaya çıkışı sivil-asker ilişkilerinin ulusal yönüyle olsa da zamanla kavram özellikle gelişmekte olan ülkelerde güvenlik hizmeti veren özel askeri şirketlerin denetimi ve kontrolü bağlamında evirilmiştir.

Hali hazırda iç güvenlik birimlerinin denetimi ve kontrolü, görece kanun ve ilgili düzenlemelerle görece daha kolay olmakla birlikte yurtdışında faaliyet gösteren askeri şirketlerin denetimi ve kontrolü bir güçlüktür. Bu açıdan silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolünde esas hedef ülke dışı faaliyet gösteren ve hususan bürokratik yapıya dahil olmayan askeri şirketler ve benzeri yapılardır.

Silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolü meselesi belli başlıklar altında sıralanabilir. Bunlar: silahlı kuvvetlerin sivil idaresi, silahlı kuvvetlerin demokratik yönetimi, silahlı kuvvetlerin iç siyasete tesir etmemesi, ideolojik tarafsızlık, etkili emir komuta zinciri ve bütçe kontrolünün şeffaflığıdır. Tüm bu başlıklar devletlerin ulusal ordularının uluslararası hukuk, insan hakları gibi değerleri koruduğu, devletin demokratik yönetimini tehdit etmediği, şeffaflık ve meşruiyet standartlarının korunduğu bir sistemin inşa edilmesi için temel hususları ifade eder.

Yukarıda bahsedilen silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolünü ifade eden düzenlemelerin uygulanması da birkaç normatif düzenleme ile sağlanabilir. Bu düzenlemeler:

- Açık, anlaşılabilir ve yoruma kapalı bir yasal çerçevenin oluşturulması ve konunun özellikle kanun veya anayasa ile güvence altına alınması,

- Konuyla ilgili ikincil kurum veya kuruluşların yerine doğrudan bürokratik, kurumsal bir mekanizmanın oluşturulması ve silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolü ile yetki ve sorumluluğun bağımsız olan bu yapıya devredilmesi,
- Etkin bir eğitim sürecinin oluşturularak, silahlı kuvvet personeline demokrasi ve hukukun genel ilkeleri, uluslararası insancıl hukuk, insan hakları değerlerinin uygulanması hususlarının anlatılması böylece personelin faaliyetlerin demokratik geleneklere uygun davranmasının sağlanmasıdır."[216]

Silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolü ile ilgili birtakım düzenlemeler vardır. Her ne kadar BM nezdinde BM Antlaşması'nda kuvvet kullanma fiili ve tehdidinin yasaklanması ile dolaylı olarak bir çerçeve sunmuş olsa da, doğrudan konuya ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bunun yanında birçok devlet ulusal hukuk mevzuatların da konuya ilişkin belli başlı düzenlemeler yapmışlardır. Silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolü ile ilgili yapılan en önemli çalışmalardan bir tanesi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın kabul etmiş olduğu, 1994 tarihli Güvenliği Politik-Askeri Boyutlarına İlişkin Yönetim Prensipleri başlıklı düzenlemedir. Doğrudan özel askeri şirketlere yönelik bir atıf yapılmamış olsa da, genel olarak aşağıdaki hususlara yer verilmiştir:

- -Tüm katılımcı devletlerin kapsamında paramiliter güçlerinde dahil olduğu silahlı kuvvetlerin, demokratik siyasi denetime tabi tutması ve sivil toplum ile entegrasyonunun sağlaması,
- -Tüm katılımcı devletlerin paramiliter güçlerinde dahil olduğu silahlı kuvvetlerini, demokratik meşruiyet çerçevesinde anayasal güvence ile oluşturulan kuruluşlar tarafından daima denetlenmesinin sağlanması, silahlı kuvvetlerin anayasal ve kanuni sorumluluklarının yerine getirmelerinin sağlaması, silahlı kuvvetlerin faaliyetlerinin şeffaf bir şekilde açıklanması ve bu faaliyetlerin anayasal çerçevesinin sunulması,
- -Tüm katılımcı devletin uluslararası taahhütlere uygun olarak, sahip oldukları paramiliter kuvvetlerin sınır aşan savaş yeteneklerini sınırlandırması,

[216] DCAF Security Sector Reform Working Group(2006), Private Military Companies, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), 4-10.

- -Tüm katılımcı devletlerin paramiliter kuvvetlerin personelleri de dahil olmak üzere silahlı kuvvet personellerinin insan hakları ve temel özgürlüklere saygı duyduğu ve gerekliliklerini yerine getirdiğini garanti etmesi,
- -Tüm katılımcı devletlerin paramiliter kuvvet personelleri de dahil olmak üzere silahlı kuvvet personelinin insan hakları, temel özgürlükleri ve uluslararası hukukun gerekliliklerinden yararlanmasının sağlanmasıdır.

Bu düzenleme ile dolaylı bir şekilde özel askeri şirketlerin demokratik kontrol prensiplerine uygun bir çerçeveye alınmasının alt yapısı oluşturulmuştur.

4.2.3. İç Hukuk Bağlamında Devlet-Özel Askeri Şirket İlişkisinin Kurulması

Özel askeri şirketler kuruldukları ülkelerin iç hukuk düzenlemelerine tabi olmaları nedeniyle, şirketlerin mali hukuk yönü ile şirket personelinin işlemiş olduğu fiiller, yasal sorumluluk doğurabilmektedir. Bu noktada genel anlamda özel askeri şirketler de diğer vergiye tabi şirketlerle benzer yasal düzenlemelere tabidir. Konusu bakımından ceza hukuku, mali hukuk gibi hukuk dallarının yetki alanı kapsamında bulunmaktadırlar. Her ne kadar genel düzenlemelere tabi olsa da, faaliyetleri bakımından olağandışı bir fiil icra eden bu şirketler için birçok ulusal hukuk sisteminde özel hükümler oluşturulma gerekliliği görülmemiştir. Temel nedeni, bu şirketlerin görece doktrinde ve uygulamada yeni yeni kendine yer bulması, devletlerin birbirlerine aktarabilecekleri bir rol model oluşturmamış ya da yalnızca çerçeve düzenlemelerinin bulunması ve özel askeri şirketlerin faaliyet çerçevesinin tam olarak çizilmemiş olması ile açıklanabilir. [217]

İç hukuk çerçevesinde özel askeri şirketlerin düzenlenmesi konusu belli başlı çerçeveler çizilerek düzenlenmelidir. Bu düzenlemeler sayesinde özel askeri şirketlerin şeffaflık sorunu ile faaliyet kapsamlarının denetlenmesi kolaylaşmış olacaktır.

Özel askeri şirketlere yönelik olarak, iç hukukta yapılabilecek düzenlemelerin kapsamı:

- "Özel askeri şirketlerin açık bir tanımının yapılması,

[217] DCAF Security Sector Reform Working Group (2006), Private Military Companies, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), 4.

- Özel askeri şirketlerin savaş faaliyetlerinin kapsamlı bir listesinin oluşturulması,
- Ulusal ve uluslararası hukuk anlamında bireysel cezai sorumluluklarının düzenlenmesi ve faaliyetlerinin saptanması,
- Sözleşmelerin, başta alt sözleşmeler, finansal denetim ve kamusal tedarik çerçevesinde tüm aşamalarının denetlenmesi,
- Tipik bir ticari işletme vari, standart gereklilikler, personelin nitelikleri ve personel faaliyetlerinin kayıt altında tutulması,
- Özel askeri şirketlerin denetimi için özel bir birim oluşturulması veya mevcut yapıların denetimine verilmesi,
- Şirketlerin çalışanları ile yaptıkları iş sözleşmeleri ve diğer özlük haklarının şeffaf bir şekilde paylaşılmasıdır[218]",

Bu temel düzenlemeler çerçevesinde özel askeri şirketlerin iç hukuktaki çerçevesinin oluşması belli başlıklar altında toplanmaktadır. Bunlar sözleşme, kayıt ya da lisans, denetim ve yaptırım mekanizmalarının oluşturulmasıdır. Bu sayede özel askeri şirketlerin kuruluş süreci ve faaliyetleri kontrol altına alınmış olacak, sorumluluk doğuran bir fiil icra edildiğinde de yaptırım mekanizmaları devreye girecektir.

4.2.3.1. Sözleşme

Sözleşme özel askeri şirketlerin faaliyetlerinin çerçevesinin belirlenmesi ile hak ve yükümlülüklerinin açıkça tanımlanması açısından en önemli aşamayı ifade eder. Bu noktada ilgili devletlerin mevzuatında konuyla ilgili açık düzenlemelerin olması gerekmektedir. Sözleşme, şirket faaliyetleri, personelin tutumu, şeffaflık, rapor verme gibi en temel hususları kapsayacak bir yöntemle denetlenerek, denetlenebilirlik sorununun ortadan kaldırılması sağlanabilir. Bunun yanında devletler her ne kadar yasal sorumlulukla ilgili düzenlemeler yapıyor olsa da, nihayetinde bir hizmet alımı da mevcuttur. Bu yüzden alınacak hizmetin kalitesi ve sonuçları ile ilgili de sözleşmede düzenlemelere yer verilmelidir. Sözleşmelerde şirketlerin belli süreler dahilindeki faaliyetleri, bütçe ve sermaye olanakları, deneyimleri de yapılacak sözleşmelerde yer almalıdır. [219] Bu noktada devletler

[218] DCAF Security Sector Reform Working Group (2006), a.g.e., 4.
[219] Cottier, M. (2006), "Elements For Contracting And Regulating Private Security And Military Companies", ***International Review of Red Cross***, 88(863), 640.

çeşitli yöntemler takip etmektedir. İngiltere, Fransa gibi devletler doğrudan özel askeri şirketler ve hizmet düzenlemesine yönelik kanunlar hazırlama yoluna giderken, İsviçre konuyu mevcut kanunlarla mündemiç hale getirmiştir. Birçok devlet içinde mevcut ticaret ve vergi hukuku düzenlemeleri özel askeri şirketler içinde işletilmektedir.[220] İstisna olarak ise, Sierre Leone[221], Irak[222] ve Güney Afrika[223] doğrudan kanunlarla konuyu düzenleme yoluna gitmişlerdir. [224] Bu devletlerin kanunlarla konuyu düzenlemelerinin özünde ülke içi yabancı asker varlığının oluşturduğu güvenlik tehdidi düşünülebilir. Bu devletler iç hukuk düzenlemelerini oluştururken, genel anlamda uluslararası düzenlemelere de atıf yapmaktadırlar.

4.2.3.2. Kayıt ya da lisans

Lisans veya kayıtlanma sistemi iki türlü işlemektedir. İlki doğrudan şirketlerin lisanslanması, ikincisi ise, faaliyetlerin ya da sözleşmelerin lisanslanmasıdır. Şirketlerin lisanslanması, temel ticaret hukuku ve vergi hukuku usulleri bağlamında işlemektedir. Burada şirket faaliyetlerinin makul ve uygulanabilir şekillerde tanımlanması önemli bir husustur. Diğer tüm konular adi bir şirketin uyması gereken mevzuat ile benzerdir. Bu durum şirketin tek seferlik lisans alarak, meşru bir zemin kazanmasını sağlamakta, ancak ön alıcı bir tedbir içermemektedir. [225] İkinci tür olan sözleşmelerin, lisanslanması şirketin sunacağı her hizmetin önceden bilinmesini sağlamaktadır. Bilindiği üzere şirketler ve devletler her bir hizmet alımı için ayrı sözleşmeler imzalamaktadırlar. Bu durum yapılan her sözleşmenin ayrı ayrı incelenmesi ve lisanslanması gerekliliğini doğurmaktadır. Çünkü yapılan her iş akdinin içeriğinin başta ulusal hukuk düzenlemeleri olmak üzere, uluslararası hukuk, insan hakları, bölgesel ve uluslararası güvenliğin korunması, silahsızlanma ve istikrar gibi konuları öncelemesi gerekliliği görülmüş olunacaktır. Bu denetim sayesinde BM ve diğer

---

[220] Cottier (2006), a.g.e., 646.
[221] Bkz. Sierra Leone's National Security and Central Intelligence Act of 4 July 2002, http://www.sierra-leone.org/Laws/2002-10.pdf 10 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.
[222] Coalition Provisional Authority Memorandum Number 17 Registration Requirements For Private Security Companies (PSC) https://govinfo.library.unt.edu/cpa-iraq/regulations/20040626_CPAMEMO_17_Registration_Requirements_for_Private_Security_Companies_with_Annexes.pdf adresinden 10 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.
[223] Prohibition Of Mercenary Activities And Prohibition And Regulation Of Certain Activities In Areas Of Armed Conflict Bill, (2005), https://www.cetim.ch/wp-content/uploads/afriquedusud-loi42-ang.pdf adresinden 10 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.
[224] Cottier (2006), a.g.e., 646.
[225] Cottier (2006), a.g.e., 650.

uluslararası örgütler nezdinde düzenlenen yasaklı fiillerin işlenmesinin önüne geçilmesi ihtimali oluşacaktır.[226]

4.2.3.3. Denetim ve yaptırım

Özel askeri şirketlerin iç hukuk çerçevesinde işlenecek aykırı fiillerinin ön alımında en etkin faktörler, denetim ve yaptırım mekanizmalarıdır. Özellikle yaptırım mekanizması caydırıcılığın oluşması açısından hayatidir. Devletler ile şirketler arasında yapılacak sözleşmelerin içeriğinde düzenlenecek ceza ve yaptırımlar ortaya çıkacak aykırı fiillerin önlenmesi için atılacak önemli adımlardandır.[227] Sözleşmeler ile devlet tek taraflı olarak denetim, soruşturma ve yargılama ile ilgili tüm hususları açıklığa kavuşturmaktadır. Bu durum iki türlü bir sonucu da beraberinde getirmektedir. İlk olarak, devletlerin bu sözleşme ile özel askeri şirketleri meşru ortak statüsünde kabul etmesi, böylece politik amaçlar için yapılacak illegal iş ilişkisinin ortadan kalkmasının sağlanmasıdır. Devletler için herhangi bir özel askeri şirketle iş ilişkisi kurmanın sorumluluğu ortadan kalkacaktır. İkinci husus ise, özel askeri şirketlerin silahlı çatışmalarda yapmış oldukları fiillerden kaynaklı her ne kadar devlete sorumluluk atfedilse dahi devletler bu sorumluluğu sözleşmeler öne sürülerek şirketlere yükleyebileceklerdir. Bu durumun bir diğer önemli sonucu, devletler kiralama ile kurulan iş sözleşmesi çerçevesinde şirketlerin ülke toprakları dışında işledikleri suçların yargılaması için hak sahibi olma durumları ortaya çıkacaktır. Böylece silahlı çatışmalarda ortaya çıkacak savaş suçlarının önlenmesi ile uluslararası hukukun uygulanmasına da önemli katkılar sağlanmış olunacaktır. Bu konuya Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü md. 28, komutanların veya diğer üst rütbelilerin sorumluluğu kısmında belirtilen:

"Bir askeri komutan veya askeri komutan gibi, etkin bir şekilde faaliyette bulunan bir şahıs, kendi fiili yönetimi ve denetimi altındaki silahlı kuvvetlerin, bunlar üzerinde yeterli kontrol sağlayamaması sonucunda, Mahkeme'nin yargı yetkisine giren suçları işlemesi halinde ve:

[226] Cottier (2006), a.g.e., 650-651.
[227] Cottier (2006), a.g.e., 653.

(a) askeri komutan veya şahsın silahlı kuvvetlerin bu tür suçları işlemekte veya işlemek üzere oldukları konusunda hal ve şartlara göre bilgisi olması gerektiği veya bilgisi olduğu hallerde;

(b) askeri komutan veya şahsın suçun işlenmesini önlemek veya durdurmak için gerekli ve makul önlemleri almaması veya soruşturma ve yargılama için olayı ilgili makamlarına iletmemesi hallerinde cezai sorumluluk taşır.[228]" ifadesi bağlamında devletler sözleşme ile iş ilişkisi kurdukları şirketlerin işverenlerini ve komuta kademesini silahlı çatışmalar hukukuna riayet etmemeleri gerekçesiyle yargılama yoluna gidebilir ya da uluslararası ceza mahkemesine teslim edebilirler. Bu husus silahlı çatışmalar sırasında işlenecek savaş suçlarının sorumlularının tespitindeki tartışmaların ortadan kalkmasını da sağlamış olacaktır.

Ancak ilgili hükmün devamında geçen;

"1. paragrafta tanımlanmayan üst-ast ilişkileri çerçevesinde bir üst, kendi etkin kontrol ve yetkisi altındaki astlarının işledikleri ve Mahkeme yargı yetkisine giren suçlardan dolayı ve astlarını gerektiği gibi kontrol edemediği durumların sonucu olarak:

(a) astlarının böyle bir suç işledikleri veya işlemek üzere oldukları yolundaki açık bilgileri bildiği veya bilerek görmezden geldiği hallerde;

(b) kendi etkin sorumluluğu ve denetimi altında olan faaliyetlerle ilgili suçlarda; ve

(c) suçun işlenmesini önlemek veya durdurmak için gerekli ve makul önlemleri almaması veya soruşturma ve yargılama için olayı ilgili makamlarına iletmemesi hallerinde, cezai sorumluluk taşır.[229]", hükmü ile devletin yetkilendirdiği kişilerin oluşacak çıkacak aykırı fiillerde sorumlu tutulabileceğinin dayanak noktasını oluşturmaktadır. Md. 28/2 ile devlete özel askeri şirketlerle kuracağı iş sözleşmesinin denetimini yapma sorumluluğunu da dolaylı olarak yüklemektedir. Bu bağlamda devletin denetim mekanizmasını etkin çalıştırma yükümlülüğü oluşmaktadır. Aksi durumda ortaya çıkacak sorumluluğun

[228] Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, md. 28/1.
[229] Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, md. 28/2.

paylaşılması neticesi doğacaktır.[230] Özetle Roma Statüsü her ne kadar doğrudan özel askeri şirketler ile devletler arasındaki kurulacak bir iş ilişkisine doğrudan atıf yapmasa da silahlı çatışmalarda oluşacak cezai sorumluluğun şartlarını ve sorumluluğun oluşacağı durumların çerçevesini çizmiştir. Bu bağlamda devletlere de yapılan iş sözleşmesini denetleme ve şeffaflık sorumluluğu yüklediği yorumu çıkarılabilir. Devlet adına yapılan eylemlerde düzenli ordu mensubu ya da şirket personeli farkı oluşmayacaktır.

4.2.4. Uluslararası Ceza Hukukunda Özel Askeri Şirketlerin Konumlandırılması

1980 sonrası artan arz ve talepler doğrultusunda uluslararası sistemin aktörlerin tarafından kullanılmakta olan özel askeri şirketlerin silahlı çatışmalardaki konumu ve faaliyetleri genel çerçevede gizlidir. Özel askeri şirketler birçok çatışma da doğrudan taraf niteliğinde eylemlerini yürütmektedirler. Ancak taraflar genel olarak şirketlerin çatışmadaki konumunu karşı tarafa bildirilmemektedir. Bu yüzden çatışmalardaki statüleri çoğunlukla bir belirsizlik barındırmaktadır. Bu durum özel askeri şirket personellerinin birçok kez Roma Statüsü Mahkeme'nin Yargı Yetkisine Giren Suçlar[231] başlığında belirtilen, savaş, insanlığa karşı, soykırım, saldırı suçların faili haline getirmektedir.[232]

Özel askeri şirketlerin uluslararası ceza hukukunun konusunu oluşturması bireysel cezai sorumluluk çerçevesinde işlemektedir. Genel anlamda bireylerin eylemlerinden kaynaklı sorumlu tutulduğu bir alanı işaret etmektedir. Bu bağlamda özel askeri şirketlerin doğrudan ticari bir işletme sıfatıyla uluslararası ceza hukukunun konusunu oluşturması mümkün olmamaktadır. UCM Roma Statüsü Bireysel Cezai Sorumluluk bölümü md. 25/1'de belirtildiği şekliyle, Mahkeme'nin özel kişiler üzerinde yargı yetkisine sahip olduğu ifade edilmiştir. Bu tanım Mahkeme'nin yetki çerçevesini de ortaya koymaktadır. [233]

---

[230] Ambos, K. (2006), ''Superior Responsibility'', Antonio Cassese et al. (eds.), ***The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary***, C.H. BECK-Hart-Numos, 182-183.
[231] Bkz. UCM Roma Statüsü, Bölüm 2 md. 5.
[232] Ageli, S. (2016), "Private Military Companies (PMCs) and International Criminal Law: Are PMCs the New Perpetrators of International Crimes?", ***Amsterdam Law Forum***, 8(1), 8.
[233] Bkz. UCM Roma Statüsü, Bölüm 25/1.

4.2.4.1 Bireysel cezai sorumluluk bağlamında özel askeri şirketlerin uluslararası ceza hukukunun konusunu teşkil etmesi

Uluslararası hukukta bireysel haklar ve bunların korunması genel anlamda İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmiş bir alandır. Ancak bireysel sorumluluk ve kişilerin uluslararası hukukun konusu olması hali daha yakın dönemin konusudur. Tarihsel manada deniz haydutluğu ve köle ticareti bu hususun istisnasını ifade etmiş ve uluslararası yargı sistemi bu dar kapsamlı suçların yargılaması hususunda belirli bir ilerleme kaydetmiştir.[234] 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ile devletlerin bu suçlardaki yargı yetkisi uluslararası hukukça tanımlanmıştır.[235] Ancak sınır ötesi çatışma ve büyük çaplı insan hakları ihlallerinin artması uluslararası ceza hukukunun çerçevesinin yeniden çizilmesi gerekliliğini doğurmuştur.

Bu noktada özel askeri şirketlerin sorumluluğu kaynağı silahlı çatışmalarda personelinin fiilinden kaynaklı oluşmaktadır. Cenevre Sözleşmesinde silahlı çatışmaların tarafları hususu özel askeri şirketlerin bireysel sorumluluklarının kaynağını oluşturmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında özel askeri şirketlerin ceza hukukunun konusunu oluşturması personelin uluslararası ceza hukuku nezdinde paralı asker olarak sınıflandırılması ile doğrudan ilişkilidir.

4.2.4.1.1. Savaş suçlarının faili olarak özel askeri şirketler

Uluslararası hukukta savaş suçları konusu silahlı çatışmalarda taraf devletlerin kuvvetlerinin işlediği aykırı fiiller üzerine işlemektedir. Ancak Soğuk Savaş sonrası gelişen yeni çatışma biçimleri geleneksel savaştan farklı olarak savaşın taraflarının kimler olduğu sorusunu doğurmaktadır. Özel askeri şirketler de bu ikilemin önemli aktörlerinden birini oluşturmaktadır. Devletler özel askeri şirketleri örtülü olarak savaşın tarafı haline getirmektedirler. Ancak bu durum savaşın diğer tarafına açıkça beyan edilmediği için meşru bir savaş halini ifade etmemektedir. Bu açıdan özel askeri şirketler savaşın tarafı olmamakla birlikte silahlı çatışmalarda yaptıkları fiiller ile uluslararası ceza hukukunun konusunu oluşturmaktadırlar. [236] Bununla birlikte devletler özel askeri şirketleri meşru olarak silahlı

[234] Shaw, (2000), 277.
[235] Bkz. 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi md.105.
[236] Lehnardt, C. (2008), "Individual Liability of Private Military Personnel under International Criminal Law", ***EJIL***, 19(5), 1017-1018.

çatışmalara müdahil olma yerine koruma, destek, eğitim ve diğer askeri destek hizmetlerini almak içinde kiralamaktadırlar. Bu meşru hizmet sırasında özel askeri şirketlerin sivillere yönelik aykırı eylemleri de ayrıca ceza hukukunun konusunu teşkil etmektedir. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Dava Dairesi Akeyesu davasında, bireysel sorumluluğun doğrudan hükümet ve askeri ordu nezdinde faaliyet gösterenlere uygulanacağını teyit etmiştir. Dairenin bu yorumunda silahlı çatışmada ortaya çıkacak aykırı fiillerde failin temsil ettiği statünün doğrudan devlet olduğu vurgusu yapılmış ve bu yorum ile her ne kadar mahkemenin görev yaptığı dönemde yaygın bir biçimde özel askeri şirketler faaliyet göstermese de devlete bağlı faaliyet gösteren tüm aktörlerin fiillerinin ceza yargısının konusu olduğu sonucu çıkarılmaktadır.[237]

Mahkeme bir başka dava olan Museme davasında da, özel askeri şirketlerin statüsüne dair tartışmalara Uluslararası İnsancıl hukukun silahlı çatışmalarda benzer ihlali yapan herkes için uygulanacağı ve ayrı bir ceza yargısı oluşmayacağını teyit etmiştir. [238] Böylece bireysel sorumluluklar bağlamında özel askeri şirket personelinin her ne kadar savaş amacıyla dahi silahlı çatışmalarda bulunmasa da işledikleri aykırı fiillerden kaynaklı uluslararası ceza yargısının konusunu oluşturacağı ve kapsamına gireceği uluslararası mahkeme tarafından da teyit edilmiştir.

4.2.5. Özel Askeri Şirketlerin Meşruiyet Dayanakları

Özel askeri şirketler özellikle Soğuk Savaş sonrası süreçte büyük bir hızla artan bir şekilde güvenlik hizmeti sunmaya başlamışlardır. Bu durum ulus ötesi askeri faaliyet yürüten büyük güçler için yeni bir silahlı mücadele yöntemi fırsatı olarak görülmüştür. Özel askeri şirketler sunmuş oldukları hizmetleri ile dünyanın her tarafından katılan savaşçılarla aynı zamanda geleneksel savaş sisteminin de dönüşümünü sağlamış ve tarihten örnekleri olan yeni bir savaş yöntemi oluşmuştur. Aynı zamanda çok büyük bir ekonomik ağında oluşmasıyla özel askeri şirketler, yalnızca devletlere değil, uluslararası şirketler, uluslararası örgütler ve hükümetlerarası örgütlere de hizmet sunmaya başlamışlardır. [239]

Ancak bu yeni ve günden güne büyüyen sektör akademik ve uluslararası hukuk nezdinde bir sınıflandırma sorununu da ortaya çıkarmıştır. Birçok bağlamda özel askeri

[237] ICTR Trial Chamber, Prosecutor v. Akayesu, ICTR-96-4, judgment, 2 Sept. 1998, at para. 631.
[238] ICTR Trial Chamber, Prosecutor v. Musema, ICTR-96-13, judgment, 27 Jan. 2000, at para. 270.
[239] Kinsey (2006), a.g.e., 60-64.

şirket paralı askerlik çerçevesinde değerlendirilmektedir. Özel askeri şirketlerin büyük güçlerin bir vekili olmasının yanında, başarısız devletler tarafından da doğrudan çatışmaların tarafı olarak kullanıldığı vurgulanmaktadır. Her ne kadar tipik bir şirket mantığı ile işçi, işveren, iş sözleşmesi bağlamında iş ilişkisi kurulsa da şirketlerin silahlı çatışmalardaki sorumluluğu da ayrı bir tartışma konusunu oluşturmaktadır.[240] Kendi bünyesinde birçok farklı hizmeti barındırması ve tüm benzeri yapıların özel askeri şirket kavramı altında değerlendirilmesi özel askeri şirketlerin kapsamı ve faaliyetleri tartışmalarını arttırmaktadır.[241]

Ancak bu sınıflandırma sorunu ve bununla bağlı ortaya çıkan meşruiyet tartışmaları genel anlamda tek taraflı beyanları içermektedir. Öyle ki devletler birbirlerini özel askeri şirketler şemsiyesi altında paralı askerlik faaliyetleri yürütmekle itham etmekte ve uluslararası sorumluluk oluşturduğu iddialarında bulunmaktadırlar. Genel anlamda özel askeri şirketler de bu yaklaşımlara karşı meşruiyet dayanakları oluşturma çabasına girmişlerdir. Bu bağlamda şirketler icra ettikleri faaliyetleri ve şirketleri meşruiyeti için birkaç farklı dayanak ile oluşturulabilir. Bunlar;

- Normatif meşruiyet[242]
- Etik meşruiyet[243]
- Politik meşruiyettir.[244].

Bu sınıflandırma bir nevi özel askeri şirketlerin savunma tezlerinin zeminini ifade etmektedir. Ancak her ne kadar şirketlerin bu şekilde meşruiyet çabaları olsa da, şirketlere yönelik genel kanaatin ahlaki ve meşru olmadığı ifade edilebilir. Bu kanaatin oluşmasının temel nedeni, Eylül 2007'de Amerikan menşeli özel askeri şirket olan Blackwater'ın Irak'ta 17 sivilin hayatını kaybetmesine neden olduğu Nisur Meydanı Katliamıdır.[245] Bu olay oluşturduğu uluslararası tepkiler neticesinde özel askeri şirketlerin meşruiyetine dair

[240] Bkz. Gillard (2006), a.g.e., 526, Cameron (2006), a.g.e., 574., Cottier (2006), a.g.e., 634.
[241] Kinsey (2006), a.g.e., 60-64.
[242] Sandline International (1998), Private Military Companies- Independent Or Regulated?, http://www.sandline.com/white/regulation.doc adresinden 15 Nisan 2020 tarihinde alınmıştır.
[243] Beetham, D. (2013), ***The Legitimation of Power***, 2nd Edition, Palgrave, 17.
[244] Palomba, J. V., (2009), Private Military & Security Companies and the Pursuit of Legitimacy, E-International Relations, 10(02), 5.
[245] Bkz. "From Errand to Fatal Shot to Hail of Fire to 17 Deaths", Oct. 3, 2007, The New York Times.

tartışmalarında kaynağını teşkil etmiştir. Ortaya çıkan bu gelişme ile olayın ertesi günü Irak Hükümeti, Blackwater'ın Irak'taki faaliyet iznini iptal etmiştir.[246]

4.2.5.1. Normatif Meşruiyet

Normatif meşruiyet kavramı özel askeri şirketler için kayıt, lisans, denetime açık olma, sözleşme, raporlama ile ulusal ve uluslararası düzenlemelerin tanımlamış olduğu yükümlülükleri tanıma ve bunlara uymayı ifade eder. Özel askeri şirketlerin meşruiyet çabaları ve söylemlerinin temel dayanakları da bu normatif düzenlemelere yaptıkları atıflardır. Tüm bu normatif düzenlemelerin özünde özel askeri şirketlerin hesap verebilirlik ve şeffaflık eleştirilerine yönelik cevapları yatmaktadır. Özel askeri şirketlerin yukarıda bahsedilen düzenlemelere konu olması ve bu düzenlemelere tabi olması şirketlerin meşruiyet zeminini oluşturmaktadır[247].

Bu meşruiyet söylemleri çerçevesinde ilk olarak, özel askeri şirketlerin illegal bir yapı olmadıkları ve meşru düzeyde faaliyet yürüttüklerinin temelinde devletlerin iç hukuk sistemlerinde yer almaları öne sürülmüştür. Şirketler ulusal hukuk düzenlemeleri bünyesinde diğer ticari şirketler gibi hukuki ve mali denetime tabi oldukları, bu denetimler sonucu gerekli yeterliliğin sağlanması sonucu faaliyetlerini yürüttüklerini vurgulamaktadırlar.[248]

Bunun yanında hemen tüm özel askeri şirketlerin devletler tarafından yönetildiği ya da kiralama faaliyetlerinin devletlerin gözetimi ve denetiminde yapıldığı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda özel askeri şirketlerin devletlerin doğrudan denetim ve gözetiminde olduğu ifade edilmektedir. Bu durum özel askeri şirketlerin devletlerin ve uluslararası mekanizmaların koyduğu düzenlemelere devletler ile kurdukları ilişkiler aracılığı ile uyduklarının göstergesi olduğu çerçevesinde yorumlanmaktadır.[249] Özellikle özel askeri şirketlerin paralı askerlik ile anılması şirketler için büyük bir meşruiyet krizi doğurmaktadır.

---

[246] Thibault, M. J. (2009), "At What Cost?: Contingency Contracting in Iraq and AfghanistanCommission On Wartime Contracting in Iraq and Afghanistan, ***Interim Report to Congress***, 63.
[247] Cottier (2006), a.g.e., 637-638.
[248] Sandline International (1998), a.g.e.
[249] Bkz. Sandline International (1998), a.g.e.,

4.2.5.2. Etik Meşruiyet

Etik meşruiyet meselesi, özel askeri şirketlerin karşı karşıya kaldığı en büyük eleştirileri oluşturmaktadır. Politik ve normatif meşruiyet genel manada siyasi ve hukuki argümanlar ile görece sağlanmaktadır. Ancak etik meşruiyet, insan hakları ihlallerinin ahlaki boyutu temelinde bir tartışma ile yürütüldüğünden özel askeri şirketlerin en yoğun eleştiri aldıkları meseledir. Nisur Meydanı vakası üzerinden çoğunlukla ifade edilen bu hususta özel askeri şirketler yönünden belirli savunma dayanakları oluşmuştur. Bu açıdan ilk savunma, özel askeri şirketlerin meşru olan devletler ile meşru sözleşmeler aracılığı ile hizmet vermeleri çerçevesinde oluşmuştur. Şirketler tek taraflı ve tamamen maddi kazanım amacıyla değil, devletlerin talebi ve sözleşme temelli faaliyetlerini sürdürdüklerinden ötürü etik bir sorumluluk yüklenmemektedirler. [250]

Blackwater özelinde Nisur Meydanı olayı sonrası olayın faillerinin yargılanması ve telafi işlemlerinin yapıldığı ifade edilmektedir. Bu açıdan şirketlerin insancıl hukuka aykırı eylemlerinin sorumluluğundan kaçmadığı ve cezai yaptırımları kabul ettiği belirtilmektedir. Öyle ki Blackwater CEO'su Eric Prince, mezkür vakada şirket personelinin saldırı altında yaptığı meşru müdafa sonucu böyle bir durumun ortaya çıktığını ifade etmiş ancak yine de hesap verilebilirlik yükümlülüğünün yerine getirileceği belirtilmiştir. [251]

Blackwater özelinde başlayan ve süregelen etik meşruiyet tartışmalarında şirketlerin temel argümanlarının başında, şirketlerin tipik bir paralı asker faaliyeti yürütmediği söylemi gelmektedir. Doğrudan devletlerin lisans ve izni ile faaliyet gösteren şirketlerin ayrıca ceza yargısına tabi oldukları ve bu sorumluluğu üstlendiği vurgusu yapılmaktadır. Bu bağlamda şirketler faaliyetlerini bir iş ilişkisi çerçevesinde meşru ve lisansa dayalı yürüttükleri vurgusu ile etik bir kaygı gütmediklerini ifade etmektedirler. Ayrıca yine Blackwater olayı özünde şirketin Irak'ta Amerikan çıkarlarına yüksek oranda fayda sağladığı ve ülke menfaatini koruduğu da ifade edilmektedir.[252] Bu söylem ile şirketlerin meşruiyet dayanaklarını uluslararası hukukta meşru kabul edilen devletler ile yaptıkları meşru iş ilişkisinden kurdukları ifade edilebilir.

---

[250] Lucas, G. (2016), ***Military Ethics: What Everyone Needs to Know***, Oxford University Press, 137-138.
[251] Lucas (2016), a.g.e., 137-138.
[252] Lucas (2016), a.g.e., 140.

4.2.5.3. Politik Meşruiyet

Meşruiyet kavramı ile politika ilişkisi genel manada doğrusal ilerlemektedir. Bu söylem özellikle uluslararası politika da ortaya çıkan bir çatışma sonrası, meşruiyet kavramının tartışılması üzerine söylenmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde gelişen, Bosna Savaşı, Irak, Gürcistan ve Kırım işgalleri gibi kuvvet kullanımı fiillerinin ardından genellikle kuvvet kullanmanın meşruiyeti tartışmaları ortaya çıkmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında meşruiyet tartışmalarını ortaya çıkaran gerekçenin özünde kuvvet kullanma ve uluslararası politika da kuvvet kullanma iradesinin olduğu görülmektedir[253]. Kuvvet kullanan taraflar ve kuvvet kullanma fiiline politik, ekonomik, hukuki vs. herhangi bir gerekçeyle karşı çıkan tüm tarafların söylemlerinde meşru-gayri meşru ifadeleri bulunmaktadır. Bu söylemler doğrudan bir meşruiyet tartışmasının oluşmasını sağlamaktadır.

Özel askeri şirketlerin ve meşruiyet ilişkisi de politik bir zeminde yürümektedir ve ortaya çıkma hali devletlerin güç kullanma isteği veya eylemi sonucu oluşmuştur. Öyle ki bu durum meşru kuvvet kullanma fiilinin sahibi tartışmalarını da yeniden ortaya çıkarmaktadır.

4.3. Özel Askeri Şirketlerin Meşru Müdafaa Kapsamında Güç Kullanımı

Meşru müdafaa hakkı BM Antlaşması md.2/4'te belirtilen kuvvet kullanma yasağının istisnasını oluşturan durumlardan bir tanesidir. Özel askeri şirketlerin meşru müdafaa hakkı üzerindeki tartışmalar ise şirketlerin silahlı çatışmalar hukukunda meşru bir taraf konumuna getirecek önemli bir argümanı bünyesinde barındırmaktadır. Bu noktada özel askeri şirketlerin meşru müdafaa hakkının varlığı ya da yokluğu üzerine bir tartışma, sadece savaş alanında değil gündelik hayatta dahi tüm bireylerin uygun koşullarda sahip olduğu bir hak olması nedeniyle çok elzem görünmemektedir. Bu yönüyle öncelikle meşru müdafaanın oluşması için gerekli koşulları ele almak gerekmektedir. Gerekli koşullar düşünüldüğünde, meşru müdafaa hakkının doğması için, öncelikle BM Antlaşması m.51'de düzenlenen meşru müdafaa koşulları incelenmelidir. M. 51' göre meşru müdafaa;

[253] Palomba (2009), a.g.e., 5-6.

> *"Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel veya ortak müdafaa hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru müdafaa hakkını kullanırken aldıkları önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez*[254]", biçiminde ifade edilmiştir.

İlgili maddede geçen, iki husus özel askeri şirketlerin bu hakka sahip olması noktasında önem arz etmektedir. Birincisi, Birleşmiş Milletler üyeleri ifadesi ile belirtilen sınırlamada özel askeri şirketlerin konumlanma meselesidir. Mezkûr madde ile üye devletlerin açıkça veya zımnen şirketlerin kendileri adına hareket ettiğini deklare etmesi beklenir. Üye olmayan devletler için bir beyanat bulunmasa da, aynı şekilde davranmaları umulur. Bununla birlikte bir ülkede kurulup başka bir ülkede faaliyet gösteren tüm şirketler doğrudan kurulduğu ülkenin himayesinde mi hareket edeceği meselesidir. Bu yönüyle şirketlerin meşru müdafaa hakkını kullanırken öne sürebilecekleri temel argüman meşru müdafaanın herkes için kazanılmış ve esas olan bir hak olduğu üzerinedir. İkinci olarak ise saldırı ifadesinin hükmü üzerine bir tartışmadır. BM Genel Kurulu'nun 1974 tarih ve A/3314 sayılı kararında "Saldırı[255]":

a- Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir istiladan veya hücumdan ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir Devletin ilkesinin veya bir bölümünün ilhakı;

b- Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir Devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bir Devletin diğer bir Devletin ülkesine karşı herhangi bir şekilde silah kullanması;

c- Bir Devletin liman veya kıyılarının diğer bir Devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınması;

d- Bir Devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir Devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz veya hava filolarına saldırması;

e- Bir Devletin başka bir Devlette sonuncusuyla yapılan bir anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı şekilde kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede anlaşmanın sona ermesinden sonra da sürdürülmesi;

---

[254] BM Antlaşması, m.51.

[255] BM Enformasyon Merkezi UNIC, Saldırı'nın(Tecavüzün) Tanımı : Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) sayılı ve 1974 Tarihli Kararı.

f- Ülkesini başka bir Devletin emrine veren bir Devletin, ülkesinin o Devlet tarafından üçüncü bir Devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi;

g- Bir Devlet tarafından veya bir Devlet adına diğer bir Devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması" şeklinde tanımlanmıştır.

Bu tanımlama çerçevesinde bakıldığında, meşru müdafaaya dayanak olarak devlet ve devlet adına hareket eden yapılara karşı doğrudan saldırı veya saldırı amacıyla oluşan durumlara karşı hak sağladığı görülmektedir. Mezkûr karar m.3/g, devletin başka bir devlet adına hareket eden, "gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi" eylemine karşı meşru müdafaa hakkını korumaktadır. Bu noktada dönemin şartlarında paralı askerlerin kuvvet kullanma fiillerinde meşru müdafaa hakkı tanınan düşman aktör olarak tanımlandığı görülmektedir. Ancak özel askeri şirketlere karşı meşru müdafaa hakkının kullanılmasının uluslararası hukuka uygun olmadığı Uluslararası Adalet Divanı'nın 27 Haziran Nicaragua kararında (Case Concerning The Military and The Para-Military Activities In and Against Nicagua) davasında ortaya konulmuştur. Karar'da özel askeri şirketlerin temel faaliyet alanı olan; silah tedariki, lojistik ve diğer desteklerin de, silahlı saldırı başka bir devletin sınırları içerisinde bu faaliyetlerin yürütülmesinin kuvvet kullanmadan farksız olmadığı belirtilmiştir.[256]

Bu yönüyle ülkede faaliyet yürüten ancak silahlı çatışmaya taraf olmayan özel askeri şirketlerin düşman statüsünde sayılamayacağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda meşru müdafaanın geniş yorumu ile ortaya çıkan önleyici meşru müdafaa hakkı da özel askeri şirketlere karşı uygulanması mümkün gözükmemektedir. İngiltere ve Arnavutluk arasındaki Korfu Boğazı davası ile İsrail tarafından bombalanan Osirak nükleer santrali davalarında dile getirilen önleyici meşru müdafaa hususunda da meşru müdafaanın oluşması için saldırının gerçekleşmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır. Öyle ki BMGK, İsrail'i bu saldırıdan ötürü kınamıştır. Bu davaların özel askeri şirketlere bakan yönü ise yine Nikaragua davasında belirtildiği üzere askeri destek hizmetleri sunan şirketlerin

[256] Bkz. ICJ (1986), Case Concerning Military And Paramilitary Activities in And Against Nicaragua (Nicaragua V. Unıted States Of America) Merits Judgment of 27 June 1986, paragh.195, 104-105.

eylemlerinin saldırı sayılmayacağı bu yüzden meşru müdafaa hakkı kapsamında bu şirketlere karşı kuvvet kullanımı yoluna gidilemeyeceği açıktır.[257]

Genel bir değerlendirme yapıldığında, meşru müdafaa hakkının BM Antlaşması'nda düzenlenen aynı zamanda örf adet hukukundan da doğan bir hak olduğu tartışmasızdır. Bu yönüyle yalnızca devletlerin değil doğrudan kişilerin de güvenliğini sağlamaları açısında ceza hukukunda düzenlenmiş bir haktır. Özel askeri şirketler açısından ise, herhangi bir saldırıya uğradıklarında meşru müdafaa hakkını kullanmalarına engel bir düzenleme bulunmamaktadır. Nikaragua davasında da belirtildiği üzere yalnızca silah tedariki, lojistik ve diğer destek hizmetlerini sunması özel askeri şirketlerin bir saldırı fiili icra ettiğini göstermemektedir. Karar, özel askeri şirketlerin silahlı çatışma alanlarında devletlere sundukları askeri destek hizmetlerinin çatışmaya taraf olmadığını da bir yönüyle ortaya koymuştur.

Böylece özel askeri şirketlere çatışmalara taraf olunmaması durumunda çatışmalarda bulunabilme serbestisi kazandırılmıştır. Ayrıca özel askeri şirketlerin de kendilerine yapılacak bir saldırıya karşı meşru müdafaa haklarının da korunduğu ifade edilebilir. Ancak meşru müdafaanın şartları olan, orantılılık, son çare, haklı sebep gibi gerekçeler ancak özel askeri şirketlerin kuvvet kullanmalarını haklı bir duruma getirir. Saldırının bertaraf edilmesine rağmen şirketlerin kuvvet kullanma eylemine devam etmesi, şirketleri çatışmalara taraf haline getirebileceği ifade edilebilir. Silahlı çatışmalara taraf olmak ise; şirketleri iş ilişkisi bağlamında hizmet veren bir yapı değil doğrudan düşman unsur olarak sınıflandırmak anlamında gelmektedir.

[257] Nossiter, B. D., Israils Condemned by Security Council for Attack in Iraq, https://www.nytimes.com/1981/06/20/world/israelis-condemned-by-security-council-for-attack-on-iraq.html, June 20, 1981.

5. AKTÖR VE ALAN MERKEZLİ KARŞILAŞTIRMALI UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Özel askeri şirketlerin özellikle belli devletler tarafından kullanılarak ve belirli coğrafi bölgeler üzerinde yoğunlaşması, bu aktörler ve bölgeler çerçevesinde bir analiz ihtiyacı doğurmuştur. Bu durum özel askeri şirketlerin bu bölgelerde bulunma gerekçeleri, bulundukları sürelerde içinde bulundukları eylemler, bu eylemler sonucunda uluslararası hukukun kapsama alanı içerisine girip girmedikleri gibi birçok hususu bir araya getirmektedir. Çalışmanın önceki bölümlerinde anlatılan genel teorinin politik ve hukuki test safhası bu aşamada ele alınacaktır. Küresel anlamda operasyon yapma kapasitesine sahip olan devletlerin, uluslararası barış ve güvenlik sağlama amaçlı faaliyet yürüten uluslararası örgütlerin ve özel askeri şirketlerin çok yoğun bir şekilde faaliyette bulunduğu Afrika'nın özellikle ele alınması önem arz etmektedir. Bu sayede özel askeri şirketlerden hizmet alan devletler ve uluslararası örgütlerin incelenmesi, devletler ve uluslararası aktörlere sunulan hizmetlerin niteliğinin ele alınmasıyla hukuksal ve politik manada birçok tartışmaya yeni yaklaşımlar sunulmuş olacaktır.

Bu yeni yaklaşımlar ile özel askeri şirketlerin hangi operasyonlarda faaliyet gösterdikleri, bu operasyonları yöneten aktörün devlet, yerel iktidar veya uluslararası örgütler olması bağlamında hangi pozisyonlarda çatışmaların tarafı haline getirildiği, benzer biçimde çatışmaların tarafı olan özel askeri şirketlerin meşru ya da gayri meşru statü taşıdığı durumlarda ortaya konulacaktır. Ortaya çıkan veriler, özel askeri şirketlerin uluslararası hukukta karşılık bulduğu mevzuat ve uygulamaların ortaya konulmasını da sağlayacaktır. Böylece *de facto* olarak özel askeri şirketlerin uluslararası hukukun konusu haline gelme süreçleri ve ortaya çıkan uluslararası hukuk uygulamalarının benzerlik ve farklılıkları aktör ve eylemler bağlamında karşılaştırmalı analiz edilmiş olacaktır.

Son olarak çalışmanın bu bölümü, uluslararası sistemin en temel iki aktörü olan, devletler ve uluslararası örgütlerin özel askeri şirketlerden yararlanma yöntemlerini de ortaya koyarak, özel askeri şirketlerin hangi aşamalarda illegal hale geldiği gözler önüne serilecektir. Böylece kavram olarak kullanılan özel askeri şirketlerin kendi içerisinde sınıflandırmasının uygulaması görülmüş olacaktır.

Bu bağlamda sırasıyla, ABD, Rusya, BM, AB ve son olarak da, dış ve yerel iktidarlar kaynaklı özel askeri şirketlerin bulunduğu Afrika örneği ele alınacaktır.

5.1. ABD Örneği

Özel askeri şirketlerin Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin doğal olarak da uluslararası hukukun gündemini oluşturması, 2004'de ABD merkezli kurulan Blackwater adlı şirketin Irak'ta icra ettiği askeri operasyonlar ve özellikle 2007'de yine aynı şirketin 17 kişinin ölümüne yol açtığı eylemler ile olmuştur. ABD bir aktör olarak özel askeri şirketlerden Afganistan ve Irak'ta sıklıkla yararlanmıştır. Ancak özel askeri şirketlerin uluslararası sistemin ilgisini çekmesi ve uluslararası hukuk bağlamında tartışmaların ortaya çıkışı, şirketlerin faaliyetleri ile ortaya çıkan insan hakları ve insancıl hukuk aykırı ihlallerinin sonucu olmuştur.

ABD tarihine bakıldığında paralı askerlik Amerikan İç Savaşı dahil olmak üzere çok uzunca bir dönem yürürlükte kalmıştır. Bu yönüyle ABD'nin, son birkaç yüzyılına bakıldığında paralı askerlik kurumu açısından dünyanın geri kalanından daha tecrübeli olduğu söylenebilir. Modern anlamda ise, ABD'nin paralı askerlik ya da özel askeri şirketlerle etkileşimi ABD-Vietnam Savaşı sırasında olmuştur. 80.000 özel askeri şirket personeli sahada ABD adına faaliyet yürütmüştür. Her ne kadar bu askerler o dönem doğrudan çatışmalara taraf olmasa da, inşaat projeleri, su tedariki, silah transferi, yüksek teknoloji desteği gibi faaliyetler yürütmüşlerdir. [258]

ABD'nin dış askeri operasyonlarına bakıldığında özel askeri şirketler, Birinci Körfez Savaşı'nda ABD ordusunun 1/50'sini, Irak ve Bosna-Kosova operasyonlarında 1/10'unu, Kolombiya'daki uyuşturucu karşıtı operasyonda ise 1/5' ini oluşturmuştur. 90'lardan sonra ABD, Bosna, Kosova ve Hırvatistan'da askeri eğitim, stratejik destek ve izleme hizmetleri, Bolivya, Kolombiya ve Peru'da uyuşturucu ticareti ile mücadele desteği, askeri eğitim ve danışmanlık hizmetleri, Afganistan ve Irak'ta ise, büyükelçi L. Paul Bremer ile dönemin Afgan Başbakanı Hamit Karzai'nin koruma görevleri de dahil olmak üzere askeri

[258] Cotton, S. K., Petersohn, U., et al., (2010), ***Hired Guns Views About Armed Contractors in Operation Iraqi Freedom***, RAND Corporation, 9-10.

çatışmalara hazırlık eğitimi, savaş sonrası istikrarın sağlanması, yeniden inşa süreçlerinin etkin yürütülmesi hizmetlerinde özel askeri şirketlerden yoğunlukla yararlanmıştır.[259]

ABD nazarında özel askeri şirketler Tablo 3'de görüldüğü üzere çeşitli fayda ve maliyetler barındırmaktadır.

Tablo 3. Özel Askeri Şirketlerin Fayda ve Maliyetleri[260]

Fayda	**Maliyet**
Siyasi esneklik	Şeffaflık ve hesap verilebilirlik sorunu
Büyük askeri kazanımlar	Diğer aktörlerin teşviki ve özendirilmesi
Minimum zarar	Loose cannon(Serseri Mayın) etkisi
Finansal karlılık	Maliyet aşımı

Tabloda ortaya konulan bu risk ve maliyet analizi ABD'deki askeri ve sivil ilişkiler sisteminin bir sonucu olarak görülmektedir. Bu bağlamda ABD'nin askeri yapısına bakıldığında, modern anlamda ABD ordu sisteminin kuruluşu 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasasına dayanmaktadır. Bu yasa ile; önceleri ayrı ayrı faaliyet gösteren Savaş Bölümü ile Denizcilik Bölümü Savunma Birimi(DoD) tek bir birim haline getirilmiştir. Bu birim, asker ve sivil temsilcilerden oluşan ancak başkanlığını ABD Savunma Bakanı'nın yaptığı bir yapıda dizayn edilmiştir. Geleneksel anlamda güç kullanma tekeli ulus devlet ordularında olmasına rağmen, ABD sisteminde ordunun fonksiyonu genellikle sivil karar alıcılar tarafından şekillendirilmektedir. Her ne kadar sivil inisiyatif denetleme, şeffaflık ve hesap verilebilirlik kriterleri çerçevesinde ordunun şekillenmesini istese de, ordunun yapısı savaş, çatışma, ölmek ve öldürmek üzere kurulmuştur. Bu yapısal çekişme ABD ordusunun çeşitli özelleşme sürecinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.[261]

Soğuk Savaş sonrası ABD ordusunun durumuna bakıldığında, çok sayıda karargah kapatılmış, ordu kapasitesi 2.1 milyondan 1.4 milyona düşürülmüştür. Ancak ABD'nin

[259] Stanger, A., Williams, M. E. (2006), "Private Military Corporations: Benefits and Costs of Outsourcing Security", ***Yale Journal of International Affairs***, Fall/Winter, 5.
[260] Bkz. Stanger, A., Williams, M. E. (2006), a.g.e., 8.
[261]Dunning, R. (2010), Blackwater, Private Security Companies, and the U.S. Military, The Kenan Institute for Ethics at Duke University, 3.

askeri birimleri nicelik olarak azalmış görünse de dünyanın birçok bölgesinde baş gösteren mikro çatışmalar ABD ordusuna olan talebin artmasına neden olmuştur. 1990'ların ortasından sonuna kadar olan süreçte, Pers Körfezi, Somali, Haiti, Balkanlar başta olmak üzere 11 Eylül ile başlayan yeni küresel terörle mücadele konsepti ile ABD askeri kuvvetlerine olan ihtiyaç artmıştır.[262] ABD'ye ithaf edilen dünyanın jandarması sıfatının sorumluluklarının yerine getirilmesi gerekliliği doğmuştur. Bununla birlikte geleneksel savaşın yerine düzensiz, hibrit ya da yeni nesil savaş denilen bir çatışma şekli almaya başlamıştır. Geleneksel savaşın aksine büyük orduların değil daha düşük düzeyli, taraflarını sivillerin de oluşturabildiği bir çatışma geleneği oluşmaya başlamıştır.[263] Bu hibrit savaş, aynı zamanda ABD ordusunun da dönüşümünü ya da yeni nesil savaşa uyumlanması gerekliliğini doğurmuştur. Özellikle ABD ordusunun düşük yoğunluklu çatışmalara müdahalesinin hukuki, politik ve teknik gerekçelerle etkili bir sonuç doğuramaması, yeni tip bir askeri örgütlenmenin yolunu açmış ve özel askeri şirketler bu sürecin yeni aktörü olmuştur.[264]

Bu süreçte, ABD ordu ve askeri sisteminin hantal ve rasyonel olmayan yapısının değişmesi, kamusal tarzda olmayan ve bir piyasa aktörü beklentisiyle hareket etmesine dair talepler oluşmuştur. Bu bağlamda, Savunma Birimi'nin biriminin hazırladığı, "Dış Kaynak Kullanımı ile Savaş Kabiliyetinin Geliştirilmesi[265]" başlıklı raporda, en başarılı ticari şirketler ve kurumlar gibi Savunma Birimi de sistematik ve güçlü bir dış kaynak kullanımıyla etkin, rekabetçi bir yapıya bürünmeli ve böylece maliyetler azalarak, verimliliğin arttırılması hedeflenmiştir.[266]

Oluşan bu yeni hedef ile dışalım kaynaklı yeni askeri hizmetlerin ABD operasyonlarına dahil edilmesinin gerekliliği vurgulanmış, bu gereklilikte ABD İç Savaşı'ndan günümüze faaliyet yürüten özel yüklenicilere ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. 1798'de ABD Kongresinde konu edilen özel yükleniciler, 1953'de Eisenhower ile birlikte hükümetin politikalarında yararlanmak üzere teşvik edilen yapılar haline gelmiştir. Özellikle sivil ve kamusal yapılar arasındaki rekabet sistemi düzenlenerek, özel askeri şirketlerin

[262] Dunning (2010), a.g.e., 3.
[263] Mello, P. A. (2010), "In Search of New Wars: The Debate About a Transformation of War", ***European Journal of International Relations***, 16(2), 301-302.
[264] Snider, D. M., Watkins, G. L. (2000), "The Future of Army Professionalism: A Need for Renewal and Redefinition", ***Parameters***, Autumn, 30(3), 6-14.
[265]Gillert D. J. (1996), DoD Looks to Outsourcing to Improve Combat Edge, https://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=40861, adresinden 12 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.
[266] Gillert (1996), a.g.e.

askeri faaliyetler konusunda önü açılmıştır. Böylece özel askeri şirketlerin askeri hizmetler konusunda kendilerini geliştirmeleri teşvik edilmiştir. Bu istisnai durumun temelinde, orta ve uzun vadede bu askeri şirketlerin ABD'nin dış operasyonlarında doğrudan görev alma beklentisi yatmaktadır. Hatta öyle ki özel askeri şirketler doğrudan özel sektör olarak da değil, hükümet faaliyeti olarak tanımlanan ve kamusal yararı önceleyen aktörler olarak sınıflandırılmıştır.[267] 1972'de %36'lık bir payı olan şirketler 2000'de ABD savunma ve askerlik hizmetlerindeki payını yüzde 50'ye çıkarmışlardır. 2002 ile 2005 yılları arası Savunma Birimi'nin sözleşme yaparak hizmet aldığı şirket personellerin sayısı 5.2 milyona ulaşmıştır.[268]

ABD'nin özel askeri şirketlere yönelik bu ilgisinin uluslararası sistemin dikkatini çekmesi, Irak ve Afganistan operasyonları ile olmuştur. ABD'nin Irak'taki mevcut konumu, faaliyetlerinin ve siyasi kazanımlarının sınırlandırılması, özel askeri şirketlerin çeşitli eylemlerinden kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır. Önceki adı Blackwater olan Academi adlı şirketin Felluce ve Nisur Meydanı vakalarındaki tepkisi ile oluşan durum, ABD'nin askeri ve siyasi durumunu olumsuz yönde etkilemiştir.

Felluce'de Blackwater askerleri tarafından 4 sivilin öldürüldükten sonra, cesetlerin yakılarak ağaçlarda sallandırılması olayı[269] ile 2007'de Irak'ta Nisur Meydanı vakasında 17 sivilin yine Blackwater[270] askerlerinin ateşi sonucu öldürülmesi, özel askeri şirketlere yönelik eleştirilerin temelini oluşturmaktadır. ABD'nin özel askeri şirketleri denetleme kapasitesinin, bu şirketlerin meşruiyet zemininin ve bu şirketlerin paralı askerlik fonksiyonu icra ettiği tartışmaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ortaya çıkan tartışmalar ABD'nin Irak müdahalesinde önemli bir yeri olan özel askeri şirketlerin tümüyle geri çekilmesini sağlamamıştır. Çünkü 2008'de Irak'ta bulunan Amerikalı özel askeri şirket personeli 5000 civarındadır. Bununla birlikte 190.000 civarında ABD destekli yüklenici bulunmaktadır. [271]

Bunun yanında Tablo 4'de görüldüğü üzere; 1775'deki ABD bağımsızlık savaşından Irak müdahalesine kadar olan tüm çatışmalarda özel yükleniciler önemli roller almışlardır.

---

[267] Congressional Budget Office (2008), ***Contractors' Support of U.S. Operations in Iraq***, CBO Paper, 13.
[268] Dunning (2010), a.g.e.,5.
[269] Blackwater manager blamed for 2004 massacre in Fallujah, July 08, 2007, https://www.newsobserver.com/news/nation-world/article10359167.html, adresinden 14 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.
[270] Matt Apuzzo, Blackwater Guards Found Guilty in 2007 Iraq Killings, Oct. 22, 2014 The New York Times, Erişim:1408.2020.
[271] Congressional Budget Office (2008), Contractors' Support of U.S. Operations in Iraq, CBO Paper, pp.9-15.

Bununla birlikte özellikle Soğuk Savaş sonrası Balkan krizleri ve Irak müdahalesine bakıldığında sahada faaliyet yürüten ABD askeri ile yüklenicilerin toplam sayılarının eşit olduğu görülmektedir. Bu yönüyle özel askeri şirketlerin ABD dış operasyonlarındaki katkısı da görülmektedir.

Tablo 4. ABD Operasyonlarındaki Özel Yüklenici Miktarları[272]

Presence of Contractor Personnel During U.S. Military Operations

Conflict	Estimated Personnel (Thousands)		Estimated Ratio of Contractor to Military Personnel[a]
	Contractor[a]	Military	
Revolutionary War	2	9	1 to 6
War of 1812	n.a.	38	n.a.
Mexican-American War	6	33	1 to 6
Civil War	200	1,000	1 to 5
Spanish-American War	n.a.	35	n.a.
World War I	85	2,000	1 to 24
World War II	734	5,400	1 to 7
Korea	156	393	1 to 2.5
Vietnam	70	359	1 to 5
Gulf War	9[b]	500	1 to 55[b]
Balkans	20	20	1 to 1
Iraq Theater as of Early 2008[c]	190	200	1 to 1

Irak ve Afganistan örneklerine bakıldığında, Academi (Blackwater), Aegis Defense Services LTD, DynCorp International LLC, Triple Canopy, Inc, EOD Technology Inc. (EODT), Sabre International Security, Special Operations Consulting-Security Management Group (SOC-SMG), Agility Logistics, Unity Resources Group ve Armor Group adlı şirketlerle 400 farklı sözleşme yapılmış ve hizmet alınmıştır.[273] Bu şirketler ABD'nin askeri operasyonu sırasında ABD ulusal ordusunun yaptığı doğrudan çatışmalara taraf olma dışındaki tüm faaliyetleri icra etmişlerdir.

Tüm bu askeri ve siyasi kazanım çabasıyla hizmet alınan özel askeri şirketlerin meşruiyet dayanakları da önemli tartışmaları beraberinde getirmektedir. Burada özellikle

[272] Congressional Budget Office (2008), ***Presence of Contractor Personnel During U.S. Military Operations***, Contractors' Support of U.S. Operations in Iraq, CBO Paper, 13

[273] Lovewine, G. C. (2014), ***Outsourcing the Global War on Terrorism Private Military Companies and American Intervention in Iraq and Afghanistan***, Palgrave Macmillan, 21.

uluslararası düzenlemeler, ABD'nin ulusal düzenlemeleri ve Irak[274] örneğinde görüldüğü üzere ikili antlaşmalar önem kazanmaktadır. Öncelikle ABD'nin özel askeri şirket kullanımına en fazla eğilim gösteren ülke olmasının gerekçelerinden bir tanesi de, ülke bulunan lobilerdir. Özel askeri şirketlerin kullanımının yetkisini hükümete veren Kongre üzerinde lobi ve çıkar gruplarının büyük etkisi olduğu bilinmektedir. Bu yönüyle bakıldığında özel askeri şirketlerin ve silah tedarikçilerinin ABD savaş stratejileri ve yöntemlerine etkisi de görülmektedir.[275]

ABD ve diğer üçüncü tarafların Irak'taki özel askeri şirketlerin varlığı Coalition Provisional Authority Order 17(CAO) ile düzenlenmiştir. Bunun yanında 2009 yılı itibariyle ABD ile Irak arasında yapılan ikili anlaşma ile Kuvvet Antlaşması Statüsü, Status of Forces Agreement (SOFA), Irak'ta faaliyet gösteren paralı askerlerin yargılama hakkı, öncelikli olarak Irak devletine geçmiştir. Kuvvetler Antlaşması Statüsü ile özel yükleniciler, ABD veya üçüncü ülke vatandaşı olup, Irak'ta mal, hizmet ve güvenlik tedariki sağlayıp, Iraklı olmayan, meşru yapıdaki varlıklar ve personeller olarak tanımlamıştır. Bu düzenleme ile özel yüklenicilerin Irak'ta faaliyet yürütmesinin meşru temeli oluşturulmuştur.[276] Kuvvetler Antlaşması Statüsü ile Irak'taki yabancı güçlerin yargılama yetkisinin Irak'a verilmesi, özünde ABD'nin bir kaybı olarak nitelendirilir. 2007'deki Nisur Meydanı olayı ile ABD, Irak'taki paralı askerlerin varlığını devam ettirmek için bu tavizi vermek zorunda kalmıştır. Öyle ki bu düzenlemenin yalnızca ABD'nin Savunma Birimi adına faaliyet gösteren paralı askerleri kapsamış ve bir nevi yaptırım olarak uygulanmıştır. Irak'ın da özel yüklenicilerin yasal statüsüne saygı duyacağı belirtilmiştir.[277]

Özel askeri şirketlerin savaş bölgesinde bulunmasına dair ayrıca uluslararası ve ulusal düzenlemelerde bulunmaktadır. Ancak, genel manada bu şirketlerin aykırı fiillerinin yargılamasına yönelik mevzuat oldukça zayıf ve yetersizdir. Ortaya çıkan zayıf meşru fiili durumun temelinde, ortak genel bir düzenlemenin bulunmaması ve ülkeden ülkeye uygulamaların farklılıklar göstermesi yatmaktadır. ABD ise, ulusal mevzuatında Ortak Askeri Adalet Kanunu/*Uniform Code of Military Justice* (UCMJ) ve Sınırötesi Askeri Yargılama Yasası/*Military Extraterritorial Jurisdiction Act* (MEJA) ile belirli bir çerçeve

[274] Status of Forces Agreement between US and Iraq.
[275] Mitnick, B. M. (2018), "Iron Triangles", Robert Kolb, ed., ***Encyclopedia of Business Ethics and Society*** (Thousand Oaks, CA: Sage Publications), Second Edition.
[276] Status of Forces Agreement (SOFA), Article 5.
[277] Cotton, S K., Petersohn, Ul., et al., (2010), ***Hired Guns Views About Armed Contractors in Operation Iraqi Freedom***, RAND Corporation, 15.

oluşturmuştur. Bununla birlikte özel askeri şirket personeline yönelik İşkence Karşıtı Yasa/*Anti-Torture Statue* ve Soykırım Yasası/*Genocide Statute* ile ABD vatandaşı olan fail ya da ABD menşeli şirketlere cezai müeyyide mevzuatı oluşturmuştur. Öyle ki ABD vatandaşlarına soykırım suçu neticesinde ölüm cezası dahi öngörülmüştür. Yine Walker Yasası/*Walker Act* ile ABD menşeli hiçbir askerli şirket, ABD ile barışçıl ilişki içinde bulunan ülkede konuşlanmama yükümlülüğü altına alınmıştır. [278]

Bir diğer hukuki düzenleme sözleşme hukuku çerçevesinde oluşturulmuştur. Özel askeri şirketler devletler ile yaptıkları sözleşmeler çerçevesinde çeşitli hukuki sınırlandırmalara dahil edilmişlerdir. Bu sınırlamalar 4 başlık altında düzenlenerek özel askeri şirketlerin aykırı fiil ve eylemlerde bulunmalarının önü alınmaya çalışılmıştır.

Bu sözleşmelerin temel başlıkları:

- Seçim kriterlerinin tek taraflı belirlenmesi,
- Sözleşme temelli sorumluluklar belirlenmesi,
- Takip mekanizmasının oluşturulması,
- Yaptırımların tanımlanmasıdır.

Yukarı da sıralanan kriterler özel askeri şirketlerin meşru sınırlarda faaliyette bulunmaları amacıyla düzenlenmiştir. Böylece seçilecek şirketin icra edeceği faaliyetler çerçevesinde sınırları önceden belirlenmiş olacak, şirketler de bu sınırlar çerçevesinde faaliyet yürüteceklerdir.[279]

Bu düzenlemelerin uygulamada yansıması ise, çeşitli davalar ve neticesinde cezai hükümler ile ortaya çıkmıştır. 2007'de Nisur Meydanı vakasında silahlı saldırıda bulunan 5 Blackwater/Academi askeri, Sınır Ötesi Askeri Yargılama Yasası düzenlemelerine bağlı olarak yargılanmışsa da delil yetersizliği nedeniyle hüküm verilmemiştir.[280] 2006'daki bir diğer yargılamada, CIA yönetimine bağlı faaliyet gösteren bir paralı asker olan David

[278] Cotton, S K., Petersohn, Ul., et al., (2010), 16.
[279] Cottier(2006), a.g.e, 640-660.
[280] Cotton, Petersohn et al., (2010), a.g.e., 16.

Passaro, Afganistan'da bir sivilin öldürülmesi olayının faili olarak yargılanmış ve 11.5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.[281]

Genel olarak bakıldığında, özel askeri şirketlerin ABD politikalarında yer alması ABD'nin küresel siyasetteki konumu ile ilgili tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özel askeri şirketlerin silahlı çatışmaların yeni aktörü olarak yaygınlaşması ve bu yapıların ortaya çıkardığı olumsuzluklar ABD içinde tepkiler doğurmaktadır. Ancak Amerikan dış politik amaçları adına özel askeri şirketler önemli roller üstlenmektedir. Askeri, teknolojik, teknik ve ekonomik boyutları ile Amerikan ulusal ordusuna nazaran daha etkin olan askeri şirketler, uluslararası sorumluluklar nezdinde de ABD'nin elini güçlendirmişlerdir. Mikro düzeyde çatışmalara etkin ve hızlı müdahale, ittifak gruplarının eğitim ve diğer yöntemlerle desteklenmesi de özel askeri şirketlerin ABD açısından önemli bir yönünü göstermektedir. Bu bağlamda özel askeri şirketler orta ve uzun vadede ABD'nin silahlı çatışmalardaki önemli bir yönünü oluşturacaktır. Her ne kadar Irak ve Afganistan'da çeşitli vakarlarda olumsuz sonuçlar ortaya çıksa da, ABD bu uygulamayı kapasitesini arttırarak devam ettirmektedir.

5.2. Rusya Örneği

Rusya Federasyonu için özel askeri şirketlerin bir askeri aktör olarak kullanılması yeni bir olgu değildir. SSCB'nin çöküşü sonrası paralı askerlik kurumu Rusya'da yaygınlaşmaya başlamıştır. 1990'ların başlarında Yugoslavya ve Moldova'da ilerleyen yıllarda Gürcistan'da ve Arap Baharı ile birlikte Suriye ve Libya'da Rus askeri şirketlerin varlığı ortaya çıkmıştır. 2012'de Rusya Başbakanı Vladimir Putin'in, Rusya'nın kendisine ait bir özel askeri şirket kurulması fikrine sıcak baktığı konuşması ile etki edilmek istenen devletlere dolaylı müdahalede bulunma imkanını dile getirmesi[282], Rusya'nın özel askeri şirketlere bakışını ortaya koymaktadır.[283]

Bu bağlamda Rusya, özel askeri şirketleri şu amaçlarla kullanmaktadır:

---

[281] Jansen, J. (2006), Federal Jury Reaches Partial Verdict in CIA Contractor Detainee Abuse Case, Jurist, August 17..

[282] Østensen, Å. G. and Bukkvoll, T. (2018), ***Russian Use of Private Military and Security Companies - the Implications for European and Norwegian Security***, CMI, FFI-rapport no. 18/01300.

[283] The Role of Russian PMCs in Armed Conflicts, https://ria.ru/20120411/623227984.html, adresinden 3 Temmuz 2020 tarihinde alınmıştır.

- Devam eden çatışmalarda savaş bölgelerinde operasyon yapmak,
- Ukrayna'nın doğusunda olduğu gibi çatışmaları yeniden başlatmak ve kışkırtma aracı olarak kullanmak,
- Yurtdışında kendisine bağlı bir yapı oluşturarak, bu yapıya dahil olan üyelerini eğitmek. [284]

Şekil 3. Rus Özel Askeri Şirketleri[285]

[284] The Role of Russian PMCs in Armed Conflicts, a.g.e.
[285] Russian Private Military Companies, http://informnapalm.rocks/pmc_rush adresinden 5 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

Şekil 3'de görüldüğü üzere 11 farklı özel askeri şirket, başta Ukrayna ve Suriye olmak üzere birçok çatışmada rol almaktadır. Bu şirketlerden özellikle Cossacks, 1992'den günümüze kadar Irak, Yugoslavya, Kafkasya, Afganistan, Kırım, Çeçenya gibi tüm çatışma bölgelerinde faaliyet göstermiştir. Bu yönüyle Rusya'nın en eski özel askeri şirketidir.[286] Son yıllarda adı sıklıkla duyulan Wagner ise, Suriye, Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Libya gibi ülkelerde faaliyet yürütmektedir.

Her ne kadar Rusya'nın ceza hukukunda paralı askerlik ve türevi faaliyetler yasaklı fiiller arasında sıralansa dahi, Rusya'da çok sayıda özel askeri şirket paralı askerlik faaliyeti yürütmektedir. Rusya Ceza Yasası md. 208[287]'de bahsedildiği üzere, herhangi bir biçimde silahlı yapılanma kurmak ve bu yapılara dahil olmak cezai yaptırımlara tabiidir. Bunun yanında aynı Yasa md.359'da "Paralı Askerlik[288]" başlığında:

- Bir paralı askerin işe alınması, eğitimi, finansmanı veya diğer herhangi bir maddi hükmü ve ayrıca silahlı bir çatışma veya düşmanlıkta kullanılması, 4 ila 8 yıl arası hapis cezası,
- Bir paralı askerin silahlı bir çatışmaya veya düşmanlıklara katılımı, 3 ila 7 yıl arası hapis cezası, gerektiren fiiller olarak tanımlanmıştır.

Aynı maddede paralı asker, "maddi bir mükafat elde etmek amacıyla hareket eden ve silahlı çatışmalarına veya düşmanlıklarına katıldığı devletin vatandaşı olmayan, topraklarında kalıcı olarak ikamet etmeyen ve resmi görevleri yerine getirmeyen kişi" olarak tanımlanmıştır. [289] Ancak paralı askerlik Rus iç hukukuna göre yasaklı bir eylem olsa da, Rusya'nın savaş stratejisi olan düzensiz savaş yönteminde bu aktörler fiili olarak görev almakta ancak Rus, hükümeti ile görünürde resmi bir ilişki kurulmamaktadır.

Özel askeri şirketlerin Rus hükümeti ile ilişkisi gri bir alanı ifade etmektedir. Ulusal hukuk düzenlemelerinin yanı sıra uluslararası hukuk düzenlemelerin paralı askerlik eylemini

---

[286] Bristow, J. (2019), Russian Private Military Companies: An Evolving Set of Tools in Russian Military Strategy, The Foreign Military Studies Office (FMSO), 3.
[287]Russia Criminal Code, Article 208. http://www.russian-criminal-code.com/PartII/SectionXII/Chapter34.html#:~:text=Article%20359.&text=Mercenarism-,1.,of%20four%20to%20eight%20years. adresinden 15 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.
[288] Russia Criminal Code, a.g.e., Article 359.
[289] Russia Criminal Code, a.g.e., Article 359.

yasaklaması, Rus hükümeti ile özel askeri şirketler arasında meşru bir ilişki kurulmamasının yegane nedenidir. Ancak Kırım'ın işgali, Suriye ve Libya'daki eylemleri ile son yıllarda adı sıkça duyulan Wagner şirketi ile Rus hükümetinin ilişkisi çok yoğun bir şekilde dile getirilmektedir. [290]

Wagner grup, diğer birçok özel askeri şirket gibi emekli bir asker olan Dimitri Utkin tarafından kurulmuştur. Başlarda aşırı radikal fikirleri ön plana koyan şirket, bu ideolojik yapısıyla çok sayıda radikali bünyesine katmış ve ilk olarak Ukrayna'da faaliyet yürütmüştür. Devam eden süreçte ise, Rusya'nın sınır ötesi hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla Suriye'de faaliyetlerine devam etmiştir. Suriye'deki etkinliği ve Rusya'nın bölge politikalarını gerçekleştirmedeki süreçlerine yaptığı büyük katkılar ile Wagner, Rusya'nın en etkin özel askeri şirketi haline gelmiştir. Öyle ki 9 Aralık 2016'da Wagner grup Kremlin'e davet edilerek, Rusya'nın sınır ötesi politikalarına hizmetlerinden ötürü taltif edilmiştir.[291]

Wagner'in uluslararası operasyon yürüttüğü ilk bölge 2014'de Ukrayna olmuştur. Wagner Rusya'nın Ukrayna'da yaptığı işgalin saha aktörü olarak etkin görevler üstlenmiştir. Wagner, Ukrayna'da Rusya'dan bağımsız faaliyet yürütmek isteyen Luhank Halk Cumhuriyeti(LPR) savunma bakanı suikasti ve Rusya karşıtı Kazaklara yoğun baskı uygulanması gibi eylemlerde doğrudan etkili olmuştur.[292] Benzer şekilde Wagner, Arap Baharı sürecinde Rusya'nın etkin bir politika yürüttüğü Suriye'de de yoğun bir biçimde görev almıştır. Her ne kadar IŞİD'in idaresinde bulunan birçok bölgenin Suriye güçleri ile ortak operasyonlarla ele geçirilmesini sağlasa da, bölgedeki süregelen çatışmalarda başarısız bir faaliyet yürütmüşlerdir. 2018'in başlarında Deyr-i Zor bölgesinde ABD-Kürt güçleri ile yaşanan çatışmada 200 Wagner askeri öldürülmüştür.[293] Wagner, özellikle son zamanlarda Libya'da Hafter ile ortak operasyonlar yürütmüş ve bölgede Rus politikalarının gerçekleşmesi için çaba göstermiştir. Her ne kadar bölgede Wagner ile birlikte faaliyet

[290] Wagner, "Shadowy Russian military group, 'fighting in Libya", https://www.bbc.com/news/world-africa-52571777 adresinden 17 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.
[291] Sukhankin S. (2018), "Continuing War by Other Means': The Case of Wagner, Russia's Premier Private Military Company in the Middle East", ***Eurasia Daily Monitor***, 15(60), 6.
[292] Sukhankin (2018), a.g.e., 10.
[293] Sukhankin (2018), a.g.e., 10.

yürüten bir diğer askeri şirket olan RSB grup, doğrudan bir çatışmanın tarafı olmadıklarını belirtse de, herhangi bir saldırıya karşılık vereceklerini ifade etmişlerdir.[294]

Bu noktada ortaya çıkan temel sorunsal Wagner'in çatışma bölgelerinde doğrudan çatışmanın tarafı sıfatı ile hareket etmesidir. Wagner'in bölgede çatışmanın tarafı olan hiçbir aktörle illiyet bağı bulunmamakta ve doğrudan paralı askerlik eylemi gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu yönüyle Rusya tarafından taltif edilen ve Suriye'deki çatışmada çatışmanın meşru tarafları arasında bulunduğu ilan edilmeyen Wagner'in bölgedeki eylemlerini uluslararası hukuk nezdinde meşruiyet sorunu doğmaktadır. Her ne kadar özel askeri şirketler paralı askerlik faaliyeti yürütseler dahi, bu eylemin devletle illiyet bağını kurmak önemli bir güçlüktür. Wagner grup ile Rusya arasındaki bağ çeşitli durumlarla ortaya konulmaktadır.

Rusya'nın özel askeri şirketlere olan ilgisi, tarihsel bir arka planın sonucudur. Özellikle Kazak grupların etkisinde olan Rus özel askeri şirketler, Sovyet Devrimi sonrası kimliklerini ortaya koyma fırsatı bulamayan Kazaklar, Boris Yeltsin ile birlikte yeniden tanınma sürecine girmişlerdir. Bu süreçte Yeltsin, Kazak gruplara yarı-devlet statülü askeri yapılanmalar kurma fırsatı da vererek, bu grupları Rusya'nın politikalarında kullanmak için bir yöntem olarak görmüştür. 2005'e gelindiğinde ise Putin, resmi olarak Kazakların özel askeri şirket faaliyetlerini tanıyarak, meşruiyet kazandırmıştır. Rusya'da ortaya çıkan Putin karşıtı birçok gösteride Kazaklar şehirlerde dolaşarak Putin'in iktidarının devamlılığı için faaliyet göstermişlerdir.[295] Rusya'nın özel askeri şirketlere ilgisinin bir diğer yönü ise, Rusya'da bulunan Putin ve sistem karşıtı isyancıları yurtdışında eylemlere göndererek, ülke dışında tutmaktır. Böylece ülke içinde ortaya çıkabilecek isyan faaliyetlerinin askeri kaynakları ortadan kalkmakta ve Rusya ülke dışındaki politikalarını yürütebilmektedir. Wagner, Rus ordusu ve özel kuvvetleri ile karşılaştırıldığında nitelik ve nicelik olarak oldukça zayıf bir yapılanma olsa da, Putin'in bu yapıyı kullanmasının ardında illegal faaliyetleri için taşeron bir yapıya ihtiyaç duyması gerçeği bulunmaktadır.[296]

---

[294] Tsvetkova, M. (2017), "Exclusive: Russian Private Security Firm Says It Had Armed Men in East Libya." Reuters, March 10. https://www.reuters.com/article/us-russia-libya-contractors-idUSKBN16H2DM adresinden 4 Ağustos 2020 tarihinde alnmıştır.

[295] Kimberly Marten (2019) Russia's use of semi-state security forces: the case of the Wagner Group, Post-Soviet Affairs, 35:3, p.186.

[296] Kimberly Marten (2019) Russia's use of semi-state security forces: the case of the Wagner Group, Post-Soviet Affairs, 35:3, p.186.

Özellikle batı kamuoyunda Rusya'nın yarı-devlet aktörü olarak nitelendirilen Wagner'in Libya'daki faaliyetleri, henüz Rusya için Uluslararası Ceza mahkemesi ya da BMGK nezdinde bir karar intikal etmese de, BM'nin dikkatini belli ölçüde çekmiştir. Bu durum kendi içerisinde iki farklı sonucu doğurmaktadır. Bunlardan ilki, uluslararası aktörlerin Rusya'nın özel askeri şirketlerle yaptığı eylemlerden rahatsızlık duyduğu ve konuyu özellikle BM boyutuna taşıyarak, Rusya'yı sorumlu tutmak istemesidir. İkincisi ise, Rusya'nın iç ve uluslararası kamuoyunda oluşan eleştirilere karşın özel askeri şirketleri belli oranda meşru bir boyuta taşıma çabasıdır.

BM özelinde bakıldığında, ilk olarak BM Genel Sekreteri Antony Guterres 8 Temmuz 2020'de yaptığı konuşmasında, Libya'daki durumun kritik bir aşamaya gelindiğini, dış müdahalelerin arttığını ve bölgede "paralı" askerlerin faaliyet gösterdiğini ifade etmiştir.[297] Bu ifade ile Libya'da faaliyet gösteren paralı askerlerin farkında olunduğu mesajı vermiştir. Aynı konuşmada İngiltere'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika Sekreteri James Cleverly, Libya'da Rus destekli Wagner'in faaliyetlerinden ve bölgedeki çatışmayı derinleştirdiğinden bahsetmiştir.[298] Bunun yanında 1970 Libya Yaptırımları Komitesi'ne destek veren Uzmanlar Paneli'nin oluşturduğu rapora göre, Rusya'nın Wagner aracılığı ile Libya'ya 1200 paralı askeri yerleştirdiği ifade edilmiştir. Rapor Rus destekli Wagner paralı askerlerinin Hafter'in bölgedeki politikalarına ulaşması için Libya'ya gönderildiğini de ifade etmiştir. [299]

Rusya'nın iç yapısı bağlamında bakıldığında, 2017'nin sonlarında ortaya çıkan Rus hükümetince gündeme getirilen özel askeri şirketlerin meşru bir yapıya kavuşturulması söylemleri, Rusya'nın uluslararası sorumluluktan kaçınma çabasının, özel askeri şirketlerin Rusya'nın ülke dışı politikalarında yararlı olduklarının ve devamlılığının gerekli olduğu düşüncesinin bir göstergesidir. Rusya'daki tartışmalar, özel askeri şirketlerin meşrulaştırılma ihtimalinin Rusya'nın bu şirketlerin yaptığı eylemlerden sorumlu olacağı

[297] Security Council Press Release(2020), As Foreign Interference in Libya Reaches Unprecedented Levels, Secretary-General Warns Security Council 'Time Is Not on Our Side', Urges End to Stalemate, 8 july 2020, Erişim: 05.08.2020.
[298] Security Council Press Release (2020), As Foreign Interference in Libya Reaches Unprecedented Levels, Secretary-General Warns Security Council 'Time Is Not on Our Side', Urges End to Stalemate, 8 july 2020.
[299] Libya, September 2020 Monthly Forecast, https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2020-09/libya-16.php adresinden 5 Ağustos 2020 tarihinden alınmıştır.

fikrini de ortaya çıkarmıştır. Örtülü olarak bu şirketler aracılığı ile eylemlerde bulunan Rusya'nın bu şirketlerden doğrudan sorumlu olacağı düşünülmüştür.[300]

Rusya'nın ulusal ve uluslararası düzeyde özel askeri şirketlerle ilgili belirli politikalar uygulama çabası içerisinde olduğu bir gerçekliktir. Rusya'nın dış politika perspektifinden bakıldığında özel askeri şirketlerin Rus politikaları için kullanışlı bir araç olduğu açıktır. Rusya, özel askeri şirketler aracılığı ile kendi vatandaşları ile diğer ülke vatandaşlarının insan haklarını yok sayarak, saldırılar gerçekleştirme fırsatı bulmakta, bu eylemlerinden kaynaklı herhangi bir sorumluluk kaygısı da taşımamaktadır. Uluslararası örgütler nezdinde ve batı ülkelerinde Rusya'nın özel askeri şirketlerle olan ilişkisi dile getirilse de, Kremlin'in inkar politikası hali hazırda Rusya için bir sorumluluk doğurmamıştır. Putin'in dış politika uygulamalarında özel askeri şirketlere olan ısrarının temelinde doğrudan taraf olmadan tüm sorunlara müdahil olma gücünü kendinde bulması ve çatışmalara taraf olan tüm aktörlere karşı özel askeri şirketleri bir denge unsuru olarak kullanması vardır. Rusya'nın özel askeri şirketlerle olan ilişkisini reddetmesinin gerçek dışı bir beyan olduğuna dair önemli yorumlardan birisi: Suriye'nin Deyrizor kentinde yaşanan ve Wagner'in ABD ordusu ile karşı karşıya gelerek oluşan çatışmanın bir kaza sonucu olduğu beyanıdır. Wagner ve diğer özel askeri şirketlerin Rusya'ya bağımlı ve Rusya'yı bölgede paralı askerlerle ilişkili göstermeme çabası yatmaktadır. Deyrizor benzeri vakaların görece az yaşanması, özel askeri şirketlerin bağımlı hareket ettiğini göstergesi olarak yorumlanmaktadır. [301] Batılı ülkeler *de facto* olarak Rusya'nın özel askeri şirketleri paralı asker olarak kullanarak, politika ürettiğinin farkında olsalar da, doğrudan bir illiyet bağının kurulamaması, Rusya'nın sorumluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Bu açıdan uluslararası hukuk mevzuatında özel askeri şirketlere yönelik bir düzenleme bulunmaması, özel askeri şirketlerin farklı hizmet alanları ile tüm dünyada faaliyet göstermesi, Rusya için gri bir alanın oluşmasını sağlamaktadır.

5.3. Uluslararası Örgütler Örneği

Özel askeri şirketlerin uluslararası örgütler nezdinde bir araç olarak kullanılması, özünde BM barış operasyonları yönüyle incelenmektedir. Her ne kadar özel askeri şirketlerin

[300] Borshchevskaya, A. (2019), ***Russian Private Military Companies: Continuity And Evolution Of The Model***, Foreign Policy Research Institute, 15.
[301] Borshchevskaya, (2019), a.g.e., 16.

modern paralı askerlik fonksiyonu icra ettiğine dair görüşler bulunsa da, BM barış operasyonlarında bu şirketlerden hizmet alma yoluna gitmiştir. Ancak bu hizmet alma sürecinin bir paralı askerlik benzeri faaliyet çerçevesinde düşünülmesi, BM'nin 1989 tarihli Paralı Askerlerin Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitilmelerinin Yasaklanmasına Dair BM Sözleşmesi çerçevesinde kendi düzenlemelerine uymadığı algısının oluşmasına neden olmaktadır. Ancak BM'nin barış operasyonlarında özel askeri şirketlerden faydalanması durumu BM'nin özel askeri şirketlere bakış açısıyla ve tanımlamaları ile doğrudan ilgilidir.

5.3.1. Birleşmiş Milletler

BM, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması, korunması ve sürdürülmesi vazifesi ile kurulmuştur. BM Antlaşması'nda ön görülmemiş olmasına rağmen barışı koruma operasyonları da bu amaçlar çerçevesinde icra edilmiştir. Bu amaç ve ilkeler, yalnızca uluslararası büyük çaplı silahlı çatışmalarda değil, bölgesel ya da yerel birçok çatışmada BM doğrudan barışı sağlama ve koruma görevi üstlenmiştir. Bunun yanında fakirlik, salgın hastalık, doğal afet gibi oluşacak olumsuzların giderilmesinde de önemli fonksiyonlar üstlenmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında BM'nin çok geniş bir kapsama alanı olduğu görülmektedir. Barış koruma operasyonları da bu faaliyetlerin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Çatışma bölgelerinde barış ortamının sağlanmasına katkıda bulunmak BM kuvvetlerin kullanılması olarak kısaca tanımlanan barışı koruma operasyonları[302], BM'nin askeri misyonlarının önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Soğuk Savaş sonrası BM bu misyonunu, insan haklarının ihlallerinin gözlemlenmesi, güvenli bölgenin temini, hukuk ve düzenin korunması eksenli yürütse de, yakın dönemde doğrudan kuvvet kullanımına dayalı barış koruma ve barışı zorlama operasyonları da yürütmektedir. BM'nin bu operasyonlardaki askeri unsurları yalnızca üye devletlerin askeri katkıları ile değil çeşitli özel askeri şirketlerin de kullanılmasıyla oluşturmaktadır. BM'nin belirli durumlarda üye devletlerin ulusal orduları yanında özel askeri şirketlerden yararlanması statü tartışmalarının çok yoğun olarak yaşandığı özel askeri şirketlerin yeniden gündeme oturmasında önemli rol oynamıştır. [303]

[302] UN (1985), The Blue Helmets: A Review of United Nations Peace-keeping (UN Department of Public Information, 3.

[303] Crowe, J. and John, A. (2017), "The Status Of Prıvate Mılıtary Securıty Companıes In Unıted Natıons Peacekeepıng Operatıons Under The Internatıonal Law Of Armed Conflıct", ***Melbourne Journal of International Law***, 18, 6.

BM, özel askeri şirketlerle ilgili birçok çalışma yürütmüştür. Bu çalışmaların kimisinde BM Genel Kurulu almış olduğu kararlarla paralı askerlik uygulamasını tamamen yasaklamakta ve paralı askerliğin doğrudan insan hakları ihlali olduğunu teyit etmektedir.[304] Bunun yanında özel askeri şirketlerin yasal statüsünün oluşması çerçevesinde de birçok düzenleme girişiminde bulunulmuştur. 2005'de İnsan Hakları Komisyonu'nun oluşturduğu raporda özel sektörün insan hakları ihlallerini ayrıntılı olarak ele alınmış ve bu konudaki endişeler dile getirilmiştir.[305] Benzer endişe ve talepler İnsan Hakları Konseyi tarafından 2008 yılında tekrar dile getirilmiştir. [306] Yine 2008'de İnsan Hakları Konseyi'nin raporunda üye devletleri özel askeri şirketlerin temel insan hakları standartlarına uygun hareket etmesi gerektiği ve özel askeri şirketlerin statülerine dair düzenleyici bir mevzuatın gerekliliği konusunda kanaat oluşturmuşlardır. [307] 2010 yılında İnsan Hakları Konseyi'nin hazırladığı çerçeve bir düzenleme oluşmuştur. Yapılan bu düzenleme ile devletlerin sorumluluğu, özel askeri şirketlerin faaliyetlerinin kapsamı ve insan haklarının korumasına dair bir taslak plan ortaya çıkarılmıştır. Ancak bu plan taslak olarak kalmıştır.

Taslak planın önemli noktaları:

- Devletlerin, özel askeri şirketlerin faaliyetlerinden doğrudan sorumlu olduğu,
- Devletlerin özel askeri şirketlerin eylemlerinde uluslararası insancıl hukuka uygunluğun garantörü olduğu,
- Devletlerin hizmet aldıkları özel askeri şirketlerin çatışmalara herhangi bir şekilde katılım göstermeyeceğinin hukuki ve teknik önlemini almakla yükümlü olduğu,
- Özel askeri şirketlerin illegal silah, personel ve mühimmat taşımasının yasaklandığı,
- Devletlerin ulusal kanunlarında özel askeri şirketlere yönelik düzenlemeler yapmak zorunda olduğu,

[304] Resolution adopted by the General Assembly, A/RES/56/232 of 26 Feb. 2002.
[305] Commıssıon On Human Rıghts, Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, E/CN.4/2005/2, 21 October 2004.
[306] Human Right Council, Promotıon And Protectıon Of All Human Rights, Civil, Political, Economic, Social And Cultural Rights, Includıng The Rıght To Development, A/HRC/7/21 18 February 2008.
[307] Human Right Council, Promotıon And Protectıon Of All Human Rıghts, Cıvıl, Polıtıcal, Economıc, Socıal And Cultural Rights, Including The Rıght To Development,A/HRC/7/7/Add.5 5 March 2008. par. 27.

- Devletler özel askeri şirketlerin uluslararası çalışma standartlarını sağladığının garantörü olduğu,
- Devletler özel askeri şirketlerin aykırı eylemlerini ulusal kanunları çerçevesinde cezai yargılamaya tabii tutacağının garantörü olduğudur.[308]

Ancak genel ve özel anlamda birçok düzenlemeyi barındıran bu taslak plan, Genel Kurul gündemine dahi taşınmamış ve taslak olarak kalmıştır.

Her ne kadar BM özel askeri şirketlere yönelik çeşitli girişimlerde bulunsa da, bu şirketlerden yararlanmaktan vazgeçmemiştir. 1987'de BM Paralı Askerlik Özel Raportörü Enrico Ballesteros, paralı askerlerin çatışmanın tarafı olmasının insan hakları ihlali anlamına geleceğini ifade ederek[309], özellikle Afrika'da küçük orduların ve silah kullanımın yaygınlaşmasının da paralı askerlik uygulamasının bir sonucu olduğu değerlendirilmiştir. Uluslararası düzenlemeler doğrudan paralı askerliği yasaklarken, uluslararası mahkemeler de "düzensiz güçler[310]" ifadesiyle özel askeri şirketlerin yasaklı olduğunu teyit etmektedirler.

BM'nin özel askeri şirketlerle olan ilişkisi devletlerden farklı bir biçimde ilerlemektedir. Her ne kadar devletlerin özel askeri şirketlerle olan ilişkisi egemenlik ve rasyonalite çerçevesinde kurulsa da, BM'nin özel askeri şirketlerle ilişkisi daha idealist amaçlarla kurulması beklenmektedir. BM'nin özel askeri şirketler ilişkisi siyasetçiler, gözlemciler ve özel askeri şirketler üzerinde çalışanlar açısından bir merak uyandırmaktadır. Bu konuda özellikle BM'ye yönelik şeffaflık ve hesap verilebilirlik sorunu olan özel askeri şirketlerle ilişkisi temelinde eleştiriler getirilmektedir. Eleştirilerin özünde de, özel askeri şirketlerin yasal bir boşlukta hareket etmeleri, birçok hukuka aykırı eylemde bulunmaları ve bu eylemleri karşısında cezasız kalabilmeleri görüşü yatmaktadır.[311]

---

[308] Human Rights Council, Report of the Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination, A/HRC/15/25, 5 July 2010.

[309] Shamee, S., Ballesteros, E. B., Special Rapporteur on Use of Mercenaries as a Means of İmpeding The Exercise of the Right of Peoples to Self-Determination, https://www.ohchr.org/EN/Issues/Mercenaries/SRMercenaries/Pages/SRMercenariesIndex.aspx adresinde 1 Eylül 2020 tarihinde alınmıştır.

[310] Bkz. International Court Of Justice (1986), Nicaragua v US,14 at 18.

[311] Pingeot, L. (2017), ***Dangerous Partnership: Private Military & Security Companies and the UN***, (Global Policy Forum and Rosa Luxemburg Foundation, 7.

BM'nin bu konudaki temel argümanı ise, özel askeri şirketlerin devletlerle olan ilişkileri ile BM ile olan ilişkilerinin farklı ilerlediği üzerinedir. Devletler sözleşmeler çerçevesinde bir hizmet alımı gerçekleştirirken, BM'nin özel askeri şirketlerle ilişkisi ve özel askeri şirketlerin sorumluluklarının çerçevesi uluslararası insancıl hukuk ekseninde oluşmaktadır. BM, burada iki farklı kriter ile özel askeri şirketlerin statüsünü belirleyerek uluslararası insancıl hukuku uygulama yoluna gitmektedir. Bunlardan ilki, 1949 Cenevre Sözleşmeleri bağlamında özel askeri şirketlere her hizmet alımına özgü bir statüsü belirlenmesi, ikincisi ise, çatışmanın uluslararası ya da uluslararası olmayan silahlı çatışma olması bağlamında bir statü belirlenmesidir. BM'nin özel askeri şirketlerle olan ilişkisi bütüncül değil her vaka için ayrı bir statü ve yaklaşım çerçevesinde oluştuğu söylenebilir.[312]

Özel askeri şirketlerin uluslararası barış operasyonlarında kullanılması ile ilgili olarak; İngiliz Dış Ofisin tarafından 2002 yılında hazırlanan "Yeşil Kitap", İngiltere Uluslararası Mülteciler birimince hazırlanan Barışı Koruma ve Barışı Zorlama Operasyonlarında Özel Şirketlerin Rolü raporu ile bir BM girişimi olan Küresel Güvenlik Ortaklık Projesi, çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Yeşil Kitap'ta özel askeri şirketler arasında "saygınlık" çerçevesinde bir ayrım yapılarak, barış koruma operasyonlarında faydalanılabileceği belirtilmiştir. Bu noktada BM'nin bu şirketler için belirli kriterler belirleyerek, bu kriterlere sahip şirketleri saygın kategorisine alabileceği ve operasyonlarda kullanmasının faydalı olacağı ifade edilmiştir. [313]

BM, 90'lardan itibaren özel askeri şirketler ile ortak askeri faaliyetler yürütmeye başlamıştır. EO ile Sierre Leone ve Güney Afrika'da ortak yapılan faaliyetler en bilinenler arasındadır. Soğuk Savaş sonrası özel askeri şirketlerin yükselişe geçişi ile birlikte BM de bu şirketlerden faydalanma yoluna gitmiştir. Benzer şekilde MPRI, 1996'dan itibaren Yugoslavya'da ABD ve BM'nin ortak faaliyetlerinde görev almış ve bu bölgede operasyonlarda bulunmuş ve 45 farklı noktada Sırplara karşı izleme ve takip faaliyeti yürütmüşlerdir. Yine 1998'deki AGİT'in Kosova Doğrulama Misyonu'nda, ABD ile ortak olarak DynCorp adlı özel askeri şirket askeri destek faaliyeti yürütmüştür. Afrika'da ve özellikle Darfur'da Afrika Kriz Müdahale Girişimi ve Afrika Acil Eylem Operasyonları

[312] Sossai, M. (2011), "Status of Private Military and Security Company Personnel in the Law of International Armed Conflict", Francesco Francioni and Natalino Ronzitti (eds), ***War by Contract: Human Rights, Humanitarian Law, and Private Contractors***, Oxford, 197.
[313] Foreign and Commonwealth Office (2002), ***Private Military Companies: Options for Regulation*** (HC577) London: The Stationery Office, 4.

Eğitim ve Yardım programı çerçevesinde ABD, 14 farklı özel askeri şirket ile barış koruma birimine lojistik destek sağlamıştır. Özel askeri şirketlerin olumsuz algısı olsa da, insani yardım ve insan haklarının korunması temelli faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşları da özel askeri şirketlerden hizmet alma yoluna gitmektedir. Sivil toplum kuruluşları çatışma bölgelerinden kendi misyonlarını yerine getirmek için özel askeri şirketlere bel bağlamaktadırlar. Bu açıdan özel askeri şirketlerin hizmet alan devletler, uluslararası örgütlerden sonra uluslararası sivil toplum kuruluşlarına da kaymaktadır. [314]

Bu yönüyle özel askeri şirketler BM'nin akredite ettiği yapılar haline de gelmiştir. İçlerinde Sandline International'ın da olduğu belli başlı özel askeri şirketler BM'nin Ortak Tedarik Veritaban'ında yer almışlardır. Bu şirketler temiz su tedariki ve mayın temizleme işlemleri için faaliyet yürütmüşlerdir ve BM misyonlarında faaliyet yürüten özel askeri şirketlerin pazar payının yıllık 400 milyon dolar olduğu belirtilmiştir. Taşıma, koruma, güvenlik, eğitim gibi faaliyetler için BM, özel askeri şirketlerden hizmet almaktadır. International Charter Incorporated(ICI), BM, ABD ve Batı Afrika Devletleri Birliği'ne Liberya, Nijerya ve Sieere Leone'deki çeşitli operasyonlarda feribot personeli, asker ve malzeme tedariki sağlayarak barışı koruma faaliyetlerine destek sağlamıştır. 1997 boyunca bir özel askeri şirket BM Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde bulunan Kinşasa ofisinin güvenliğini sağlama görevi üstlenmiştir. Doğu Timur örneğinde, Defence Systems Limited şirketi lojistik ve istihbarat desteği sağlarken, DynCorp helikopter transferi ve uydu iletişim bağlantısı hizmeti sunarak BM Doğu Timor Uluslararası Güç'e destek vermiştir. BM, özellikle Ruanda meselesinde, EO'nun soykırıma ilk müdahale eden silahlı güç olduğunu, hava ve kara operasyonu yürüttüğünü, yaklaşık 6 aylık bir operasyon ile güvenlik adası ve mülteci kampı inşa ederek, bölgenin güvenliğini sağladığını ve bu operasyonda günlük 600.000 dolar toplamda 150 milyon dolarlık bir bütçe talep ettiğini bildirmiştir. Talep edilen bütçe ve elde edilen sonuçlar bakımında BM, Ruanda'da EO ile UAMIR II(United Nations Assistance Mission for Rwanda) operasyonunda yaptığı askeri müdahalenin beşte biri maliyetle sorunun çözümü sağlamış ve EO'nun başarısını dile getirmiştir.[315] BM açısından bakıldığında özel askeri şirketlerin askeri kapasitesi, soruna müdahale hızı ve maliyetleri, üye devletler tarafından oluşturulacak ordulardan çok daha avantajlı konumdadır. Bu

[314] Bures, O. (2005), "Private Military Companies: A Second Best Peacekeeping Option?", ***International Peacekeeping***, 12(4), 538.
[315] Bures (2005), 539.

bağlamda BM'nin özel askeri şirketlerle olan ilişkisi doğrudan fayda-maliyet analizi çerçevesinde ilerlemektedir.

Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasındaki rolü, BM'nin ilke ve amaçlarına yönelik faaliyetlere katkıları ve hesap verilebilirlik ölçütlerinin tam olarak sağlanması bağlamında özel askeri şirketlere yönelik müspet bir cevabın hali hazırda oluşmadığı kesindir. Ancak özel askeri şirketlerin hizmet alanlarına bakıldığında, devletler, uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları gibi birçok uluslararası aktörü kapsadığı görülmektedir. Bu bağlamda özel askeri şirketler, *de facto* olarak günümüzde ve gelecekte silahlı çatışmaların ve güvenlik bir parçası olacaktır. Birçok BM operasyonunda görüldüğü üzere özel askeri şirketlerin barış ve güvenliğin temini noktasında önemli katkılar sağladığı da açıktır. Ancak özel askeri şirketlerin, şeffaflaştırılamaması ve hesap verilebilirliğinin tam anlamıyla oluşturulmaması da, hali hazırdaki önemli eksikliklerdir. Birçok barış koruma operasyonunun yanında çeşitli operasyonlardaki insan hakları ihlalleri de aynı zamanda özel askeri şirketlere olan güvensizliğin sürmesine neden olmaktadır. Konunun BM'ye bakan yönüyle BM, özel askeri şirketlerden, parasal maliyetin düşürülmesi, etkinlik, hız ve amaçlara ulaşma noktasındaki faydalarından yararlanmaktadır.

BM'nin yukarıda bahsedilen amaç ve gereklilikler bağlamında, BM özel askeri şirketlerden hizmet alımı faaliyetinin meşru dayanağını ise, iki farklı senaryo ile ele almak elzemdir. Bunlardan ilki, özel askeri şirketin barışı koruma operasyonlarına BM üyesi bir devlet aracılığı ile dahil olması ikincisi ise, özel askeri şirketlerin doğrudan uluslararası örgütler tarafından çatışmalara dahil olması hususudur. Birinci dayanak bağlamında bakıldığında, özel askeri şirketlerin devletlerin ulusal ordularına eşlik eden yapılar olarak faaliyet yürüttüğü, o devletin ulusal kanunlarına tabi olduğu ve BM'nin barış ve güvenliğin sağlanması misyonuna hizmet ettikleri ifade edilmektedir.[316] Ancak birden fazla devletin ortak hizmet aldığı bir özel askeri şirketin hangi yasal mevzuata tabi olacağı da ayrıca bir tartışma konusu olarak ortaya çıkmaktadır.

İkinci dayanak noktasında, uluslararası örgütlerin doğrudan hizmet aldığı özel askeri şirketlerin örgütlerin yasal mevzuatına tabi olacağı, bu bağlamda meşruiyet zemini oluşacağı

[316] Matica, K. (2009), ***Legal Issues Arising From the Possible Inclusion of Private Military Companies in UN Peacekeeping,*** A. von Bogdany and R. Wolfrum(eds.), Max Plnack Yearbook of United Nations Law, 12, 320.

ifade edilmektedir. Bu yaklaşım, önemli eleştirilerinden bir tanesi, özel askeri şirketin eylemlerinden uluslararası örgütün mü yoksa üye devletlerin mi sorumlu olacağıdır? Ayrıca özel askeri şirketin belirlenmesindeki usul ve esasların, belirlenme ölçütlerinin de şeffaflığı bir tartışma ve eleştiri konusu olmaktadır. Birinci dayanak noktasında bakıldığında özel askeri şirketin yaptığı kusurlu eylemlerin devlete bireysel ya da tüm devletlere müşterek sorumluluk yükleyeceği açıktır. İkinci yaklaşımda; uluslararası örgütler çerçevesinde bu daha karmaşık bir hal almaktadır. Genel bir değerlendirme yapıldığında, BM'nin barış koruma operasyonlarında faaliyet gösteren üye devlet orduları ve askerleri BM'nin bir organı sıfatıyla hareket etmekte ise, aynı şekilde özel askeri şirketlerde BM'nin bir organı olarak kabul edilmektedir.[317]

Genel bir değerlendirme yapıldığında, BM'nin özel askeri şirketlerle olan ilişkisi hukuki ve etik tartışmalar temelinde ilerlemektedir. Ancak BM'nin, ileri askeri, teknolojik, lojistik vb. yeterliliklere sahip olan özel askeri şirketlerle çalışmaya devam edeceği görülmektedir. BM'nin bu noktada temel aldığı en önemli noktalardan bir tanesi de, özel askeri şirketlerin doğrudan düzenlendiği bir hukuki mevzuatın olmamasıdır. BM'nin uluslararası barış ve güvenliği sağlamadaki en görünür yönü olan barış koruma operasyonlarının başarısı, BM için özel askeri şirketler üzerindeki meşruiyet tartışmalarından önce gelmektedir.

Diğer yandan da BM, özel askeri şirketlerin eylemlerini uluslararası insancıl hukuk bağlamında sınırlandırmakta ve şirketleri tamamen denetimsiz, yargı yolu kapalı olarak kullanmamaktadır. Bu noktada BM, özel askeri şirketleri barış koruma operasyonları dışında tutma yaklaşımı benimsememekle beraber aykırı eylemlerinden kaynaklı sorumluluk yüklemektedir. Özel askeri şirketlerin BM'nin silahlı çatışmalarda hizmet aldığı bir aktör olduğu *de facto* olarak bilindiği üzere konunun hukuki alt yapısının oluşturulması da elzemdir.

5.3.2 Avrupa Birliği

Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle devletler tarafından rağbet gören özel askeri şirketler, AB'nin de misyonlarında kullandığı aktörler haline gelmiştir. AB'nin bu uygulamasının temelinde çeşitli gerekçeler bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Soğuk Savaş

[317] Kovac (2009), a.g.e., 321.

sonrası AB'nin asker ve ordu kapasitesinin büyük oranda azalması ve dış misyonları için yeterli asker kapasitesinin olmamasıdır. İkinci olarak ise, Soğuk Savaş'ın mikro çerçevede baskıladığı çatışmaların, dünya genelinde yeniden ortaya çıkması ve tüm çatışmalara ulusal askeri kaynaklarla müdahale edilme yeterliliğinin bulunmamasıdır. BM'nin barış koruma operasyonlarının sayısı ve kaynak kullanma kapasitesinin artmasına benzer şekilde AB'nin OGSP(Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına) bağlı misyonlarının sayısı da önemli ölçüde artmıştır. Bununla birlikte AB üyesi ülkelerin askeri misyon görevleri için yeterli tecrübeye sahip olmamaları ve yine üye ülkelerin misyon görevlerinin askeri olmayan yönünü öncelemeleri, AB'nin özel askeri şirketler ile çalışmasının temel gerekçelerini oluşturmaktadır.[318] Bunların yanında, özel askeri şirketlerin maliyet verimliliği, ulusal ordulara nazaran daha etkili ve hızlı sonuç alma kapasiteleri, yüksek teknolojik askeri cihaz ve lojistik altyapıya sahip olmaları da önemli faktörlerdendir. Politik olarak ise, üye devletlerin misyon görevleri için oluşturacakları askeri kuvvetlerin yerine alternatif bir askeri yapı bulunması ve bu alternatif yapının üye devletlere yalnızca parasal maliyet oluşturması, özel askeri şirketlerin tercih edilmesinin gerekçelerinden birisidir. [319]

AB'nin özel askeri şirketlerle olan ilişkisi uluslararası sistemin diğer aktörlerinde olduğu gibi tartışmalı ve bütüncül bir yapıda değildir. Bu tartışmaların başlangıç noktası, özel askeri şirketlerin AB üyesi devletler için ifade ettiği anlamdır. Hükümetler nezdinde resmi bir tanım yapılmasa da, dönemin AB üyesi İngiltere, özel askeri şirketlerden askeri anlamda tüm yönleriyle faydalanılabileceğini ifade ederken, Almanya, özel askeri şirketlerden misyon görevlerinde faydalanılabileceğini belirtmiştir. Bunun yanında İspanya ve Portekiz ise, şiddet kullanma tekelinin devletten özel bir yapıya devrinin kabul edilebilir olmadığı görüşünü öne sürmüştür.[320]

Yapısal tartışmalara rağmen AB, OGSP çerçevesinde sivil ve askeri operasyonlarında özel askeri şirketlerden yoğun bir şekilde yararlanmıştır. 2007 ve 2008'de AB Polis Gücü olan EUPOL'ün Afganistan misyonunda Armor grup şirketi EUPOL personeline 256.000 Avro karşılığında eğitim hizmeti vermiştir.[321] Yine Afganistan'da EUPOL, 58 milyon

[318] Directorate-General For External Policies of The Union (2011), The Role Of Prıvate Securıty Companıes (PSC) In CSDP Mıssıons And Operatıons, EXPO/B/SEDE/FWC/2009-01/LOT6/10/REV1, p.6.
[319] Directorate-General For External Policies of The Union (2011), a.g.e., 7.
[320] Finabel Coordinating Committee (2008***), Possibilities and Limitations of the Operational Co-operation with Private 'Military' Companies (PMC)***, FIN/SEC/27.259-A, 6
[321] Dırectorate-General For External Polıcıes of The Union (2011), a.g.e, 11.

avroluk bütçesinin 16 milyonluk kısmı ile Hart International adlı şirketle ortaklık yaparak, askeri hizmet almıştır.[322] Bunun yanında yalnızca AB kurumsal olarak değil, AB üyesi devletler de bireysel olarak özel askeri şirketlerden hizmet almaktadırlar. Buna örnek olarak İsveç, Kabil büyükelçiliği koruma görevi için İsveç merkezli Vesper Grup adlı şirketten koruma hizmeti almıştır.[323] 2010'da AB'nin Hukukun Üstünlüğü Misyonu olan EULEX(European Union Rule of Law Mission in Kosova) Henderson Asset Protection şirketinden Kosova'da, 2.350.000 Avro karşılığında 1 yıllık güvenlik hizmeti satın almıştır.[324] Benzer şekilde EUPOL'ün Filistin Misyonu, 2017-2018 yılları için Page Protective Services adlı şirket ile hizmet ön sözleşmesi yapmıştır. [325] Yine Kongo ve Jamaika'da da AB sivil misyonları özel askeri şirketler ile ortaklık yürütmüşlerdir. [326]

AB sivil misyonlarının yanında askeri misyonlarında da sıklıkla özel askeri şirketler ile ortaklık ilişkisi kurulmuştur. 2003'ten günümüze OGSP çerçevesinde yapılan askeri operasyonların büyük kısmında özel askeri şirketlerin katkısı bulunmaktadır. CONCORDIA former Republic of Macedonia (2003), ARTEMIS Democratic Republic of Congo (2003), EUFOR ALTHEA Bosnia Herzegovina (2004-), EUFOR Democratic Republic of Congo (2006), EUNAVFOR ATALANTA Gulf of Aden (2008-), EUFOR Tchad / RCA (2008-9), EUTM Somalia (2010-) misyonlarında özel askeri şirketlerden yararlanılmıştır. [327]

AB'nin sivil ve askeri misyonları bağlamında özel askeri şirketlerden yararlanması bir fayda-maliyet analizi sonucu olsa da, belirli meşruiyet zeminine de dayanmaktadır. Bunlardan ilki; AB'nin özel askeri şirketleri geleneksel anlamda paralı askerlik uygulamasında farklı görmesi ve üye devletlerin de özel askeri şirketlerle münhasır olarak meşru bir zeminde çeşitli ortaklıklar kurmasıdır. Bunun yanında her ne kadar birçok olumsuzluğu bünyesinde barındırsa da, özel askeri şirketler BM ve ABD güçleri ile uzunca bir süredir Irak ve Afganistan'da yasal olarak faaliyet yürütmektedir. Bu durum AB'nin özel

---

[322] Fescharek, N. (2015), "Forward Procrastination? Afghanistan's Lessons about Europe's Role as a Security Provide", ***The International Spectator***, 50(3), 52.

[323] Bkz. 2011-2012 Swedish Embassy Kabul, Afghanistan, https://heimrisks.com/2011-2012-swedish-embassy-kabul-afghanistan/ adresinde 1 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

[324]Framework Contract for Security Guarding Services, https://www.eulex-kosovo.eu/docs/tenders/SecurityGuardingServices2/Award%20Notice_Security%20Guarding.pdf adresinden 1 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

[325]Provision of Security Guarding Services at EUPOL COPPS 2017/2018, http://eupolcopps.eu/sites/default/files/Shortlist%20Notice_138449.pdf, adresinden 1 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

[326] Bkz. Directorate-General For External Policies of The Union (2011), a.g.e., 13.

[327] Bkz. Directorate-General For External Policies of The Union (2011), a.g.e., 14.

askeri şirketlerle olan hizmet ilişkisinin dayanaklarından bir tanesidir. Bu karşılaştırmalı dayanak AB'nin özel askeri şirketlere yönelik soyut meşruiyet kaynağını ifade etmektedir. AB nezdinde somut olarak 3 başlıkta özel askeri şirketlere yönelik düzenlemeler yapılmış ve şirketlerin yasal meşruiyetleri bu şekilde sağlanmaya çalışılmıştır. Bunlar:

- Ulusal düzenlemelerin harmanlanması ile oluşan genel mevzuat,
- Ortak Dış ve Güvenlik Politikası,
- Silah İhracatına Dair Tüzük'dür.[328]

AB ulusal düzenlemeleri bağlamında bakıldığında; her ne kadar üye ülkelerin ulusal düzenlemeleri kendi içerisinde çeşitlilik gösterse de, tüm düzenlemeler uluslararası mevzuata uyumla hazırlanmıştır. Bunun yanında Avrupa Adalet Divanı, özel askeri şirketlerin iç hukuktaki bağlayıcılığını ortaya koymak açısından şirketleri "ekonomik" olarak sınıflandırmış ve iç hukukun görev alanına dahil etmiştir.[329] Bu girişimin devamında ise, Avrupa Güvenlik Servisleri Konfederasyonu ile ticaret birlikleri arasında yapılan mutabakat ile özel askeri şirketlerin kapsamı ve sınırlılıkları belli ölçüde ortaya konmuştur. Böylece özel askeri şirketler AB ile uyumlu bir mevzuata bürünmüş ve diğer güvenlik şirketlerin meşruiyet sorunu ortadan kalkmış olacaktır.[330]

OGDP bağlamında bakıldığında, AB'nin geçmişten günümüze özel askeri şirketlerden hizmet aldığı bilinmektedir. Ancak bu hizmet alımı, doğrudan silahlı mücadelede bulunulması değil, ambargo bölgelerine mal ve hizmet transferi, silah trafiği ve imhası, silah temini ve dağıtımının yapılması gibi ikincil hizmetlerle sınırlı olmuştur. Bunun yanında AB, ODGP kapsamında *ad hoc* düzenlemeler yaparak da özel askeri şirketlerden faydalanma yoluna gitmiştir. Özellikle iç savaş ve bölgesel çatışmalarda *ad hoc* düzenlemeler yaparak müdahil olma yoluna gitmiştir. Bu *ad hoc* düzenlemeler, özellikle AB'nin 1990'lardan bugüne yaptırım uyguladığı, Kongo, Fildişi Sahiller, Liberya, Myammar, Somali, Sudan, Zimbabve ve daha öncesinde Afganistan, Etiyopya, Libya, Nijerya gibi ülkelerde uygulanmıştır. Bu ülkeler askeri ve teknik bakımdan AB ambargosuna

[328] Krahmann (2005), a.g.e., 113.
[329] Bkz. Draft Report on the Initiative by the Kingdom of Spain for the adoption of a Council decision on the setting up of a Network of contact points of national authorities responsible for private security', Provisional 2002.0802 (CNS), PR\462973EN.doc.
[330] Krahmann (2005), a.g.e., 114.

karşı kendi aralarında kurdukları ağlar ile silah ve askeri teçhizat paylaşımında bulunmuşlardır. AB bu durum karşısında 1999 yılında Ortak Eylem Planı ile bu ülkelere silah ticareti ve askeri teçhizat sevkinin önlenmesi yoluna gitmiştir.[331]

Ortak Eylem Planı ile BM ve OECD ile ortak bir tutum belirlenerek hareket edilmesi kararlaştırılmış ayrıca AB üyesi devletlerde küçük boyutlu silahların yayılımının önlenmesine dair yeni yol ve yöntemler geliştirilmesine yönelik girişimlerde bulunması istenmiştir. 1999'daki Ortak Eylem Planı, 2002'de yeniden düzenlenmiş ve Kamboçya'daki barış ve istikrarın sağlanması için bölgedeki ulusal güçler ve diğer silahlı güçlere teknik destek ve yardım sağlanacağı ifade edilmiştir.[332] Her iki ortak eylem planında, doğrudan özel askeri şirketlerin ismi geçmese de, alınan kararlarda geçen "Teknik Destek" kavramının dolaylı olarak özel askeri şirketleri de kapsadığı genel kabul görmektedir.[333]

Silah İhracatına Dair Tüzük bağlamında AB'nin yasal dayanaklarına bakıldığında; AB üyeleri arasında silah ticareti ve bilgi paylaşımı konusunda 1998 yılında hazırlanan Tüzük ile ortak bir silah ticareti veri tabanı oluşturulması hedeflenmiştir. Tüzük kapsamında ilki, 1999'da yayınlanan ve günümüze kadar her yıl çıkarılan raporlar yayınlanmıştır. Raporlar üye devletlerin silah ticareti noktasında şeffaflığını arttırmanın yanında AB içerisinde silah ticaretine dair yasal mevzuatın oluşmasının da zeminini hazırlamıştır. Tüzüğün özel askeri şirketlere bakan yönü ise, AB içerisinde daha zayıf yasal mevzuata sahip ülkelerde kurulan ve paralı askerlik faaliyeti yürüten şirketlere karşı yasal bir mevzuatın oluşturulması olmuştur. AB bu Tüzük ile AB'ye teknolojik ve teknik destek sunan özel askeri şirketlerin AB üyesi ülkelerde faaliyetlerine devam edeceğini, muvazaalı olarak özel askeri şirket faaliyeti yürüten şirketlerin ise AB sınırları dışına taşınacağını öngörmektedir. AB sınırları içerisinde faaliyet yürüten şirketlerin uluslararası insancıl hukuk ve insan haklarına uygun faaliyet gösteren şirketler olduğunu da dolaylı olarak ortaya konulmaktadır. Tüzük ile tüm üye devletler, özel askeri şirketlerce yürütülen silah ve askeri teknoloji transferi faaliyetlerine yönelik denetimlerine daha sıkı hale getirmektedirler.

[331] The Council Of European Union, Joint Action, 1999/34/CFSP, 17 December 1998.
[332] The Council Of European Union, Joint Action 2002/589/CFSP, 12 July 2002.
[333] Elke Krahmann(2005), Regulating Private Military Companies: What Role for the EU?, Contemporary Security Policy, Volume 26, Number 1, p.115.

Zaman içerisinde ortak bir mevzuat oluşacak, böylece illegal faaliyet yürüten özel askeri şirketlerin kullandıkları yasal boşluklar ortadan kaldırılacaktır.[334]

Genel bir değerlendirme yapıldığında, AB'nin özel askeri şirketlerle ilişkisi de diğer tüm aktörler gibi fayda-maliyet analizi çerçevesinde oluşmaktadır. Bunun yanında AB'nin özel askeri şirketlerin şeffaflaştırılması ve hesap verilebilirliğinin arttırılmasına yönelik çabaları daha yoğunluktadır. Bu bağlamda AB, üye ülkeleri arasında ortak bir mevzuat ve uygulama oluşturarak, AB sınırları içerisinde faaliyet yürüten özel askeri şirketleri uluslararası insancıl hukuk düzlemine getirme çabası gütmektedir. AB mevzuatlarına aykırı hareket eden şirketler doğal olarak AB sınırları dışına çıkarılacaktır. Bu durum AB'nin özel askeri şirketlerden faydalanma oranını arttıracak ve faydalanırken ortaya çıkan insan hakları ihlali eleştirilerinin belirli oranda ortadan kalmasını sağlayacaktır.

OGSP ve ODGP ile özel askeri şirketlerin AB mevzuatına uyumlandırılması çabası da yürütülmektedir. AB'nin genel uygulamaları çoğunlukla ortak bir mevzuat oluşturmak üzere işlemektedir. Böylelikle üye devletlerin özel askeri şirketlere yönelik hukuki ve teknik alt yapı oluşacak, bu sayede AB ortak mevzuatının kolaylıkla oluşmasını sağlayacaktır. AB açısından özel askeri şirketlerden yararlanılması meselesinin uluslararası insancıl hukuk yönünün yanı sıra, ekonomik, teknik, askeri, teknolojik vb. birçok başlıkta kazanımlarının fazla olması da önemli bir gerekçedir.

5.4. Afrika Örneği

Özel askeri şirketler meselesinin hizmet sunan ve hizmet verilen ülkeler üzerinden analizi yapıldığında bu noktada en karmaşık bölge Afrika olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun temel nedeni, Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından günümüze kadar olan dönemde bölgede siyasi istikrarın bir türlü sağlanamamış olmasıdır. Afrika, geçmişte içerisinde en fazla iç savaşın yaşandığı ve hali hazırda da bu savaşların devam ettiği bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır.

[334] Elke Krahmann(2005), Regulating Private Military Companies: What Role for the EU?, Contemporary Security Policy, Volume 26, Number 1, p.116.

Afrika örneği özel askeri şirketlerin faaliyetleri bağlamında 2 farklı tartışmanın da merkezini oluşturmaktadır. Bunlar:

- Afrika'ya politik, ekonomik ve diğer amaçlarla müdahil olmak isteyen uluslararası aktörler tarafından gönderilen özel askeri şirketlerin konumu,
- Afrika'da meşru veya gayri meşru yollarla iktidara gelmiş ancak siyasi konumunu korumak ve sürdürmek amacıyla ülkeye özel askeri şirket sokan siyasi iktidarların durumudur. [335]

Her iki durumda kendi içerisinde uluslararası hukukun konusunu oluşturmaktadır. Bu açıdan ayrı ayrı irdelenmesi önem arz etmektedir.

5.4.1. Uluslararası Aktörlerin Afrika Politikalarında Özel Askeri Şirketler

Özel askeri şirketlerin politik ve hukuki olarak analizi, hizmet alımı yapan aktörlerin şirketleri çeşitli amaçlar dolayısıyla çeşitli coğrafyalar üzerinde kullanmaları üzerine doğmuştur. Bu bağlamda ele alındığında Afrika, çok sayıda özel askeri şirketin faaliyet gösterdiği ve çatışmalarda taraf haline geldiği bir merkez olmuştur. 1870'lerde paralı askerlik faaliyetlerinin yoğun olarak yürütüldüğü Afrika, halihazırda yeni tip paralı askerliği odak noktalarından birisi haline gelmiştir. 1980'lerden günümüze Afrika'da özel askeri yapılar çatışmaların tarafı haline gelmiş ve özellikle doğal kaynaklar meselesi bu şirketlerin ilgisini çekmiştir. [336]

Paralı askerliğin yeni tip hali olan şirketler Afrika'da Angola, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Liberya, Senegal, Sudan ve Sierre Leone'de aktif faaliyet göstermiştir. Afrika özelinde "savaş köpekleri" olarak nitelendirilen özel askeri şirketlerin bu denli yoğunlaşmasının iki nedeni görülmektedir. Bunlardan ilki, büyük güçlerin artan iç savaşlara yönelik müdahalelerinde mali ve beşeri olarak üstlendikleri maliyetlerin artması ikincisi ise,

[335] Musah, A. F. and Fayemi, J. K. (2000), "Africa in Search of Security: Mercenaries and Conflicts", Edited by Abdel-Fatau Musah and J. 'Kayode Fayemi, ***Africa in Search of Security: Mercenaries and Conflicts***, Pluto Press, London, 2.
[336] Musah and Fayemi (2000), a.g.e., 2.

düşük yoğunluklu çatışma sayısının çok fazla olması ile birlikte devletlerin ilgilerini yöneltecek çok fazla alan oluşmasıdır. [337]

Özel askeri şirketlerin diğer çok uluslu güçlere nazaran barışın temini noktasında daha etkin faaliyet gösterdiğini öne süren görüşlerde bulunmaktadır. Ekonomik, zaman ve etkinlik maliyetleri anlamında özel askeri şirketlerin diğer dış güçlerden daha faydalı olduğu ifade edilmektedir.[338] Aynı şekilde iç çatışmalardaki barış müzakerelerinin başlamasında özel askeri şirketlerin etkisinin önemi de vurgulanmaktadır. [339]

Afrika özelinde özel askeri şirket kavramı kendi içerisinde 3 kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar: geleneksel paralı askerler, özel askeri şirketler ve özel güvenlik şirketleridir. Ortaya çıkan bu ayrımlar, kimi durumlarda ortadan kalkmaktadır. [340] Afrika'da özel askeri şirketler tarihi 4 dalga ile ele alınmaktadır. Bu 4 dalga genel anlamda özel askeri şirketlerin gelişim sürecini de ortaya koysa da, Afrika da bu gelişim sürecinden payını almıştır. Ancak Afrika'nın dünyanın geri kalanından farklılaştığı nokta Birinci Dalga'nın yaşandığı bölge olmasıdır. Bu bağlamda:

- Birinci Dalga[341], 1960'larda Afrika'da doğrudan paralı askerlik sistemi ile başlayan dönem,
- İkinci Dalga[342]; paralı askeri yapıların kurumsallaşması ve devletlere etkisinin yoğunlaştığı dönem,
- Üçüncü Dalga[343]; özel askeri şirketlerin yalnızca güvenlik merkezli faaliyetlerinin çeşitlendiği ve devlet ile özel askeri şirketler arasındaki ilişkinin bulanıklaştığı dönem,
- Dördüncü Dalga[344] ise, özel askeri şirketlerin diğer askeri faaliyetlerden çok özel istihbarat şirketleri temelinde faaliyet yürüttükleri dönemdir.

---

[337] Musah and Fayemi (2000), a.g.e., 1-2.
[338] Howe, H. M. (1998), "Private security forces and African stability: the case of Executive Outcomes", The ***Journal of Modern African Studies***, 36, 308.
[339] Sheare, D. (1997), "Exploring the Limits of Consent: Conflict Resolution in Sierra Leone", ***Millennium: Journal of International Studies***, 3(26), 859.
[340] Vines, A. (2000), "Mercenaries, Human Rights and Legality", Edited by Abdel-Fatau Musah and J. 'Kayode Fayemi, ***Africa in Search of Security: Mercenaries and Conflicts,*** Pluto Press, 169.
[341] Moesgaard (2003), a.g.e., 8
[342] Moesgaard (2003), a.g.e., 10.
[343] Moesgaard (2003), a.g.e., 16.
[344] Moesgaard (2003), a.g.e., 18.

Birinci Dalga, Afrika'da 1960'larda başlayan, EO ve Sandline International gibi şirketlerin ilk kez faaliyetler yürüttüğü ve bu şirketlerin faaliyetlerinde doğrudan paralı asker kullandığı dönemi ifade etmektedir. Söz konusu şirketlerin bu dönemde açık bir biçimde paralı askerlik faaliyeti yürütmesi, o dönemde paralı askerlik uygulamasının yasaklı olmayan bir faaliyet olmasından kaynaklıdır. Günümüzde ve uzunca bir süredir var olan özel askeri şirketlere yönelik ön yargının temelinde, Afrika'da tarihsel olarak paralı askerlik fiili icra edilmesinden kaynaklıdır. Zaman içerisinde yasal mevzuatın oluşması ve uluslararası aktörlerin tutumu ile paralı askerlik *de facto* ve *de jure* olarak ortadan kaldırılmıştır. Böylece özel askeri şirketlerin gelişim süreci başlamıştır. Afrika'da paralı askerliğe yönelik eleştirilerin ve zamanla bu uygulamanın ortadan kalkmasının temel dayanakları:

- Yerel iktidarların kendi vatandaşlarını sindirmek için paralı askerlik uygulamasını kullanmaları,
- Paralı askerlerin Batının yeni sömürge yöntemi haline gelmesi ile üçüncü dünyanın istikrarsızlığına katkı sağlaması,
- Paralı askerlerin ırkçı, katil, zorba, vasıfsız ve insani hisleri olmayan kişilerden oluşarak bir savaş makinası olmasıdır[345].

Afrika ve Asya Pasifik'te faaliyet gösteren bazı şirketler, özellikle yeni sömürgeci anlayışın politikalarına hizmet etmeye sürdürmüşlerdir. Bunlar Sandline ve EO'dur. 1997'de Papua Yeni Gine ordusunda bölgedeki iç savaşı bitirmek amacıyla faaliyet gösteren şirketler, ülkedeki darbe sonrası eski yönetimin başa getirilmesine yardım etmesiyle gündeme gelmiş ve doğrudan siyasi amaçla faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bununla birlikte Sandline'nın, ülkedeki darbeci askerlerin gözaltına alınması için İngiliz hükümeti ile işbirliği yaptığı da öne sürülmüştür[346]

Benzer biçimde EO, 1992'de Angola'da 2 petrol şirketinin korunması görevine başlamış, 1994'de Angola hükümeti ile bir sözleşme imzalayarak, ülkedeki isyancı grup olan UNITA ile silahlı mücadeleye girişmiştir. Bu süreçte yalnızca eğitim, teknoloji, teknik destekler sunmayan EO, doğrudan silahlı mücadele de yürütmüştür. EO'nun bu mücadelesi sonucu UNITA ile Angola hükümeti arasında Lusaka Protokolü imzalanmasını

[345] Moesgaard, (2003), a.g.e., 9.
[346] The Telegraph, 14 May 1998, US says Sandline experts helped to overthrow rebels, 15.08.2020

sağlamıştır.[347] Benzer biçimde 1995'de Sierre Leone hükümeti ile ülkedeki isyancı grup olan RUF(Revolutionary United Front) ile mücadele için sözleşme imzalamıştır. EO, 10 aylık bir süreçte istikrarı sağlamış ve 1996'da ülkede 23 yıl akabinde ilk başkanlık seçimi yapılmıştır. Afrika'da Kenya, Uganda, Malavi, Mozambik ve Güney Afrika'da da faaliyet gösteren EO, 1999'da Güney Afrika'nın paralı askerliğin yasaklanması düzenlemesi sonucu iflas ettiği gerekçesi ile faaliyetlerine son vermiştir.[348] 1999 sonrası yeni düzenleme ile EO ve Sandline gibi paralı askerlik hizmeti sunan şirketler bir dönüşüme gitmiş ve yeni bir yapılanmanın önü açılmıştır.

İkinci Dalga: başta Irak ve Afganistan gibi zayıf hükümetlerin olduğu üçüncü dünya ülkelerine Batılı devletlerce, belirli düzenlemelerde resmi statü sağlanan şirketlerin bu ülkelere gönderilmesi dönemini ifade etmektedir. Bu dönem özel askeri şirketlerin yasal statülerinin tartışılmaya başlandığı ve BM barış koruma operasyonlarında şirketlerden yararlanıldığı dönem olmuştur.[349] BM operasyonları başlığında özel askeri şirketler Afrika'nın çeşitli ülkelerinde askeri faaliyetler yürütme meşruiyeti kazanmıştır. Ancak bu durum hiçbir şekilde çatışmalara doğrudan taraf olma serbestisi tanımamıştır. İkinci dalganın Afrika açısından önemi, daha önce paralı asker olarak kıtaya gelen askerleri, BM ve meşru şirketler aracılığı ile özel askeri şirket personeli olarak faaliyette bulunmaya başlamışlardır.

Üçüncü Dalga ve Dördüncü Dalga ise, özel askeri şirketlerin kurumsal yapılarını dönemin şartlarına uygun olarak geliştirip, askeri eğitimden, istihbarat hizmetlerine, yüksek askeri teknolojiden, savaş alanlarında yapı inşa projelerinin tamamlanması kadar çok geniş bir faaliyet alanlarının belirlendiği, talep edilirliği arttığı ve birçok farklı çatışmada birçok farklı görevin icra edildiği yapılar haline geldikleri dönemdir.[350]

Özellikle Batılı aktörlerin Afrika politikalarında önemli roller üstlenen özel askeri şirketlerin Afrika özelinde ortaya çıkardıkları en önemli düzenleme, 1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi'dir. Bu Sözleşme ile paralı askerliğin Afrika'da yol açtığı olumsuzlukların önüne geçilmek istenmiştir. Öyle ki EO ve

---

[347] Isenberg, D. (1997***), Soldiers of Fortune Ltd.: A Profile of Today's Private Sector Corporate Mercenary Firms***, Center for Defense Information Monograph.
[348]Adams, T. K. (1999), "The New Mercenaries and the Privatization of Conflict." The US Army War College Quarterly: Parameters 29, 2, https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol29/iss2/, adresinden 15 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.
[349] Moesgaard, (2003), a.g.e., 10-14.
[350] Moesgaard, (2003), a.g.e., 16-19.

Sandline gibi şirketlerin doğrudan paralı askerlik faaliyeti yürüttüğü Afrika'daki 1977 tarihli düzenleme aynı zamanda özel askeri şirketlerin günümüzdeki yapılarına bürünmelerini de zorunlu hale getiren uygulamaların başlangıcı olmuştur. Yine 2007'de Güney Afrika'da yürürlüğe konulan Silahlı Çatışma Ülkesinde Paralı Asker Faaliyetlerinin Yasaklanması ve Bazı Faaliyetlerin Düzenlenmesi Yasası[351] ile Güney Afrika'da paralı askerlik ve türevi faaliyetler yasaklanmıştır.

Paralı askerlik ile ilgili kapsayıcı birçok düzenleme yapılmış olsa da, hali hazırda özel askeri şirketlere yönelik ön yargı ve eleştirilerin temelinde de geçmişte bu şirketlerin Afrika'daki paralı askerlik uygulamaları etkili olmuştur. Böylece şirketler Batılı devletlerin amaçlarına hizmet ederek yeni bir tür müdahale yönteminin aracı olmuşlardır. Ayrıca şirketler Afrika'daki birçok istikrarsızlığın da kaynağı haline gelmişlerdir. 1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi ile 1989 tarihli Paralı Askerlerin Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitilmelerinin Yasaklanmasına Dair BM Sözleşmesi'nin ortaya çıkışı Afrika'daki paralı askerlik eylemleri olmuştur. Bu açıdan Afrika'daki dış kaynaklı paralı askerlik uygulamaları günümüz özel askeri şirketlerinin yasal bir zeminde şekillenme çabalarının kaynağını oluşturmaktadır.

5.4.2. Yerel İktidarların İç Politika Hedefleri Bağlamında Özel Askeri Şirketler

Afrika'da özel askeri şirketlerin yoğun faaliyet içerisinde olmasının temel nedeni, ülkelerin siyasi istikrarlarını uzunca bir süre sağlayamamış olmalarıdır. Özellikle darbe kaynaklı sürekli olarak değişen siyasi yapılar, ulusal askeri kuvvetleri kendi çıkarları çerçevesinde kullanmaktan imtina etmemişlerdir. 1956-2001 yılları arası dönemde 48 Sahra Altı Afrika ülkesinde 80 başarılı, 108 başarısız darbe yapılmış ve 139 darbe hazırlığı girişimi de ayrıca belirtilmiştir.[352] Ortaya çıkan bu veriler Afrika'daki siyasi istikrarsızlığın boyutunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Bu durum kendi içerisinde iki farklı sonuç doğurmaktadır. Bunlardan ilki, ulusal ordu içerisinde farklı darbe gruplarının oluşması, ikincisi ise, farklı darbe gruplarının askeri

[351] Prohibition of Mercenary Activities and Regulation of Certain Activities in Country of Armed Conflict Act, https://www.gov.za/documents/prohibition-mercenary-activities-and-regulation-certain-activities-country-armed-conflict

[352] McGowan, P. (2003), "African Military Coups d'état, 1956-2001: Frequency, Trends and Distribution, ***The Journal of Modern African Studies***, 41(3), 339-350.

kapasitelerini artırma çabası gütmeleridir. Ulusal ordulardaki siyasi bölünmeler ile iktidar gayesi olan tüm yerel aktörlerin askeri kapasitelerini arttırma hevesleri ülkeye paralı askeri kuvvetlerin girmesinin önünü açmıştır. Bir diğer yönüyle siyasi iktidarı ele alan rejimlerin mevcut iktidarlarını koruma, sürdürme, ülkedeki baskısını artırma ve diğer güç odaklarını sindirme çabası sonucu ülkeye yabancı kuvvetlerin dahil edilmesi de paralı askerliğin uygulandığı farklı bir durumdur.[353]

Her iki durumda başlarda doğrudan paralı askerlik eylemi çerçevesinde yürütülmüş ancak uygulamanın yasal dayanağı ortadan kalkınca süreç özel askeri şirketlere evrilmiştir. Bununla birlikte özel askeri şirketlerin Afrika'da barış ve istikrarı sağladığına yönelik görüşlerde ortaya konulmaktadır. Nijerya örneğine bakıldığında, Boko Haram ile mücadelede ulusal ordunun bir başarı ortaya koyamaması, iç savaşta on binlerce kişinin ölmesi ve 2.3 milyon kişinin yerinde edilmesinin yanında, 276 kız çocuğunun esir alınarak ortadan kaldırılması suçlarını işleyen Boko Haram'a karşı ulusal ordunun 6 yılda elde edemeyeceği başarıyı ağır silahlar, tanklar, gemiler ile birkaç haftada başarmışlar ve örgütü büyük ölçüde ortadan kaldırmışlardır. [354] Benzer şekilde EO'nun da Sierre Leone başta olmak üzere faaliyette bulunduğu ülkelerin ekonomik ve siyasi istikrarına katkı sağladığı, ülkedeki barış ve güvenlik ortamının sağlanmasına yardım ettiği ifade edilmektedir.[355]

Yabancı orduların ülke topraklarına davet edilerek operasyon yürütmesinin meşruiyet noktası devletlerin iç egemenliği olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte davetle müdahale doktrini bağlamında da ülkeler yabancı orduları ülkelerine davet edebilemektedirler ancak davetle müdahale doktrini her ne kadar kuvvet kullanmanın istisnasını oluştursa da, çeşitli tartışmaları bünyesinde barındırmaktadır. Davetle müdahalenin çoğunlukla iç savaştaki ülkelerde uygulandığı bilindiği üzere, ülkedeki bölünmüş yapıların hangisinin davet etme hakkı olduğu tartışmalıdır. Gayrimeşru bir biçimde iktidarda bulunan gruplar mı yoksa halkın büyük çoğunluğu tarafından desteklenen gruplar mı davet hakkına sahiptir konusu oldukça tartışmalıdır. Ancak bunun yanında özel askeri şirketlerin bir şirket olarak doğrudan davet edilmesi de ayrı bir tartışmanın konusunu oluşturmaktadır. Her ne kadar bir devlet adına özel askeri şirketler davetle müdahaleye

[353] Moesgaard (2003), p.9.
[354] McFate (2019), a.g.e., 3-4.
[355] Howe, (1998), a.g.e., 319-322.

katılsa da doğrudan kiralama yöntemi ile şirketlerin ülkeye alınmasının hukuki dayanağı yalnızca egemenlik hakkı kapsamında değerlendirilebilir. [356]

Genel olarak bakıldığında Afrika, 20. yüzyılda paralı askerliğin en yaygın uygulandığı bölge olmakla beraber, günümüz özel askeri şirketlerinin dönüşümünün de kaynağı olmuştur. Afrika'da faaliyet gösteren şirketler 1977 ve 1999 düzenlemeleri ile yapısal reform yapmak zorunda kalmıştır. Ancak günümüzde özel askeri şirketlere yönelik paralı asker eleştirilerinin kaynağı da yine şirketlerin Afrika'daki uygulamalarıdır. Bu yönüyle Afrika'da özel askeri şirketler büyük güçlerin yeni sömürge araçları olarak ve bölgesel istikrarın sağlanması amacıyla faaliyet yürütmüşlerdir. Devletlerin egemenlik hakları çerçevesinde ülkeler tarafından kiralanan şirketler, bir yandan siyasi mücadelelerin parçası olmuş diğer yandan da bu mücadeledeki rolleri nedeniyle eleştirilmiştir.

[356] Perisic, P. (2019) , "Intervention by Invitation – When Can Consent from a Host State Justify Foreign Military Intervention?", ***Russian Law Journal***, 7(4), 22-24.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Özel askeri şirketlerin ortaya çıkışı, paralı askerlik uygulamasının 1949 Cenevre Sözleşmesine Ek 1'nolu Protokol, 3 Temmuz 1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi, 1989 tarihli Paralı Askerlerin Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitilmelerinin Yasaklanmasına Dair BM Sözleşmesi ve 2007 tarihli Silahlı Çatışma Ülkesinde Paralı Asker Faaliyetlerinin Yasaklanması ve Bazı Faaliyetlerin Düzenlenmesi Güney Afrika düzenlemeleri ile açık bir biçimde yasaklanması ile olmuştur. Bir anlamda özellikle Afrika örneğinde önceleri paralı askerlik faaliyeti yürüten yapılar modern biçimde askeri destek hizmeti sunan şirketlere dönüşmüşlerdir. Böylece paralı askerlik hizmeti sunan şirketler askeri destek hizmeti sunan ancak kapsamında paralı askerlik olmayan yapılara dönüşmüşlerdir. Modern hukuk anlamında uluslararası düzenlemeler ile yasaklanmasına kadar olan süreçte paralı askerlik tarihin her döneminde farklı motivasyonlarla uygulanmış ve geçmişten günümüze gücü elinde tutma çabası güden tüm aktörlerin talep ettiği bir olgu olmuştur. Tez çalışmasının ortaya çıkışı daha önce söylendiği üzere, 16. yüzyıl hukukçularından Gentili'nin, "savaş yalnızca egemen prenslerin yapacağı bir fiildir bunun dışındakiler haydutluktur", sözü temelinde oluşturulmuştur. Gentili, hukukçu yönüyle paralı askerliği hukuken meşru bir uygulama olarak görmemiştir. Machiavelli ise, paralı askerliği Prens'in güvenerek savaşacağı ve sırtını dayayabileceği bir askeri yapı olarak değerlendirmemiştir. Ancak meşruiyet, fayda ve maliyet yönüyle eleştirilen, tasvip edilmeyen paralı askerlik 20. yüzyılın sonlarına kadar uygulanmış ve sonrasında da özel askeri şirketlere dönüşmüştür.

Bu çalışmanın temel tezi, özel askeri şirketlerin devletlerin yönlendirmesi ile örtülü olarak paralı askerlik faaliyeti yürüttüğü ancak ulusal ve uluslararası düzenlemelerin gri alanları kullanılarak şirketlerin meşru bir aktör sıfatıyla çatışmalara dahil edildiği yaklaşımıdır. Bu yaklaşım Afrika'da 1970 öncesi alenen paralı askerlik faaliyeti yürüten EO ve Sandline adlı şirketlerin, 3 Temmuz 1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi, 1989 tarihli Paralı Askerlerin Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitilmelerinin Yasaklanmasına Dair BM Sözleşmesi ve 2007 tarihli Silahlı Çatışma Ülkesinde Paralı Asker Faaliyetlerinin Yasaklanması ve Bazı Faaliyetlerin Düzenlenmesi sonrasında yapısal dönüşüm içine girmeleri ancak bu dönüşümün tamamen paralı askerlikten vazgeçmek üzerine olmadığı ve örtülü olarak paralı askerlik faaliyetlerinin sürdürüldüğü durumlarına bakılarak belirli ölçüde doğrulanmıştır. Mezkûr şirketler yukarı

da bahsi geçen düzenlemeler akabinde görev tanımlarını değiştirmişler ancak faaliyetlerini genel anlamda sürdürmeye devam etmişlerdir.

Çalışmanın alt hipotezlerinin aksine, devletlerin de içinde bulunduğu uluslararası sistemin tüm aktörlerinin özel askeri şirketlerden örtülü olarak paralı askerlik hizmeti yürütmesi temelinde hizmet almadığı da açık bir şekilde tespit edilmiştir. Bu yönüyle özel askeri şirketlerin kendi içerisinde bir ayrıma tabi tutulması bir gereklilik olmuştur ve literatürde askeri savaş şirketleri ayrımının yapılması tutarlı bulunmamaktadır. Yapılan bu ayrım şirketlerin paralı askerlik faaliyeti yürütüp yürütmediğinin tespit ve değerlendirmesinin yapılması için yeterli değildir. Çünkü hiçbir özel askeri şirket mevzuatında silahlı çatışmalara taraf olduğunu veya sözleşme yaptığı devlete silahlı çatışmalara katılma hizmeti sunduğunu ifade etmemektedir. Bu açıdan bakıldığında; uluslararası ilişkilerin en temel iki aktörü olan devletler ve uluslararası örgütlerin özel askeri şirketlerden hizmet almasının makul bir dayanağı da oluşmuş olacaktır. ABD'nin Irak ve Afganistan'da hizmet aldığı Blackwater ve Rusya'nın Kırım, Suriye ve Libya'da hizmet aldığı Wagner grup adlı şirketler ile BM'nin barışı koruma operasyonlarında hizmet aldığı MPRI, AB'nin EUPOL faaliyetlerinde hizmet aldığı Hart International adlı şirketler arasında mevzuat olarak benzerlik olsa da, yapısal olarak büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bu noktada yapılacak en temel ayrım, devletler ile uluslararası aktörlerin özel askeri şirketlerden yararlanma motivasyonlarını ortaya koymaktadır. Ancak tüm aktörlerin özel askeri şirketlere yönelik ortak motivasyonu, ulusal ordulara nazaran daha hızlı, etkin, siyasi ve ekonomik maliyet olarak daha verimli olduğudur.

Özel askeri şirketleri uluslararası insancıl hukuk nezdinde belirli oranda meşru hale getiren hususlardan bir tanesi de, Uluslararası Adalet Divanı'nın 1986 tarihli Nikaragua Davası kararında özel askeri şirketlerin kendi mevzuatlarında tanımladıkları görevlerin yani askeri destek hizmetlerinin silahlı çatışmalarda bir saldırı fiili sayılamayacağı bu yüzden tarafların bu şirketlere yönelik silahlı eylem yürütemeyeceğidir. Bu karar özel askeri şirketlerin silahlı çatışma bölgelerindeki konumunu meşru hale getirmiştir.

Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua kararında özel askeri şirketlere verilen silahlı çatışma bölgelerinde askeri destek hizmetleri sunma serbestiyeti, özel askeri şirketler açısında 2 tür meşruiyet kazandırmıştır. Birincisi, silahlı çatışmalardaki statüsü muharip olarak tanımlamamış böylelikle düşman ateşinden korunarak faaliyetleri yasal statü

kazanmış ikincisi ise, meşru müdafaada orantılılık ilkesi çerçevesinde silahlı saldırılara silahla karşılık verme hakkının kazanılmasıdır. Böylece herhangi bir silahlı saldırıya maruz kalan özel askeri şirketler, sözleşme tarafı devletlere sundukları askeri destek hizmetlerini kendi korumaları için kullanacaklar ve belirli ölçüde çatışmanın tarafı haline geleceklerdir. Blackwater'ın Irak'ta Felluce ve Nisur Meydanı olaylarında ortaya çıkan dayanakta meşru müdafaa üzerine olmuştur. Bu yönüyle şirketler meşru müdafaa hakkını geniş yorumlamakta ve silahla karşılık verme eğilimi göstermektedirler.

Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua davasında verdiği kararla, bu tez çalışmasının en temel sorusu olan özel askeri şirketlerin silahlı çatışmalardaki konumu da genel olarak belirlenmiş olmaktadır. Bununla birlikte Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin 19 Eylül 2008 tarihli Özel Askeri ve Güvenlik Şirketlerine İlişkin Montrö Belgesi raporunda da belirtildiği üzere, özel askeri şirketler, özel askeri şirketlerin iç hukukla bağlı olduğu sözleşme tarafı devletleri ve şirketlerin faaliyet yürüttüğü ev sahibi devletlere, 1949 Cenevre Sözleşmesine Ek Protokoller'de düzenlenen uluslararası insancıl hukuka uyulması ve uyulmasının sağlanması önerilmiştir. Böylece özel askeri şirketlerle hizmet ilişkisi içine giren tüm tarafların uluslararası insancıl hukuka uyması gerekliliği vurgulanmıştır.

Yine mezkûr rapor, ev sahibi ve sözleşme tarafı devletlere özel askeri şirketleri insancıl hukuka uymak noktasında denetim ve yaptırım kurumu olarak da görmektedir. Ancak özel askeri şirket personelinin ve idarecilerinin insancıl hukuka aykırı eylemlerinden kaynaklı kusursuz sorumluluğu olduğu da vurgulanmıştır. Bu kusursuz sorumluluk özel askeri şirket içerisinde bulunan hükümet temsilcilerini, asker veya sivil ayrımı yapılmaksızın kapsadığı da ifade edilmiştir. Ancak devletlere de sözleşme ve lisanslama sorumluluğu ile bu sorumluluğu yüklenmiştir. Bu yönüyle Rusya, Kırım, Suriye ve Libya'da faaliyet yürüten Wagner grup şirketinin hiçbir eylemini üstlenmeyerek tüm sorumluluğu özel girişim olan şirkete atarak uluslararası yaptırımlardan kaçınma çabası gütmektedir. Ancak ABD, Irak ve Afganistan tecrübelerinden kaynaklı; Ortak Askeri Adalet Kanunu ve Sınır Ötesi Askeri Yargılama Yasası ile birlikte İşkence Karşıtı Yasa ve Soykırım Yasası düzenlemelerini hayata geçirmiş ve bu düzenlemeler çerçevesinde Irak'taki olaylardan kaynaklı çeşitli yargılamalar yaparak bazı özel askeri şirket personellerini cezalandırmıştır.

Benzer şekilde BM ve AB hizmet alacakları özel askeri şirketleri çeşitli yasal düzenlemelerle uluslararası insancıl hukuk standartlarına çekerek, bu şirketlerin insancıl

hukuka aykırı eylemlerini önceden engelleme çabası gütmektedirler. Bu yönüyle hem özel askeri şirketlerin politik, etik ve hukuki meşruiyet çabaları hem de devletler ile birlikte diğer aktörlerin sözleşme, lisans, kontrol ve denetim süreçleri özel askeri şirketlerin paralı askerlik faaliyeti yürütmesinin önüne geçmektedir. Bu açıdan özel askeri şirketlerin tümüyle paralı asker hizmeti sunduğu eleştirisi de göreceli olarak zayıf bir argüman olmaktadır.

Özel askeri şirketlerin devletlerle olan ilişkisinin insancıl hukuka aykırı yönü, tarafların kurdukları hizmet ilişkisinin muvazaalı kurmuş olmalarıdır. Yani bir devlet ve özel askeri şirket arasında kurulacak ve şekil yönüyle uluslararası insancıl hukuka uygun görünen bir sözleşme, saha uygulamasında paralı askerlik faaliyetine dönüşebilme ihtimali de barındırmaktadır. Nitelikli muvazaa ile kurulan bu hizmet ilişkisi bağlamında şirkete ve devlete paralı askerlik temelli insancıl hukuk sorumluluğu yüklenmesi oldukça güçtür. Çünkü şirketler sahadaki eylemlerini meşru müdafaa doktrinine dayandırabilmektedirler. Devletler şirketlerin bu eylemlerinde sorumlu görünse de, şirketin kurulan sözleşmeye bağlı kalmadığı ve bireysel sorumluluk doğduğu tezi üzerine yaptırımlardan kaçınabilmektedirler. ABD kaynaklı Blackwater'ın Irak'taki eylemlerimde şirket personellerinin sorumlu tutulması ve yargılanması ile herhangi bir sorumluluk yüklenmemesi ile Rusya'ya yönelik Wagner'in paralı askerlik faaliyeti yürüttüğü eleştirilerine şirket ile herhangi bir organik bağı olmaması beyanları her iki devletin insan hakları ihlali suçlamaları ve yargılamasından kurtulmalarını sağlamıştır.

Tezin önemli alt hipotezlerinden bir diğeri olan, özel askeri şirketlerin devletlerin egemenliğini zayıflattığı ve güç kullanma tekeli devletten diğer aktörlere kaydığı söylemi de görünüşte tutarlı olsa da, şirketlerin devletler tarafından hizmet alımı noktasında kullanılması, şirketlerin faaliyet kapsamını devletlerin belirlemesi egemenliğin esnediği anlamına gelmemektedir. Devlet fayda-maliyet analizi çerçevesinde, amaçlarına ulaşmak için özel askeri şirketleri bir araç olarak kullanma iradesi göstermektedir. Yani özel askeri şirketlerin varlığı devletlerin iradesine bağlı olarak devam etmektedir. Ancak bu durumun istisnası, Afrika'da siyasal istikrarın sağlanamadığı ve güç mücadelelerinin sürdüğü ülkelerde tüm yerel aktörler özel askeri şirketlerden hizmet almaktadırlar. Bu durum iradi olarak değil, bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Özel askeri şirketler bu hizmetleri karşılığında yalnızca parasal bir kazanç değil farklı taleplerde de bulunarak, ilgili devletin egemenliğinin sarsılmasını sağlayabilir. Bu tür bir durum yalnızca başarısız ve istikrarsız devletler örneğinde geçerli olacaktır.

Çalışmanın literatüre yaptığı katkının ortaya konulması ayrıca önem arz etmektedir. Özel askeri şirketler bir aktör olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde artan bir önem kazanmıştır. Soğuk Savaş'ın iki kutuplu düzeni yalnızca kitlesel güçlerin varlığını mümkün kılmış, mikro yapılar için bir yaşam alanı bırakmamıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrası mikro çatışmaların artması büyük güçlerin bu çatışmalara aktaracakları kaynakların çeşitlenmesine ve dönüşmesine neden olmuştur. Bu gerekçeyle özel askeri şirketler, uluslararası aktörlere çatışma alanlarında teknik, istihbarat, yüksek askeri teknoloji, koruma ve güvenlik gibi konularda hizmetler sunarak, çatışma alanlarının bir aktörü haline gelmişlerdir. Özellikle ABD'nin Irak ve Afganistan müdahalelerinde yaptıkları eylemler ile gündeme gelen şirketler, literatürde önemli bir tartışma konusu haline gelmiş ve bu tartışmalar uzunca bir süredir devam etmektedir. Bu yönüyle uluslararası ilişkiler sistemi için yeni sayılabilecek bir olgu olan askeri şirketlerin akademik bir incelemeye tabi tutulması önem arz etmektedir. Yabancı literatürün 2000 sonrası yoğun bir şekilde incelediği özel askeri şirketler doktora ve yüksek lisans düzeyinde toplam 9 tez çalışması ve literatürde de az sayıda makale çalışması ile ele alınmıştır. Bununla birlikte özel askeri şirketlerin yapısal olarak incelemesinden farklı olarak uluslararası hukuk yönüyle ele alındığı çalışma sayısı Türkçe bir literatürün oluşmasını sağlayamayacak kadar azdır. Bu yönüyle bu tez çalışması bu eksikliğe bir katkı sunması açısından önemlidir.

Bu çalışma literatüre konu yönüyle katkısının yanı sıra, özel askeri şirketlerin uluslararası hukuk boyutuyla:

- Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği bazında uluslararası örgütlere bakan yönünün işlenmesi,
- Rusya Wagner örneğinin ele alınması ve ABD örneğinden farklı yönünün ortaya konulması,
- Afrika örneğinin büyük güçlerin bölgesel politikaları yanı sıra yerel aktörlerin ulusal politikaları bağlamında incelenmesi,
- Özel askeri şirketlerin meşru müdafaa hakkına dair tartışmaların sunulması,
- Özel askeri şirketlerin meşruiyet kazanma çabaları ve buna dair politik ve etik girişimlerin ortaya konulması,
- Özel askeri şirketlerden hizmet alan aktörlerin bu hizmet ilişkisini ulusal ve uluslararası hukuka uygun göstermek amacıyla yürüttükleri eylemlerin analizi,

başlıklarının Türkçe literatürde incelenmemiş olması çalışmanın Türkçe literatüre yaptığı katkıyı göstermek açısında önemli görülmektedir.

Bu tez çalışması ayrıca:

-Özel askeri şirketleri uluslararası ilişkilerin bir aktörü haline gelerek, uluslararası ya da uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda bulunması ve devletlerin ve diğer aktörlerin rasyonel amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla faaliyette bulunması boyutuyla sosyal bilimlerin uluslararası ilişkiler yönüne,

-Özel askeri şirketlerin ulus devlete mal olmuş bir olgu olan şiddet kullanma tekeli ayrıcalığının, doğrudan devletlerin iradesi ile ya da sistemin yönlendirmesi ile özel askeri şirketlerle paylaşılması, böylece devletin tanımlanmasına ilişkin bir tartışmaya değinilmesi ile sosyal bilimlerin siyaset bilimi yönüne,

- Özel askeri şirketlerin silahlı çatışmalardaki pozisyonunun 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokoller ve uluslararası insancıl hukuk boyutuyla işlenmesi ile sosyal bilimlerin uluslararası kamu hukuku yönüne,

değinmesi açısından interdisipliner bir çalışma olmuştur. Böylece farklı disiplinlerin özel askeri şirketlerle irtibatlarının işlenmesi açısından da değerli görülmektedir.

Son olarak, tez çalışmasında Türkiye örneğine değinilmemiş olması hali hazırda Türkiye'nin dış askeri operasyonlarında özel askeri şirketlerden hizmet alımı yoluna gitmemiş olmasıdır. Ancak, değişen silahlı mücadele paradigmaları ve devletlerin silahlı çatışmalarda en az maliyet ile en yüksek kazanç elde etmelerine dayalı sitem Türkiye'nin de orta, uzun vadede özel askeri şirketlerden hizmet almasını zorunlu kılacaktır. Bu projeksiyon çerçevesinde bu tez çalışması karar alıcıların faydalanması açısından cüzi de olsa katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Her ne kadar yasama ve yürütme yönüyle karar alma süreçleri çoğunlukla politik bir düzlemde ilerliyor görünse de; uygulamaların teknik süreçleri akademik ve bilimsel çalışmaların kaynaklığında ilerlemektedir. Bu açıdan akademik çalışmalar karar alıcılar açısından bir kaynak olarak görülmektedir.

Bu tezin tamamlanması sürecinde Türkiye'de özel askeri şirketler konusunda henüz ABD ve Rusya gibi aktif bir aktör bulunmaması, bir saha araştırması yapılmasını mümkün kılmamıştır. Bu durum şirketlerin yalnızca yasal mevzuatları ve söylemleri üzerinden şirketlerin analizini zorunlu kılmıştır. Yine özel askeri şirketlerin nicelik ve nitelik yönüyle çok çeşitli ve dünyanın birçok noktasına yayılmış olması, çalışmanın özel askeri şirketleri tüm yönleriyle incelemesi de mümkün olmamıştır. Ancak bu eksiklik çalışmanın özünü oluşturan, paralı askerlik özel askeri şirket ilişkisini bağlamında şirketlerin bu çalışmadaki konumunun ortaya konulmasını sağlamıştır.

Yine özel askeri şirketler her ne kadar meşru anlamda devletlerle askeri destek hizmetleri ilişkisi kursa da muvazaalı olarak paralı asker ilişkisi bağlamındaki hizmet ilişkisinin ortaya çıkarılması, bu uygulamanın uluslararası mahkemelerce teyit edilmediği sürece tespit edilmesi mümkün görülmemektedir. Bu şirketlerin yasal olmayan eylemlerinin ve devletlerin sorumluluğun tespitini güçleştirmiştir. Bu yönüyle hangi özel askeri şirketlerin aslında örtülü olarak paralı askerlik eylemi yürüttüğünün ortaya konulamaması çalışma açısından önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Literatürde Türkçe kaynağın sayıca az olması bir yandan bu çalışmanın değerinin arttırırken diğer yandan kütüphane ve basılı kaynak erişimini zorlaştırmıştır.

Tez çalışmasında cevap bulmaya çalışılan sorular bağlamında da bakıldığında; özel askeri şirketlerin mevzuat ve uygulama yönleriyle paralı askerlik uygulaması olmadığı, şirketlerin ulusal-uluslararası yasal düzenlemeler çerçevesinde uluslararası insancıl hukuka uygun bir yasal çerçeveye büründükleri söylenebilir. Ancak örtülü olarak paralı askerlik faaliyeti yürüten Wagner benzeri şirketler bulunsa da hali hazırda bu tespiti doğrulayacak yasal bir süreç işletilmemiştir.

1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi, 1989 Paralı Askerlerin Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitilmelerinin Yasaklanmasına Dair BM Sözleşmesi ile 2007 tarihli Güney Afrika'da Silahlı Çatışma Ülkesinde Paralı Asker Faaliyetlerinin Yasaklanması ve Bazı Faaliyetlerin Düzenlenmesi özel askeri şirketlere dolaylı atıflarla paralı askerliği açık bir biçimde yasaklamıştır.

Bunun yanında 2008 tarihli ICRC tarafından hazırlanan Montrö Belgesi, doğrudan özel askeri şirketler kavramından bahsederek, bu şirketlerin, şirketlerin kurulduğu ülkelerin

ve şirketlerin faaliyet yürüttüğü ülkelerin uluslararası insancıl hukuka uymasının gerekliliğini vurgulamıştır. Her ne kadar tavsiye niteliğinde de olsa, Montrö Belgesi özel askeri şirketlerin detaylı bir biçimde ele alınması yönüyle önemlidir. Çünkü UAD'nin 1986 tarihli Nikaragua Davası kararında özel askeri şirketlerin uluslararası silahlı çatışmalarda askeri destek sunma hizmetlerinin, herhangi bir yasal olmayan durum barındırmadığı, silahlı çatışma sahasında düşman kuvvet sayılmayacağı belirtilmiştir. Bu yönüyle 1949 Cenevre Sözleşmeleri Ek Protokolleri bağlamında da özel askeri şirketlerin düşman kuvvet sayılmayacağı öngörülmektedir. Bu yaklaşımın temelinde; devletlerin özel askeri şirketlerle kurdukları hizmet ilişkisinin aleni olması, ulusal ve uluslararası mevzuatlarına uygun bir sözleşme işletilmesi yatmaktadır. Böylece hem devletler hem de şirketler silahlı çatışma sahasında şirketlerin varlıklarını belirli yasal dayanağa oturmuş olmaktadırlar.

Devletlerin denetim ve yaptırım mekanizmaları şirketlerin meşruiyet dayanaklarının bir diğer boyutunu ifade etmektedir. Bununla birlikte BM'nin Barışı koruma operasyonları ile AB'nin EUPOL misyonlarında özel askeri şirketlerden hizmet almaları, şirketleri belirli ölçüde meşrulaştırmış ve şirketlerden hizmet alan devletlerin meşruiyet kaygılarını görece ortadan kaldırmıştır. Uluslararası örgütlerde de genel manada fayda-maliyet ekseninde özel askeri şirketlerden hizmet almaktadırlar. Bu yönüyle devletlerin ve uluslararası örgütlerin özel askeri şirketlere yönelik motivasyonları büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

Özellikle Afrika'da yerel güç mücadelelerinde özel askeri şirketlerin dahiliyeti bir tartışmayı bünyesinde barındırmaktadır. Darbe iktidarları ya da darbe girişimi için şartların olgunlaşmasını bekleyen mikro grupların özel askeri şirketlerden hizmet alması, şirketlerin demokratik yönetim ve istikrarın bozulmasına katkı sağladıkları sonucunu doğurmaktadır. Bu yönüyle özellikle Afrika örneğinde şirketlerin yaptıkları askeri destek hizmetlerinin dahi niteliğinin detaylı olarak sorgulanması elzemdir. Çünkü şirketler bu ülkelerde paralı askerlik hizmeti sunmasalar da insan hakları ihlallerinin sürdürülmesine dolaylı olarak katkı sunmaktadırlar. Bu ve benzeri durumlar şirketlere uluslararası sorumluluk yükleyebilir. Ancak tüzel kişi sıfatıyla bir şirketin değil şirket yöneticileri ve saha personelinin yargılanması ve cezalandırılması söz konusu olmaktadır.

KAYNAKÇA

Abu Ghraib Lawsuits Against CACI, Titan now(L-3), https://www.business-humanrights.org/en/abu-ghraib-lawsuits-against-caci-titan-now-l-3-0 adresinden 21 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

Adams, T. K. (1999), "The New Mercenaries and the Privatization of Conflict." ***The US Army War College Quarterly: Parameters*** 29, 2, https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol29/iss2/ adresinden 15 Ağustos 2020'de alınmıştır.

Ageli, S. (2016), "Private Military Companies (PMCs) and International Criminal Law: Are PMCs the New Perpetrators of International Crimes?", ***Amsterdam Law Forum***, 8(1), 8.

Aksar, Y. (2015), "Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-1", ***Seçkin Yayınları***, 195.

Akyılmaz, B. (1998), "Milli Egemenlik Kavramının Gelişimi", ***Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, 2(1-2), 1.

Apuzzo, M. (2014), Blackwater Guards Found Guilty in 2007 Iraq Killings, Oct. 22, 2014 The New York Times.

Arent, H. (2009), ***Şiddet Üzerine***, çev. Bülent Peker, İletişim Yayınları, 60-65.

Avant, D. (2000), "From Mercenary to Citizen Armies: Explaining Change in the Practice of War", ***International Organization***, 1(54), 41-43.

Avant, D. D. (2005), "The Market for Force The Consequences of Privatizing Security", ***Cambridge University Press***, 26-27.

Aydınlı, E., Kurubaş E., Özdemir H.(2009), **Yöntem, Kuram, Komplo**, *ASİL Yayınları*, 84.

Ballard, K. M. (2007), "The Privatization of Military Affairs: A Historical Look into the Evolution of the Private Military Indus", eds. Thomas Jäger, Gerhard Kümmel, Private Military and Security Companies Chances, Problems, Pitfalls and Prospects, ***VS Verlag für Sozialwissenschaften***, 37-40.

Bayley, D. (2007), The Dogs Of Peace: Private Force Provision In The Modern International Security Environment, Master of Arts in Human Security and Peacebuilding, Royal Roads University, August.

Balta, E. (2014), "Siyasal Şiddetin Örgütlenmesi", ed. Yüksel Taşkın, ***Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler***, İletişim Yayınları, 174-175.

Bayrak, E. (2019), "Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişim ve Bugüne Dair Notlar", ***Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi***, 68 (1), 65-69.

Borshchevskaya, A.(2019), "Russian Private Military Companies: Continuity and Evolution of The Model", ***Foreign Policy Research Institute***, 16.

BM Enformasyon Merkezi UNIC, Saldırı'nın (Tecav˛z˛n) Tanımı: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) sayılı ve 1974 Tarihli Kararı.

Beck, L. D. (2007), "Private Military Companies Under International Humanitarian Law", eds. Simon Chesterman and Chia Lehnardt***, From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies***, Published to Oxford Scholarship Online, 1.

Beetham, D. (2013), ***The Legitimation of Power***, 2nd Edition, Palgrave, 17.

Bellamy, R. (2006), "Sovereignty, Post-Sovereignty and Pre-Sovereignty: Three Models of the State, Democracy and Rights within the EU", ed. Neil Walker, **Sovereignity in Transition,** *Hart Publishing*, 171.

Benicsak, P. (2012), Advantages And Disadvantages Of Private Military Companies, https://www.unob.cz/eam/Documents/Archiv/EaM_1_2012/BENICS%C3%81K.pdf adresinden 21 Temmuz 2019 tarihinde alınmıştır, 10.

Benefits and Costs of Outsourcing via PMCs, Allison Stanger, Mark Eric Williams(2006), Private Military Corporations: Benefits and Costs of Outsourcing Security, Yale Journal of International Affairs, Fall/Winter, 8.

Bernard D. Nossiter, Israils Condemned by Security Council for Attack in Iraq, https://www.nytimes.com/1981/06/20/world/israelis-condemned-by-security-council-for-attack-on-iraq.html, June 20, 1981.

Bentham, J. (1979), ***An Introduction to the Principles of Morals and Legislation***, Batoche Books, 3.

Benjamin, W. (2010), "Şiddetin Eleştirisi Üzerine", der. Aykut Çelebi, ***Şiddet Eleştirisi Üzerine***, Metis, 22.

Beyani C. and Lilly D. (2001), ***Regulating Private Military Companies Options For The UK Government***, International Alert, 16.

Blackwater manager blamed for 2004 massacre in Fallujah, July 08, 2007, https://www.newsobserver.com/news/nation-world/article10359167.html, adresinden 14 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

Bristow, J. (2019), "Russian Private Military Companies: An Evolving Set of Tools in Russian Military Strategy", ***The Foreign Military Studies Office (FMSO)***, 3.

Brooks, D. J. (1999), "The business end of military intelligence: Private military companies", ***Military Intelligence Professional Bulletin***; Jul-Sep, 25(3), 42-43.

Buffaloe, D. L. (2006), "Defining Asymmetric Warfare", ***The Institute of Land Warfare***, 58, 13-14.

Bugnion, F. (2004), ***Jus Ad Bellum, Jus In Bello And Non-Internatıonal Armed Conflıcts***, ICRS, 2004.

Bures, O. (2005), "Private Military Companies: A Second Best Peacekeeping Option?", ***International Peacekeeping***, 12(4).

Cameron, L. (2006), "Private military companies: their status under international humanitarian law and its impact on their regulation", ***International Review Of Red Cross***, Volume 88 Number 863, 582.

Coalition Provisional Authority Memorandum Number 17 Registration Requirements For

Private Securıty Companies(PSC), https://govinfo.library.unt.edu/cpa-iraq/regulations/20040626_CPAMEMO_17_Registration_Requirements_for_Private_Security_Companies_with_Annexes.pdf adresinden 10 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

Congress Of The United States Congressional Budget Office (2008), 'Contractors' Support of U.S. Operations in Iraq, 16.

Congressional Budget Office(2008), Contractors' Support of U.S. Operations in Iraq, CBO Paper, 13.

Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907. https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=144930FB7D15DBF6C12563CD00516582 adresinden 15 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır, Article 3.

Commission On Human Rights, Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, E/CN.4/2005/2, 21 October 2004.

Cornish, P., Livingstone, D., Clemente, D., Yorke, C. (2010), "On Cyber Warfare", ***A Chatham House Report***, 6-12.

Cottier, M. (2006), "Elements for Contracting and Regulating Private Security and Military Companies", ***International Review of Red Cross***, 88(863), 640.

Cotton, S. K., Ulrich Petersohn et al. (2010), ***Hired Guns Views About Armed Contractors in Operation Iraqi Freedom***, RAND Corporation, 16.

Crawford, J. (2002), The International Law Commission's Articles On State Responsibility, Cambridge University Press, 12-13.

Crowe, J. and John, A.(2017), "The Status Of Private Military Security Companies In United Nations Peacekeeping Operations Under The International Law Of Armed Conflict", ***Melbourne Journal of International Law***, 18, 6.

Derrida, J. (1997), ***Şiddet Üzerine***, çev. Bülent Peker, İletişim Yayınları, 53.

DCAF, Security Sector Reform Working Group(2006), Private Military Companies, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF).

Directorate-General For External Policies of The Union(2011), The Role of Private Security Companies (PSC) In CSDP Missions And Operations, EXPO/B/SEDE/FWC/2009-01/LOT6/10/REV1, 7.

Draft Report on the Initiative by the Kingdom of Spain for the adoption of a Council decision on the setting up of a Network of contact points of national authorities responsible for private security', Provisional 2002. 0802 (CNS), PR\462973EN.doc.

Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries (2001), https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf adresinden 15 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

Dunning, R. (2010), ***Blackwater, Private Security Companies, and the U.S. Military***, The Kenan Institute for Ethics at Duke University, 3.

DynCorp International, https://www.dyn-intl.com/ adresinden 25 Temmuz 2019 tarihinde alınmıştır.

Elbahy, R. (2019), "Deterring Violent Non-State Actors: Dilemmas and Implication", ***Journal of Humanities and Applied Social Sciences,*** 1(1), 47-48.

Executive Outcomes(EO), https://www.globalsecurity.org/military/world/para/executive-outcomes.htm adresinden 23 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

Fescharek, N. (2015), "Forward Procrastination? Afghanistan's Lessons about Europe's Role as a Security Provide", ***The International Spectator***, 50(3), 52.

Finabel Coordinating Committee (2008), "Possibilities and Limitations of the Operational Co-operation with Private 'Military' Companies (PMC)", FIN/SEC/27.259-A, 6.

Foreign and Commonwealth Office (2002), "Private Military Companies: Options for Regulation" (HC577) London: The Stationery Office, 4.

Framework Contract for Security Guarding Services, https://www.eulex-kosovo.eu/docs/tenders/SecurityGuardingServices2/Award%20Notice_Security%20Guarding.pdf adresinden 1 Ağustos 2020'de alınmıştır.

Francioni, F. (2008), "Private Military Contractors and International Law: An Introduction", ***The European Journal of International Law,*** 19, 961-962.

Freedman, L. (2014), "Ukraine and the Art of Limited War", ***Global Politics and Strategy***, 56(6), 9-11.

Full-text translation of the 1215 edition of Magna Carta,https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-english-translation adresinden 24 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

Gabriel, R. A. (2009), ***Thutmose II The Military Biography of Egypt's Greatest Warrior King***, Potomac Books, US, 76.

Giddens, A. (2008), ***Ulus-Devlet ve Şiddet***, Türkçesi Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları, 28-35.

Galula, D. (2006), ***Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice***, Praeger Security International, 9-10.

Gillard, E. C. (2006), "Business goes to war: private military/ security companies and international humanitarian law", ***International Review Of Red Cross***, 88(863), 538.539.

Gillert, D. J. (1996), DoD Looks to Outsourcing to Improve Combat Edge, https://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=40861, adresinden 12 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

Goldmann, K. (2001), ***Transforming the European Nation-State Dynamics of Internationalization***, SAGE Publications, 54-56.

Günday, M. (2017), ***İdare Hukuku***, İmaj Yayınları, 11. Baskı, 378.

Hobbes, T. (2007), ***Leviathan***, çev. Semih Lim, ***Yapı*** Kredi Yayınları, 135.

Haggenmacher, P. (2000), "Vitoria'dan Vettel'e Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak Devlet", Der. Cemal Bali Akal, ***Devlet Kuramı***, Dost Yayınları, 257-259.

Hajjar, R. M. (2015), "Unconventional Military Advising Mission Conducted by Conventional US Military Forces", ***Turkish Journal of Sociology***, 3(31), 94.

Hammes, C. T. X (2004), ***The Sling and the Stone: On War in the 21st Century***, Zenith Press, 16-44.

Hillier, T. (1998), "***Sourcebook On Public International Law***", Cavendish Publishing Limited, 201.

Hinsley, F. H. (1986), ***Sovereignty***, Cambridge University Press, 2nd ed., 22.

Hodge, N. (2011), Company Once Known as Blackwater Ditches Xe for Yet Another New Name,https://www.wsj.com/articles/SB10001424052970204319004577089021757803802 adresinden 21.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Hofmann, C. and Schneckener, U. (2011), "Engaging non-state armed actors in state- and peace-building: options and strategies", ***International Review of Red Cross***, 93(883), 2.

Holmila, E. (2012), "The History of Private Violence", eds. Rain Lıivoja and Andres Saumets, ***The Law of Armed Conflict: Historical and Contemporary Perspective***s", Tartu University Press, 46-48.

Hoppe, C. (2008), "Passing the Buck: State Responsibility for Private Military Companies", ***EJIL***, 19(5), 991.

Hosler, J. D. (2008), "Revisiting Mercenaries Under Henry Fitz Empress", 1167–1188, ed. John France, ***Mercenaries and Paid Men The Mercenary Identity in the Middle Ages***, BRILL, Leiden-Boston, 33-35.

How Academi Different From Blackwater?, https://www.academi.com/faqs adresinden 21 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

Howe, H. M. (1998), "Private Security Forces and African Stability: The Case of Executive Outcomes", ***The Journal of Modern African Studies***, 36(2), 319-322.

Huber, E. R. (1970), "Modern Endüstri Toplumunda Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet", çev. Tuğrul Ansay, ***Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi***, XXVII(3-4), 28,29.

Human Right Council, Promotion And Protection Of All Human Rights, Civil, Political,

Economic, Social And Cultural Rights, Including The Rıght To Development, A/HRC/7/7/Add.5 5 March 2008. par. 27.

Human Rights Council, Report of the Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination, A/HRC/15/25, 5 July 2010.

ICJ (1986), Case Concerning Military And Paramilitary Activities in And Against Nicaragua (Nıcaragua V. Unıted States Of Amerıca) Merits Judgment of 27 June 1986, 104.

ICJ, Case Concerning Application Of The Convention On The Prevention And Punishment Of The Crime Of Genocide (Bosnıa And Herzegovına V. Serbia And Montenegro) Judgment of 26 Feb. 2007, Article 4. Par. 392, 393.

ICRC (2008), The Montreux Document On pertinent international legal obligations and good practices for States related to operations of private military and security companies during armed conflict, Montreux.

ICRC (1977), "OAU Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa. Libreville", 3rd July 1977, https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/485?OpenDocument adresinden 11 Temmuz 2019 tarihinde alınmıştır.

ICTR Trial Chamber, Prosecutor v. Akayesu, ICTR-96-4, judgment, 2 Sept. 1998, at para. 631.

International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries,https://treaties.un.org/doc/Treaties/1989/12/19891204%2008-54%20AM/Ch_XVIII_6p.pdf adresinden 8 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, Article 1.

International Court Of Justice(1986), Nicaragua v US,14 at 18.

International Law Commission(2001), Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, Article 2/b.

Isenberg, D. (1997), "Soldiers of Fortune Ltd.: *A* Profile of Today's Private Sector

Corporate Mercenary Firms", ***Center for Defense Information Monograph.***

Isenberg, D. (2009), "Private Military Contractors and U.S. Grand Strategy", ***International Peace Research Institute***, Prio Report I, 11.

Jansen, J. (2006), Federal jury reaches partial verdict in CIA contractor detainee abuse case, Jurist, August 17, 2006.

Joint Publication 1 (2017), "Doctrine for the Armed Forces of the United States", Joint Chiefs of Staff, I-6-I-7.

Jellinek, W. (1950), "Modern Polisi Hukuku ve İdarede Polis Teşkilatının Taksimine Dair Düşünceler", ***İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,*** XVI(1-2), 381.

Ambos, K. (2006), ''Superior Responsibility'', Antonio Cassese et al. (eds.), ***The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary***, C.H. BECK-Hart-Numos, 182-183.

Kaldor, M. (2013), "In Defence of New Wars", ***Stability***, 2(1), 1-16.

Karaosmanoğlu, A. L. (2011), "Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden", ***Uluslararası İlişkiler***, 8(29), 10-12.

Kaygusuz, Ö. (2014), "Egemenlik ve Vesfalyan Düzen", ed. Evren Balta, ***Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler***, İletişim Yayınları, 47-48.

Kershaw, T. G. (1973), The Mercenary Phenomenon in the Western Military Tradition, M.A., Political Science, University of Maryland, 9-13.

Keskin, F. (1998), ***Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma, Savaş, Çatışma ve Birleşmiş Milletler***, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Tezler Serisi 4, 64-64.

Keyman, F. (2012), "Küreselleşme", ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, ***Uluslararası İlişkilere Giriş***, Küre Yayınları, 497-505.

Kinsey, C. (2006), ***Corporate Soldiers and International Security The Rise of International Private Military Companies***, Routledge, 13.

Kinsey, C. (2007) "Problematising the Role of Private Security Companies in Small Wars", ***Small Wars and Insurgencies***, 18(4), 589.

Kovac, M. (2009), "Legal Issues Arising From the Possible Inclusion of Private Military Companies in UN Peacekeeping", A. von Bogdany and R. Wolfrum(eds.), ***Max Plnack Yearbook of United Nations Law,*** 12, 321.

Krahmann, E. (2005), "Regulating Private Military Companies: What Role for the EU?", ***Contemporary Security Policy***, 26(1), 115.

Krahmann, E. (2012), "From 'Mercenaries' to 'Private Security Contractors': The (Re)Construction of Armed Security Providers in International Legal Discourses", ***Journal of International Studies,*** 40(2), 345.

Ku, J. G., Yoo, J. (2013), "Globalization and Sovereignty", ***Berkeley Journal Of International Law***, 31(1), 213.

Laski, H. J. (1919), "The Theory of Popular Sovereignty: I", ***Michigan Law Review***, 17(3), 202-213.

Leander, A. (2004), "Globalisation and the State Monopolyon the Legitimate Use of Force", ***Political Science Publications***, Political Science Publications No. 7/2004, 13.

Lehnardt, C. (2008), "Individual Liability of Private Military Personnel under International Criminal Law", ***EJIL***, 19(5), 1017-1018.

Libya, September 2020 Monthly Forecast, https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2020-09/libya-16.php adresinden 5 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

Linder, A. (2018), "Russian Private Military Companies in Syria and Beyond, Coeditors: Cyrus Newlin and etc"., ***New Perspectives In Foreign Policy***, CSIS, Issue 16, 17.

Lovewine, G. C. (2014), ***Outsourcing the Global War on Terrorism Private Military Companies and American Intervention in Iraq and Afghanistan***, Palgrave Macmillan, 21.

Lucas, G. (2016), ***Military Ethics: What Everyone Needs to Know***, Oxford University Press, 137-138.

Machiavelli, N. (2012), ***Prens***, çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, 13.

Mansoor, P. R. (2012), "Introduction Hybrid Warfare in History", Edited by Williamson Murray and Peter R. Mansoor, ***Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present***, Cambridge University Press, 2-4.

Marten, K. (2019) Russia's use of semi-state security forces: the case of the Wagner Group, Post-Soviet Affairs, 35(3), 186.

Mcfate, S. (2014), ***The Modern Mercenary Private Armies and What They Mean for World Order***, Oxford University Press, 46-48.

McFate, S. (2019), "Mercenaries and War: Understanding Private Armies Today", ***National Defense University Press***, 3-4.

McGowan, P. (2003), "African Military Coups d'état, 1956-2001: Frequency, Trends and Distribution", ***The Journal of Modern African Studies***, 41(3), 339-350.

Memorandum from Rt Hon Bruce George MP, Chairman, Defence Select Committee and Simon H Cooper, Post-Graduate Student, University of Leeds, https://publications.parliament.uk/pa/cm200102/cmselect/cmfaff/922/2061319.htm adresinden 02.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Mello, P. A. (2010), "In Search of New Wars: The Debate About a Transformation of War", ***European Journal of International Relations***, 16(2), 301-302.

Mercenary, https://www.britannica.com/topic/mercenary adresinden 02.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Mitnick, B. M. (2018), "Iron Triangles", Robert Kolb, ed., ***Encyclopedia of Business Ethics and Society*** (Thousand Oaks, CA: Sage Publications), Second Edition.

Moesgaard, C. (2003), "Private military and security companies: From mercenaries to intelligence provider to intelligence providers", ***DIIS Working Paper***, 2013(09), 10-11.

Montevideo Convention on Rights and Duties of States, Article 1.

Mumford, A. (2013), ***Proxy Warfare***, Polity Press, 11-12.

Musah, A. F. and Fayemi, J. K. (2000), "Africa in Search of Security: Mercenaries and Conflicts", Edited by Abdel-Fatau Musah and J. 'Kayode Fayemi, ***Africa in Search of Security: Mercenaries and Conflicts***, Pluto Press, London, 2.

Nelson, J. (2000), ***The Business of Peace– The Private Sector as a Partner in Conflict Prevention and Resolution***, International Alert, 94.

OAU Convention For The Eliminatıon Of Mercenarism in Africa, https://au.int/sites/default/files/treaties/37287-treaty-0009__oau_convention_for_the_elimination_of_mercenarism_in_africa_e.pdf adresinden 8 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

Østensen, Å. G. and Bukkvoll, T. (2018), ***Russian Use of Private Military and Security Companies - the implications for European and Norwegian Security***, CMI, FFI-rapport no. 18/01300.

Özkazanç, A. (2014), "Devletin Örgütlenmesi", ed. Yüksel Taşkın, ***Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler,*** İletişim Yayınları, 143.

Palomba, J. V. (2009), Private Military & Security Companies and the Pursuit of Legitimacy, "From Errand to Fatal Shot to Hail of Fire to 17 Deaths", Oct. 3, 2007, The New York Times.

Pazarcı, H. (1989), ***Uluslararası Hukuk Dersleri I. Kitap,*** Turhan Yayınevi, II. Baskı, 36.

Pazarcı, H. (1990), ***Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap***, Turhan Kitabevi, 6-28.

Pazarcı, H. (2008), ***Uluslararası Hukuk***, Turhan Yayınevi, 8. Bası, 218-224.

Percy, S. (2007), ***Mercenaries The History of a Norm in International Relations***, Oxford University Press, 206.

Perisic, P., "Intervention by Invitation – When Can Consent from a Host State Justify Foreign Military Intervention?," ***Russian Law Journal***, 7(4), 22-24.

Pierson, C. (2000), ***Modern Devlet***, Çiviyazıları, 241-242.

Platon (2005), ***Devlet***, çev. Cenk Saraçoğlu, Bordo-Siyah Yayınları, 6,163.

Poggi, G. (2016), ***Devlet Doğası, Gelişimi ve Geleceği***, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 5. Baskı, 31.

Private Military Companies (2006), DCAF Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, https://www.files.ethz.ch/isn/17438/backgrounder_09_private-military-companies.pdf adresinden 1 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

Private Military Companies: Blackwater, https://silentprofessionals.org/blackwater/ , adresinden 21 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

Pingeot, L. (2017), "Dangerous Partnership: Private Military & Security Companies and the UN", ***Global Policy Forum and Rosa Luxemburg Foundation***, 7.

Prohibition of Mercenary Activities And Prohibition And Regulation of Certain Activities In Areas Of Armed Conflict Bill(2005),https://www.cetim.ch/wp-content/uploads/afriquedusud-loi42-ang.pdf adresinden 10 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 Aug. 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0321.pdf adresinden 15 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır, Article 91.

Provision of Security Guarding Services at EUPOL COPPS 2017/2018, http://eupolcopps.eu/sites/default/files/Shortlist%20Notice_138449.pdf adresinden 1 Ağustos 2020'de alınmıştır.

Report On The Question Of The Use of Mercenaries As a Means Of Violating Human Rights and Impeding The Exercise Of The Right, E/CN.4/2004/15 24 December 2003. parag. 1-29.

Resolution adopted by the General Assembly, A/RES/56/232 of 26 Feb. 2002.

Russell, A. G. (1942), "The Greek as a Mercenary Soldier", ***Cambridge University Press***, 11(33), 105.

Russia Criminal Code, Article 208. http://www.russian-criminal-code.com/PartII/SectionXII/Chapter34.html#:~:text=Article%20359.&text=Mercenarism-,1.,of%20four%20to%20eight%20years adresinden 15 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

Russian Private Military Companies, http://informnapalm.rocks/pmc_rush adresinden 5 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

Sandline International (1998), Private Military Companies- Independent Or Regulated?, http://www.sandline.com/white/regulation.doc adresinden 15 Nisan 2020 tarihinde alınmıştır.

Schiller, J., Black, W., Murphy, P. V., Crime and Criminality, http://www.des.ucdavis.edu/faculty/Richerson/BooksOnline/He16-95.pdf adresinden 11 Eylül 2020 tarihinde alınmıştır. 16-285.

Schmit, C. (1985), ***Political Theology Four Chapters on the Concept of Sovereignty***, Translated by George Schwab, The University of Chicago Press, 16.

Security Council Press Release (2020), As Foreign Interference in Libya Reaches Unprecedented Levels, Secretary-General Warns Security Council 'Time Is Not on Our Side', Urges End to Stalemate, 8 july 2020.

Secretary-General Reflects On 'Intervention' In Thirty-Fifth Annual Ditchley Foundation Lecture, Press Release SG/SM/6613, https://www.un.org/press/en/1998/19980626.sgsm6613.html sayfasından 1 Ağustos 2019 tarihinde alınmıştır.

Sekunda, N. (1992), ***The Arm Of the Alexander the Great (Men-at-arms series 148***), Osprey Publicition, 32-33.

Shamee, S.**,** Ballesteros, E**.** B**.,** Special Rapporteur on Use of Mercenaries as a Means of Impeding The Exercise of the Right of Peoples to Self-Determination, https://www.ohchr.org/EN/Issues/Mercenaries/SRMercenaries/Pages/SRMercenariesIndex.aspx adresinde 1 Eylül 2020 tarihinde alınmıştır.

Shaw, M. N. (2018), ***Uluslararası Hukuk***, Çev: İbrahim Kaya, Sekizinci Baskı, TÜBA, 15.

Shaw, S. (1976), ***History of the Ottoman Empire and Modern Turkey Empire of the Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280-1808***, Cambridge University Press, New York/USA. 4.

Sheare, D. (1997), "Exploring the Limits of Consent: Conflict Resolution in Sierra Leone", ***Millennium: Journal of International Studies***, 3(2)6, 859.

Sierra Leone's National Security and Central Intelligence Act of 4 July 2002, http://www.sierra-leone.org/Laws/2002-10.pdf adresinden 10 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

Singer, P. W. (2003), Peacekeepers, https://www.brookings.edu/articles/peacekeepers-inc/ adresinden 14 Temmuz 2020 tarihinde alınmıştır.

Singer, P. W. (2003), "The Ultimate Military Entrepreneur," ***MHQ: Military History Quarterly***, Spring, 2.

Singer, P. W. (2008), ***Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry***, Cornell University Press, 10

Snider, D. M., Watkins, G. L. (2000), The Future of Army Professionalism: A Need for Renewal and Redefinition, Parameters, Autumn, 30(3), 6-14.

Sojo, C. (2011), "The State under scrutiny: Public opinion, Stateness and government performance in Latin America", ***United Nations***, September, 19.

Sossai, M. (2011), "Status of Private Military and Security Company Personnel in the Law of International Armed Conflict", in Francesco Francioni and Natalino Ronzitti (eds), ***War by Contract: Human Rights, Humanitarian Law, and Private Contractors,*** Oxford, 197.

Stanger, A., Williams, M. E. (2006), Private Military Corporations: Benefits and Costs of Outsourcing Security, Yale Journal of International Affairs, Fall/Winter, 5.

Status of Forces Agreement (SOFA), Article 5.

Sukhankin, S. (2018), Continuing War by Other Means': The Case of Wagner, Russia's Premier Private Military Company in the Middle East, Eurasia Daily Monitor, 15(60), 6.

Şenel, A. (2017), ***Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarih Öncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş,*** Bilim ve Sanat Yayınları, 270-290.

Taulbee, J. L. (1998), "Mercenaries and citizens: A comparison of the armies of Carthage and Rome", ***Small Wars & Insurgencies***, 9(3), 1.

Taşdemir, H., Müderrisoğlu, R., Delice, H. (2003), "12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunmasına İlişkin 1 No'lu Protokol (I. Ek Protokol)", ***Kamu-İş***, 7(2), 16.

The Arm Of the Alexander the Great(Men-at-arms series 148), 32-33.

The Economist, A shinny shilling, https://www.economist.com/britain/2005/10/20/a-shiny-shilling 22 Ekim 2005.

The role of Russian PMCs in armed conflicts, https://ria.ru/20120411/623227984.html, adresinden 03 Temmuz 2020 tarihinde alınmıştır.

The Council Of European Union, Joint Action, 1999/34/CFSP, 17 December 1998.

The Council Of European Union, Joint Action 2002/589/CFSP, 12 July 2002.

The Telegraph, 14 May 1998, "US says Sandline experts helped to overthrow rebels".

There Are Hundreds of Military Companies But Here is the Top 12 Of the Most (in)Famous Names, http://www.privatemilitary.de/companies/companies.htm adresinden 21 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

Thibault, M. J., (2009), At What Cost?: Contingency Contracting in Iraq and Afghanistan Commission On Wartime Contracting in Iraq and Afghanistan, Interim Report to Congress, 63.

Thomson, J. E. (1994), ***Mercenaries, Pirates and Sovereigns***, Princeton University Press, New Jersey, 21.

Thucydides (2009), ***The Peloponnesian War***, Oxford University Press, New York, 71

Tilly, C. (2020), ***Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu***, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Yayınları, 126.

Topal, A. H. (2011), "Uluslararası Hukuk Açısından Özel Askerî Şirketler ve Şirket Çalışanlarının Statüsü", ***AUHFD***, 60 (4), 999-1000.

Tsvetkova, M. (2017), "Exclusive: Russian Private Security Firm Says It Had Armed Men in East Libya." Reuters, March 10. https://www.reuters.com/article/us-russia-libya-contractors-idUSKBN16H2DM adresinden 4 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

Tunçay, M. (2009), ***Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Yeni Çağ***, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 183.

United Nations General Assembly (1989), International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, A/RES/44/34, 4 December 1989.

UN (1989), International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries. Annex, 1.

United States Joint Forces Command (2010), Handbook for Armed Private Security Contractors in Contingency Operations, III-5.

UN(1985), The Blue Helmets: A Review of United Nations Peace-keeping (UN Department of Public Information, 3.

UN Working Group on Use of Mercenaries, https://www.business-humanrights.org/en/un-intl-orgs/un-intergovernmental-orgs/un/un-working-group-on-use-of-mercenaries adresinden 11 Temmuz 2019 tarihinde alınmıştır.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, md. 28/1.

United States Government Accountability Office,Hybrid Warfare, GAO-10-1036R, https://www.hsdl.org/?view&did=7433 adresinden 13 Şubat 2020 tarihinde alınmıştır, 16.

Venter, A. J. (2006), "War Dog Fights Other People's War The Modern Mercenary in Combat", ***CASEMATE***, 553-554.

Vincent, R.J. (1986), ***Human Rights and International Relations***, Published in association with the Royal Institute of International Affairs, 129.

Vines, A. (2000), Mercenaries, Human Rights and Legality, Edited by Abdel-Fatau Musah and J. 'Kayode Fayemi, ***Africa in Search of Security: Mercenaries and Conflicts***, Pluto Press, London, 169.

Yalçınkaya, H. (2006), Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşlann Özelleşmesi, ***Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,*** 61(3), 252,253.

Yalvaç, F. (2014), "Devlet", edt. Şaban Kardaş-Ali Balcı, ***Uluslararası İlişkilere Giriş***, Küre Yayınları, 2. Baskı, 299-302.

Zarate, J. C. (1998), "The emergence of a new dog of war: Private international security companies, international law, and the new world disorder", ***Stanford Journal of International Law,*** 34(Winter), 20-21.

Wagner Group, https://www.globalsecurity.org/intell/world/russia/vagner.htm adresinden 21 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

Wagner, Shadowy Russian military group, 'fighting in Libya', https://www.bbc.com/news/world-africa-52571777 adresinden 17 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

Waltz, K. N., Querter, G. H. (1982), "Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi", Çev. Ersin Onulduran, ***Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları***, 510, 12.

Walzer, M. (1977), ***Just and unjust wars***, Fourth Edition, Basic Books, xiii.

Weber, M. (1946), ***Essays in Sociology***, Translated to English, edited by H. H. Gerth and C. Wright Mills, Oxford University Press, 78.

Williams, P. (2008), "Violent Non-State Actors and National and International Security", ***International Relations and Security Network***, 5-8.

Wulf, H. (2005), ***Internationalizing and Privatizing War and Peace***, Palgrave Macmillan, 170.

1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I Nolu Protokol, md. 47.

2011-2012 Swedish Embassy Kabul, Afghanistan, https://heimrisks.com/2011-2012-swedish-embassy-kabul-afghanistan/ adresinden 1 Ağustos 2020'de alınmıştır.

1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi md.105.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Öztürk, Yasin
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Kırıkkale Üniversitesi	2016
Lisans	Çankırı Karatekin Ünv.	2013
Lise	Sivas Gazi Lisesi	2009

Yabancı Dil

İngilizce İyi

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...

